

137955 10

TÜRK BANKACILIĞI'NDA BİLGİ
TEKNOLOJİLERİNİN KULLANIMI
VE AVRUPA BİRLİĞİ İLE
KARŞILAŞTIRILMASI
(Doktora Tezi)

Resül YAZICI

Eskişehir-1999

**TÜRK BANKACILIĞI'NDA BİLGİ TEKNOLOJİLERİNİN KULLANIMI
VE AVRUPA BİRLİĞİ İLE KARŞILAŞTIRILMASI**

Resül YAZICI /

DOKTORA TEZİ

İktisat Anabilim Dalı

Danışman: Prof.Dr. S. Rıdvan KARLUK

Eskişehir

Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Mayıs 1999

DOKTORA TEZ ÖZÜ

TÜRK BANKACILIĞI'NDA BİLGİ TEKNOLOJİLERİNİN KULLANIMI VE AVRUPA BİRLİĞİ İLE KARŞILAŞTIRILMASI

Resül YAZICI

İktisat Anabilim Dalı

Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Mayıs 1999

Danışmanı: Prof. Dr. S. Rıdvan KARLUK

İnsanlar, eskiden beri varlıklarını güvendikleri yerlerde saklamak ihtiyacını duymuşlardır. Bu amaca hizmet ederken ekonomideki kaynak ve gelir dağılımını etkileyecek aracılık görevinide bankacılık sistemi yerine getirmektedir.

Türk Bankacılığı'ndaki 1980'e kadar mevduat toplamaya yönelik kısıtlı sayıdaki ürünlerle müşterilerin tüm finansal ihtiyaçlarını karşılamaya çalışan sistemin; serbest faiz uygulaması, deregülasyon, globalizasyon gerçekleriyleperakende bankacılıkta kabuk değişimi yaşanmıştır. Ekonomideki yeniden yapılanmanın yoğun bir şekilde yaşandığı bankalar, gerek dünyada gerekse Türkiye'de hizmetlerin kalitesini artırma yönünde sektöre dinamizm kazandırma nedeni olarak teknolojik yatırımlara hem neden hem sonuç olarak önemli bir pay ayırmışlardır.

Bilgi teknolojileri gelişiminin bankacılık sektörüne süratle uyarlanmasıyla; kağıt-kalem kullanımı, bireylerin para ile fiziki teması mümkün olduğunca en aza indirilmekte. Bireysel bankacılık hizmetlerinin-ürünlerinin geliştirilmesi ve yaygınlaştırılması hedeflenerek; tüketici davranışları ve ticaret hayatına yeni şekiller getirilmektedir. Çünkü sektör, hızla değişen iş ortamına, sattıkları ürünler, işlev gördükleri süreçler açısından hemen uyum sağlamak, çözümler bulmak durumundadır.

Bu çözümler; banka şube mimarisinin yeniden yapılandırılması, self servis makineler, satış noktası terminalleri, ev-ofis bankacılığı sistemleri ve İnternet bankacılığıdır.

Türk Bankacılığı'ndaki bu yönelimler sonucunda; ulusal seviyede görülen bankacılık sektörü, globalleşmenin gerekliliği olan uluslararası bankacılığa entegre olabilme sürecinde ve gün geçtikçe uluslararası finans pazarında daha etkin bir şekilde yer almaktadır.

ABSTRACT

Human beings always needed to keep their possessions in secure places. In order to serve this purpose, the medium which will affect the distribution of resources and revenues in economy is the banking system.

Under the influence of the applications in free-interest, deregulation and globalization the Turkish Banking system, which tried to meet the financial needs of consumers, up until 1980 with limited number of products in accumulating the accounts, has evolved to a great extent. In order to give the dynamism to the sector in increasing the quality of services both in the world and in Turkey, the banks where the restoration of economy intensively takes place, have allocated sources to technological investment under the cause and effect relation.

The usage of stationary and the physical contact with money have been decreased to the minimum in consequence of the adaptation of the information technologies to the banking sector. It has been introduced new patterns to the consumer attitudes and business-life with the purpose of developing and making individual banking services or products widespread. Because, this sector needs to find solutions and adapt to the everchanging business environment in view of the process and its products.

These solutions are the restoration of the bank branches, self-service machines, POS terminals, home-office banking systems and Internet banking.

The banking sector which is considered at a national level has been taken part in the process of integration to the international banking and more effectively in the international financial market due to the necessity of globalization.

JÜRİ VE ENSTİTÜ ONAYI

İmza

Üye (Tez Danışmanı) : Prof.Dr.S.Rıdvan KARLUK

Üye : Prof.Dr.İlker PARASIZ

Üye : Doç.Dr.İlyas ŞIKLAR

Resül YAZICI'nın "Türk Bankacılığı'nda Bilgi Teknolojilerinin Kullanımı ve Avrupa Birliği İle Karşılaştırılması" başlıklı tezi 25 Haziran 1999 tarihinde, yukarıdaki jüri tarafından Lisansüstü Eğitim Öğretim ve Sınav Yönetmeliğinin ilgili maddeleri uyarınca, İktisat Anabilim Dalında Doktora tezi olarak değerlendirilerek kabul edilmiştir.

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
ÖZ	iii
ABSTRACT	iv
JÜRİ VE ENSTİTÜ ONAYI	v
ÖZGEÇMİŞ	vi
TABLolar DİZİNİ	xi
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

BİLGİ TEKNOLOJİLERİ VE BANKACILIK SEKTÖRÜNDE KULLANIMI

1. BİLGİ TEKNOLOJİSİ VE BİLGİ TOPLUMU	4
1.1. Sanayi Toplumundan Bilgi Toplumuna Geçiş	4
1.2. Bilgi ve Teknolojinin Önemi	5
1.3. Bilgi Teknolojileri	7
1.3.1. Bilgisayar	9
1.3.2. Çoklulortamlı Teknolojiler-PC TV ve Telefon Birlikteliği	12
1.3.2.1. Otomatik Tanıma ve Veri Toplama Teknolojileri	13
1.3.2.2. Veri Ambarı Teknolojisi	13
1.3.2.3. Video-Konferans Sistemi	14
1.3.2.4. Bilgi Otoyolu - İnternet/İntranet	15
1.3.3. İletişim Teknolojileri	18
2. ELEKTRONİK BANKACILIK NEDENLERİ VE SONUÇLARI	19
2.1. Bankacılıkta Geleneksel Hizmet Anlayışının ve Ödeme Sistemlerinin Değişim Nedenleri	19
2.1.1. Bankacılık Piyasalarının Yapısı ve Gereklileri	19
2.1.1.1. Rekabetçi Üstünlüğün Sağlanması Gerekliliği ..	20
2.1.1.2. Maliyetlerin Düşürülmesinin Zorunluluğu	21

2.1.2.	Bankalarda Teknoloji Kullanım Süreci	22
2.1.2.1.	Temel Bankacılık Faaliyetlerinin Otomasyonu ..	22
2.1.2.2.	Şubecilik Faaliyetlerinde Bilgisayar Sistemleri	23
2.1.2.3.	Bankacılıkta Mekansal Değişim/ Self-Servis Sistemleri	24
2.1.2.4.	Ekonomik Entegrasyonun Sağlanması ve İleri Teknolojilere Yönelim	24
2.2.	Elektronik Bankacılıkta Teknoloji Ürünlerine Genel Bakış	25
2.2.1.	Otomatik Vezne Makinaları (Automated Teller Machines/ATMs)	28
2.2.2.	Satış Noktasından Elektronik Fon Transferi (Electronic Funds Transfer From The Point Of Sale/EFTPOS)	28
2.2.3.	Kredi Kartları-Akıllı Kartlar	29
2.2.4.	Ev-Ofis Bankacılığı	31 [†]
2.2.5.	Bankalararası Elektronik Haberleşme Sistemleri/SWIFT	33 ^º
2.2.6.	İnternet Bankacılığı	34 ^ƒ
3.	BİLGİ TEKNOLOJİSİ VE FİNANSAL SİSTEM ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ	35
3.1.	Eksik Bilgilenme Sorununun Çözümü	35
3.1.1.	Doğrudan Ödünç Verme	36
3.1.2.	Dolaylı Ödünç Verme	37
3.2.	Bilgi Teknolojileri ve Ölçek Ekonomileri	38
3.3.	Elektronik Bankacılık ve Para Talebi	38
3.3.1.	Baumol ve Tobin'in Nakit Yönetim Modeli	39
3.3.2.	Baumol-Tobin Modelinin Matematiksel Analizi	41

İKİNCİ BÖLÜM

TİCARİ BANKA SİSTEMİNİN YAPISI VE TÜRK BANKACILIĞI'NIN BİLGİSAYARLAŞMA-OTOMASYON SÜRECİNDE GELİŞİMİ

1.	TİCARİ BANKA SİSTEMİNİN GELİŞİMİ VE TANIMI	43
2.	TİCARİ BANKA SİSTEMİNİN YAPISI	44
2.1.	Küçük, Orta ve Büyük Banka	45

2.2.	Holding Bankacılığı	47
2.3.	Perakende ve Toptan Bankacılık	47
3.	TÜR K BANKACILIĞI'NIN GELİŞİMİ	49
3.1.	Cumhuriyet Öncesi Türk Bankacılığı'na Genel Bakış	50
3.2.	Cumhuriyet Dönemi Türk Bankacılığı'nın Gelişimi	53
3.2.1.	Kuruluş Yıllarında Ulusal Bankacılık Dönemi	54
3.2.2.	Özel Bankacılık Dönemi	57
3.2.3	Planlı Dönem	59
3.2.4.	1980 Sonrası Dışa Açılma Dönemi	61
3.2.4.1.	Serbest Faiz Uygulaması	62
3.2.4.2.	Türk Bankacılığı'nın Dışa Açılması	63
3.2.4.3.	Türk Bankacılığının Yaşadığı Bunalımlar	65
3.2.4.3.1	İç Kaynaklı Nedenler	66
3.2.4.3.2.	Dış Kaynaklı Nedenler	68
3.3.	Türk Ticari Banka Sisteminin Yapısı	69
3.3.1.	Türkiye'de Küçük, Orta ve Büyük Banka	71
3.3.2.	Türkiye'de Holding Bankacılığı	72
3.3.3.	Türkiye'de Perakende ve Toptancı Bankacılık	73
4.	TÜR K BANKACILIĞINDA BİLGİSAYAR KULLANIMININ GELİŞİMİ VE SORUNLARI	73
4.1.	İşlerin Yeniden Düzenlenmesi-Tasarlanması	74
4.2.	Otomasyona Geçişteki Aşamalar	76
4.2.1.	Niteliksel Aşamalar	77
4.2.1.1.	Ön Büro Bankacılığı-Temel Bankacılık Faaliyetleri Otomasyonu	77
4.2.1.1.1.	Off-Line Otomasyon	78
4.2.1.1.2.	On-Line Otomasyon	78
4.2.1.2.	Arka Büro Otomasyonu - Karar Destek Sistemlerinin Kullanımı	78
4.2.2.	Niceliksel Aşamalar	80
4.2.2.1.	Bilgisayar/Donanım Seçimi	80
4.2.2.2.	Yazılım Seçimi-Geliştirilmesi	83
4.2.2.2.1.	Hazır Paket Yazılımlar Kullanımı	84
4.2.2.2.2.	Banka Bünyesinde Yazılımın Geliştirilmesi	85
4.2.2.3.	Bilgi İşlem Personeli İhtiyacı ve Sorunları	85

4.2.2.3.1.	Bankanın Özel Yazılım Kadrosunun Oluşturulması	86
4.2.2.3.2.	Tekno-Ortam ve Bilgi-İşlem Hastalıkları	86

Üçüncü Bölüm

TÜRK BANKACILIĞI'NDAKİ TEKNOLOJİK GELİŞMELERİN AVRUPA BİRLİĞİ İLE KARŞILAŞTIRILMASI

1.	AVRUPA BİRLİĞİN'DE EKONOMİK VE PARASAL BİRLİK SÜRECİ	89
1.1.	Avrupa Birliği'nde Ekonomik ve Parasal Birlik Sürecinin Kısa Tarihçesi	89
1.1.1.	Avrupa Topluluğu'ndan Avrupa Birliği'ne	89
1.1.2.	Ortak Pazardan Tek Pazara ve Ekonomik Parasal Birliğe Geçiş Süreci	90
1.1.3.	Avrupa Para Birliği'nde Tek Para Birimi Euro'ya Geçiş Süreci	93
1.1.3.1.	Birinci Aşama	94
1.1.3.2.	İkinci Aşama	94
1.1.3.3.	Üçüncü Aşama	95
1.1.4.	Euro'ya Geçişin Etkileri	96
1.1.4.1.	Para Birimi Olarak Tedavüle Girmesinin Etkileri	96
1.1.4.2.	Ekonomik Etkileri	98
1.1.4.3.	Bilgi Teknolojilerine Etkisi	100
1.1.4.4.	Türk Ekonomisine Etkileri	100
2.	AVRUPA BİRLİĞİN'DE BANKACILIĞIN GENEL YAPISI	102
2.1.	Bankacılık Sistemine Giriş	108
2.2.	Globalleşme Sürecinde - Artan Rekabet Ortamında AB'nde Bankacılık Sektörünün Yönelimleri	111
2.2.1.	Kurumsal Düzenlemelerde Uyumun Sağlanması	113
2.2.2.	Büyüme Stratejileri - Birleşmelere Yönelim	114

3. TÜRKİYE VE AVRUPA BİRLİĞİ BANKACILIĞI'NDAKİ TEKNOLOJİK GELİŞİMİN KARŞILAŞTIRILMASI	115
3.1. Kullanılan Teknoloji Ürünlerinin Önemi ve Karşılaştırılması	118
3.1.1. Otomatik Vezne Makinalarının Kullanımı (ATM)	124
3.1.2. Satış Noktasından Elektronik Fon Transferinin Kullanımı	127
3.1.3. Kredi Kartları ve Akıllı Kartların Kullanımı	131
3.1.4. Ev ve Ofis Bankacılığının Kullanımı	139
3.1.5. Bankalararası Elektronik Haberleşme/Ödeme Sistemlerinin Kullanımı	141
3.1.6. İnternet Bankacılığının Kullanımı	146
SONUÇ	151
EKLER	160
KAYNAKÇA	169

TABLolar DİZİNİ

	Sayfa
Tablo 1: Bankacılık İşlemleri Nerede Gerçekleştiriliyor?	32
Tablo 2: Türk Bankacılık Sektöründe 1980 Sonrası Meydana Gelen Birleşme, Devir ve İzin İptalleri Şeklindeki Değişimler.....	69
Tablo 3: Bankalarda Bilgisayar Alımına Karar Veren Birimler.....	79
Tablo 4: Hangi Ülke Maastricht Antlaşmasının Kriterlerini Yerine Getirmekte?	94
Tablo 5: Çeşitli Avrupa Ülkelerinde Banka Kuruluşlarının Yapmasına İzin Verilen Faaliyetler	104
Tablo 6: Maastricht Kriterlerine AB ve Türkiye’de Uyum.....	118
Tablo 7: Bireysel Bankacılıkta Finansal İşlem Kanalları Nasıl Değişecek?.....	123
Tablo 8: Türkiye’de Kurulu Bulunan ATM’lerin Sayısı ve Markaları.....	125
Tablo 9: Türkiye’de Bankalara Satılan POS Terminallerinin Sayısı ve Markaları	128
Tablo 10: Satış Noktasından Elektronik Fon Transferi Sistemi (EFTPOS) Kullanan İşyeri ve Terminal Sayıları 1995.....	130
Tablo 11: Avrupa’da Visa Kart Sayısı ve Kullanımı.....	133
Tablo 12: Banka ve Kredi Kartı Sayısı İle Kullanım Miktarları.....	134
Tablo 13: Kredi Kartlarının Türkiye’deki Gelişimi.....	135
Tablo 14: Türkiye İle Avrupa Birliği Ülkeleri’nde Kullanılan Teknolojilerin 1997 Yılı Karşılaştırma Verileri.....	157

GİRİŞ

Güntümüzdeki değişimin akıl almaz ve takip edilemez bir hızda ilerlemesine yol açan teknoloji kılıfı, 21. yüzyılda dünyayı iyice sayısallaştıracaktır. Küresel ekonomi olgusunun önemli bir göstergesi haline gelen, sınır ve devlet tanımayan Internet sayesinde dijitalleşen ekonomiler biçim değiştiriyor, iş ortamları, yönetim tarzları da buna ayak uyduruyor.

Yirminci yüzyıl başında tarım toplumundan sanayi toplumuna dönüşümün ivmesi - yeni üretim ilişkileri-sosyal yapıların oluşumu- uzun bir dönemi almıştı. Fakat bilgi teknolojilerindeki hızlı gelişmeler toplumların yapısını bir devrim biçimde kısa zamanda değiştirmiştir. Zamana ve geleceğe adını bilgi çağı olarak koyan bilgi teknolojilerindeki gelişmeler bir patlama noktasına erişerek bilgi devrimine ve bilgi toplumunun oluşmasına yol açmıştır. Böylece sanayi toplumunun üretim süreci yerini, üretim girdisinin bilim ve teknoloji olduğu yeni bir sürece bırakmaktadır.

Üretim faktörü olarak kullanılacak bilginin toplanması, saklanması, işlenmesi ve yeniden saklanması alanındaki teknolojik imkanlara sahip olma, teknolojiyi üretme ve tüketme becerisini gösterebilme; geleceğin bilgi toplumu seviyelerindeki sıralamayı yani, ekonomik göstergelerde gelişmişliği, az gelişmişliği ve geri kalmışlığı belirleyecektir.

Bu yüzden bugünün ulusal ekonomilerinin şirketleri, zaman geçirmeden yaşamlarını devam ettirebilmeleri için; hızlı değişim sürecine girerek teknolojik organizasyonlara yatırım yapmaları, otomasyona gitmeleri gerekmektedir. Çünkü, bilgi bir stratejik değer olarak üretim faktörleri için de önemli üstünlüğe dayanan uluslararası düzende ayakta kalmanın yolunun kendisinden geçtiğini göstermektedir.

Ekonominin uluslararası bir nitelik kazanması, teknolojik gelişmelerin etkileri, bankacılık sektöründe de önemli değişimleri gündeme getirmiştir. Rekabetçi üstünlüğün sağlanmasında ve hızla değişen iş ortamlarına uyum için bilgi teknolojileri; artan rekabete karşı, bankaların içine girdikleri yeniden yapılanması sürecinin mihenk taşı olmuştur.

Türkiye'de 1980'lerde başlayan yeniden yapılanma sürecinin finans hizmetleri sektörüne yansması daha belirgin olmuştur. 1982'den başlayarak artan yeniden düzenleme girişimleri (deregulation), faizlerin serbest bırakılması ve globalleşmenin

sürükleyici gücü Türk Bankacılığı'nı bilgi teknolojilerinin de kullanılmasıyla uluslararası mali sistemle bütünleşebilme göstergelerine kavuşturmaya başlamıştır.

Ekonomideki kaynak ve gelir dağılımını etkilemesi şeklindeki önemli fonksiyonuyla ekonomik ilişkilerin düzenlenmesinde aracılık görevini yerine getiren bankacılık sistemi; günün teknolojilerini de kullanarak bireylerin çağdaş toplum yaşamının finansal ihtiyaçlarını karşılamalarına yönelik bankacılık ürünlerini geliştirmektedir.

Türk bankacılık sisteminde de rekabetin ve gelişmenin itici gücü olan bilgi teknolojileri; başlangıçta yığınsal-rutin (yoğun-standartlaştırılmış) bankacılık hizmetlerinin yerine getirilmesinde, kağıt-kalem kullanımının azaltılmasında ve günümüzde bireylerin para ile fiziki temaslarının asgariye indirilmesinde kullanılmaktadır.

Teknolojinin dünyayı küçülten, insanları yakınlaştıran fonksiyonu bankaların da vizyonunu; müşterilerine daha iyi çözümler sunabilmek için doğru teknolojik altyapısı ile servisleri en etkin dağıtım kanallarını kurmaya yönlendirmektedir. Bugün için hizmete verilen bu kanallar; otomatik vezne makinaları (Automated Transfer Machines/ATM), satış noktası terminalleri (Point Of Sale/POS), kredi kartları, tüketici kredileri, elektronik fon transfer sistemleri (Electronic Funds Transfer/EFT), ev ve ofis bankacılığı sistemleri, İnternet Bankacılığı kullanılmaya başlamıştır.

Bu hizmet ve ürünlerle Türk Bankaları'nın hedefi; rekabetçi üstünlüğe sahip olabilmek için, müşterilere her noktada ve her zaman ulaşmaktır.

Bireylere yönelik finansal hizmetlerin sunumundaki bu yaklaşımların öncesinde şirketler dünyası ile bankalar arasındaki fon hareketleri de bilgisayar ağları ile yapılmaya başlamıştır. Bireysel bankacılık/tüketici bankacılığı çıkış noktası ise, çağdaş hizmeti müşterinin ayağına götürmektir. Bu bir lüks değil, artık zorunluluktur. İnsanları sokağa çıkarmadan, evlerinden, işyerlerinden bankalarına erişme ve işlem yapabilme kolaylığını getirme, nakit dolaşımını ortadan kaldırmak gereklidir.

Finansal aracılık işlevinde önemli bir payı olan Türk Bankacılığı'nın yabancı bankalarla gündeme gelen Osmanlı dönemi borçlanma bankacılığının zaman içinde bir çok sorunlarla beraber belli bir gelişim çizgisinin, özellikle bilgi teknolojileri ile çağdaş bankacılık göstergelerine ulaşmaya başlamasının incelendiği bu çalışma üç bölümden oluşmaktadır.

Bilgi Teknolojileri ve Bankacılık Sektöründe Kullanımı başlığını taşıyan ilk bölümde; sanayi toplumundan bilgi toplumuna geçişin nedeni ve sonucu olan bilgi teknolojilerine ve önemine değinilerek, elektronik bankacılığının bu teknolojileri kullanma süreci ve ürünlerine yer verilmiştir.

İkinci bölüm **Ticari Banka Sisteminin Yapısı ve Türk Bankacılığı'nın Bilgisayarlaşma-Otomasyon Sürecinde Gelişimi** başlığını taşımaktadır. Burada bankacılığın sistem olabilme sürecine ve sınıflamasına Türk Bankacılığı'nın anayapısı dikkate alınarak değinilmiştir. Türk Bankacılık tarihinin kilometre taşları, derinlemesine girmeden fakat ekonomi tarihinin, sosyal kalkınmanın izlerine etkisi bakımından özellikli dönemler olarak incelenmiştir. Ayrıca, Türk Bankacılığı'nda bilgisayar kullanımına geçiş süreci ve gelişmeleri de bu bölümde incelenmiştir.

Türk Bankacılığı'nın kabuk değiştirdiğinin göstergelerine esas olacak Avrupa Birliği Bankacılığı kriterlerinin yer aldığı bölüm; **Türk Bankacılığı'ndaki Teknolojik Gelişmelerin Avrupa Birliği İle Karşılaştırılması** isimli üçüncü bölümdür. Burada Avrupa Birliği'nde Ekonomik ve Parasal Birlik süreci, Euro'ya geçiş de verilerek Avrupa Birliği Bankacılığı'nın genel yapısı incelenmiştir. Teknolojik gelişimin yansıması olan bankacılık ürünlerine karşılaştırmalı olarak yer verilerek ,Türkiye'nin gelişim çizgisi ve yeri ortaya konmaya çalışılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

BİLGİ TEKNOLOJİLERİ VE BANKACILIK SEKTÖRÜNDE KULLANIMI

1. BİLGİ TEKNOLOJİSİ VE BİLGİ TOPLUMU

1.1. Sanayi Toplumundan Bilgi Toplumuna Geçiş

Toplumların ekonomik alandaki örgütlenmeleriyle-üretim ilişkileriyle yapıları genel hatlarıyla sınıflandırılırsa, toplumların geçirdiği aşamalarda; ilkel toplum, tarım toplumu, sanayi toplumu ve 1980’li yıllarda sanayileşme sürecini tamamlamış ülkelerin bir bölümünde sanayi ötesi toplumu yani bilgi (bilişim, enformasyon) toplumu yapısı görülmektedir.

Yirminci yüzyıl başında tarım toplumundan sanayi toplumuna dönüşümü yaratan teknolojilerin kullanılmasıyla; yeni üretim ilişkileri-yeni sosyal yapılar oluşarak toplumun kurumları ve örgütlenmesi, değer ve davranış kalıpları değişmiştir. Bu değişim uzun bir sürede olmasına rağmen, bilgi teknolojilerindeki beklenmedik hızlı gelişmeler; başka teknolojilerde görülmedik bir şekilde bireyin yaşamını dolayısıyla toplumun yapısını bir devrim biçiminde kısa zamanda değiştirmektedir. Zamana ve geleceğe adını bilgi çağı olarak koyan bilgi teknolojilerindeki gelişmeler bir patlama noktasına erişerek bilgi devrimine ve bunun bir sonucu olarak bilgi toplumunun doğmasına yol açmıştır.

Sanayi toplumundan bilgi toplumuna dönüşümün çok daha hızlı gerçekleşmesinin temel nedeni, yeni teknolojilerin gelişme hızı ile insanların bu teknolojilere uyum esnekliğinin yüksekliğinden kaynaklanmaktadır. İnsanlık, sanayileşme sürecine göre teknolojik yenilikler konusunda daha bilinçlidir ve daha geniş olanaklara sahiptirler. Bu durum, bilgi toplumunun, insanlığa getireceği değişim ve dönüşümün, sanayi toplumundan çok daha derin ve köklü olacağının ilk habercisidir. Bu nedenle, bilgi toplumuna dönüşümün yakından irdelenmesi ve söz konusu değişim sürecine uyum sağlanması, geleceğin dünya düzeninde etkin ve saygın bir yere sahip olmak isteyen uluslar için zorunlu ve kaçınılmazdır¹.

¹Hüsni Erkan, *Bilgi Toplumu ve Ekonomik Gelişme* (Ankara: Türkiye İş Bankası

1.2. Bilgi ve Teknolojinin Önemi

Yazının bulunuşu ile bilginin saklanabilir ve aktarılabilir olmasıyla insanlığın tarihsel gelişimini inceleyebilme imkânı olmuştur. Çünkü insanları insan yapan bilginin birikmesidir, sonraki nesillerin daha yüksek bir seviyeden başlamasıdır. Yani, toplumun kendine özgü belli bir teknoloji ve teknolojik düzey yaratmasıdır. Bu teknolojilerin üretim sürecinde kullanılması; yeni işbölümü ve uzmanlık alanlarının oluşumuna, ülkelerin ekonomik gelişme ve kalkınma seviyelerinin tesbitine yaramaktadır.

Üretim faktörü olarak bilgi (bilişim, enformasyon) teknolojisinin son yıllarda daha da popüler hale gelmesi bilginin giderek artan öneminden kaynaklanmaktadır. Bunun nedeni, bilginin toplanması, saklanması, işlenmesi ve yeniden saklanması alanındaki teknolojik olanakların hızla artıran geleceğin bilgi toplumu seviyelerinde üst sıralarda yer alma yarışıdır.

Toplumsal gelişme ve değişimin merkezi unsuru olan teknolojik yenilenmenin, toplumdaki ekonomik, sosyal, politik ve kültürel alanlardaki değişim süreçleri; zaman geçikmeleri-değişim esneklikleri gibi nedenlerle farklılıklar göstermektedir. Çünkü:² bir teknolojik yeniliği; buluş, araştırma ve geliştirme süreçlerinden sonra, eski teknoloji ve yöntemlere göre daha etkin ve üstün duruma getirildiğinde **üretim sürecinde** yani ekonomik alanda kullanılır.

Yeni teknolojilerin, ekonomik süreçten sonra etkilerinin yansıdığı alan, **sosyal alandır**. Yeni işbölümü ve uzmanlaşmanın yeni mesleklerin doğmasıdır.

Sosyal alanda ortaya çıkan yeni meslekler ve sosyal tabakaların, örgütlenerek toplum içinde kendi ağırlıklarını hissettirme çabasının başlaması ile, yeni gelişen sosyal grupların politik mücadelesi gündeme gelir. Her sosyal kesim içinde; kendi amaçlarının ağırlık ve etkinlik kazanması için yürüttüğü örgütlenme ve ekonomik amaçlarını gerçekleştirme yarışı, bir iktidar ve güç kazanma yarışı; **politik yarışır**.

Ekonomik, sosyal ve politik yapıların teknolojik yenilemeden yansıyan etkilerle belli değişim ve uyum sürecine girmesi yanında, bu sürece en geç katılan ve en son tepki veren toplumsal alan kültürel alandır. Çünkü insanoğlu; kültür olarak geçmiş kuşaklardan miras aldığı; değer, norm, davranış kalıpları ile dünya görüşlerini korumak ister. Bu nedenle teknolojik yenilenmeden yansıyan etkileri en son olarak kültürel alanda kendini hissettirir.

Kısacası, toplumda yenilenen teknolojik temelle birlikte, sırasıyla ekonomik, sosyal, politik ve kültürel alanlarda değişim süreçleri devreye girer. Birinden diğerine olan yansıma, bir zaman geçikmesi içerdığı için toplumsal bütünde bu alanların değişim

esnekliği bir diğerinden farklıdır. Teknolojik yenilenme karşısında en hızlı değişen, en yüksek değişim esnekliği gösteren alan ekonomik alan iken; en düşük değişim esnekliği kültürel alanda ortaya çıkar. Sosyal ve politik alanların değişim esneklikleri bunlar arasında bir konuma sahiptir³.

İster bir işletme olsun, ister devlet olsun, yönetilen her hangi bir örgütte yönetimin bir karar verme görevi söz konusudur. Bu görev, örgüt içinden ya da dışından sağlanan doğru **bilgi**'nin, verilmesi gereken kararlar için anlamlı olacak biçimde, zamanında, yönetimin çeşitli katlarına akıtılabilmesiyle yürütülür. Bunun içinde, bilginin anlamlı öğelerinin seçilmesi, sınıflandırılması, gerekli işlemlerden geçirilmesi ve sürekli olarak son durumu gösteren bilgi kütüklerinde biriktirilmesi, yaşatılması gerekir. İşte yönetimi desteklemek üzere bütün bu işleri yüklenen düzene, **bilişim sistemi** adı verilir. Bilgisayar, bir hesap makinesi gibi çalışmaktan çok, bütün bir örgütün her türlü bilgi akış gereksinimini karşılayan bu tür bir bilişim sistemi içinde, temel öğelerden biri olarak yarar sağlar. Doğallıkla, bu yarar yalnızca bilgisayarın varlığıyla elde edilmez. Burada hüner, örgütü, bilişim görevlerinin gereğince yürütülebileceği bir biçimde düzenleyebilen, her türlü gereksinimi öngörebilen, gelecek yaratıcı, uzun soluklu planlamayla bugünden yarına geçişi, amaçlanan yeni bir dengeyi sağlayarak gerçekleştirebilen **insangücündedir**⁴.

İnsanoğlu, bilişim teknolojilerinden önce geliştirdiği teknolojiler nedeniyle kendisine yakıştırdığı “akıllı yaratık” olma nitelemesini değiştirmekte, artık “düşünce gücünü artırmasını bilen ussal insan” nitelemesini kendisine yakıştırmaktadır. Bilişim teknolojilerindeki gelişmeler ile bugün ussal gücü bir araca aktarma hüneri gösterilebilmektedir⁵.

Bugünkü teknolojik devrim, özellikle de iletişim alanındaki başdöndürücü gelişmeler ve bunların toplum üzerinde yapmakta olduğu ve gelecekte potansiyel olarak yapabileceği etkiler konusunda bugüne dek çok şey söylenmiştir. Teknolojik devrimin merkezi unsuru, çok yönlü bağlantıları, korkunç devre kapasitesi ve -geleneksel ve karasal sistemlerle karşılaştırıldığında- nitelik ve güvenilirlik ve hız açısından son derece düşük sermayeye dayalı olan uzay ve uydu teknolojisidir elbette. Bilgisayar teknolojisi, tüm dünyada, enformasyonun iletiminde maliyet-yeterlilik dengesi, güvenilirlik ve hız açısından yeni alanlar ve olanaklar yaratmıştır. Bilgisayar teknolojisi enformasyonun depolanması, işlenmesi ve geri alınması sırasında kullanılan geleneksel, yavaş ve sıkıcı yöntemlerin ortadan kaldırılmasında yardımcı olmuştur. Yine bilgisayar teknolojisinin yarattığı ve

³Aynı, s.61.

⁴The Application of Computer Technology for Development Department of Economic and Social Affairs, New York, 1971, (Çev.: Aydın Köksal), **Kalkınmada Bilgisayar Teknikbilimi** (Türkiye Bilişim Derneği Ya., Sayı no 2, Ankara: 1974), s.vi.

⁵Ersin Töreci, “Ussal İnsanın Uyarıcısı Bilişim”, **BT/Haber Dergisi**, Sayı no 132 (1-7 Eylül 1997), s.116.

posta işlemlerinin elektronik araçlarla gerçekleştirilmesini olanaklı hale getirmiş, sıkıcı, eskimiş, çalışma yöntemlerini yerle bir ederek insanların bilgilerini genişletmelerini ve geliştirmelerini sağlayarak, ufuklarını genişletmiş ve daha anlamlı bir yaşama biçimi oluşturulmasına katkıda bulunmuştur⁶.

1.3. Bilgi Teknolojileri

Öğrenme, araştırma, gözlem yoluyla elde edilen gerçeklere kısaca bir iş ya da konu hakkında bilinenlere bilgi denilmektedir. Bu da İngilizce'deki information kelimesinin anlamını vermektedir. Fakat, knowledge kelimesinin karşılığı olarak da bilgiyi kullanılması, onun tam bir Türkçe karşılığının olmaması, information'ın knowledge'den ayrılmamasına yol açmaktadır⁷. Yani, bilim ve teknolojinin İngilizce dilinde gelişmesinin sonucu olarak; yeni teknik terimlerin Türkçe'ye genel kabul görmüş şekilde kazandırılmasında sorunlar-aşağıdaki tartışmalar gündeme gelmektedir.

Bilgi, bilişim, enformasyon gibi sözcüklerin anlamlarının farklılığı veya bunların ve bunlardan üretilen kelimelerin birbiri yerine eş anlamlısı olarak kullanılması-kullanılmaması gibi doğruyu veya yanlış belirmek-kavram kargaşası tartışmalarına girmek çalışmanın konusu değildir. Bu terimlerin genel anlamlarını vermekle birlikte bilgi teknolojisi tanımlaması bu sektörün genel bir disiplini olarak görüldüğü için kullanılmaktadır.

Bilişim⁸: İnsanoğlunun teknik, ekonomik ve toplumsal alanlardaki iletişimde kullandığı ve bilimin dayanağı olan bilginin, özellikle elektronik makineler aracılığıyla, düzenli ve ussal biçimde işlenmesi bilimi, Bilgi olgusunu, bilgi saklama, erişim dizgeleri,

⁶Yusuf Kaplan, **Enformasyon Devrimi Efsanesi, Modernleşme Kuram ve Uygulamalarının Eleştirisi** (İstanbul: Rey Yayıncılık No. 1, İletişim Dizisi 1, 1991), s.348.

⁷**Knowledge (Bilgi)**: Genellikle belli bir tip nesnede o andaki bütün durumlar kümesi ve nesnenin bir tasvirinden diğerine geçilmesi yöntemleridir. Information (Enformasyon): Genellikle gerçek veriler ve onlar arasındaki ilişkiler hakkında bilgiler topluluğudur. Bazen enformasyona depolama, iletme ve dönüştürme objesi olan malumat gibi de bakılır. Navroz Allahverdi, "Bilgisayar Bilgiyi Sayar mı?" **BYTE Dergisi** (Mayıs 1996), s.174.

⁸Bu sözcüğü ister istemez durağan bir kavram olan veri (İng. data) ya da bilginin (İng. (1) knowledge, /2) information) işlenmesinden öte; bilginin, gereksinme duyan ilgili kullanıcılara, karşılıklı olarak onların kararlarına ışık tutabilecek biçime dönüştürülerek, anlamlı biçimde, anlamlı bağlamlar içinde ve kolay ve hızlı bir bilgi erişim düzeni içinde sunulmasındaki devingenliği ve karşılıklılığı sağlayan dizgelerin (sistemlerin) incelendiği uygulamalı bilimin ve mesleğin adı olarak 1969'da kullanmaya başladım, Fr. informatique karşılığında. Bu kavramın özgün adı ilkin Fransızca'da, Türkçe'ye de girdiği gibi "enformatik" biçiminde söylendi, daha sonra İng. informatics sözcüğü aynı anlamda kullanıldı. Aydın Köksal, "Bilişim Sözcüğü Üzerine", **BT/Haber Dergisi**, Sayı no 132 (1-7 Eylül), s.115.

bilginin işlenmesi, aktarılması ve kullanması yöntemlerini toplum ve insanlık yararı gözeterek inceleyen uygulamalı bilim dalı, Disiplinlerarası özellik taşıyan bir öğretim ve hizmet kesimi olan bilişim bilgisayar da içeride olmak üzere, bilişim ve bilgi erişim dizgelerinde kullanılan türlü araçların tasarlanması, geliştirilmesi ve üretilmesiyle ilgili konuları da kapsar. Bundan başka her türlü endüstri üretimin özdevimli olarak düzenlenmesine ilişkin teknikleri kapsayan özdevim alanına giren bir çok konu da, geniş anlamda, bilişimin kapsamı içerisinde yer alır⁹.

Tek yönlü bilgi iletimine enformasyon, karşılıklı bilgi alışverişine ise iletişim denmesi, bilişim kavramının tam anlamı vermediği söylemlerine neden olmuştur. Bu karşı çıkışlara göre bilişim; bilgi ile iletişim sözcüklerinin kaynaştırmasıyla elde edilmiştir. Bilişim yerine **enformatik** kelimesi kullanılmalıdır.

Tanımlanırsa, **enformatik**, enformasyonun belli amaçlar çerçevesinde; toplanmasını, iletilmesini, işlenmesini, saklanmasını, enformasyonu veren ve alan kaynaklar arasındaki iletişimi ve bu işlevleri yerine getirecek yöntem, aygıt ve sistemleri gerekli yazılımları ile birlikte konu alan mesleki ve akademik disiplindir. Enformasyon teknolojisi de, enformatiğin kapsamındaki, enformasyonun toplanması, iletilmesi, saklanması, enformasyonu veren ve alan kaynak arasındaki iletişim teknolojilerinin toplamı ve tümleşimi olarak tanımlanabilir¹⁰.

Aslında bu terimleri tanımlamak çok zordur, çünkü onlar temel kavramlar kategorisine girmektedir. Bu terimler bilgisayar alanında kullanıldıklarında birtakım özellikler taşır. Bilgisayarda kullanılan *information* terimi, verilerin işlenmesi açısından bu verilere atanacak içerikler, makineye dahil edilen, hafızasında tutulan, işlenen ve kullanıcıya iletilen verileri kapsamaktadır. Bir programın çalışması için gerekli bütün veriler, komutlar, adresler, yönetim sinyalleri vb. hepsi enformasyon terimi ile ifade edilir. *Knowledge* ise, özellikle son yıllarda, belli bir disiplin alanındaki uzmanlık bilgilerini yansıtan ve bilgi tabanında saklanan enformasyon türüdür. Görüldüğü gibi enformasyon daha geniş bir anlama sahiptir. Enformasyon miktarını ölçmek için yöntemler mevcuttur¹¹.

Kısaca; bir bilginin toplanmasını, işlenmesini, saklanmasını, istenildiğinde herhangi bir yere iletilmesini veya bu bilgiye herhangi bir yerden erişilmesini sağlayan teknolojilere bilgi teknolojileri denilmektedir.

⁹Aydın Köksal, **Bilişim Terimleri Sözlüğü**, (Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları: 476, 1981), s.126.

¹⁰Eyüp İlyasoğlu, **Türk Bilgi Teknolojisi ve Gümrük Birliği** (Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Genel Yayın no.363, Bilim Dizisi no.11, Temmuz 1997), s.4'den TTÜBA-TÜBİTAK-TTGV, **Enformatik Alanına Yönelik Bilim, Teknoloji ve Sanayi Politikaları Raporu**, (Ankara: Mayıs 1995), s.7.

¹¹Allahverdi, a.g.e., s.174.

1.3.1. Bilgisayar

Bilgi teknolojilerinin altyapısını oluşturan, bir bilgi işleme sürecini gerçekleştiren bilgisayar; bilgi alma-okuma yoluyla sistemin girdisini oluşturan giriş biriminden, bilgi biriktirme imkânı olan bellekten, bilgiyi merkezi işlem biriminde çok çeşitli basit ya da karmaşık aritmetik ve mantıksal süreçten geçirerek onları sistemin çıktısı şeklinde sunan donanımlardan oluşur.

Mekanik ve elektromekanik bilgi işlem teknolojileri-araçları; abaküsle başlayan bir evrim zincirinin son halkası olan bilgisayarların üretilmesi için gerekli olan uygun zemini hazırlamıştır.

Bu süreci vermeden _bilgisayar yapımı için gerekli olan teknoloji sayesinde ilk sayısal bilgisayarın¹²1946 yılında Pennsylvania Üniversitesin’de geliştirilen ENIAC (Electronic Numerical Integrator And Calculator) ile başlayan tarihsel geçmiş kısaca verilecektir:

ENIAC’la birlikte ve ona benzer ilkelerle, ticari bilgiişlem için tasarımılanan ilk bilgisayarlar “Birinci Kuşak Bilgisayarlar” diye anılırlar. Bu kuşağın en çok görünen bilgisayarları IBM 650 idi. Türkiye’nin de bilgisayarla tanışması ilk defa seri olarak üretilen IBM 650 ile olmuştur.

Bu dönem bilgisayarların bütün devreleri lambadan oluşuyordu. Lambalar ise çok ısı yayıyordu. Bu da lambalar gibi çok yer kaplayan soğutma tesisatıyla pahalı havalandırmayı gerektiriyordu. Birinci kuşak bilgisayarlar olarak üretilen bu büyük ve pahalı bilgisayarların büyük bölümü kamu kuruluşlarında, üniversite araştırma birimlerinde kullanılmıştır.

Başlangıçta bilgisayarlar sadece numerik veriler işliyordu. Ancak alfabetik verilerin özellikle iş dünyasındaki önemi gözlenince, alfabetik veri işleme de bu dönemde başladı. Dönemin diğer birçok ürünü gibi IBM 650 de, 1954 yılının ortalarında, alfabetik karakterleri işleyecek şekilde geliştirildi.

¹²İki tür elektronik bilgisayar vardır: Sayısal bilgisayar (digital elektronik hesap makineleri) ile benzetmeli (örneksel) bilgisayarlar (analogue) elektronik hesap makineleri. Benzetmeli bilgisayarlar genellikle bilimsel ve mühendislik uygulamalarında kullanılırlar. Kesinliklerinin kısıtlılığı tecimsel (ticari) bilgiişlemede kullanılmalarını önler. Benzetmeli bilgisayarlarda, sayı fiziksel bir olay-örneğin, bir tekerleğin dönüşü, demir çubuğun kayması, voltaj değişkenliği- olarak gösterilir. Bu tür bir makine mekanik ya da elektrikli olabilir; çoğunlukla da belirli bir sorunu çözmek için yapılır; sayısal bilgisayarlar gibi her amaç için kullanılmaz. Sürgülü hesap cetveli (slide-rule) benzetmeli elektronik hesap makinesi için iyi bir örnektir. Peter C. Sanderson (Çev. Aysel Usluata), **Elektronik Bilgiişlem** (İstanbul Reklam Yayınları:18), s.8.

Lambalı bilgisayar teknolojisi beş-altı yıllık bir dönemde büyük bir aşama kaydetmişti. ENIAC'ın 320 katı işlem hızına ulaşmış, işlem maliyetleri ise üçte bire kadar düşürülmüştü. Öte yandan çevre birimleri de bu dönemde çeşitlenmeye başladı. Bellek olarak manyetik teyp ve tamburların kullanımı, manyetik teyp ve tambur okuyucu ve yazıcılarının gelişmesine yol açtı. Manyetik ortamlara veri girişi için, daktilo benzeri cihazlar kullanıldı. Yazıcılar bu dönemde gelişmeye başladı. Daha uzun süre bilgisayarların en önemli giriş aracı olma özelliğini taşıyacak olan delgi kartları, dönemin bilgisayarlarının vazgeçilmez elemanlarıydı. Bilgisayarlar, ancak kart delici ve okuyucularla tamam oluyordu¹³.

Yirminci yüzyılın ortalarında transistörün radyo lambalarının alternatifi olarak icadıyla ve bunun bilgisayarlarda 1959 yılında kullanılmasıyla; birinci kuşağa göre daha hızlı ve güvenli işlem yapabilen, daha küçük boyutta, maliyeti daha düşük ve daha az enerji harcayan "İkinci Kuşak Bilgisayarları" görülmektedir.

İkinci kuşak bilgisayarların temeli olan transistör, aslında içine silikon yerleştirilmiş, fasülye tanesi kadar bir kap'tan ibarettir. Çalışırken ısı yaymadığı ve daha güvenilir olduğu, hatta zamanla lambalara göre çok daha ucuza üretilebildiği halde, transistörlerin de çeşitli sorunları vardı. Bilgisayarlar çok karmaşık devreler gerektiriyordu ve bu devrelerin kurulması için transistörlerin yarı iletken nitelikleri olan plakalar üzerine monte edilmesi gerekiyordu. Oysa bu bağlantılar oldukça zayıftı ve kolay kırılıyordu. Çözüm, transistörün fonksiyonunu, üzerine monte edildiği plakaya yerleştirmek olarak bulundu. Bunun sonucunda baskılı devreler geliştirildi. Baskılı devreler sadece daha güvenilir olmakla kalmadı, küçük bir alana yüzlerce transistörün fonksiyonunu yapabilecek devrenin basılması mümkün oldu. Bu tür baskılı devrelere **tümleşik devre** adı verildi¹⁴.

Tümleşik (entegre) devreler; bilgisayar boyutlarında önemli küçülmeler sağlayarak, bilgi giriş-çıkış ortamlarında yenilikler getirerek, uzaktan erişimli ve çok kullanıcı olabileme özellikleri artırılan "Üçüncü Kuşak Bilgisayarlar"ın doğuşuna neden olmuştur.

1970'li yıllarda ortaya atılan ve sonrasında yaygınlaşmaya başlayan görüşlerde ise; bilgisayarların birbirine bağlanarak bir bilgisayar ağı oluşturulması fikrinin gündeme gelmesiyle "Dördüncü Kuşak Bilgisayarlar" = Kişisel Bilgisayarlar (PC=Personal Computer) üretilmeye başlanmıştır. 1980'li yıllarda hızla yaygınlaşmaya başlayıp günümüze yaklaştıkça fiyatlarının düşmesiyle _kişisel bilgisayar kullanımının kitlelere ulaşmasıyla_ özellikleri artan bu bilgisayarlar, insanların gündelik yaşamlarında önemli değişiklikler-toplum yapısında da bilgi toplumu kavramı gelişmişliğin göstergesi olmuştur.

¹³Cemal N.Taşçı-M. Emin Mutlu, **Bilgisayar Tarihi**, (İstanbul: Alternatif Üniversite Yayınları, 1991), s.42.

¹⁴Aynı, s.49.

Çünkü; «her araç kendisinin üretimini sağlayan koşulları değiştirir. Bilgisayarın bu etkisi, belki de çok kısa süre içinde yoğunlaştığı için, çarpıcı boyutlarda olmuştur. Ancak ne olursa olsun bilgisayarlar, abaküsle başlayan bir tarihin, ulaşılmış son sayfası olarak görülebilirler ve böyle görüldüklerinde de bilgisayarların tarihi, bilgi işlem teknolojisinin tarihinden başka bir şey değildir. Bilgi işlem ise, daha önce de belirtildiği gibi, bilimsel, ticari ve örgütsel faaliyet alanlarının bir parçasıdır. Dolayısıyla toplumun örgütlülüğü, ticariliği ve bilimselliği arttıkça, bilgi işlem yoğunluğu artar. Artan bilgi işlem yoğunluğu, daha çok insan emeği ve zamanının bilgi işlem için ayrılmasını gerektirir. Bu gereklilik, bilgi işlem teknolojisinin gelişmesine duyulan ihtiyacı körükler, ihtiyaç ise buluşların anasıdır»¹⁵.

Bilgi işlem teknolojilerinin gelişim nedenlerinin ve hedeflerinin ne olduğu sorusunun en can alıcı cevabı olan «**sanal gerçeklik**¹⁶ insanlarda gizemli bir beklenti yaratıyor. Burada basit olarak kastedilen, insanların masalarını terk etmeden değişik yerlere gidebilmeleridir. Yani bilgisayar ekranı, diğer değişik dünyaların gözlendiği pencere olmaktadır. Sanal sözcüğü, hayal gücünün sonucu olarak beyinde ortaya çıkan fakat gerçekte olmayan bir etki olarak tanımlanmakta. Sanal gerçeklikten daha somut olan bir diğer yenilik, hareketlilik (mobil olma). Buradaki anahtar sözcükler “mobil bilgi işlem (mobile computing)”. Amaç her tarafta ve her yerde (ofiste, evde, arabada, uçakta, vs.) bilgisayarın gücünü kullanabilmektir»¹⁷. Bu olayın gerçekleşmesini sağlayan -yukarıdaki tarihsel süreçte de verdiğimiz- temel gelişmeler; mikro işlemcilerin (mikroçip/silikon yonga) kullanıma girdiği 1970’lerde başlayan ve devam eden mikro elektronikteki gelişmelerde yatmaktadır¹⁸. Bilgisayar merkezli bu teknolojileri ve bu teknolojilerin etkin kullanımını, çeşitlenmesini sağlayan iletişim teknolojileri teknik bilgilere girilmeden genel

¹⁵Aynı, s.19.

¹⁶**Sanal**; İngilizce karşılığı “Virtual” olan bu kavramın anlamı bir şeyin gerçeğe çok yakın olması ya da bir şeyin fiilen olmasıdır. Geleneksel olarak, bir şeyin sanal olabilmesi için, başka bir şeyin gücünü ve yeteneğini içermesi gerekmektedir. 1950’lerin sonunda bilim adamları “sanal bilgisayar” adını verdikleri, birkaç kişinin aynı anda kullanabildiği, fakat kullanıcıların bilgisayarı tek başlarına kullandıkları izlenimini verecek kadar hızlı makineler geliştirdiler. Bu terime, etkileşim ve adapte olabilme çağrışımlarını eklediler. Sanal bilgisayarları, kullanıcı gerektiğinde istediği zaman, istediği yerde bulacağını düşününce, zamanla “sanal gerçeklik” sözcüğü ortaya çıktı.

Halime İnceler, “Sanal Şirketlere Doğru”, **BYTE Dergisi** (Mayıs 1996), s.190.

¹⁷Türker Cambazoğlu, “Bilgi Teknolojilerinin Bugünü ve Yarını”, **BT/Haber Dergisi** (20-26 Mayıs), Sayı no 67, s.20.

¹⁸Transistör teknolojisindeki gelişmeler sayesinde, 1975’lerde IBM 370 model 168 sanayide 2 milyon komut yürütebilecek duruma gelmiştir. Daha sonraki yıllarda, 1988’de IBM PS/2 model 70 saniyede 5 milyon komut ve 1992’de Dell’in 486 tabanlı PC’si saniyede 19,4 milyon komut yürütebiliyordu. Artık günümüzde kişisel bilgisayarlar işlemci hızları açısından 6 ay içinde eskimektedir. İşlemci hızlarındaki artışa paralel olarak, PC fiyatlarındaki düşüşler, daha gelişmiş teknolojilerin ve daha güçlü uygulamaların kullanımına önayak olmuştur

Türker Cambazoğlu, “İletişim Teknolojilerindeki Eğilimler-4”, **BT/Haber Dergisi**, Sayı no 188, s.40.

hatlarıyla verilecektir.

1.3.2. Çokluortamlı Teknolojiler - PC TV ve Telefon Birlikteliği

İletişim sektöründeki gelişmelerin sonucunda telefonla iletimde de devrim yaşanmaktadır. Çünkü, önceleri analog sinyallerle veri taşıyan telefon ağları yerine bugün kü sayısal teknolojiyle; bilgi teknolojilerinin daha kolay birleştirilmesi, ağdaki merkezi gücün daha etkin dağıtılması, hizmetlerin daha basit ve hızlı bir şekilde verilmesi ve yeni servis özelliklerinin hizmete sunulması mümkündür.

Bir zamanlar sadece **alo** demek için kullanılan telefon hatları yerine; sesleri, bilgisayar verilerini ve görüntüleri tek bir hat üzerinden, en hızlı-kaliteli bir biçimde iletmek üzere kurulan entegre iletişim ağları, PC'leri de bir mesafe üzerinde bağlar.

Bilgisayarları telefon hatlarına bağlamak için modemler kullanılır. Çünkü, aranabilir telefon sistemleri sesleri geçirmek üzere tasarlandıklarından, bilgisayarların kullandığı elektriksel on/off (0-1) sinyallerini geçiremezler. Bilgisayar verilerini geleneksel sesli telefon hatlarından geçirmenin tek yolu, verileri hatların geçirebileceği işitsel tonlara çevirmektir. Modemler, bilgisayardan gelen elektriksel sinyalleri işitsel tonlara çevirirler¹⁹.

Çokluortamlı teknolojilerin kullanımının yaygınlaşmasının diğer nedeni, PC'lerin evlerde kullanımının hızla artmasıdır. Bu da, PC'lerin maliyetlerinin ucuzlamasıyla ve kısa bir eğitimden sonra ortalama bir insanın kullanabilmesiyle olmuştur.

Böyle bir altyapıya sahip çağdaş insan ve kurumlar, PC'i, matematik ve kelime işlem fonksiyonlarında, veri işlemede, video-TV ortamı olarak, çevrim-içi (on-line) hizmetlerde kısaca, telefon işlevlerinin yerine getirilmesi gibi basit, bilgisayar destekli tasarıma-üretimde yönelik performansı yüksek komplike yazılımlarda kullanabilir duruma gelmişlerdir.

Günümüz şirketlerinin yaşamlarını devam ettirebilmeleri, hızlı değişim sürecinde yeni araçlara başvurulması olarak tanımlayabileceğimiz otomasyonda da; makinenin makine tarafından yönlendirilmesi ve kontrolü esastır.

Bugünkü teknolojik ortamın değişen organizasyonlarında bilgi; bir stratejik değer üretim faktörü olarak görülmektedir. Bunun elde edilebilmesi için de; veriden bilgiye dönüştürme sürecinde, hata yapılmadan-güncel bir şekilde ve istenilen zamanda erişilebilir

¹⁹Bkz. Frank J. Derfler Jr. (Çev. Ali Serçe) **Network Sistemleri**, İkinci Basım (Sistem Yayıncılık Ya. no.075, 1998), s.287-288.

duruma getirebilmek için aşağıda kısaca vermeye çalışacağımız teknolojiler kullanılmaktadır.

1.3.2.1. Otomatik Tanıma ve Veri Toplama Teknolojileri

Otomasyon ve verimlilik için kullanılan Otomatik Tanıma ve Veri Toplama teknolojileri (OT/VT), verilerin kaynağından anında, ses ve görüntü tanıma yöntemleri kullanılarak toplanması amacını en iyi bir şekilde yerine getirmektedir.

Bu teknolojiler (özellikle perakendecilik sektöründe malzeme hareketlerinin) günümüzde hemen her alanda yerini bulmuş durumda. «Ancak endüstriyel otomasyon, üretim takibi ve verimliliğinin izlenmesinin gerektiği yerlerde otomatik tanıma ve veri toplama teknolojileri çok daha yaygın kullanılıyor. En çok da barkod olarak adlandırılan çubukları bulmak mümkün. Bunun yanı sıra OT/VT denince akla gelen teknolojiler arasında radyo frekansı kullanarak tanıma, manyetik bant, akıllı kartlar, optik karakter tanıma, görüntü sistemleri, ses tanıma, manyetik mürekkep karakter tanıma ve entegre sistemler geliyor»²⁰.

1.3.2.2. Veri Ambarı Teknolojisi

Günümüzün hızla değişen iş dünyasında, kuruluşların kendi iş alanları ile ilgili yönelimlerin ve yeni olanakların en kısa sürede farkına vararak, buna dayalı karar ve eylemleri hızla gerçekleştirmeleri yaşamsal önem taşımaktadır. Son yıllarda bilgi, kuruluşların daha esnek ve değişime açık bir yapı oluşturmaları için anahtar duruma gelmiştir. 1990'ların Bilgi Teknolojisi dünyasında, bilgi sistemleri o döneme kadar toplanmış bilgidan çok daha fazla miktarda bilgi depolamıştır. Yöneticilerin bu aşırı miktarda, ancak entegre olmayan, tekrarlanan, dağınık, yönetilmesi zor, gittikçe erişilmesi ve kullanılması güçlenen veriden, doğru, nitelikli, özümsemiş bilgiyi, ihtiyaç duyduklarında elde etme gereksinimi de şiddetle artmıştır²¹.

Bu ihtiyaca cevap verecek «veri ambarı teknolojisinin amacı, büyük hacimli, hızla değişen ve büyüyen işletimsel verinin, belirli periyotlardaki görünümünü alarak, bir takım özetleme, temizleme, ayıklama teknikleri kullanılarak, karar destek araçlarının kullanımına sunmak üzere hazırlanmaktadır. Çeşitli analitik ve karar verme tekniklerinin veri ambarı ile birlikte kullanılması, daha sağlam bilgilere dayalı karar verme yetkinliğine ulaşmayı sağlar»²².

²⁰OT/VT, BT/Haber Dergisi, Sayı no 152 (19-25 Ocak 1998).

²¹Gönül Değirmendereri, «Veri Ambarının Oluşturulması», **BİLİŞİM 98**, TBD 15. Ulusal Bilişim Kurultayı Bilgi ve İletişim Teknolojileri Fuarı, 2-6 Eylül 1998, İstanbul: s.386.

²²Aynı, s.386.

1.3.2.3. Video-Konferans Sistemi

Geleceğin iletişim ortamını hazırlayan etkileşimli çokluortam teknolojilerinden son derece önem kazanacak olan video-konferans sisteminde, telli ya da telsiz erişimi sağlayan görüntü ekranından; istersek eğitim-eğlence programlarını seyretmek, etkileşim halinde bulunmak, istersek işimizi bulduğumuz mekana taşımak (sanal ofis) mümkün olmaktadır.

Video-konferans sistemlerinin geleceğinin çok parlak olması, çokluortam konusuna ilginin artması bu işin teknolojisinde; video sinyallerini sayısallaştırmak ve sıkıştırmak gibi isteğe uygun donanım ve yazılımların devamlı geliştirilmesini teşvik etmektedir. Bu gelişmeler sayesinde «etkili bir video-konferansta, her iki taraf konuşarak veya vücut diliyle birbirleriyle işaretleşirken, aynı hesap tablosunda rakamları ayarlayabilirler, aynı şekilde değişiklik yapabilirler ve aynı metin üzerinde düzeltme yapabilirler. Video-konferansta fareniz, klavyeniz, tarayıcınız, sayısallaştırıcınız, sesiniz ve mimikleriniz aracılığıyla haberleşebilirsiniz»²³.

Video-konferans organizasyonunun çalışma şeklini değiştiren «masaüstü kişisel konferans teknolojisi, doküman ve uygulama paylaşımından başlayarak, etkileşimli ses ve video-konferansın eklenmesiyle kapsamı genişletilebilen ve PC'nin masaüstünde sağladığı gücün kullanımına olanak tanıyan yeni bir anlayış getirmektedir. İş hayatında üzerinde çalıştığımız bilgilerin çoğu PC'lerimizde yer almakta, düzeltme/ekleme, hesaplama, iletişim işlerini kolay ve etkin bir şekilde yürütebilmektedirler. Bu birleşime bir de video-konferans olanağının katılmasıyla, masaüstünde son derece güçlü bir iletişim aracına kavuşulacaktır»²⁴.

Çok nokta arasında yürütülen video-konferans sistemiyle, daha önceleri el-daktilo-kağıt üzerinde gerçekleştirilen ofis işlemleri; günümüzde PC'lerin (şebekeler (ağlar) sayesinde) kullanılmasıyla, bilgi paylaşımına imkan veren ve sanal şirket olarak adlandırılan çalışma biçimlerine dönüşmüştür. 21. yüzyılın iş dünyasında ağırlıklı olarak düşünülen **kağıtsız ofis tanımlamasıyla**²⁵ oluşturulacak yeni organizasyonda;

- teknoloji kullanımı üst seviyelerde olan,
- çok sayıda uzman çalışma gruplarından oluşan bağımsız ofislerle tam otomasyona geçilmiş,
- 24 saat aralıksız ve küresel hizmet veren

sanal şirketler-sanal organizasyonlar ortaya çıkmaktadır.

²³Derfler, a. g. e., s.387.

²⁴Türker Cambazoğlu, "Çokluortam Konferans Teknolojisindeki Gelişmeler", **BİLİŞİM 98**, TBD 15. Ulusal Bilişim Kurultayı Bilgi ve İletişim Teknolojileri Fuarı, 2-6 Eylül 1998, İstanbul, s.377.

²⁵Kişiden kişiye değişen kağıtsız ofis tanımlamasında; kağıt trafiğinin azaldığı ve güvenli sistemlerin yapılandırıldığı tam entegrasyonlu bir ortam amaçlanmaktadır.

Geleceğe yönelik bir vizyonu olan sanal şirket ve sanal organizasyon, günümüzde artık bir ekonomik zorunluluk haline gelmiştir. Bu zorunluluğu ortaya çıkaran faktörleri şöyle sıralamak mümkündür:²⁶

- Ekonominin uluslararası bir nitelik kazanması; ülkeler arasındaki korumacı gümrük duvarlarının indirilmesi, uluslararasıdaki ekonomik entegrasyonların yaygınlaşması neticesinde ekonomik ilişkilerin niteliğinin değişmesi,
- Üretim ve pazara giriş maliyetini düşürmek için, emeği en ucuz olduğu ülkede istihdam etme, tasarımı en kaliteli yapılan ülkede gerçekleştirilebilme imkânını vermesi,
- Sanal şirketlerde sermaye yoğunluğunun günümüzün normal şirketlerine göre çok daha düşük olması,
- Mal ve hizmet üretiminde hız faktörünün ve zaman tabanlı rekabetin önem kazanması neticesinde üretimde hızlı olamayanların otomatik olarak ekonomik olarak da hız kaybına uğrama tehlikesi,
- Üretimde müşteri isteklerinin önem kazanmasıyla birlikte farklı kültürden, farklı zevklere sahip insanlar için üretim yapma zorunluluğu.

1.3.2.4. Bilgi Otoyolu - İnternet/İntranet

Bilgi teknolojilerinin en önemli uygulaması olan İnterneti her türlü bilginin aktarımı ve erişimine olanak veren sistemsel yapısıyla bilgi otobanı haline gelmiştir. Bu otoyolun kullanımı; Telefon kablolarından oluşan bir ağ altyapısı sayesinde, tüm kullanıcıların, eş zamanlı olarak, veri-ses ve görüntü alışverişi yapmaları; gelişen bilgi teknolojileri sayesinde de, PC, TV ve telefon ile İnternetin yönetilebilir hale gelmesidir. Ağların ağı, merkezi ve kontrol noktası olmayan bu yapıya binlerce ağı, milyonlarca bilgisayar ve onmilyonlarca insan bağlı durumdadır.

İnternet'in bilgisayar ağlarının ağı olup ortaya çıkışı, Amerikan Federal Hükümeti Savunma Bakanlığı'nın araştırma ve geliştirme kolu olan "Savunma İleri Düzey Araştırma Projeleri Kurumu'na (DARPA-Defence Advanced Research Project Agency) dayanır. 1969'da çeşitli bilgisayar bilimleri ve askeri araştırma projelerini desteklemek için Savunma Bakanlığı ARPANET adındaki paket anahtarlamalı ağı oluşturmaya başladı. Bu ağ, ABD'deki üniversite ve araştırma kuruluşlarının değişik tipteki bilgisayarlarını da içerecek büyüdü. 1973 yılında, ağ için bir protokol seti geliştirmek amacıyla Stanford Üniversitesi'nde _daha sonra BBN'in ve University College, London'ın dahil

²⁶İnceler, a.g.e., s.192.

olduğu_ bir “İnternet-Working” projesi başlatıldı. 1978’e kadar “İletim Kontrol Protokolü’nun (TCP-Transmission Control Protocol) dört uyarlaması geliştirildi ve denendi. 1980’de bu küme sabitleşti ve ARPANET’e bağlı bilgisayar arasındaki iletişimi kolaylaştırdı. 1983’te tüm ARPANET kullanıcıları İletim Kontrol Protokolü/İnternet Protokolü (TCP/IP Transmission Control Protocol/Internet Protocol) olarak bilinen yeni protokole geçiş yaptılar. O yıl TCP/IP, ARPANET’i içeren ABD Savunma Bakanlığı İnternet’in de kullanılmak üzere standartlaştırıldı²⁷.

Teknolojik ilerleme döngüsüne uygun olarak yani, varolan teknolojilerle de birlikte gelişen, çokluortam ve veri ambarı (veritabanı) teknolojileri sayesinde bilgi erişimini ve yönetimini kolaylaştıran İnternet’in tüm hizmetlerini vermek yerine, bilgi teknolojileri açısından önem ve etkilerini vermek gerekirse:

- Dünyayı, gelişen teknolojilerle daha erişebilir kılması
- Dünya üzerinde bulunduğu sanal konumdan bağımsız olarak isteyen herkes için ulaşılabilir olması. (İletişim, işbirliği ve eşgüdüm yer ve zamandan bağımsız olarak yapılması)
- En önemli küresel iş yapma fırsatlarını sunacak olması. (Kurum içi özel ağların (Intranet’in) kurularak şirketin şahsına münhasır İnternet sayesinde Sanal Ofisler/Siberuzayda²⁸ sanal şirketler kurmak)
- Etkileşim (interaktif) halinde, siyasi ve sosyal baskılardan uzaktaki bir ortamda; -siberuzayda- dolaşabilme. (Bilgi otoyolunda; yayınlar, müzik, video imkanlarından yararlanabilme, elektronik mektup gönderme (E-mail))
- Kısaca, bir ağ teknolojisi olan İnternet sayesinde; bilgi kaynaklarının serbestçe dağılımı esasıyla, kısa sürelerle güncellenmiş, yeni bilgi kaynaklarına bir modem²⁹ ile telefon hattı üzerinden arama yapılarak (dial-up) veya yüksek hızlı kiralanmış özel hat ile doğrudan bağlanılabilmektedir.

Büyük organizasyonlarda bilgiye erişme kendini daha küçük bir ölçüde hissettirebilir. Dünyanın çeşitli yerlerine dağılmış olan bir kuruluşun kurumsal bilgileri (veri tabanları) etkin bir biçimde tek bir arayüz altında tümleştirilmiş olur. Bu yaklaşım biçimi **İntranet** (kurum içi özel ağ) olarak bilinmektedir. Amaç, güvenli bir biçimde kurumsal İntranet ile küresel İnternet’in birbirine bağlanmasıdır. İntranet kurulmuş bir kurumda, çalışma grupları:

²⁷Suat Koyunç, **İnternet Adresleri Rehberi**, BYTE Türkiye Dergisi Eki (Şubat 1996), s.4.

²⁸Bilgisayar destekli iletişimin, insan beyni ve bilgisayar ağları ile tanımlandığı, yönetildiği mekân.

²⁹Bilgisayarın, telefon hatları aracılığıyla başka bir bilgisayarla iletişimini sağlayan cihaz.

- Bilgi (doküman) ve deneyim paylaşımında bulunabilir.
- Proje ve satış işlerini koordine edebilir.
- Diğer gruplarla tartışma yapabilir.
- Müşteri takibi yapılabilir
- Uzaktan iletişim gereksinimlerini karşılayabilir³⁰.

Bilgi teknolojilerindeki bu gelişmelerin iş hayatına getireceği en iddialı değişimlerden birisi, sanal büro, tele-iş, ya da uzaktan çalışma gibi terimlerle anlatılan, masa başında oturma zorunluluğu olmayan iş süreçlerinin ortaya çıkmasıdır. Bu tür çalışma yöntemini benimsemiş şirketlerin çalışanları en iyi bilgi teknolojisi cihazlarıyla donatılmışlardır. Çalışma grupları arada sırada yüzyüze görüşmelere katılsalar da, bu tür elemanlar çalışma zamanlarını istedikleri yerlerde geçiriyorlar. Şirketlerin fiziksel anlamda idari merkezleri bile bulunmayabilir. Varlıklarını sadece siberuzayda sürdürüyorlar.

Bu yapının oluşumu; teknolojilerin ortak noktalarda birleşmesiyle yani, İnternet'te geliştirilen kavramların-ortamların kendilerine yeni yeni kullanım alanları yaratmasıdır. Dış kaynaklara bağlantıyı sağlayan en başarılı bağlantı İnternet sayesinde; herkesçe erişilen ve paylaşılan bilgiye erişimi-iletişimi sağlayan yazılımlarla kurumlarda yeniden yapılanma, iş süreçlerinin yeniden gözden geçirilmesiyle-sanal ofislerin oluşturulması-maliyet, kalite, verimlilik kriterlerinde optimumu yakalayarak yeniden yapılandırılmış altyapılarda, daha önceden yapılması olanaklı olmayan iş süreçlerinin tasarlanmasına aracılık edilmektedir.

İnternet kullanımının hızla artmasıyla ve bunu geleceğin ticaret gücü olarak gören işletmeler için, şimdiden yapılması gereken; sanal mağazalarını kurup, vitrinlerini İnternet kullanıcılarına açmaktır.

İletişim devriminin öncüsü İnternet, ancak ateşleyicisi teknoloji. Teknolojinin inanılmaz ölçülere varan gelişimi, altyapıların güçlenmesini, iletişimin hızlanmasını sağladı. Hızlanan iletişim, aynı zaman biriminde hareket eden bilginin miktarını da artırıyor. Güçlü iletişim, dünya ülkelerinin birbiriyle haberdar olmasını sağlıyor. Dünya, kablolardan ve uydulardan oluşan bir ağ içinde bütünleşiyor. Bu ağ giderek ses ve veri gibi farklı doğalara sahip alanları birleştiriyor. Dünyayı saran bu ağın dışında kalan uluslar, aynı zamanda küresel ekonominin de dışında kalma riski taşıyorlar. Bugün, öyle sektörler var ki, bir günlük iletişim kopukluğu dahi, ciddi iş fırsatlarının veya ihtiyaç duyulan bilginin kaybolmasına neden oluyor³¹.

Bilgisayar ve iletişim teknolojilerindeki hızlı gelişmeler ve bunların toplum dokusu

³⁰Bkz.: Türker Cambazoğlu, "İnternet ve İletişim Teknolojileri", **BT/Haber Dergisi** (8-14 Temmuz 1996), S.74, s.16.

³¹"Dünyayı Küçülten İletişim-İnternet", **BT/Haber Dergisi** (9-15 Kasım 1998), Sayı no 192, s.35.

üzerindeki etkileri, tarım ve sanayi devrimlerinden daha köklü bir gelişmenin haberciliğini yapmaktadır. Bu devrimin en önemli sonuçlarından birisi olarak, bilgi üretimi ve aktarımının yukarıdan aşağıya dikey olarak değil, bireyler arasında büyük bir hızla yatay olarak gerçekleştiği gözleniyor. Bu ise, kaçınılmaz olarak tüm hiyerarşik yapıları temelinden sarsacaktır. Yeni teknolojiler, yaşı ve sosyal durumu ne olursa olsun, tüm insanlara her an, her yerde, her şeyi en iyi biçimde görme, tanıma, öğrenme olanağı sağlayacaktır³².

1.3.3. İletişim Teknolojileri

Sanayi toplumunun gelişmişlik göstergelerinden olan ulaşım sektörü (demiryolu/otoyolu) ağının gelişimi ne kadar önemli ise, geleceğin bilgi toplumu için de, iletişim ağları (network) altyapısının yaygın ve etkin bir biçimde kurulması ve kullanılması o kadar önemlidir. Çünkü, çağımızın en hızlı gelişen bilgi ve iletişim teknolojileri sanayii; insanların haberleşme/iletişim şeklini, çalışma ortamlarını, bilginin üretilme ve paylaşılma yöntemlerini değiştiren etkileriyle küresel iletişim imkanları sunmaktadır.

Bilgi toplumunun vazgeçilmez bir parçası olan iletişim ve ağ teknolojileri sayesinde bilgiye ulaşmada önemli değişiklikler görülmektedir. Yeni iletişim teknolojileri sayesinde cebe sığdırılan kablosuz telefonla, küresel haberleşme. Bilgisayarla; kapsamlı, etkileşimli, çok yönlü metin , ses, video, üç boyutlu modelleme gibi ortamlardaki bilgi dünyasına ulaşma yani, siber uzayın geniş bilgi akışında, etkileşim içinde olunan küresel ekonomi içinde, işlerin yürütülmesinde, bilgi yaratılması ve paylaşımında değişiklikler yaşanmaktadır.

Bilgi toplumuna geçiş için gerekli olan bilgisayar ağları ve bunların birbirine bağlanmasıyla elde edilen daha geniş ve karmaşık bilgisayar ağları sayesinde; her bir bilgisayar kullanıcısı değişik coğrafi bölgelere dağılmış bilgilere, sanki kendi bilgisayarındaymış gibi ulaşabilmekte, dağıtık veritabanları, veri iletişimi, çevrimiçi (online) çalışma biçimleri ortaya çıkmaktadır.

Bu talepler gittikçe artan sayıda, şube ofislerin merkez ofise bağlanarak işleri yürütebilmelerini sağlayan teleişçi-mobil çalışan kavramlarını gündeme getirmektedir. Geleceğin çalışma ortamları olarak ortaya çıkan ve bu şekildeki kullanıcısı çok fazla olan donanımların, iletişim teknolojilerinden beklediği; daha yüksek hızlarda veri akışına imkan veren ses, video ve veriyi kapsayan çoklu ortam uygulamalarını mükemmel bir şekilde desteklemesidir. Bu uygulamaların gereksinim duyduğu yüksek bant genişliği (yüksek iletişim hızı) için gerekli teknolojiler, kablo (koaksiyet ve fiberoptik) uydu ve telsizdir.

³²Cambazoğlu, "İnternet ve İletişim Teknolojileri", **BT/Haber Dergisi**, Sayı no 82, s.26.

2. ELEKTRONİK BANKACILIK NEDENLERİ VE SONUÇLARI

2.1. Bankacılıkta Geleneksel Hizmet Anlayışının ve Ödeme Sistemlerinin Değişim Nedenleri

Teknolojik gelişmelerin günlük hayatı kuşatan etkileri mali sektörde de önemli boyutlarda olmuştur. Bankacılık sektöründe görülen serbestleştirme ve deregülasyon kararlarıyla, müşterilere daha kolay ve uygun hizmetler sunabilmek hedefleri; teknolojik imkânların sektöre adaptasyonunu kaçınılmaz hale getirmiştir. Bunun en çarpıcı örneği olarak; anlamı asırlardır değişmeyen paranın elektronik para olarak gündeme gelmesi, bankacılığın da elektronik bankacılık olarak yeniden şekillenmesidir.

Bankacılıkta geleneksel hizmet anlayışının ve ödeme sistemlerinin esası, kağıda dayalı ve nakit ödemeleri şeklinde yapıyor olmasıdır. Bunlar; bankodan nakitle ödeme, ödeme emirleri şeklinde nakit transferini amaçlayan havaleler, virman talimatları ve çekle ödeme sayılabilir.

Bu araçlar uzun süreden beri kullanılmakta olmasına rağmen, otomasyona geçişi sağlayan teknolojik gelişmelerle: Müşteri ihtiyaçlarının artması, gelecek beklentisinde rekabet üstünlüğü sağlama, ürün fiyatlamasında maliyetleri düşürmek gibi amaçlarla; ya tamamen değiştirilmiş ya da geliştirilerek kullanılmasına yol açmıştır. Bankacılıkta geleneksel hizmet anlayışının ve ödeme sistemlerinin teknolojik gelişimle değişim nedenleri aşağıda verilmeye çalışıldı.

2.1.1. Bankacılık Piyasalarının Yapısı ve Gereklere

Dünyamızın bugün yaşamakta olduğu evrensel ekonomik süreç **globalleşme** diye tanımlanıyor. Globalleşme, kısaca tek tek ulusal ekonomilerin, uluslararası pazarlarla bütünleşmesi, bütünleşik hale gelmesi diye tanımlanabiliyor. Bu sürecin alt öğelerini ise, genelde liberalleşme deregülasyon, özelleştirme vb. politika ve uygulamalar oluşturuyor. Tüm bu gelişmelerin başında ise her zaman olduğu gibi genelde finans sektörü, özelde ise bankacılık sektörü yer alıyor. Daha açık bir anlamda globalleşmenin sürükleyici gücü, motoru, özendiricisi, hatta belirleyicisi finans sektörü, dünya finans sektörüdür. Günümüzde dünya finans sektörü tüm dünyayı bir ticaret, yatırım, üretim, pazarlama ve hizmet ağında biraraya getiriyor. Günün yirmi dört saati boyunca sürdürülen dünya ticareti neredeyse sonsuz sayıda bilginin, sonsuz bir alışkanlıkla derlendiği, depolandığı, işlemden geçirildiği, karar mekanizmasının verilerin oluşturduğu evrensel bir ortamda gerçekleştiriliyor. Böylece bankacılık da hem işlem hem de işlev bakımından giderek bütünüyle uluslararasılaşmış bir faaliyet biçimine dönüşüyor. Tüm bu gelişmelerin olanaklı hale getirilmesinin temelinde ise son yirmi yıl içinde gerçekleştirilmiş bilimsel-teknolojik gelişmeler; özellikle enformasyon, telekomünikasyon, bilgisayar otomasyon

alanlarındaki çok önemli gelişmeler yer alıyor. Böylece dünya finans sektörü enformasyon teknolojisindeki gelişmelerle hem kendi içinde hem ekonominin diğer kesimleriyle bütünleşik hale gelir ve bu kesimleri de yine dünya çapında bütünleşirken; aynı zamanda yeni teknolojik gelişmelerin de özendiricisi, müşterisi, hatta kimi zamanlar üreticisi oluyor³³.

Bu süreçte içe dönük bankacılık sisteminden çokuluslu bankacılık sistemine geçen globalleşen sektördeki kurum sayısındaki artışla, finansal ürün ve hizmetlerin çeşitlenmesiyle rekabetçi bir piyasa oluşmuştur. Rekabetin yoğun olduğu piyasalarda ise; sunulan ürünlerin geliştirilmesi, piyasanın nabzının tutulması, fiyatlama-dağıtım-promosyon ve kredi riski üstlenme gibi faktörlerde değerlendirmeler bankacılıkta pazarlama kavramının özünü oluşturur. Kısaca; bankalar, hedef müşteri kitlesi olarak seçtikleri müşterilerinin potansiyel taleplerini, rakiplerinden daha çabukça ve doğru bir şekilde belirlemeleri gerektiğinden elektronik bankacılığa geçişin nedenleri de, aşağıdaki amaçlara -bankacılık piyasalarının yapısına hizmeti esas almalıdır. Sektörde teknolojinin en son yeniliklerden yararlanması lüks değil, zorunluluktur.

2.1.1.1. Rekabetçi Üstünlüğün Sağlanması Gerekliliği

Teknolojik gelişmenin de katkısıyla rekabetin yaşandığı finans sektöründe pazarlama dağıtım kanallarının değişmesiyle bire bir pazarlamanın - ürün ve müşteri yönetiminin önem kazanmasıyla «bankacılıkta teknoloji desteğindeki arayışlar iç yapıdaki problemlerin çözülmesine, gerçek ve tüzel kişiler için ödeme sistemlerinin etkinliğine yöneltmiştir. Bütün bu arayışlar gelişmiş ülkelerde bankacılığın her on yılda bir daha üstün teknolojiye geçmesini sağlamıştır. 1960'lı yıllarda kredi kartları, 1970'li yıllarda otomatik vezne makinaları (ATM: Automatic Teller Machines) ve satış noktasında fon transferi işlemleri (EFT/POS: Electronic Fund Transfer/Point of Sale), 1980'li yıllarda ev bankacılığı (Home Banking) ve nakit yönetimi (Cash Management) teknikleri bankacılık ortamında etkin rol oynamıştır. Yakın gelecekte gerçek kişilerin ödeme sistemi olarak görülen bellek kartı (Memory Card veya Smart Card) uygulaması ve işletmelerin bankaları ile ilişkilerini kolaylaştıracak olan elektronik veri değişimi (Electronic Data Interchange) sistemleri gelişimini sürdürmektedir»³⁴.

Rekabetçi üstünlüğün sağlanmasında «müşteriye en iyi hizmetin verilebilmesi, öncelikle bankanın tüm bilgi kaynaklarının kendi içerisinde bütünleşmesi ile sağlanacaktır. Hangi iş kolunda olursa olsun bir işletmenin kendi içerisinde bütünleşmesi, haberleşme kaynak ve ortamlarının etkinliğine, elde edilen bilginin olumlu anlamda değerlendirilmesi

³³Hulusi Karlı, Sunuş, **Türkiye Bankacılık Sistemindeki Teknolojik Gelişmeler ve Çalışanlar Üzerindeki Yansımaları Sempozyumu**, 8-9 Nisan 1994 (İstanbul: DİSK/BANK-SEN Araştırma Yayını No:10, 1994).

³⁴Haldun Akpınar, **Daha Hızlı, Daha Güçlü, Daha Yüksek** (Ankara: Türkiye Bankalar Birliği Ya. No.172, 1993), s.6.

ve zamanında kullanımına bağlıdır. Günümüzde organizasyonların sinir sistemlerini elektronik haberleşme ortamları, değerlendirme merkezlerini bilgisayar, iki ortamın bütünleşmesini ve elde edilen bilgilerin değerlendirilmesini ise yazılım sağlamaktadır»³⁵.

2.1.1.2. Maliyetlerin Düşürülmesinin Zorunluluğu

Bankacılıkta başlıca maliyet unsurlarını; şube donanımı, personel, fon toplama ile geri dönmeyen kredilerin fiyatlara yansıtılması oluşturur. Bu maliyet faktörlerinin teknoloji desteğinde azaltılması rakiplere karşı fiyatlandırma stratejisinde önemli bir üstünlük sağlar.

Teknolojik kullanımın yeterli olmadığı dönemlerde ve günümüz bankacılık sistemlerinde, müşterilere hizmetlerin pazarlanmasında en etkin yöntem şubeleşme olmuştur. Şubeleşme ile gerekli olan bina ve mimari yatırımları, demirbaş yatırımları ve her türlü rutin ve idari işlemleri yapacak personelin işe alınması önemli bir maliyeti oluşturur.

Ödeme sistemlerinde otomasyona geçişe yol açan faktörlerden rekabet, artan müşteri talepleri ve bu doğrultuda ortaya çıkan yeni ürünler ve teknolojik gelişmelerin etkisi, banka işlemlerinin sadece faizle borç verme yönünü değil, aynı zamanda bankaların ödemeler sistemi içinde var olan geleneksel rolünü de etkiledi. Bankacılık sisteminde son sürat otomasyona geçişin önemli nedenlerinden biri nakit veya çek gibi kağıda dayalı ödemelerdeki genişleme ve buna paralel büyümeler sonucunda yoğunlaşan maliyet baskılarıdır³⁶.

Elektronik gelişmeler dağıtım kanallarını kısaltmakta, şube bankacılığını (Branch Banking) olumsuz yönde etkilemektedir. Bu etkileşim elektronik aygıtların kullanım yoğunluğuyla paralel şekilde devam edecektir. Yalnız burada kısaca belirtmek gerekir ki, her ne kadar yüksek maliyetli şube bankacılığının yeni elektronik yapılanmadan etkileneceği beklense de, yeni şubelerin açılması yönündeki faaliyetlerin, ileriki yıllarda azalarak da olsa süreceği tahmin edilmektedir. Dağıtım kanallarının kısalması, fiziksel olmaktan çok zaman açısından olacağı için, şube bankacılığında yakın bir gelecekte köklü bir etkilenme beklenmemelidir³⁷.

³⁵Aynı, s.9.

³⁶"EFT Sistemleri, Elektronik Bankacılık ve Elektronik Fon Transfer Sistemleri'ne Bir Bakış", *Computerworld Monitör Dergisi, Bankacılıkta Otomasyon Eki*, s.16.

³⁷Akpınar, a.g.e., s.3.

2.1.2. Bankalarda Teknoloji Kullanım Süreci

İletişim teknolojileri gelişiminin bankacılık sektörüne süratle uyarlanmasıyla; kağıt-kalem kullanımı, bireylerin para ile fiziki teması mümkün olduğunca en aza indirilmekte. Bireysel bankacılık hizmetlerinin-ürünlerinin geliştirilmesi ve yaygınlaştırılması hedeflenerek; tüketici davranışları ve ticaret hayatına yeni şekiller getirilmektedir.

Bu bakış tarzının yakalanabilmesi süreci öncesinde bankalar günün teknolojilerini yansıtan mekanik/elektronik hesap makinelerini, telefon, teleks, faks gibi teknolojik ürünleri bir şekilde zaten kullanıyorlardı. Bilgisayarların 1960'lı yıllardan itibaren gelişimiyle «başlangıçta yığınsal ve rutin işlemler olarak adlandırılan bankacılık hizmetlerini yerine getirmek üzere benimsenen bilgisayar teknolojisi günümüzde ekonomik hayatın en dinamik sektörü olan bankacılık sistemini ayakta tutan ve bugünden yarına taşıyan bir güç haline gelmiştir. Bilgisayarlar, genel merkezleri şubelere, şubeleri birbirine bağlama aşamalarını da geçerken bankacılık hizmetlerinin kesintisiz 24 saat verilebilmesinin yolunu açmıştır. Böylece, hizmeti sunanlarla hizmeti kullananlar arasındaki fiziki karşılaşma da temel bankacılık hizmetlerinde neredeyse ortadan kalkmıştır»³⁸.

Yani, hizmetler sektöründeki kalite-fiyat-performans arayışı; bankacılık sektörünün en yeni teknolojileri kullanması ve bu teknolojilerin üretilmesi sürecini hızlandırmıştır. Bu gelişim dört aşamada günümüzdeki şeklini almıştır. Fakat, sektöre yeni giren-teknolojik tercihlerini yeni yapan bankalar için bu aşamalar bir sonuçtur. Bu süreçleri yaşamak gerekmemektedir.

2.1.2.1. Temel Bankacılık Faaliyetlerinin Otomasyonu

Bankacılık faaliyetlerinde bilgisayara geçilen ilk dönemlerde, başlangıçta _merkezlerin daha sonra şubelerin_ muhasebe hesaplarının, personel/bordro gibi kayıtlarının tutulmasına başlanılmasıyla; her bankanın, kendi yapısında yönetim için gerek duyduğu bilgisayar sistemlerini kurması otomasyona geçişte birinci aşamadır.

Banko arkası işlem operasyonlarında ilk bilgisayar uygulamaları ile otomasyona geçilmesiyle; rutin, emek-yoğun, ve zaman alan yığınsal işlemler insan hatalarından arındırılarak, zaman tasarrufu sağlanarak, işlem hacimlerinde büyüme sağlanmıştır. Fakat, bu değişim müşteriler tarafından tam olarak fark edilmemiştir. Çünkü, klasik kayıt sistemleri, karton işlenmesi, kartondan hesap bakiye kontrolleri ilk zamanlarda devam etmektedir.

³⁸Tanju Yolcu-Gonca Kılınc, "Bankalarda Bilgisayar Kullanımı-Bilgisayar Kullanımı Bankacılık Hizmetlerinin Her Alanına Giriyor", **Bankacılar Dergisi**, Sayı no 11 (Nisan 1993), s.48.

Bankalarda anabilgisayar, minibilgisayar ve mikrobilgisayarlar farklı amaçlarla kullanılmaktadır³⁹. Temel bankacılık işlevlerinin bilgisayar yardımı ile gerçekleştirilmesinde; ana bilgisayar (mainframe) diye adlandırılan hızlı, yüksek teknoloji ürünü, çok kullanıcıya pahalı sistemler kullanılmaya başlanmıştır. Bu sistemler bankaların genel müdürlük hizmetlerinde otomasyonu sağladığı gibi şubeleri ile de iletişimi sağlamaktaydı. «Ne var ki, teknolojik ve ekonomik gelişmeler ana bilgisayarların mevcut yapı ve işlevleriyle devam edemeyeceklerini de bu süreç zarfında ortaya çıkardı. Ana bilgisayarlar varlıklarını sürdüreceklerdi, ama konumlarında önemli ölçüde değişiklikler söz konusu olacaktı. Ana bilgisayarlar bilgi-işlem merkezlerinin en önemli ekipmanı olma durumlarını koruyacaklardı, ama önceden olduğu gibi merkezi, tekelci hegomonik bir yapıda değil»⁴⁰.

2.1.2.2. Şubecilik Faaliyetlerinde Bilgisayar Sistemleri

Mevduat bankacılığında bankanın müşterileri ile doğrudan temas noktası olan şubelerin önemi giderek artmakta ve işlevleri de hızla değişmektedir. Günümüzde şube, bir banka için ürünlerini pazarlayacağı bir satış noktası durumuna gelmiştir. Şube çalışanlarının da bu yeni işlevi yerine getirirken gereksinim duydukları altyapıyı şube sistemleri sağlamaktadır. Bankalar arasında farklılık göstermesine karşılık şube sistemleri denildiğinde genellikle Mikro Bilgisayar Bazlı Yerel Ağlar (Local Area Network) tercih edilmekte ve yaygınlaşmaktadır. Yerel ağlar bilgi ve yazıcı, manyetik kart okuyucu gibi yan birimlerin etkin ve verimli şekilde paylaşılmasını sağlamaktadırlar. Banka şubesinde çalışan ve müşteri ile doğrudan temas kuran banka çalışanları için gerek duydukları tüm bilgiler artık önlerindeki ekranda mevcut olabilmektedir. Bu da müşteri hizmetinin doğru, güvenilir ve hızlı olmasını sağlamaktadır⁴¹.

Otomasyonun ikinci aşaması bankaların yalnızca nicel olan büyümeden daha nitel gelişmelere yöneltti. Finansal akış hakkındaki bilgilenmeyi hızlandırmaya; maliyetleri, kârları ve kayıpları daha dakik olarak değerlendirmek için işletme yönetimine enformasyon teknolojisi araçları sunmaya daha fazla önem verildi. Bu araçlar, ayrıca bankaların sunmaya başladığı yeni finansal ürünlere ilişkin karmaşık maliyet muhasebeleri yapabilmelerini sağladı⁴².

³⁹Bkz.: Ziya Aktaş, **Türkiye’de Bankacılık Kesiminde Bilgisayar Kullanımının Sorunları ve Çözüm Önerileri** (Ankara: Türkiye Bankalar Birliği Yayınları no 142, 1987), s.16.

⁴⁰“Dinozorlar Zamana Ayak Uyduruyor”, **Computerworld Monitör Eki** (21 Aralık 1992), s.4.

⁴¹Sedat Özkol, “Çağdaş Teknolojik Gelişmeler Bağlamında Türkiye Bankacılık Sistemi Tebliği”, **Türkiye Bankacılık Sistemindeki Teknolojik Gelişmeler ve Çalışanlar Üzerindeki Yansımaları** (İstanbul: DİSK/BANK SEN Araştırma Yayını no:10, 1994), s.42.

⁴²Ann Herbert, “Bankacılıkta Teknolojik ve Yapısal Değişimin İstihdama Etkileri”, **Türkiye**

2.1.2.3. Bankacılıkta Mekansal Değişim/Self-Servis Sistemleri

Bilgi-işlem teknolojisindeki gelişmelerin çalışma hayatına yansımalarıyla; çalışma ortamlarında, masa başı işlerde, ofis-büro gibi kavramlarda önemli değişimlerin gündeme gelmesiyle, her zaman her yerde bankacılık hizmetlerinin talep edilebilmesi olanağı doğdu.

Şubeye uğramadan çoğu bankacılık hizmetlerinin sunulmasını sağlayan sistemlerin teknolojik imkanlarla kurulabilmesiyle mümkün olan self-servis bankacılık yani insansız bankacılıktır⁴³. «İlk örneklerini ATM (Automated Teller Machines/Otomatik Vezne Makinesi) adı verilen cihazlarla gösteren ve teknolojiyi yoğun şekilde kullanan bu uygulama günümüzde para yatırma, para çekme, havale yapma gibi temel işlevlerin ötesine geçmiştir. Bankalar artık ATM'lerinde bu uygulamaların yanı sıra kredi kartları ile ilgili işlemler, hisse senedi alım satımı, hesap açılması gibi değişik uygulamalara da yönelmektedirler. ATM'lerin yanı sıra sadece bilgi sağlayan otomatik makineler veya hesap ekstresi veren yazıcılar, şirketlerin gece de, günün hasılatını yatırabilecekleri **Gece Kasaları** gibi cihazlar kullanılmaya başlanmıştır⁴⁴.

2.1.2.4. Ekonomik Entegrasyonun Sağlanması ve İleri Teknolojilere Yönelim

Bankalar, hızla değişen iş ortamına, sattıkları ürünler, işlev gördükleri

Bankacılık Sistemindeki Teknolojik Gelişmeler ve Çalışanlar Üzerindeki Yansımaları (İstanbul: DİSK/BANK SEN Araştırma Yayını no:10, 1994), s.122.

⁴³Vakıfbank'ın, Bireysel İnsansız Bankacılık otomasyon uygulamasıyla; kapıların, makinelerin, sistemlerin ve güvenliğin gelişken bilgisayarlarla sağlandığı Future 2001 merkezlerinde bütün işlemler bilgi-işlem makineleriyle yapılıyor. Merkezler video ile izleniyor ve güvenlik önlemlerine büyük önem veriliyor. Merkezdeki makineler sırasıyla şunlar: **Cambiomat**: Müşteriler beş yabancı paranın alım satım işlemlerini yapabiliyorlar. Türk lirası karşılığı alışveriş yapılabileceği gibi, yabancı paralarla da alışveriş mümkün. **Infomat**: Touch Screen ekrana sahip olan söz konusu makine ile Vakıfbank'ın müşterilerine sunduğu bütün hizmetler hakkında bilgi alınabiliyor. **Vizyomat**: Yatırımcılara yönelik olarak geliştirilen sistem sayesinde Türkiye ve dünyadaki borsalarla ilgili bilgiler alınabiliyor. **Borsamat**: Bilgisayarla hisse senedi tahvil alım satımı ile VakıfAltın ve VakıfFon alımı yapılabiliyor. **Bankomat**: Müşterilerin para yatırıp çekme işlerini yerine getirmelerine olanak sağlayan alışıldık ATM'lerden daha gelişkin otomatik vezne makinesi. **Chanceomat**: Bu da müşterilere piyango bileti satan bir ATM. **Goldomat**: Altın satış makinesi ile müşteriler Vakıf altını satın alabiliyorlar. **Kiralık Saklama Kasaları**: Günün 24 saati müşterilerin değerli eşyalarını saklayabilecekleri kiralık kasalar. Bkz.: "Geleceğe Açılan Pencere: Vakıfbank Future 2001", **Computerworld Monitör, Ofis Otomasyonu Eki** (30 Mart 1992), s.13.

⁴⁴Özkol, a.g.e., s.42.

süreçler veya esasen kendi yapıları açısından olsun, hemen uyum sağlamak zorunda kaldılar. Bazı gözlemciler enformasyon teknolojisini, şu anda bankalarda süren yoğun yapısal değişimin ana nedenlerinden biri olarak görüyor. Enformasyon teknolojisi, kesinlikle, daha da karmaşıklaşan iş ortamına ve artan rekabete karşı bankaların içine girdikleri yeniden yapılanma sürecinin merkezinde oldu⁴⁵.

Böylece; bireysel bankacılık, ev bankacılığı, işletmelerle olan ilişkilerin elektronik bilgi akışı sistemleriyle düzenlenmesi gibi toplum tarafından kabul gören sistemler ekonomik entegrasyonu sağlayacaktır.

Günümüz teknolojisinin taşıyıcısı bilgisayar temelli teknikler, çeşitli işlemlerin yanı sıra bankacılıkta da yeni ürünlerin şekillendirilmesini sağlamaktadır. Bilgisayar teknolojisinde klasikleşmiş ve sıradan hale gelmiş, *ne verirsene onu alırsın* ifadesiyle açıklanan veri işlem (data processing) teknikleri, yerini her geçen gün daha etkin uygulamalara bırakmaktadır. Veri işlem alanında 35 yıldır yapılan büyük yatırımlar, bankacılık sektörünün günlük gereksinimlerine gelişmiş bir çözüm sunamamıştır. **Pacific Stock Exchange** tarafından 1989 yılında yapılan bir araştırma, bilgisayarlar kullanılmadan önceye göre daha çok evrağın dolaşımında olduğunu, yönetici ihtiyaçlarının kısmen karşılandığını ve bir çok rutin işlemin hala elde yapıldığını göstermiştir⁴⁶. Bilgisayarların sadece veri işleyici olarak kullanılması, belirli bir zeka gücünün katılmaması, bu durumun sürmesine neden olacaktır. Artık bilgisayar teknolojisinde temel amaç daha zeki, insana her konuda yardımcı olabilecek ve konuşma gibi doğal haberleşme olanaklarını kullanabilecek ürünlerin geliştirilmesidir. Bu çerçevede içerisinde en önemli rolü yapay zeka kapsamında konuşulan dili kullanma, konuşma tanıma ve özellikle uzman sistemler, bankacılıkta da yüzyılımızın son yıllarda en önemli gelişmeyi göstermeye adaydır. Yapay zeka uygulamalarını, kağıtsız işyeri sloganı altında kağıt temelli işlemleri sona erdirmeyi ve başta banka çekleri olmak üzere her türlü dökümanın optik okuyucular ile işlenmesini hedefleyen, görüntü işlem uygulamaları takip etmektedir⁴⁷.

2.2. Elektronik Bankacılıkta Teknoloji Ürünlerine Genel Bakış

Bankalar en iyi müşterilerini, daha iyi hizmet, düşük maliyet ve yüksek kalite ile daha sağlam müşteri ilişkileri oluşturan diğer kuruluşlara (sermaye piyasaları, komisyoncular, yatırım bankaları vb.) kaptırmaktadırlar. Şubesiz işlem yapan yeni bankalar, hedef müşteri kitlesine hizmet ve bilgi (hatta komisyonculuk hizmetleri) sunmanın çekici yollarını yaratarak, bankaların herkesce bilinen aracı rollerini ortadan kaldırmaya başlamışlardır. Bunun en iyi örneğini bugün Internet'i **Cyber Banking**

⁴⁵Herbert, a.g.e., s.121.

⁴⁶Dimitris N. Chorafas-Heinrich Steinmann, **Export Systems in Banking** (New York: New York University Press, 1990).

⁴⁷Akpınar, a.g.e., s.22.

yaklaşımıyla kullanan sanal bankalar oluşturmaktadır. Benzer şekilde, banka müşterileri, artan bir eğilimle kendi finansal işlemlerini banka hizmetleri ya da aracılığı olmaksızın gerçekleştirmektedirler. Bazı bankacılar bu durumu farketmiş olsalarda bazıları halen değişimin çok hızlı olmadığını düşündüklerinden 10 yıl içerisinde bankalarının ortadan kalkabileceğini görememektedirler.

Bu gelişmelerin bankalar üzerindeki etkileri ne olursa olsun, bankalar müşterilerinin eğilimlerini daha iyi izlemek, tanımak ve yaşanan değişimlere göre yeni atılımlar yapmak zorundadırlar. Mevcut müşterileri kaybetmemek için yatırım yapmak, yeni müşterileri kazanmak için yatırım yapmaktan daha akılcı olacaktır. Geçmişte, bankaların mevcut operasyonel sistemlerinden bu tür veriler elde etmekte başarılı olamadıkları görülmektedir⁴⁸.

Bankalardaki veri ámbarı projelerinin kurumsal bazda kullanım alanlarından başlıcaları şunlardır:

- Risk Yönetimi ve Kontrolü
- Karlılık Analizi ve Ölçümü
- Pazarlama Bilgi Sistemi
- “Relationship Banking” - İzleme Sistemi (müşteri bazında ürün kullanımı, müşteri, bölge ve ürünler bazında satış potansiyelleri)

Daha özel, belirli bir kullanım alanına yönelik örnekler ise şöyledir:

- Kredilendirme risk limitlerinin tayini ve yönetimi
- “Derivative” işlemlerinin analizi
- EFT işlemlerindeki verimlilik ve karlılık
- Müşteri grupları bazında kredi kartı harcamalarının analizi
- Kredi kartlarındaki sahtekarlıkların araştırılması

Diğer taraftan, doğrudan pazarlamaya alınan cevap yüzdelerinin değerlendirilmesi, müşteri bağlılığının ölçülmesi, müşterilerin gruplandırılması ve bu gruplara özel programların hazırlanması gibi konulardaki çalışmalar, bankaların pazarlama kampanyalarının etkinliğini artırırken, kaynak ve zamanın en iyi şekilde kullanılmasını da sağlayacaktır⁴⁹.

Müşteri odaklı bir organizasyon olma yolundaki bankalar süratle müşterilerinin isteklerini ve hizmet ettikleri piyasaların özgün ihtiyaçlarını anlamak için çalışmalar başlatıyorlar. Böyle bir değişim bilinci ile yola çıktığında ise, organizasyonel ve

⁴⁸“Bankacılıkta Yeni Teknolojilerin Uygulanması”, BT/Haber Dergisi Bankacılık ‘97 Eki (30 Haziran 1997), s.32.

⁴⁹Aynı, s.32.

teknolojik yapılanma ihtiyacı çoğunlukla “müşteriye ne kadar yakınız, ne kadar süratle ve nasıl değer sağlıyoruz?” sorusuna odaklanıyor⁵⁰.

İşte bu noktada teknolojinin rolünü yeni bir perspektiften değerlendirmek gerekmektedir. Bu perspektifte; teknoloji, bankayı müşterisine yakınlaştıran, aldığı hizmeti süratli, farklı ve değerli kılan bir araç olmalıdır. Müşteri memnuniyetinin de tanımı olan bu temel yaklaşımla banka ve finans sektörünün müşteriye yönelik hizmetlerinde önümüzdeki dönemde artık iki farklı tarzda müşteri hizmeti söz konusu olacaktır. Bu iki farklı tarzın gerektirdiği altyapı ve servis ortamları da farklıdır. Bu alanların özetle neler olduğu ve bankanın rekabet mücadelesinde, nasıl bir katma değer yaratabileceği aşağıda bazı örneklerle açıklanmaktadır.⁵¹

Yüksek Katma Değerli Hizmetler: Bankanın kendisini rakiplerinden farklılaştırabileceği ve sunduğu diğer hizmetlere oranla daha yüksek kar marjı sağlayabileceği bu hizmetlere örnek olarak kredilendirme, yatırım yönetimi, fonlama ve mali danışmanlık gibi hizmetler gösterilebilir. Bu tip hizmetleri talep eden müşteriler de genellikle bilgi düzeyi ve hizmet beklentisi yüksek müşterilerdir.

Hem bu kategorideki hizmetlerin hem de tüm bankacılık hizmetlerinin sağlıklı ve süratli olarak sunulabilmesi için kullanılacak müşteri erişim kanallarının başında, butik yaklaşımında hizmet sunan şubeler gelmektedir. Müşteri ile doğrudan etkileşim imkanı sağlayan; banko alanının kalktığı veya azaldığı, açık veya kapalı oturma mekanlarının kullanıldığı yeni şube mekanları giderek daha fazla banka tarafından kullanılmaktadır. Buna ilaveten, müşteri mekanında her türlü satış görüşmesinin yapılabileceği iletişim ve bilgisayar altyapısı da banka müşteri temsilcisinin kullanımında olacaktır. Bu tip bir ortamı mümkün kılan temel teknolojilerden ilki, esnek ve süratli iletişimi sağlayan bir geniş ağ altyapısıdır.

Commodity Hizmetleri: Banka ürün ve hizmetlerinin ikinci kategorisini oluşturan ve banka açısından farklılaşma imkanının çok az olduğu; bilgi alma ve para dolaşım hizmetlerini içeren bu faaliyetlerde müşteri için temel kriter en kolay erişim ve en kısa sürede işlemi sonuçlandırmadır. Banka açısından iş hacminin büyük bir kısmını oluşturan bu işlemler düşük getirili ve yüksek maliyetlidir. Kesintisiz ve süratli hizmet, yaygın erişim ağı gibi gereksinimler bu işlemleri yüksek maliyetli kılmaktadır. Burada önemli bir nokta, iki tip hizmeti alan müşterilerin birbirinden farklı kişiler olmayabileceği, aksine bankanın önemli bir kredi müşterisinin aynı zamanda rutin bankacılık hizmetleri de alabileceği bu nedenle her iki alanda da bankanın mükemmel hizmet sunması gerekliliğidir.

⁵⁰A. Önder Güler, “Müşteri Odaklı Bankacılık, Yeni Dağıtım Kanalları ve Digital Vizyonu”, BT/Haber Dergisi Bankacılık '97 Eki (30 Haziran 1997), s.34.

⁵¹Aynı, s.34.

Bankaların hemen tamamı tarafından yapılan teknoloji yatırımlarının amacı dağıtım kanallarının çeşitlenmesini sağlayarak bireye her zaman, doğru yerde ulaşabilmeyi sağlamaktır. Bunun için kurulan ATM ağları, yeni başlatılan Call-Center uygulamaları, İnternet bankacılığı müşteriye banka hizmetlerine en kolay erişimi sağlayan çözümlerdir.

Bankacılık sektörünün özellikle günümüzde önemli olan ana felsefesi; kesintisiz hizmet, yüksek performans ve müşterilere farklı kanallardan erişebilmedir. Hizmetler sektörünün bu yaklaşımındaki saklı espri: Hizmet bilgi bazlıdır. Bilgiye dönüştürülebilen veri sistemleri sayesinde, bankanın müşterileri tanınması ve sonrasında toplam kaliteyi aksatmadan vereceği hizmetlerle müşteri bağlılığını sağlamasıdır.

2.2.1. Otomatik Vezne Makinaları (Automated Teller Machines/ATMs)

Günümüz elektronik bankacılığının çeşitlenmesinde önemli payı olan otomatik vezne makinaları (Automated Teller Machines/ATMs) elektronik fon transferinin en etkin olarak gerçekleştirilmesini sağlamaktadır.

İlk ATM'ler İngiltere'de Barclays Bank tarafından 1969 yılında halkın kullanımına sunulmuştur. Müşteriler ATM'e kullanımına alıştıktan sonra, ATM makinaları hızla yaygınlaşmaya başlamıştır⁵².

ATM'lerin kullanımında; müşterinin bankasından aldığı plastik kartı ve şifre numarasını (Personal Identification Number/PIN) makinaya okutarak sisteme giriş ve makinanın sağladığı olanakların seçilmesi yeterlidir.

2.2.2. Satış Noktasından Elektronik Fon Transferi (Electronic Funds Transfer From The Point Of Sale/EFTPOS)

Bireysel bankacılık uygulamalarının dünya çapında yaygın örneklerinden biri de satış noktasından elektronik fon transferleridir. Satış noktalarından yapılan ödemelerde, bir kart vasıtasıyla çalışan terminallerden müşterilerin kendi banka hesaplarından satıcının banka hesabına para aktarılması fikri elektronik fon transferi fikrinin temelini oluşturur. Kredi kartları, ATM'ler veya hesaba erişim kartlarının da bazını oluşturan aynı teknolojiden yola çıkarak satış noktasından fon transferi sistemi meydana getirilmiştir. Kısaca, sistemin çalışması, özel elektronik bir alet içine yerleştirilen kredi kartı veya hesaba erişim kartı ile alıcıyla satıcının hesapları arasında transfer yapmak şeklindedir⁵³.

⁵²Michael Deakin, Claire Goddard, "Electronic Manking-Background and History", **Electronic Banking and Security** (Brian Welch ed.) (Oxford:1994), s.5.

Kredi kartlarında olduğu gibi satış noktasından elektronik fon transferlerinin yapılması için kart sahibi insan kitlesinin geniş olması ve aynı zamanda da sözkonusu kitleye satış noktasından fon transferini sağlayabilecek nitelikte ve yeterli sayıda satıcının sisteme katılması gereklidir. Belirli bir satış hacmine ulaşılması iki şekilde gerçekleşebilir. Birincisi, sistemi az sayıda ancak çok büyük satış noktalarında (örneğin süpermarketler, benzin istasyonları gibi) devreye sokmaktır. İkinci uygulama ise, daha küçük satış yerlerinde uygun ucuz ve basit sistemler kullanmaktır. Sistem seçiminde etkili olan hususlardan biri de sistemin on-line veya off-line şeklinde çalışması arasındaki ayrımıdır. On-line çalışan sistemlerde kart sayısının daha sınırlı olması sözkonusudur. Bundan dolayı, maliyetlerle kartların pazarlanması arasında bir denge kurulması gerekliliği sistem seçiminde önemli rol oynamaktadır.

2.2.3. Kredi Kartları-Akıllı Kartlar

Kredi kartı uygulaması, ilk olarak Amerika Birleşik Devletleri'nde ortaya çıkmıştır. İlk olarak, 1894 yılında Hotel Credit Letter Company tarafından çıkarılan kredi kartları, sınırlı bir kullanım alanına sahipti. Turizm sektöründe kullanılan bu kartların yanı sıra, benzin, telefon ve ulaştırma alanlarında ödeme aracı olarak kabul edilen kredi kartlarından sonra, belirli bir bölge ve harcama konusu ile sınırlı olmayan ilk kredi kartı, 1950 yılında *Diners Club* tarafından çıkarılmıştır. Bu kartların piyasada kabul görmesi üzerine, kısa bir süre içerisinde pek çok kuruluşlar ortaya çıkan yoğun rekabet karşısında piyasada tutunabilmek için birleşerek ortak kredi kartı çıkarmak zorunda kalmışlar ve diğer ülkelerde bu kartları pazarlamak isteyen kuruluşlarla lisans sözleşmeleri imzalamak suretiyle bugünkü uluslararası kredi kartı organizasyonlarını oluşturmuşlardır. Halen, bütün dünyada kabul gören en önemli kredi kartları, Visa, Mastercard, Diner's Club ve American Express'tir. Bu kredi kartlarının 1970'li yıllarda Avrupa'ya da yayılması ile birlikte, kredi kartı uygulaması, tüm dünyada geçerlilik kazanmıştır⁵⁴.

Günümüzde çağdaş ve pratik bir ödeme aracı olarak kabul edilen kredi kartının Türkiye'de yirmi yıllık bir geçmişi bulunmasına rağmen, esas gelişmesi 1980 yılından itibaren başladı. Ancak, kredi kartının ülke genelinde yaygınlaşması özellikle son dört-beş yılda hızlandı. Kredi kartının sayısının artması ve kullanımının yaygınlaşması üzerine özellikle reklam ve tanıtım faaliyetlerinin yanısıra rekabetin giderek artması büyük rol oynamakta. Öte yandan kambiyo rejiminin önemli ölçüde serbestleştirilmesi ve iletişim imkanlarının artması da oldukça büyük ekti yapmış bulunmakta. Başlangıçta sadece *Diners Card*'la sınırlı kalan harca öde prensipli kartlar, şimdi yerlerini tüm dünya

⁵³Pelin Alpergin (derleyen), **Bireysel Bankacılık** (Türkiye Bankalar Birliği Yayını, Ankara:) s.39.

⁵⁴Mustafa Çeker, **Kredi Kartı Uygulaması ve Özel Hukuk Açısından Kredi Kartının Hukuka Aykırı Kullanımı** (Banka ve Ticaret Hukuku Araştırma Enstitüsü Yayın No:311, Ankara:1997), s.2.

ülkelerinde geçerli Türk Lirası ya da döviz cinsinden ödeme yapabilen, taksitler halinde ödeme imkanı yanında gerektiğinde nakit kredisi verebilen türlere bırakıyor⁵⁵.

Kredi kartlarında en sağlıklı uygulama satış noktasından başlayan, elekroniğin ve telekomünikasyonun sağladığı avantajları, üye işyeri limitini kaldırıp her alış-verişte kart hamili hesabından on-line otorizasyon almak sureti ile neticelendirilen uygulamadır. Batı dünyası, kredi kartları sorunlarını ağırlıklı teknoloji ile çözmek üzere, her gün yeni yöntemler geliştirmektedir. Türk Bankaları bu yöntemlerin uygulamasında hızla faaliyet göstermektedir. Her an teknik gelişmeler olacaktır ve bankalarımız bu gelişmelere bugün olduğu gibi çabuk ayak uyduracaklardır⁵⁶.

Genelde bankalar tarafından çıkarılan ve Access Visa gibi isimler alan kredi kartlarının yanında belirli mağaza, benzin istasyonu, araba satış galerileri ve oteller tarafından ihraç edilen kartlar da mevcuttur. Kredi kartı, kart hamiline açılmış bir potansiyel krediyi ifade eder. Hamiline belirlenmiş bir limite kadar mal ve hizmet alabilmesini ve/veya nakit çekmesini olanaklı kılar. Bu şekilde kullanılan tutar belli bir dönem sonuna kadar tamamen veya kısmen ödenebilir, kalan ise kullanılan kredi olarak dikkate alınır. Hamil daima yıllık bir ücret ödemez ancak kullanılan her kredi için sözleşmede belirlenen oran üzerinden faiz öder. Faiz değişmeye tabidir. Üç taraflı sisteme uygun bir kredi kartı ile ilgili olarak; kredi kartını çıkararak kurum, kart hamili ve üye işyerinden oluşan üç taraf mevcuttur. Kredi kartını alan hamil, anlaşmalı işyerinden mal ve hizmet şeklindeki gereksinimlerini karşılarken, bedeli nakden değil ilgili satış belgesini imzalamak yolu ile ödemiş sayılır. Satıcı ise, sattığı mal ve hizmet bedelini, kredi kartını çıkararak kurumdan tahsil eder. Hamil de mal ve hizmet bedelini anlaşma koşullarına uygun olarak daha sonra kart çıkararak kuruma ödeyerek kart sistemindeki işlem akışını tamamlar⁵⁷.

Türkiye’de kabul gören kredi kartlarının üst versiyonu olan içerisinde kişiye ait kimlik ve banka hesap bilgilerinin yer aldığı hafıza çipleriyle alışveriş dahil her türlü ödemede kullanılabilen akıllı kartlar çok yakın bir gelecekte, geleneksel şeritli manyetik kartların yerini alacaktır.

Akıllı kart olarak tanımlanan Smart Card, gelişmiş ülkeler için de yepyeni bir proje. Parayı plastik bir kart konumuna sokan bu ürünün en önemli özelliği üzerindeki türlü bilgileri içeren bir chip. Kart üzerine yüklenen belli miktarda para ile cüzdan taşımadan alışveriş yapma imkanı tanıyor. Para sıfırlandığı zaman istenildiği miktar yeniden

⁵⁵“Kredili Yaşamı Sevdik”, **Dünya Gazetesi Kredi Kartları Eki**, Dünya Dosyası No.42 (19 EKİM 1992), s.1.

⁵⁶Haslet Cemali, “Nakit Alışkanlığı Kalkıyor”, **Dünya Gazetesi Kredi Kartları Eki**, Dünya Dosyası No.42 (19 EKİM 1992), s.4.

⁵⁷Sedat Yetim, **Kredi Kartları ve Tüketici Kredileri** (Sermaye Piyasası Kurulu Yayın no. 69, Ankara: 1997), s.7.

müşterinin hesabından düşülüp karta yükleniyor. Kart sadece bir para değil. Aynı zamanda kullanıcıya ait isim, adres, kan grubu gibi birçok bilgiyi de hafızasında tutuyor. Bununla da kalmayan kart aynı zamanda sürücü belgesi olarak da kullanılabilir.

İlk olarak 1996 Atlanta Olimpiyat'ları sırasında 300 bin kişilik geniş bir kitle üzerinde pilot denemesi gerçekleştirilen akıllı kartlar, şimdi değişik ülkelerde, değişik şekillerde kullanıma sunuldu.

ABD'nin çeşitli bölgelerinde, Brezilya, Kanada, Belçika, Portakiz, İtalya, İspanya, Hollanda, Fransa, Hong Kong ve Tayvan'da cebinde smart card olan birçok banka müşterisi var ve gittikçe daha da yaygınlaşacak. Türkiye'de Akbank tarafından geçen yıl Boğaziçi Üniversitesi'nde ilk pilot uygulaması gerçekleştirilen smart card projise ise şimdilik rafta duruyor. Çünkü projenin başarılı olabilmesi için diğer ülkelerde olduğu gibi sistemdeki bankaların çoğunluğunun katılımı gerekiyor⁵⁸.

Gündelik yaşamın içinde bozuk para kullanımının büyük gereksinimi açıkça bilinmesine karşın, taşıma güçlükleri yaratması ve zaman kaybına yol açması açısından önemli sorunlarla karşılaşmaktadır. İlk bakışta gözlenebilen, boğaz köprüleri, paralı yollar, toplu taşımacılık, marketler, restaurantlar vb. gibi pekçok kullanım alanında yukarıda belirtilen sorunlara sıkça rastlanılabilmektedir. Oysa kullanıcı, bu akıllı kartlara sahip olduğunda, sözü edilen ihtiyaç alanlarında veya diğer pekçok alanda barındırdığı, olabildiğince az sayıda kart (fiziksel temas gerektiren ya da gerektirmeyen türde) sayesinde tüm işlemleri kolaylıkla yapabilecektir. Bu kolaylıkları yaygınlaştırabilmek için ise ilgili yatırımların doğru politikalar ile yönlendirilmesi önemlidir⁵⁹.

2.2.4. Ev-Ofis Bankacılığı

Ev-ofis bankacılığında kişisel bilgisayar, kablolu televizyon, özel görüntü ekranı (videotext sistemi)⁶⁰ veya telefon kullanılarak, iletişim hatları üzerinden bankanın veri ambarına erişilerek; kendi hesabında istediği işlemleri sistemin tanıdığı yetkiler kadar yapabilmek, bilgi kaynaklarından yararlanabilmek mümkündür.

Fakat «konuşma sistemlerinin henüz bankacılık ortamında kullanılabilecek güvenilirlikte olmaması, bu teknolojinin bir süre daha beklenmesini gerektirmektedir. Günümüz teknolojisi içerisinde, telefonu ev bankacılığı için en uygun araç haline getirecek olan düzen görüntülü telefonlardır. Gömülü bir klavye ve küçük bir ekrandan meydana

⁵⁸«Uzaktan Kumandalı Bankacılığa Doğru», Yeni Yüzyıl Gazetesi Bireysel Bankacılık Eki (31 Mart 1997), s.22.

⁵⁹Oğuz Doğan, «Plastik Para», Dünya Gazetesi Kredi Kartları Eki (11 Kasım 1996), s.11.

⁶⁰Videotext Sistemi: Bir nevi telefon+faks ve PC kullanımının bir kombinasyonu şeklinde açıklanabilir. Ayrıntılı bilgi için bkz.: Bilgisayar Dergisi, Sayı no 139 (Kasım 1992), s.118.

gelen görüntülü telefonlar, kullanıcıların banka veri bankasına erişerek ilgili verileri görüntü ekranına getirmelerini ve istedikleri işlemleri klavyeden seçerek yapmalarını sağlamaktadır. Temel iletişim düzeni ülkemizde de halen kullanılan sesle cevap verme uygulamasına benzeyen bu sistemin avantajı, kullanıcının istediği işlemleri görerek daha süratli ve daha doğru yapabilmesidir. Buna karşılık analog-sayısal telefon santrallarının farklılığı, sesle cevap verme sistemlerinde olduğu gibi tüm kullanıcılara erişim konusunda sorunlara neden olmaktadır. Ancak ülkemizde özellikle bankacılık faaliyetlerinden yoğun bir şekilde faydalanan kitle içerisinde, kısa bir zaman diliminde yaygınlaşması beklenen görüntülü telefonların, ev bankacılığı konusunda potansiyel bir saha olacağı düşünülmektedir. Ev bankacılığı konusunda faaliyetlerini geliştirmek isteyen bankalarımızın, bu yönde girişimlerde bulunmaları yararlı olacaktır»⁶¹.

İnteraktif Telefon nakit para ödemesi dışında tüm bireysel bankacılık hizmetlerini, günde 24 saat, yılda 365 gün faaliyette olan tam otomatik bir sistemle hiç şubeye gitmeden, sadece telefonun tuşlarını kullanarak oturduğunuz yerden yapmanıza olanak sağlıyor. İnteraktif Telefon'un hizmetleri kapsamında altın, döviz ve menkul kıymet alım satımı; döviz ve Türk Lirası vadeli hesap açma, repo yapma, repo bozurma, bireysel kredi başvurusunda bulunma dahil olmak üzere tüm bankacılık işlemleri var. "İnteraktif Telefon" un hizmet kapsamı sistemin hiç kesintisiz ve tam otomatik çalışması, bu sistemi dünya çapında da benzersiz kılıyor⁶².

Tablo 1
Bankacılık İşlemleri Nerede Gerçekleştiriliyor?

	1993 (Yüzde)	2000 (Tahmin) (Yüzde)
Şube	43	23
Telefon	24	35
ATM	32	36
POS	1	6

Kaynak: Dünya Gazetesi (Ocak 1998).

Diyalog Direkt Bankacılık; ücretsiz bir hattı arayarak, hemen tüm bankacılık işlemlerinin telefon aracılığıyla gerçekleştirilmesi esasına dayalı bir sistem. Direkt bankacılığın mazisi daha eskilere dayanan telefon bankacılığından farkı, bilgisayarla değil,

⁶¹Akpınar, s.67.

⁶²Erkan Kızıloca, "İş Bankası'ndan İnteraktif Bankacılık", Global Gazetesi (17 Temmuz 1996), s.4.

canlı bir kişiyle konuşulması. Dünyada da hızlı gelişen direkt bankacılık hizmetini, Türkiye’de ilk kez Pamukbank başlattı. Pamukbank, 2 yıl üzerinde çalıştığı ve yaklaşık 8 milyon dolarlık yatırım yaptığı **Diyalog**’u, 23 Ekim 1997’de hizmete sundu⁶³.

Pamukbank’ın yaklaşım olarak gerçekleştirmeye çalıştığı şey; teknolojiyi tüketicinin rahatlıkla kullanabileceği bir şekilde dönüştürmek. Bizim direkt bankacılıkta kullandığımız teknoloji, dünyada kullanılacak en ileri teknoloji. Ama bunu tüketiciye bir telefon konuşması kadar basit bir şekilde yansıtıyoruz. Biz bireysel bankacılığın yaygın olarak yapılması gerektiğine inanıyoruz. ‘Diyalog’u başlattığımızda aslında 15 milyonun üzerinde şube açmış olduk. Türkiye’de 15 milyonun üzerinde telefon var ve her bir telefon bizim için bir şube anlamına geldi. Ayrıca bu projelere yatırım yapmadan önce müşterinin beklentileri saptandı. Burada görüldü ki; insanlar en kolay telefonu kullanıyorlar. İnternet vs. tabii ki çok iyi. Ama bunu kullanabilmek için belli bir eğitimden geçmeniz, belli bir donanımına sahip olmanız gerekli. Bunları ele aldığımızda müşteri kitlesini birden bire daraltmış oluyorsunuz. Biz bireysel bankacılıkta işlem hacmi açısından önde giden bankalardan biriyiz. Dolayısıyla böyle bir dağıtım kanalının, bizim büyümemizi daha kolay bir şekilde sağlayacağına inandık⁶⁴.

Biraz geçikmeyle de olsa bankaların İnternet üzerindeki yerlerini alması dünyada milyarlarca doları bulan elektronik ticaret imkanlarının hizmetine girmesi anlamına geliyor. Bankalarla birlikte Türk iş dünyası ve İnternet’ten alışveriş yapmak isteyen kullanıcılar eskiden sadece yabancı sitelerde gördükleri yeni bir kavramla tanıştılar: Güvenli serverlerin (secure server). Güvenli serverların hizmete girmesiyle birlikte bu hizmeti veren sitelerde kredi kartı bilgilerinizin çalınması korkusu olmaksızın alışveriş ve para transferi yapabiliyorsunuz.

İş Bankası, Akbank ve Garanti Bankası gibi büyük bankalarla birlikte yurt çapında az sayıda şubesi olan bankalar da İnternet yatırımları yapıyorlar. Bu bankalar her yerde şube açmak yerine, tek şubeye harcayacaklarından daha düşük bir maliyetle herkese İnternet üzerinden ulaşmayı planlıyorlar. Bankaların yanı sıra menkul kıymetler şirketleri de müşterilerin web üzerinden hizmet veriyorlar⁶⁵.

2.2.5. Bankalararası Elektronik Haberleşme Sistemleri/SWIFT

Geçmiş yıllardaki teleksin yerine, gelişen iletişim teknolojileriyle bankalararası elektronik haberleşme sistemi olan SWIFT (Society for Worldwide

⁶³Nuray Belbek Pınarlı, “Tüm Bankalar Telefona Yönelecek”, **Dünya Gazetesi** (Ocak 1998), s.1.

⁶⁴Hakan Binbaşgil, “Tüm Bankalar Telefona Yönelecek”, **Dünya Gazetesi** (Ocak 1998), s.1.

⁶⁵“Sanal Ortamda Gerçek Para”, **Milliyet Gazetesi** (1 Mart 1998), s.19.

Interbank Financial Telecommunication/ Bankalararası Mali Telekomünikasyon Birliği) fon transferleri konusunda talimatlarını hızlı, güvenilir ve emniyetli uluslararası haberleşme ağları üzerinden gerçekleştirmektedir.

Uluslararası fon transferlerinin miktarı ve karmaşıklığı arttıkça, uluslararası bankacılık talimatlarını daha hızlı, güvenilir ve emniyetli bir şekilde iletilmesini sağlayacak bir araca gereksinim ortaya çıkmıştır. Bunun üzerine 1973 yılında Belçika, Almanya, Fransa, İtalya, Hollanda, İngiltere ve Amerika'dan 68 banka bir araya gelerek, üye bankalar arasında uluslararası ödemelerin ve bunlarla ilgili mesajların transfer edilmesi için uluslararası haberleşme ağının uygulanabilirliği ile ilgili bir çalışma hazırladılar. Bu çalışmaların sonucunda 250 Avrupa ve Kuzey Amerika bankalarının üye olduğu SWIFT'i kurulmuş oldu⁶⁶. Günümüzde SWIFT'in 54 'den fazla ülkeden yaklaşık 2.300 üyesi vardır.

2.2.6. İnternet Bankacılığı

İnternet kullanımındaki patlama ile birlikte, World Wide Web aracılığı ile bankacılık da çok hızlı bir şekilde artmaktadır. Bunun bankacılıktaki amacı daha kaliteli ve üstün müşteri hizmetlerin sunulmasıdır.

Biraz geçiklemeyle de olsa bankaların İnternet üzerindeki yerlerini alması dünyada milyarlarca doları bulan elektronik ticaret imkanlarının hizmete girmesi anlamına geliyor. Bankalarla birlikte Türk iş dünyası ve İnternet'ten alışveriş yapmak isteyen kullanıcılar eskiden sadece yabancı sitelerde gördükleri yeni bir kavramla tanıştılar: Güvenli serverlerin (secure server) hizmete girmesiyle birlikte bu hizmeti veren sitelerde kredi kartı bilgilerinizin çalınması korkusu olmaksızın alışveriş ve para transferi yapabiliyorsunuz.

İş Bankası, Akbank ve Garanti Bankası gibi büyük bankalarla birlikte yurt çapında az sayıda şubesi olan bankalar da İnternet yatırımları yapıyorlar. Bu bankalar her yerde şube açmak yerine, tek şubeye harcayacaklarından daha düşük bir maliyetle herkese İnternet üzerinden ulaşmayı planlıyorlar. Bankaların yanı sıra menkul kıymetler şirketleri de müşterilerine web üzerinden hizmet veriyorlar⁶⁷.

İnternet bankacılığında «sunulan hizmet türleri çeşitlendirilmektedir. Müşteriler, hesap özetlerini, kullanılabilir bakiyelerini, hesap hareketlerini, hesap bilgilerini, çek senet tahsilatlarını, günlük çek çıkışlarını, banka çek defterini, diğer banka çeklerini, vadeli çeklerini, senetlerini, iade çeklerini, Merkez Bankası döviz kurlarını, bankanın döviz kurlarını ve mevduat faizlerini izleme ekranlarını, yer ve zamana bağlı olmadan görebileceklerdir»⁶⁸.

⁶⁶Anu Arora, **Electronic Banking and The Law** (Second Edition, London:1993), s.196.

⁶⁷“Sanal Ortamda Gerçek Para”, **Milliyet Gazetesi** (1 Mart 1998), s.19.

⁶⁸Burak Büyükdemir, “İnternet Bankacılığını Düş Görenler İçin”, **Bankacılar Dergisi**, Sayı 22,

Bankalar açısından ele alındığında ise, İnternet bankacılığının uzun vadede bankaların gerek maliyetlerin düşmesi gerekse sunulan hizmetlerin çeşitlendirilmiş olması ile faydalar sağlayacağı açıktır. Çünkü, bankaların şube kuruluş, bakım onarım ve işlem masrafları İnternet bankacılığında büyük düşüşler gösterecektir. Örneğin, Booz-Allen ve Hamilton isimli araştırma kuruluşunun İnternet bankacılığı ile ilgili yaptığı bir çalışmada, İnternet'te bir işlemin maliyeti ortalama 13 cent iken, bankanın kendi sistemini kullanarak, kişisel bilgisayarda yaptığı işlemin maliyeti ise 26 cent olmaktadır. Ayrıca bankaların İnternet şubeleri aracılığı ile hizmetlerini sunmaları ve pazarlamaları da kolaylaşacaktır.

3. BİLGİ TEKNOLOJİSİ VE FİNANSAL SİSTEM ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ

3.1. Eksik Bilgilenme Sorununun Çözümü

Tasarruf sahiplerindeki fonların; ihtiyaç sahibi talep edenlere kanalize edilmesine aracılık eden finansal sistemin bu aracılık işlevlerini yerine getirebilmek için riski minimize edecek bazı sistemleri kurmuş olması gerekmektedir. Kurulan sistem; finansal sistemce ödünç alınan fonların, ödünç verilirken seçici olmayı sağlayacak kriterleri oluşturmaktadır. Böylece, bir kimsenin ödünç verirken; riske karşı alması gereken önlemlerin-bilgilenmenin yüksek maliyetleri finansal sistemce karşılanmış olacaktır.

İş hayatında karşılaşılan risklerin büyüklüğü, her tasarruf sahibinin bir risk tahmini ve bunu üstlenebilme-riski kaldırma gücü, riskten hoşlanması, tasarrufunu alternatif yatırım fırsatları arasında dağıtması tercihlerini, enformasyon belirlemektedir.

Riske karşı anahtar araç, enformasyondur. İnsanın ne yapacağını bilmesi önemlidir. Eğer risk çok büyükse kişinin hiçbir şekilde ödünç vermemesi gerekir. Ancak potansiyel kazanç yeterliyse bazı riskler tolerans içinde kabul edilebilir. Öte yandan bilgi edinmenin bir maliyeti vardır. Ayrıca gereksinim duyulan tüm bilginin toplanması da çok güçtür. Kaldı ki bir firmaya ödünç vermek isteyen ödünç kapasitesi olanların firmayla ilgili bilgileri aynı olmayabilir⁶⁹.

Gerekli enformasyona sahip olmayan hanehalkının ters seçimle tasarruflarını yanlış yerlere yönlendirme riski veya bu riski almak istememesi sorunu veya bu borç verenin acilen likidite ihtiyacı, parasını borç verdiği vadesinden önce geri istemesi sorunları finansal sistemin varolma nedenleridir.

Günümüz ekonomilerinde para, parasallaşma (monetization) ve finansal aracılığın iktisadi faaliyetler ve ekonomik yapı üzerindeki etkisi ve bunun önemi (derecesi ve yönü

(1997), s.34.

⁶⁹İlker Parasız, **Para Banka ve Finansal Piyasalar**, Altıncı Basım (Bursa:1997).

tartışmalı da olsa) genel kabul gören bir gerçektir. Çok özet bir ifadeyle ekonomideki parasallaşmanın yoğunlaşması işbölümünü ve üretimde uzmanlaşmayı teşvik edecek, bu da otomatik olarak toplam üretimi ve dolayısıyla geliri artıracaktır. Bu yüzden parasallaşma derecesi yüksek bir ekonominin bu oranın düşük olduğu bir ekonomiye göre çeşitli üstünlükleri ve avantajları olacaktır⁷⁰.

Finansal sektörün gelişimiyle; artan tasarrufların, fiziki sermayeye yani üretime dönüştürülme oranının yükselmesi sonucunda gelir dağılımında iyileşmeler, refah artışı mümkün olacaktır. «Finansal sistemin gelişimi sonucu ortaya çıkan tasarruf artışı ne kadar yüksek olursa ve bu artışın ne kadar büyük bölümü yatırıma dönüştürülürse sermaye stoku o kadar artacaktır. Sermaye stokundaki bu artışın üretime dönüştürülme oranı ne kadar yüksek olursa ekonomide finansal sistemin kontrol altında tutulması sonucu ortaya çıkan optimallikten uzak kaynak tahsisinin neden olduğu etkinlik kayıpları da o oranda azalacaktır»⁷¹.

Bireylerin, ödünç vermede karşılaştıkları temel güçlükleri; risk, eksik bilgilenme, ödünç alma-verme sözleşmelerinin şekle bağlanması gerekliliği, ödünç verenin acil likitide ihtiyaçlarının doğması olarak sayabiliriz. Bu zorlukları aşmak için finansal sistemin geliştirdiği çözümleri doğrudan ve dolaylı ödünç verme şeklinde gerçekleşmektedir.

3.1.1. Doğrudan Ödünç Verme

Bireylerin direkt yatırıma yönelik verecekleri kararları kolaylaştırma; enformasyon, pazarlama, kontrol maliyetlerini düşürmek için finansal sistemde şu düzenlemeler vardır:

- **Sermaye Piyasası Kurulu (SPK)**

SPK, tasarrufların menkul kıymetlere yatırılarak halka iktisadi kalkınmaya etkin ve yaygın bir şekilde katılmasını sağlamak amacıyla; sermaye piyasasının güven, açıklık ve kararlılık içinde çalışmasını, tasarruf sahiplerinin hak ve yararlarının korunmasını düzenlemek ve denetlemektedir. Sermaye piyasası araçları, bu araçların ihracı, halka arz ve satışı, bunları ihraç veya halka arz edenler, borsalar ve teşkilatlanmış diğer piyasalar bu kurumca düzenlenmektedir⁷².

⁷⁰İlyas Şıklar, "Türkiye'de Finansal Gelişme ve İktisadi Büyüme", Afyon İ.İ.B.F. Yıllığı (1992), s.156.

⁷¹İlyas Şıklar, Makro Ekonomik Etkileri Açısından Finansal Gelişme (Karşılaştırmalı Statik Analiz) (Eskişehir:1993), s.59.

⁷²Bkz. Sermaye Piyasası Kanunu (İstanbul Menkul Kıymetler Borsası Mevzuat Serisi Yayın No:1, Aralık 1995), s.1.

- **Aracılık-Danışma Faaliyetleri Veren Kuruluşlar**

Doğrudan ödünç veren bireylerin işlem yapacağı aracı kuruluşlar; para akışının çeşitli yollarla, yoğun biçimde sürdürüldüğü mekanlardır. «Aracı kuruluşlar, aracılık faaliyetleri kapsamında aşağıda sayılan herbir ayrı faaliyet için Sermaye Piyasası Kurulun'dan yetki belgesi almak kaydıyla»⁷³;

- Sermaye piyasası araçlarının ihracına veya halka arz yoluyla satışına,
- Daha önce ihraç edilmiş olan sermaye piyasası araçlarının alım satımına, aracılık edebilirler.

Aracı kuruluşlar ayrıca;

- Menkul kıymetlerin geri alım veya satım taahhüdüyle alım satımı,
 - Yatırım danışmanlığı,
 - Portföy yöneticiliği;
- faaliyetlerini de yapabilirler.

3.1.2. Dolaylı Ödünç Verme

Doğrudan ödünç verenlerden daha az riskli, daha fazla likit olan dolaylı ödünç verme sisteminde bireyler, tasarruflarını bankalara ödünç vermektedir. Bankalar da topladıkları mevduatları ihtiyaç sahiplerine kredi olarak satmaktadır.

Bir bankaya ödünç verenin enformasyon ve kontrol maliyeti son derece düşüktür. Özellikle mevduat sigortası sisteminin gelişmesiyle bu maliyet sifıra düşmüştür. Ancak, banka açısından durum farklıdır. Bununla birlikte banka açısından enformasyon ve kontrol maliyeti küçük bireysel yatırımcılara göre daha azdır. Bunun nedenleri arasında, daha iyi enformasyon, büyük ölçekli bir kuruma ödünç verme, uzmanlaşma, ödünç alanlarla sürekli ilişki ve farklılaştırma gibi unsurlar sayılabilir. Ayrıca bankalar ödünç alanlardan çek hesabında bir minimum ankes tutmasını istemektedir. Öte yandan bir ödünçün içerdiği maliyetlerin çoğunun bölünmez nitelikte olduğu vurgulanmıştır. Bu durumda büyük rakamlı ödünçler küçük rakamlılara göre daha az maliyetlidir. İşte bankaların kişilere göre bir avantajı da büyük rakamlı ödünçleri verebilmesidir. Bunun için banka birçok kişinin mevduatlarını biraraya getirir. Dolayısıyla bankaların ödünçleri ortalama olarak bireysel mevduatlardan daha büyüktür⁷⁴.

⁷³Aracılık Faaliyetleri ve Aracı Kuruluşlara İlişkin Esaslar Tebliği (İstanbul Menkul Kıymetler Borsası Mevzuat Serisi Yayın No:4, Ekim 1995), s.2.

⁷⁴Parasız, a.g.e., s.46.

3.2. Bilgi Teknolojileri ve Ölçek Ekonomileri

Dünya, 21. yüzyıla girerken coğrafi sınırların sunulan hizmetler açısından birincil önemlerinin ortadan kalktığı, ülke ekonomilerinin uluslararası pazarlarla bütünleşerek; üretimin ve verilen hizmetlerin farklı bölgelerde daha ekonomik bir şekilde gerçekleştirilmesi ve sunulabilmesi günümüz bilgi teknolojileriyle mümkün hale gelmiştir. Bu değişim sonucunda yaratılan ölçek ekonomileri sayesinde; yerel piyasalara yönelik rekabetçi baskılar, ürün-kalite standartlarının gelişmesini ve buna uyumu zorunlu kılmaktadır.

Bilgi teknolojilerindeki gelişimle, bilgi ekonomisi yeni dönemin ekonomisidir. Bu da ölçek ekonomileridir. Yani, mikro-elektronik devrimiyle; bilginin, paranın, sermayenin üretimi ve malların dünya ölçeğinde dağıtımı, daha yoğun ve daha hızlı olmaktadır.

Bilgi toplumunun vazgeçilmez bilgisayar ağları sayesinde; üretim faktörlerinden olan bilgiye ulaşmada önemli değişiklikler yaşanmaktadır. Yeni iletişim teknolojileri sayesinde küresel haberleşme, etkileşimli-çok yönlü metin, ses, video gibi ortamlardaki bilgi dünyasına ulaşma yani; siber uzayın geniş bilgi akışında küresel ekonomi geçekleri yaşanmaktadır.

21. yüzyılın iş dünyasında egemen olacak **kağıtsız ofis** ortamlarında; teknolojiyi en üst seviyelerde kullanan uzmanlar, 24 saat aralıksız ve küresel hizmet veren sanal şirketlerde çalışacaktır.

Ekonomilerin uluslararası bir nitelik kazanması, gümrüklerin kaldırılması, uluslararası ekonomik bloklaşmaların yaygınlaşmasında ölçek ekonomileri gerçeği vardır. Çünkü; üretim maliyetlerini düşürmek için, emeğin en ucuz olduğu ülkede emek yoğun üretim yapıp, uzmanlık gerektiren montaj veya diğer üretim bantlarını başka ülkelerde gerçekleştirmek mümkündür. Bu yönlendirmeleri yapacak olan sanal şirketlerde sermaye yoğunluğu günümüzün normal şirketlerine göre daha düşük olacaktır. Fakat hızlı olmanın rekabette en önemli faktör olacağı üretim ortamlarında hızlı olamayanların şansı olamayacaktır. Çünkü yığın üretim, hızlı servis, düşük maliyet bilgi teknolojilerinin-otomasyonun sonuçlarıdır.

3.3. Elektronik Bankacılık ve Para Talebi

Bilgi teknolojilerinin en son yeniliklerinin günlük hayatı kuşatan etkilerinin en fazla görüldüğü sektörlerin başında bankacılık gelmektedir. Çünkü, yoğun rekabet ortamının avantajlarını sürekli kılabilme, müşterilerin ihtiyaçlarına daha yaygın ve pratik şekillerde cevap verebilmek amacıyla alternatif dağıtım kanallarını yaratmaya yönelik yeni teknolojilere yatırım yapılması zorunluluktur.

Farklı kanallardan müşterilerine ulaşırken, bankacılar, hem personel ve operasyon maliyetlerini azaltabilmekte, hem daha önce ulaşamadıkları kişilere kolayca ulaşabilmekte, hem de farklı kanallardan gelen faydalı müşteri bilgilerini konsolide ederek yine bu yeni kanallar aracılığı ile daha aktif ve verimli pazarlama yöntemleri geliştirebilmektedirler⁷⁵.

Bankacılık sektöründeki bu elektronik bankacılığa dönüşüm; artan rekabet ortamında bilgi teknolojilerindeki yenilikleri elde etme yolunda yeniden yapılanma çalışmalarının bir sonucu olmuştur.

Elektronik bankacılığın bankacılıktaki yeni mimarisi; paranın, elektronik para olarak şekillenmesinin uzantısıdır. Elektronik para; bireylerin bilgi teknolojilerini kullanarak geleneksel ödeme hizmetlerine erişmelerini sağlayan, bilgisayarın hafızasında yüklenmiş bit'leri para benzeri değerlere dönüştürmektedir. Peki para nedir?

Paranın uygun bir tanımı konusunda iktisatçılar arasında uzun süreden beri bir anlaşmazlık söz konusudur. Görünüşte akılcı olan ancak ampirik olarak geçerlilik kazanmamış hipotezlere dayandırılarak elde edilen tanımlar bu yüzden ne kesin bir doğruluk taşımakta ne de evrensel olarak kabul görmektedirler. Genel kabul gören ve ortak olarak kullanılan tanımlama dolaşımdaki parayı ve çeke tabi vadesiz mevduatı para olarak sınıflandırmaktadır. Öte yandan Friedman-Mieselman ve Cagan'ın ölçülüğünü yaptığı bir yaklaşımla vadeli mevduatlarında para olarak kabul edilmesi geleneği doğmuştur. Bu yaklaşımlardan ilki paranın değişim aracı olma fonksiyonunu göz önüne alırken, ikinci yaklaşım paranın değer muhafaza aracı olma fonksiyonunu da ön plana çıkartmaktadır⁷⁶.

3.3.1. Baumol ve Tobin'in Nakit Yönetim Modeli

William Baumol ve James Tobin birbirinden bağımsız olarak, muamele amacıyla elde tutulan paranın da faiz oranlarına duyarlı olduğuna işaret eden benzer para talebi modelleri geliştirdiler. Modellerini geliştirirlerken dönemlik olarak bir kere gelir elde edip, bu gelirini bu dönem boyunca harcayan hipotetik bir bireyi ele almışlardır. Modellerinde, sıfır faiz getirisi olan para sadece alışverişlerde kullanılmak için elde tutulmaktadır⁷⁷.

Gelirlerini kullananların girişebilecekleri optimum işlem sayısı, faiz oranlarına ve her

⁷⁵Cüneyt Çubukçu, "Alternatif Dağıtım Kanalları", **BT/Haber Bankacılık'99 Eki** (21 Haziran 1999), s.6.

⁷⁶İlyas Şıklar, "Divisia Parasal İndeksler: Türkiye İçin Bir Uygulama", **Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Dergisi**, C.I, S.1 (Haziran 1994), s.126-127.

⁷⁷Kemal Yıldırım ve Doğan Karaman, **Makroekonomi** (Eğitim Sağlık ve Bilimsel Araştırma Çalışmaları Vakfı Yayını No 145, Eskişehir:1999), s.689.

bir işlemin yapılma maliyetine bağlıdır. Bazı basitleştirici varsayımlar altında, optimum işlem sayısı tam olarak belirlenebilir.

Gelirini kullananların gelirlerini ayda bir kez elde ettikleri ve bunu yeknesak bir şekilde bir aya yayarak harcadıkları varsayılacaktır. Elde aylak para tutmak herhangi bir faiz geliri getirmediğinden kişinin planlı olarak ödemelerini yapmayı beklerken cebindeki parasını gelir getirici aktiflere nasıl yatırabileceği düşünülecektir. Birinci hafta sonunda kişinin yanında aylık gelirinin üç haftalık kısmı, üçüncü haftanın sonunda da bir haftalık kısmı aylak ankes olarak beklemektedir. Ay sonunda ise kişinin yanında hiç para kalmamaktadır⁷⁸.

Bireyin aylak ankesini bazı aktiflere örneğin hazine bonosuna yatırması sonucunda faiz elde edecektir. Hazine bonusu gibi aktiflere yatırım yapılması iki tür maliyete katlanmayı gerektirmektedir. «İlk olarak hazine bonoları bakkalda satılmadığından, bonoları alabilmek için bir komisyon ücreti ödemek zorundadırlar. Ortalama nakit miktarı düştükçe bu ücretler artmaktadır, çünkü bu durumda daha sık bir şekilde bono alıp satmak gerekmektedir. İkinci olarak, elde daha az nakit bulundurmamak suretiyle nakit ihtiyacını karşılamak için bankaya daha fazla gitmek zorunda kalınacaktır. Vakit nakit olduğu için bunu da işlem maliyetlerinin bir parçası olarak kabul etmek gerekecektir»⁷⁹.

Bireylerin portföylerini oluştururken, herbiri farklı getiri ve risk taşıyan aktiflerden bir cüzdan oluşturmak da önemlidir. «Portföy seçimi teorisinde risk temel unsurdur. Çünkü risk olmazsa, bir yatırımcı tüm servetini en yüksek gelir getiren aktiflerden oluşturacaktır. Eğer kişiler riski seviyorlarsa ya da riske kayıtsızlarsa, aynı şekilde tüm servetlerini en yüksek hasılat getiren aktifler şeklinde elde tutacaktır. Bununla birlikte basit bir gözlemlerle de görülebileceği üzere, pek çok kimse tüm servetini bir tek aktif şeklinde tutmak istemeyecek, aktiflerini çeşitlendirecektir. Biz bu kimseleri risk sevmeyenler olarak nitelendirebiliriz. Riskten hoşlanmama, ellerinde aktif tutanların en olağan davranışlarından biridir. Para herhangi bir finansal getirisi olmayan risksiz bir aktiftir. O halde sorun, belli bir servet portföyünün para ve diğer gelir getiren ve ancak riskleri farklı aktifler arasında nasıl paylaşılacağına ortaya konulmasıdır⁸⁰.

Baumol-Tobin analizinde ana fikir parayı elde tutmanın bir fırsat maliyetinin olduğudur ve bu diğer varlıklardan kazanılabilecek olan faizdir. Aynı zamanda parayı elde bulundurmanın işlem maliyetlerinden kurtulmak biçiminde bir faydası vardır. Faiz oranları yükseldiğinden, parayı elde bulundurmanın fırsat maliyeti yükselmiş olduğu için insanlar işlem amacına yönelik tutulan para miktarlarında tasarrufta bulunmaya çalışacaklardır⁸¹.

⁷⁸Parasız, a.g.e., s.353.

⁷⁹Yıldırım, a.g.e., s.691.

⁸⁰Parasız, a.g.e., s.354.

⁸¹Yıldırım, a.g.e., s.683.

3.3.2. Baumol-Tobin Modelinin Matematiksel Analizi

Baumol-Tobin modelinin matematiksel analizini yapmadan önce bu modelin varsayımları aşağıdaki gibi özetlenebilir:⁸²

1. Birey her dönemin başında T_0 gelir elde etmektedir.
2. Birey bu geliri sabit bir oranda harcamaktadır. Dönem sonunda tüm T_0 geliri harcanmış olmaktadır.
3. Para ve tahvil olarak sadece iki varlık vardır. Paranın nominal karı sıfırken, tahvil i faiz oranı elde etmektedir.
4. Birey para toplamak için her tahvil alış veya satışında sabit bir komisyonculuk ücreti (b)'ye maruz kalmaktadır.

Bireyin her tahvil alış veya satışından topladığı para miktarı C olarak ve bireyin tahvil ile ilgili yaptığı işlem sayısı n olarak adlandırılırsa, formülasyonu aşağıdaki gibi gösterilebilir:

$$n = \frac{T_0}{C} \quad \text{dir.}$$

Her bir tahvil işleminin komisyonculuk masrafı b olduğundan, bir dönem için toplam komisyonculuk masrafı ise

$$nb = \frac{T_0}{C} \quad \text{dir.}$$

Komisyonculuk masrafları yanında ayrıca tahvil yerine elde para tutmanın da bir fırsat maliyeti vardır. Bu fırsat maliyeti tahvil faiz oranı i nin dönem içerisinde elde tutulan ortalama nakit para miktarının çarpımına eşittir. Ortalama nakit para miktarı da $C/2$ ye eşit olduğuna göre, fırsat maliyeti aşağıdaki eşitlik ile gösterilebilir:

$$\frac{iC}{2}$$

Her iki maliyetin birleştirilmesi sonucunda bir bireyin toplam maliyeti

$$\text{MALİYELER} = \frac{bT_0}{C} + \frac{iC}{2}$$

şeklinde elde edilmektedir.

Birey, en uygun C seviyesini seçmekle maliyeti minimize etmek istemektedir. Buna da maliyetlerin C ye göre türevi alınarak ve sıfıra eşitleyerek ulaşılmaktadır. Yani;

⁸²Frederic S. Mishkin, *The Economics Of Money, Banking, And Financial Markets*, Fourth Edition (New York:1995), s.MA-1.

$$\frac{d\text{MALİYETLER}}{dC} = \frac{-bT_0}{C^2} + \frac{i}{2} = 0$$

Bu eşitlik C ye göre açıldığında, C nin en uygun seviyesini vermektedir.

$$C = \sqrt{\frac{2bT_0}{i}}$$

Para talebi M^d nin elde tutulması istenilen nakit para miktarı $C/2$ nin ortalaması olduğundan

$$M^d = \frac{1}{2} \sqrt{\frac{2bT_0}{i}} = \sqrt{\frac{bT_0}{2i}} \quad \text{dir.} \quad (1)^{83}$$

Bu ünlü karekök kuralıdır. Bunun para talebine aşağıdaki etkileri vardır.⁸⁴

1. Paranın işlem talebi faiz oranı i ile negatif ilişkilidir.
2. Paranın işlem talebi gelir ile pozitif ilişkilidir, ancak elde para tutmada ölçek ekonomileri geçerlidir. Bu demektir ki, paraya olan talep gelire nispeten daha az oranda artmaktadır. Örneğin, eğer (1) nolu eşitlikteki T_0 dört misli artarsa, para talebi ancak iki kat artar.
3. Teknolojik gelişmeler nedeniyle komisyonculuk masraflarındaki azalma para talebini azaltacaktır.
4. Para talebinde para aldanması yoktur. Eğer fiyat seviyesi iki misli artarsa, hem T_0 hem de b iki katı olacaktır. O zaman eşitlik (1) M 'nin de iki kat artacağını göstermektedir. Böylece reel para bakiyelerine olan talep değişmeden kalacaktır, çünkü ne faiz oranı ne de reel gelir değişmediğinden bu anlamlı olmaktadır.

⁸³(1)Maliyetleri minimize etmek için ikinci türevin sıfırdan büyük olması gerekmektedir. Çünkü;

$$\frac{d^2\text{MALİYETLER}}{dC^2} = \frac{-2}{C^3} (-bT_0) = \frac{2bT_0}{C^3} > 0 \quad \text{dır.}$$

⁸⁴Mishkin, a.g.e., s.MA-3.

İKİNCİ BÖLÜM

TİCARİ BANKA SİSTEMİNİN YAPISI VE TÜRK BANKACILIĞI'NDA BİLGİSAYARLAŞMA-OTOMASYON SÜRECİNDE GELİŞİM

1. TİCARİ BANKA SİSTEMİNİN GELİŞİMİ VE TANIMI

Bankacılığın bir sistem olabilme sürecindeki aşamaları tam olarak görmek imkansızdır. Diğer bir deyişle insanlık tarihinde, bankacılığın gelişimini kronolojik sıra ile göstermeye imkân yoktur. Çünkü _tam bir bankacılık değil_ banka işletmeciliğine benzer faaliyetler ve kurumlar vardı¹. Bunlar da, düzenli gelişim göstermeden, ihtiyaçların _ticaretin_ gelişimine cevap verecek şekilde değişiklikler geçirmiştir.

Banka² faaliyetlerinin ilk örnekleri; para ve para benzeri değerlerin gerçek olup olmadığı kontrolü - değişimi, mevduat kabulü ve muhafaza şeklindedir. Yani, halk servetlerinin - kıymetlerinin _ilk zamanlar güvenlik sebebiyle_ saraylarda, mabetlerde toplanılması, daha sonra bir kısmının tekrar sahiplerine dağıtılmasıdır. Ancak, mevduata kabul edilen değerlerin çoğunun elde kaldığının _istenmediğinin_ keşfinden sonra; üçüncü

¹Eski çağlarda hükümdarların sarayları ile mabetlere para veya eşya olarak yapılan tevdiat, bankacılığın ilk izleri olarak kabul edilmektedir. Bu yerler, biri yaşadığımız dünyanın, diğeri ölümden sonraki dünyanın egemenliğini temsil ettiğinden ve tevdiatta, hırsızlıkla talandan koruma gayesi güdüldüğünden, halka güven telkin ediyordu .Servet Eyüpgiller, **Bankacılar İçin Banka İşletmeciliği Bilgisi**, Banka ve Ticaret Hukuku Araştırma Enstitüsü Ya.No.219, Bankacılar Serisi No.18, B.4, Ankara, 1988, s.26.

² **Banka** italyanca banka veya banko kelimelerinden gelme bir tabirdir. Ortaçağ'da ticaretin geliştiği bir kısım İtalyan şehirlerinde, sikke paraların hakiki olup olmadığını kontrol eden, para değiştiren, muhtelif şehirler arasında ödemelere vasıta olan sarraflar mevcuttu. Bu sarrafların sikke paraları üzerine koyarak teşhir ettikleri masalara banka veya banko, sarraflara ise banker deiniyordu. Kendilerine banker adı verilen bu sarraflar, zamanla halka ait para ve kıymetli eşyanın muhafazasını üstlenmeye başladılar. Ticaretin gelişmesi, mali sermayenin birikmesi, sarraflara emanet şeklinde yapılan bu tevdiatın zamanla karz mahiyetini almasına sebep oldu. Avni Zarakoğlu, **Para ve Banka**, İkinci Basım (Banka ve Ticaret Hukuku Araştırma Enstitüsü Yayını, Ankara: 1965), s.46.

şahıslara borç olarak verilmeye başlanması ilk kredi faaliyetleridir. Bu süreçte, işlemlerin makbuzlara dökülmesi, faiz hesaplanması gibi tekniklerin kullanılması bankacılık faaliyetinin kurumlaştırıldığını, meslek olmaya başladığını göstermektedir.

Bankacılık tarihi çok eski zamanlara götürülmesine rağmen, modern anlamda bankacılık kısa bir tarihe sahiptir. Çünkü bugünkü bankacılık, çift taraflı muhasebe usulünün gelişmesi, değerli senetlerin bulunması ve tedavülünün artması, banknot ve kağıt paranın genel bir ödeme aracı niteliğini kazanması gibi, bazı ilerleme ve gelişmenin sonucudur. Bütün bu gelişmeler Batı Avrupa ülkelerinde XIX. yüzyılda gelişmiştir. Modern bankacılık krediye ihtiyacın arttığı XIX. yüzyılda gelişebilmiştir. XIX. yüzyıl, kredi alan ve veren kişiler arasında banka denilen kurumların girdiği, alacak haklarının belli şekilde düzenlenen kıymetli madenlerde maddeleştiği ve her tür servetin tedavülüne olanak sağlayan değerli senetlerin geliştiği, banka parası ile ödeme sisteminin yerleştiği yüzyıldır³.

Bankacılık sektörünün gelişimi ve ilişkide bulunduğu ekonomik yapılar nedeniyle; «hem dışarıdan hem de içeriden, karşılaştırılabilir hizmet sanayilerinin pek çoğundan çok daha fazla sabit bir ürün çeşitliliğinden yararlandığı - veya zarara uğradığı- düşünülmüştür. Bankacılığın geleneksel önemli iki işi mevduat toplamak, ki bu bankaların dünyada pek çok ulusal ödeme sistemlerine egemen olmasına yol açmıştır ve çeşitli türlerde kredi vermek olmuştur. Bankaların pek çoğu ilişkili faaliyetlere açılmışlardır. Temel bir yatırımcı rolüne ek olarak döviz ve menkul değerler ticareti; üçüncü kişilerin fonlarının yönetimi ve gözetimi ve çeşitli türlerde finansal danışmanlık satışı. Yasal engellerin olmadığı yerlerde, “evrensel” banka olarak yerel menkul değerler sektörüne sigortacı tüccar, danışman ve amir banka olarak açılmış ve genellikle egemen olmuşlardır⁴.

Günümüzde banka işlemlerinin çok çeşitli olması nedeniyle, bankacılığın tek bir tanımı verilerek bankacılık sistemi tam olarak açıklanamaz. Fakat banka faaliyetlerinin temelini vermekle, sistemin nereye hizmet ettiğinin sınırları çizilebilir. Bankalar, toplumdaki bireylerde-kurumlarda bulunan tasarrufların kendilerine çekilme sürecine ve/veya tasarrufların kullanılabilir duruma (yatırıma-tüketime) yönlendirilmesine yardımcı olurlar. Yani finansal aracılık yaparlar.

2. TİCARİ BANKA SİSTEMİNİN YAPISI

Çeşitli ülkelerdeki bankacılık sistemleri birbirleriyle karşılaştırıldıklarında;

³Tezer Öcal ve Diğerleri , **Para ve Banka**, T.C. Anadolu Üniversitesi Ya.No.74, Fasikül:1, B.8, Eskişehir, 1995, s.45.

⁴Steven I. Davis, **Mükemmel Bankacılık**, (çeviren: Azer Önel) (Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları Genel Yayın no: 330, Ekonomi Dizisi: 26, Ankara: 1994), s.49.

işlevlerine, sermaye yapılarına göre az ya da çok farklılık göstermektedir. Bu farklılıkları genelleştiren oluşumlar-tanımlar aşağıda verilmiş çalışılmıştır.

2.1. Küçük, Orta ve Büyük Banka

Bankacılık sistemlerinde az sayıda banka büyük banka olarak adlandırılmaktadır. Bu bankaların batamayacak/batmasına izin verilmeyecek kadar büyük⁵ olmasının kriterlerini vermekle bunların lider veya lider olmayan bankalar oldukları ifade edilmektedir. Bu özellikler sayesinde de sınıflandırmadaki ölçütlerin maksimum sınırları çizilmektedir. Bu kategorideki bankalar; lider banka konumlarıyla sistemdeki ağırlıklarını hissettirdiklerinden daha fazla güven içinde oldukları imajını vermektedir.

Lider bankaların özellikleri aşağıda belirtilmektedir:⁶

- Lider banka terimi, bankaların büyüklüğü ile ilgili bir kategoriye gösterir. Lider bankalar özellikle endüstriyel gelişmeyi finanse etmekte ve finans sistemine yenilikler getirerek ülkelerin ekonomik büyümelerine ve zenginleşmelerine önemli katkıda bulunmaktadırlar. Sistemdeki diğer bankalar da lider bankalar gibi finansal sistemin gelişmesine katkıda bulunmaktadırlar. Ancak, büyük bankaların üstlendikleri rol bu bankalara daha fazla görev yüklemekte ve bunu bir zorunluluk olarak geliştirmektedir.
- Lider bankalar, merkez bankalarının finansal sistemi kontrol altında tutmalarında anahtar rol oynamaktadırlar. Bunlar parasal politikaların uygulanmasında geçiş mekanizmaları olarak kabul edilmektedirler.

⁵Benimsenen siyasi model ne olursa olsun büyük işletme gelişmiş endüstri toplumlarında görülen ve temerküz olayı dolayısıyla ortaya çıkan üst düzeydeki işletme şeklidir. Büyük işletme (big business, large corporation, mega corporation) veya dev işletme (giant corporation) adı verilen bu işletmelerin her iki toplum modelinde ortak özellikleri olduğu gibi siyasi veya ekonomik düzenin özelliklerinden ileri gelen ayrı özellikleri vardır. Bir ülkedeki işletmelerin dağılımını ve güçlerini tespit edebilmek, kesimler arasında milli ekonomi düzeyinde karşılaştırmalar yapabilmek için ve ayrıca ülkedeki optimal büyüklük hakkında dolaylı bir bilgi edinmek için işletmeler bazı ölçülere göre tasnif edilmektedir. Bu sınıflandırmada asıl önemli olan bir kesimde veya milli ekonomi düzeyinde konsantrasyon olayının yoğunluğunu tesbit etmek, konsantrasyon rasyolarını bulabilmektir. Bu alanda genel olarak kabul edilmiş olan ölçüler şunlardır: 1. İşletmenin yıllık cirosu, 2. İşletmede çalışanların sayısı, 3. Bilanço tutarı, 4. Yatırım tutarı veya özsermaye, 5. Yıllık kar tutarı, 6. Yıllık araştırma ve geliştirme giderleri. Yaşar Karayalçın, **Sistemler ve Hukuk Açısından Büyük İşletme**, (Banka ve Ticaret Hukuku Araştırma Enstitüsü Yayın no 170. Ankara: 1985), s.38.

⁶Yener Altunbaş, Aysan Sarısu, **Türk Bankacılık Sisteminin Avrupa Birliği Bankacılık Sistemine Entegrasyonu** (T.C. Başbakanlık Hazine Müsteşarlığı Araştırma ve İnceleme Dizisi:8, Ekonomik Araştırmalar Genel Müdürlüğü, Ankara: 1996), s.106.

- Bu bankaların, özellikle Kıt'a Avrupası ülkeleri ve Japonya'da; kredilendirmede, daha uygun-düşük-faiz oranları uygulamasında, bazı sektörlerin teşvik edilmesinde, daha ucuz ihracat kredisi verilmesi gibi diğer politika uygulamalarında öncülük ettikleri görülmektedir. Örneğin Japon şehir bankalarının gayrimenkul sektörünün durgunluktan çıkarılmasını teminen bu sektörü çok düşük, ticari olmayan faiz hadlerinden kredilendirdiği görülmektedir. Benzeri bir durum, Türk bankacılık sisteminde T.C. Ziraat Bankası ve Halk Bankası tarafından tahsis edilen sektörel krediler örneğinde yaşanmaktadır.

- Finansal sistemin çöküşünü önlemek için bazen de aslen merkez bankalarınca üstlenilmesi gereken banka iflaslarında iflas eden bankayı bünyelerine katmak veya gerekli finansal kaynağı, likiditeyi zora düşen bankalara sağlamak gibi fonksiyonlar üstlendikleri de görülmektedir.

Batmayacak kadar büyük doktrininden anlaşılması gereken bir bankanın ölçeğinin bir kriz anında ihtiyaç duyulan finansal desteği sistem içinden ya da dışından bularak iflastan kurtulabilecek kadar büyük olmasıdır. Bu doktrin, herhangi bir finansal krizde banka mevduat yükümlülüklerinin tamamının (sigortalı ya da sigortasız) hükümet tarafından garanti altına alınacağı veya tazmin edileceğini işaret etmektedir. Banka kreditorleri de bu kapsamda değerlendirilmekle birlikte sıralamada mevduat sahiplerinden sonra yer almaktadır. Diğer bir deyişle bir lider bankanın batmasına izin verilmesi durumunda düzenleyici otoriteler vergi mükelleflerine gelecek olan yükü araştıracağından, bu bankalar gerekli korumayı bulacaklardır⁷.

Bankalarda ölçeğin belirlenmesinde sosyolojik göstergelerinden de yararlanılabilir. Özellikle küçük ve orta ölçekli bankalar aile işletmeleri şeklindedir. Orta ve küçük ölçekli bankaları büyük bankalardan ayıran en önemli nokta, bu tip bankaların (ünite banka) işletmelerle, kişilerle ve bankalarla ilişkilerinin doğrudan olmasıdır. Bir benzetme yapmak gerekirse, küçük ve orta ölçekli bankalar aile doktoru yöntemiyle çalışırken, büyük bankalar daha çok klinik yöntemleri uygulamaktadır⁸.

Büyük bankalar, kredi sistemi içinde rekabeti sınırlı tutmaya önem vermişlerdir. Banka hizmetlerini müşterilere daha çekici hale getirmeye, propagandalarını yoğunlaştırmaya ve gişe sayısını artırmaya çalışmışlardır. Ancak para otoritesiyle ilişkilerin düzenlenmesinde, mevduat ve kredi faizlerinin ayarlanmasında, riskli büyük plasmanların sendikalaştırılmasında ve uluslararası aksiyonlarının harmonizasyonunda etkili bir işbirliği de kurmuşlardır⁹.

⁷Aynı, s.108.

⁸İlker Parasız, **Para Banka ve Finansal Piyasalar**, Altıncı Basım (Bursa: 1997), s.98.

⁹Feridun Ergin, **Kredi Sistemi** (İstanbul: 1982), s.56.

2.2. Holding Bankacılığı

Bir kişinin, bir grubun veya bir holdingin bir ya da birden çok bankaya egemen olması şeklinde tanımlanan Holding Bankacılığı; grup şirketlerinin finansman maliyetlerini azaltabilmeyi ana hedef kabul eden sanayi ve ticaret kesimlerinin banka sahibi olmasıdır.

2.3. Perakende ve Toptancı Bankacılık

Ticari bankacılık, mevduat bankacılığı, şube bankacılığı şeklinde de adlandırılan **perakende bankacılık**da çok şube ile her türlü bankacılık hizmetleri verilmektedir. Her türlü bankacılık işlemi yapan bazı perakendeci bankalar; izledikleri kredi politikaları gereği, belirli sektörlerin finansmanında veya belirli kredi türlerinde uzmanlaşarak toptancı bankacılık işlemlerini yapabilmektedirler. Fakat, bu olanların toptan bankacılık olarak adlandırılması değildir. Yaptıkları, belirli konularda uzmanlaşarak, bankacılık hizmetlerini çeşitlendirmeleridir. Bu hizmeti talep eden müşteri portföyünü kaptırmamak için, holding bünyesinde bağlı finans kuruluşları da kurmaları; müşterilerine yerel ve uluslararası düzeyde ihtisas gerektiren ve ucuz finansal hizmetler sunarak, yoğun rekabet ortamındaki bankacılık sektöründe paylarını artırma çalışmalarıdır.

Ticaret bankalarının öz kaynakları, bilanço toplamının genellikle ufak bir yüzdesidir. İş hacimleri, sermaye ve ihtiyatlar toplamına çok üstündür. Sermayeleri, bazen tesisat ve teçhizata yaptıkları harcamaların da altındadır. Kullandıkları fonlar kendilerine ait değildir. Kredi ve plasman işlemlerinin büyük kısmını yarattıkları satınalma gücü ile yürütmektedirler¹⁰.

Gelişmiş ülkelerde 1960'lerden başlayarak endüstriyel üretimin artması, ticaret hacminin genişlemesi, elektronik ve haberleşme teknolojilerindeki gelişmeler ile euro-para ve bankalararası para piyasalarının hızla büyümesi gibi faktörler bankacılık sektöründe, genişleyen pazarlardan daha büyük pay almak amacıyla yoğun bir rekabete yol açmıştır. Bunun yanında, firma ölçeklerinin büyümesi ve ekonomik faaliyetlerin çeşitlenmesiyle büyük şirketlerin spesifik finansal ihtiyaçlarına cevap verebilecek, problemlerine alternatif çözümler getirebilecek, belli konularda uzmanlaşmış, toptancı para ve sermaye piyasalarında iş yapan banka arayışları artmıştır¹¹.

Tüm bu gelişmelerin gündeme getirdiği «toptancı bankacılığı genel bir ifadeyle “müşterilerinden gelen büyük montanlı kredi taleplerini karşılamak üzere başka şirketlerden ve uluslararası sermaye ve para piyasalarından büyük montanlı fonlar temin eden, geniş bir faaliyet alanına sahip bulunan, müşterileriyle çok yakın ilişki içinde olan,

¹⁰Ergin, a.g.e., s.54.

¹¹Levent Varlık, “Tacı Bankalar Nasıl Çalışır”, **Dış Ticarete Durum**, Sayı no 4 (Mayıs 1987), s.8.

hızlı karar alıp uygulayabilen, az sayıda şube ve personel ile çalışan bankacılık biçimi” olarak tanımlamak mümkündür. Perakendeci bankalar küçük hacimli ama çok sayıda mevduat ve kredi hesabı tutarken ve ülke düzeyine yayılmış şubeleri kanalıyla çoğunlukla orta ve küçük ölçekli şirketlerin fon taleplerini karşılarken, toptancı bankalar az sayıdaki ama büyük hacimli hesaplarla ilgilenmekte, müşterilerini ise büyük şirketler ile hükümetler ve hükümet kuruluşları arasında seçmektedirler¹².

Toptancı bankacılığı, perakendeci bankacılıktan ayıran kendine özgü bir takım özellikler bulunmaktadır. Bunlar:¹³

- Toptancı bankalar perakendeci bankaların tersine büyük kârlar sağlayabilmek amacıyla önemli boyutlarda yüksek riskli sermaye yatırımları yapmaktadırlar.
- Toptancı bankalar müşterilerine çok çeşitli hizmetler sunmakla birlikte belirli alanlarda uzmanlaşmakta ve bu alanlarda her imkanı kullanarak faaliyet göstermektedirler.
- Toptancı bankalar şube sayılarının azlığı ve yapısal özellikleri gereği yerel tasarrufların çok küçük bir bölümünü toplamakta, fonlarını uluslararası para piyasalarından ve büyük şirketlerden oluşan müşterilerinden sağlamaktadırlar. Genellikle çok uluslu şirketler, büyük yatırımcılar ve hükümetlerle iş yapmaktadırlar.
- Toptancı bankalar basit bir organizasyon sistemiyle çalışmalarının ve toptancı piyasalarda hızlı bir şekilde faaliyet göstermelerinin gereği olarak çabuk karar alan bir yönetim mekanizmasına sahiptirler.
- Toptancı bankalar büyük montanlı işlemler yapmaları nedeniyle başlıca finans ve ticaret merkezlerinde açtıkları az sayıda şube ile yetinmektedirler. Buna bağlı olarak hemen hemen bütünüyle ekonomi, işletmecilik, muhasebe, hukuk, mühendislik gibi mesleklerden gelen branşlarında teknik düzeyde uzmanlaşmış az sayıda personel istihdam etmektedirler. Çalıştırılan nitelikli eleman oranı yüksek olduğundan toptancı bankaların personel başına düşen personel giderleri perakendeci bankalardan önemli ölçüde yüksektir.
- Toptancı bankalar rekabet gücü açısından bazı önemli avantajlara sahip bulunmakta, ayrıca yapıları gereği konjonktürel dalgalanmalara hızla uyum sağlayabilmektedirler.

¹²Şenol Babuşçu, “Toptan Bankacılık ve Türkiye Uygulaması”, **Uygulamalı Mevzuat Dergisi**, Sayı no 17 (Nisan 1991), s.14.

¹³Aynı, s.14.

3. TÜRK BANKACILIĞI'NIN GELİŞİMİ

Toplumların, yönetim örgütlenmeleri gibi ekonomik sistemleri de; toplumun kuruluş temelindeki kalıntılar üzerinde biçimlenir. Bu yüzden Türk Bankacılığı'nın gelişimine bakmadan önce, Cumhuriyet öncesi toplumsal yaşama kısaca bakmakta fayda vardır.

Askeri temeller üzerine kurulmuş olan Osmanlı İmparatorluğu'nun merkezi yönetimi gibi, taşra örgütü ya da yönetim bölümlenmesi de bu temellere göre düzenlenmiş ve dolayısıyla askerlik amaçlarıyla bağdaştırılmış olan toprak rejimine dayanmıştır. Başka bir deyişle, taşra yönetim işleri de ilkece askerlik hizmeti karşılığında toprak geliri (dirlik) alan kamu görevlilerine bırakılmıştır. Kısacası, toprak rejimi, Osmanlı Devleti'nin örgütsel temelini oluşturmuştur¹⁴.

Sosyal yaşamdaki örgütlenmede ve ekonomik sistemde, İslâm Hukuku kurallarının egemen olduğu normlarla¹⁵ **_faiz yasaklanmasına rağmen_** ticari hayat akışı sağlanmış, aynı şekilde sadaka ve zekât hükümleriyle de sosyal denge sağlanmıştır.

Osmanlıların kurduğu ekonomik düzenin başarısı, hem akılcı hem de insancıl olabilmesindedir: Önce salt ekonomik sorunların çözümlenmesine yönelmiştir, üretimin denetimi ve düzeni, dağıtımın, ulaştırmanın üstün bir düzeyde gerçekleşmesi gibi; sonra, bu ekonomik mekanizmanın halkı ezmemesi, eşitsizlik yaratmaması, vb. ekonomik hedefle sosyal hedefi aynı noktada görüp ulaşmak istenen bu düzenin aracı, güçlü bir devletçilik politikası ve devlet mülkiyetine dayanan bir toprak sistemi olmuştur. Getirilen çözüm yolunun ekonomik ihtiyaçları en yüksek seviyede karşılaması ve toplumun sosyal özlemlerini cevaplayabilmesi o çok başarılı döneme yol açmıştır¹⁶.

Fakat; «Osmanlı toplum yapısını sarsmaya başlayarak sonunda çökerten etkiler, ilkece toplum dışından kaynaklanmış ve Batı toplumlarının evrimleşerek ön almasının

¹⁴Muzaffer Sencer, **Türkiye'nin Yönetim Yapısı** (Alan Yayıncılık no.68, Bilim Dizisi no.13, İstanbul: 1986), s.50.

¹⁵Bu normaların başlıcaları:

Mudârebe: Şirketin özel şekli olan "bir taraftan sermaye, diğer taraftan emek; zarar sermayeye ait, kâr ortak" ilkesine dayanan ortaklık.

Selem: Peşin para karşılığında malın vadeli olarak alımı şeklindedir. Bu usulde malın tesliminde vade bir aydan fazla olmaması şartı vardır.

İcar: Gayrimenkulün (makinenin, atın, arabanın, hanenin, arazinin) kiraya verilmesidir.

Karz-ı Hasen: Faizsiz ödünç. Sermaye sahibinin parasından umduğu menfaati hibe etmesi.

Bu konuda geniş bilgi için bkz.:

Fahri Demir, **İslâm Hukukunda Mülkiyet Hakkı ve Servet Dağılımı** (Doktora Tezi), Diyanet İşleri Başkanlığı Yayını no.250, Ankara: 1986), s.193-197.

¹⁶İsmail Cem, **Türkiye'de Geri Kalmışlığın Tarihi** (Cem Yayınevi, B.10, İstanbul: 1989), s.128.

sonucu olmuştur. Batı Avrupa ülkelerinin 15. yüzyılda başlattıkları ticaret kapitalizmi, yarattığı yayılma gereksinimiyle öncelikle ana ticaret yollarının değişmesine yol açmıştır. Bu nedenle Osmanlı toplumunun dıştan uğradığı ilk etki, Doğu-Batı ticaret yolunun Akdeniz ve Anadolu'dan Okyanuslara kayması ve 16. yüzyılda yoğunlaşan coğrafi keşiflerle Batının ilk kolonicilik aşamasına girmesine bağlı gelişmelerden doğmuştur. Birbirini izleyen bu gelişmeler, geleneksel Osmanlı sistemini çözücü sonuçlar yaratmıştır»¹⁷.

Özetle; «Batı'da kapitalizm ve liberalizmin gelişerek sanayi devrimini gerçekleştirmesi neticesinde Avrupa'nın artan hammadde ve gıda maddeleri talebi, Osmanlı İmparatorluğunda tarım kesiminin dış pazarlara açılmasına sebep olmuş; buna mukabil Avrupa devletlerinde üretilen ve ülkeye ithal edilen sanayi malları, İmparatorluğun geleneksel lonca (esnaf kuruluşu) sistemine dayanan üretimini olumsuz şekilde etkilemiştir. Avrupa kapitalizmi, sonraki dönemlerde ülkenin altyapı yatırımlarına da el atacak ve İmparatorluğu yarı sömürge durumuna düşürecektir»¹⁸.

3.1. Cumhuriyet Öncesi Türk Bankacılığı'na Genel Bakış

Osmanlı İmparatorluğu'nun gerek üretim yapısından kaynaklanan nedenlerle; tanzimata kadar geçen dönem boyunca bankacılığa ait herhangi bir kuruma rastlanmamaktadır. Gerekse, yönetim örgütlenmesinden dolayı; ülkenin gerçek sahibi olarak kabul edilen Türkler, şerefli saydıkları askerlik ve yöneticilik gibi işlerle uğraşırlar. Ticaret, sarraflık, faizle ilgili meslekleri de Türk ve müslüman olmayan kimselere bırakmışlardı.

Bu süreci: İmparatorluğun, batı ekonomisi ile ilişkiye girdiği İstanbul'un fethi olayı ile yaşayan Osmanlı'nın; batıya olan ekonomik bağımlılığın-ticaretinin sürdürülmesini denizyolu ticaretini elinde bulunduran Venedikli ve Cenevizli tüccarlar devam ettirdi. Dış ve iç ticaret ile finansman işlemlerini yerine getiren bu tüccarlar, İstanbul'da, Galata'da faaliyette bulunuyorlardı. Bunlar, ilk bankerlik faaliyetlerini sürdüren, daha sonra Rum, Ermeni ve Yahudilere bu mesleklerini kaptıran Venedikli - Cenevizli Levanten tüccarlardır.

Fakat; tanzimat idaresiyle birlikte yenileşme döneminde ortaya çıkan yeni ihtiyaç ve taleplerin karşılanabilmesi için, gerek para ve bankacılık sahasında, gerekse dış borçlar konularında yeni düzenlemelere girişmek mecburiyetinde kalınmıştır.

Bu nedenle 1840 yılında **Kaime-i Muterebe-i Nakdiye** adı altında ilk Osmanlı

¹⁷Sencer, a.g.e., s.57.

¹⁸Selim Tarlan, **Tarihte Bankacılık** (Maliye ve Gümrük Bakanlığı Araştırma, Plânlama ve Koordinasyon Kurulu Yayın no 1986/283, Ankara: 1986), s.60.

kağıt parası çıkarıldı. Öte yandan sarraf ve bankerler bir araya gelerek aralarındaki rekabeti gidermek amacıyla, **Anadolu ve Rumeli Kumpanyaları** adı altında iki şirket kurdular. Adı geçen iki şirket İmparatorluk gelirlerini toplamak ve gereken yerlere ödemelerde bulunmak yoluyla devletin bir bakıma hazinedarlık görevini yerine getiriyorlardı. Başlangıçta kağıt paranın altına göre büyük bir fark göstermemesine karşın, zamanla para ve dış ticarete kullanılan kambiyo değerlerinde bir kararsızlık başladı. Bunun üzerine hükümet Galata bankerlerinden **Teodor Batazzi** ve **J. Alkon** adındaki iki kişi ile, bu kağıt paranın değerinde başlayan düşmelere engel olmak amacıyla 1845 yılında anlaştı. (...) Sözleşme amacınının 1847 yılındaki uygulamayla başarılı bir biçimde gerçekleşmesi üzerine, adı geçen şahıslar hükümetin de yardımı ile **İstanbul Bankası (Bank-ı Dersaadet/Banque de Constantinople)** adı altında Osmanlı İmparatorluğu'nda kurulan ilk bankayı kurmuş oldular. Bankanın kuruluş amacı büyük ölçüde sterlin ile kuruş arasındaki paritenin korunmasına yönelikti. Ancak kağıt para değerinin korunmasında büyük yararı görülen bu banka, hükümetin boçlarını zamanında ödeyememesi ve paranın değerinde başlayan sürekli düşüşün önlenememesi nedeniyle, 1852 yılında iflas etmiştir¹⁹.

Tanzimat Fermanını bütünleyici İslahat fermanıyla da; Osmanlı Devleti, mali ve ekonomik düzenini geliştirmek bakımından bir bankanın kurulmasını gerekli görüyordu. Gerçekten geçirilen Kırım Savaşı da, dış borçlanmayı sağlayabilecek bir yabancı bankanın kurulmasını bir bakıma zorunlu kılmıştı.

Bu hususta Türkiye'deki çalışmalarıyla iyi izlenim bırakmış olan Londra'da Ottoman Bank'tan gelen teklif üzerinde durulmuş, kuruluşu, Fransız sermayedarlar da ortak edilmek suretiyle 1863 yılında **Bank-ı Osmani-i Şahane** (Banque Imperiale Ottomane) kurulmuştur. (...) Banka (Osmanlı Bankası), kuruluş amacına uygun olarak Maliye'nin yıl içindeki geçici gelir gider dengesizliğini karşılamak üzere devlete kısa vadeli avanslar vermek, Batı ülkelerinden borç alınmasında ve bunların ana para ve faizlerinin ödenmesinde gerekli güveni ve hizmeti sağlamak, ithalat ve ihracatla ilgili dış ödemeleri ve kambiyo işlemlerini düzene koymak ve döviz kurları üzerindeki spekülasyonları ve tüccar senetlerinin kırılmasında çevrilen oyunları önlemek, İstanbul'da ve şubesinin bulunduğu şehirlerde hazine işlemlerini yürütmek gibi, bir merkez bankasına tanınan görevleri yükleniyor, bunların gerektirdiği yetki ve imtiyazlarla donatılıyordu. İmtiyazların başında kağıt para basma yetkisi geliyordu²⁰.

Osmanlı Bankası'nın kuruluşundan sonra, ülkede spekülatif amaçlı bir yatırım olarak gözüken bankacılık sektöründe; Düyun-u Umumiye İdaresinden sonra da, güvenli bir ekonomik ortamın temin edilmesiyle banka kurma hızlanmış, kurucuları veya yöneticileri arasında her zaman Galata Bankerleri'nin de yer aldığı **Galata Bankaları** kurulmuştur.

¹⁹Öcal, a.g.e., s.55.

²⁰Azmi Fertekligil, **Türkiye'de Borsanın Tarihçesi** Borsa Tarihi Araştırmaları, İ.M.K.B. Yayın no 3, 1993), s.16.

Osmanlı bankacılık sektöründe, Avrupa sermayesiyle-Galata Bankerlerinin hakimiyeti, denetimi esastır.

Osmanlı İmparatorluğu'nda milli banka oluşumlarının ilk örneğinin ve temelinin atılmasında kişisel gayretleri görülen Mithat Paşa; Niş (Sırbistan Şehri) Valiliği sırasında, 1864 yılında Pirot kasabasında, halkı tefecilerin elinden kurtarmak amacıyla tarımı kredilendirmeyi esas alan yardımlaşma sandığını kurmuştur. Bu uygulamanın başarıları, yaygınlaştırılmasını sağlamıştır. Mithat Paşa'nın ısrarıyla, Osmanlı İmparatorluğu'nda da yayılması yararlı bulunarak 1867'de **Memleket Sandıkları Nizamnamesi**²¹ uygulamaya konmuştur.

Mithat Paşa'nın, bu tecrübesini; İstanbul'a döndüğünde, İstanbul Emniyet Sandığı'nı 1868'de kurmaya da aktardığını görüyoruz. «Geniş halk kitlelerine tasarruf alışkanlığı vererek bunların elinde dağınık halde bulunun küçük tasarrufları biraraya getirmek, bu tasarruflarla esnaf ve zenaatkârları desteklemek; ilaveten altın, gümüş eşya ve mücevherler ile hisse senetleri ve tahvilâtın rehini, taşınmaz malların da ipotek edilmesi karşılığında halka tüketim kredisi vermek amacıyla kurulmuş bulunan İstanbul Emniyet Sandığı²² büyük bir ihtiyacı karşılamak suretiyle halka çok faydalı hizmetlerde bulunmuştur»²³.

Memleket Sandıkları Nizamnamesi'nin çıkarılmasından sonra, Memleket Sandıklarının sayıları artmasına rağmen; sandık sermayesinin toplanamaması, biriken malların sandıkta harcanması - yerine konulamaması, çiftçiye kredi dağıtılması ve tahsil sürecindeki teknik aksaklıklar gibi olumsuzlukları «(...) önlemek üzere, 1883'te çıkarılan yeni bir nizamname ile, bir taraftan sandıkların sermayesinin imece usulü yerine âşar vergisine eklenen onda birlerle oluşturulması, diğer taraftan sandıkların Ticaret ve Nafia Nezareti'nin denetimine verilmesi kararlaştırılmış ve bu sandıklara da **Menafi Sandıkları** adı verilmiştir»²⁴.

Ancak, yapılan bu değişikliğe rağmen özellikle merkezi kontrolün etkin bir biçime getirilememesi nedeniyle, sandıkların kredi işlemleri bir türlü iyileştirilememiş ve sermaye kaybı devam etmiştir. Bu nedenle 15 Ağustos 1888'de Menafi Sandıkları kaldırılarak yerine Ziraat Bankası²⁵ kurulmuştur. Bu banka gelişerek bugünkü **T.C. Ziraat**

²¹İlk yıllarda, her köyde bulunan köy veya devlete ait bir tarlanın imece usulüyle ekilip, elde edilen ürünün satışı suretiyle memleket sandıklarının sermayesi oluşturulmaya başlanmış; imece usulüyle temin edilen bu paraların 200 altın liraya ulaşması halinde o kaza merkezinde 1867 tarihli Nizamname hükümlerine uygun olarak bir memleket sandığı açılmıştır. Tarlan, a.g.e., s.72.

²²1907 yılında T.C. Ziraat Bankasına bağlanmıştır. 1983 yılında T.C. Ziraat Bankası ile birleştirilerek ortadan kaldırılmıştır.

²³Tarlan, a.g.e., s.75.

²⁴Öcal, a.g.e., s.57.

Bankası'na dönüşmüş ve Türk banka sisteminde çok önemli bir yer almıştır²⁶.

Milli bankacılığımızın temelindeki bu çalışmalarla istenilen seviye gelinemediğin ve banka sisteminin merkezi rolünü üstlenen Osmanlı Bankası'nın, devlet üzerindeki baskıcı uygulamalarını gören İttihat ve Terakki Cemiyeti mensuplarının fikirleriyle; ulusal banka özelliğine sahip, Osmanlı Bankası'nın yerini alacak **Osmanlı İtibar-ı Milli Bankası** 1917 yılında faaliyete geçirilmiştir. Yetkileri- imtiyazları olmasına rağmen, kendinden beklenileni tam olarak gösteremeyen banka, 1 Temmuz 1927'de Türkiye İş Bankası'na bağlanmıştır.

Yukarıda da görüldüğü gibi, Osmanlı İmparatorluğu devrinde kurulan ulusal banka sayısı azdır. 1856 yılında İngiliz sermayesi ile kurulan, 1863 yılında Fransız sermayesi, 1875 yılında Avusturya sermayesinin ortak edildiği Osmanlı Bankası ve diğer yabancı sermayeli bankaların ana faaliyet alanı; Osmanlı Hazinesi için iç ve dış borçlanmayı sağlayacak kaynakları bulmak olduğundan Osmanlı dönemi bankacılığı için, **borçlanma bankacılığı** tanımlanması yapılmıştır.

3.2. Cumhuriyet Dönemi Türk Bankacılığı'nın Gelişimi

Cumhuriyet yönetiminin, Osmanlı'dan devraldığı banka sistemi de tabiki o dönemin ekonomik yapısının özelliklerini yansıtmaktadır. Yani: Osmanlı İmparatorluğu'nun, Doğu ve Batı arasında köprü durumunda olan coğrafi konumu ve kapitalizm öncesi²⁷ üretim güçlerine dayanan düzeniyle dışa bağımlılık esastır. Bankalar daha çok yabancı sermaye tarafından direkt veya iştirak yoluyla kurulmuşlardır. Bunların faaliyetleri de yabancı

²⁵Ziraat Bankası, Ticaret ve Ziraat Nezareti'nin denetimi altında çalışacak bir devlet bankası olarak kurulmuştur. İtibari sermayesi 10 milyon lira olup, sermaye aşağıdaki dört kalemden meydana gelmekteydi:

- 1- 1886 yılı sonuna kadar Menafi Sandıkları hesabına tahsil edilip, nakden mevcut olan paralar;
- 2- Menafi Sandıklarına ait alacaklar;
- 3- 1887 mali yılı başından itibaren âşar vergisinden alınacak %1 oranındaki hisse;
- 4- Her yıl elde edilecek kârın üçte biri. Tarlan, a.g.e., s.73.

²⁶Öcal, a.g.e., s.57.

²⁷Kapitalizm öncesi (prekapitalist) toplum düzeninden kapitalist toplum düzenine geçişin şartlarını vermek, nereden nereye geldiğini -Osmanlı döneminde toprak mülkiyetindeki gelişimi- görmek açısından önemlidir.

- 1- Belirli bir noktada, toprağa bağlı köylünün, bu bağılıktan kurtulmaya başlaması.
- 2- Uzmanlaşmış bir şehir zanaatının varlığı ve serbestleşmesi.
- 3- Ticaret ve tefecilikten sağlanmış olan nakit servet birikimi.
- 4- Köyün giderek mübadele ekonomisine açılması.

Bkz.: Doğan Avcıoğlu, **Türkiye'nin Düzeni (Dün-Bugün-Yarın)** (Bilgi Yayını, B.3, Ankara: 1969), s.17.

şirketlerin finans hizmetlerini karşılamak amacına yöneliktir. Toplumun ekonomik yapısının gereksinmelerine _verimsiz gördüklerinden_ cevap vermemektedirler.

Bu mevcut yapının olumsuzluklarını aşabilme sürecini ve bankacılığımızın bugünkü durumuna gelebilme maratonu, dönemler itibariyle aşağıdaki gibi verilebilir:

3.2.1. Kuruluş Yıllarında Ulusal Bankacılık Dönemi

Türkiye'nin kurtuluş savaşından sonraki yapılanma döneminde iktisadi gelişme sürecinin gereklerinin görüldüğü «1923 İzmir İktisat Kongresi»²⁸, bankacılıkla ilgili önemli gelişmelere yol açmıştır. Kongre'de ileri sürülen görüşler ekonomik kalkınmanın bankacılığın gelişmesi ile sağlanabileceği, özel sektörün olanaklarının yeterli olmaması nedeniyle, bankaların kurulmasında devletin katkısının olmasının gerektiği, ulusal bankacılık sisteminin kurulamaması halinde Türk ekonomisinin yabancı sermayenin baskısı altında ezileceği yönünde olmuştur»²⁹.

Cumhuriyetten sonra bankacılık alanında atılan en önemli adım; özel sermaye ile ilk büyük banka Türkiye İş Bankası A.Ş.'nin 1924 yılında kurulmasıdır³⁰. İlk ulusal banka olması ve ondan çok şey beklenmesi nedeniyle de; her türlü bankacılık hizmetlerini sunması ve faaliyet sahası çok geniş olan alanlarda iştirakler şeklinde yatırımlara girmesi

²⁸Toplumdaki sınıflararası kuvvet dengesinin, tüccar ve büyük çiftçi lehine olduğunun tescil edildiği «İzmir İktisat Kongresi'nin çalışmaları sonunda kabul edilen **iktisadi esaslar**, ana çizgileriyle dileklerden ibaret olmasına rağmen bu dönemin başlangıcında egemen olan iktisadi felsefeyi ve görüşleri temsil etmesi bakımından önem taşır. **İktisadi esaslar**'ın ve Kongrenin genel atmosferinin, **milli iktisat** görüşünün ana unsurları ile yakın bir benzerlik taşıdığı gözlenmektedir. Genel olarak kalkınmacı, yerli ve yabancı sermayeyi ve piyasaya dönük çiftçiyi özendirici, ekonomik hayatın denetiminin **milli** unsurlara geçmesini kolaylaştırıcı ve ılımlı bir korumacılığı öngören tezlerin ön plana çıktığı ve Kongre'ye İstanbul tüccarının sürüklediği ticaret burjuvazisi ile toprak unsurlarının egemen olduğu söylenebilir. Yeni rejimin izlemesi istenen iktisadi yol konusunda, egemen ekonomik güçler birbirleriyle çatışmaya düşmeden ortak mesajlarını siyasi kadrolara etkili bir biçimde iletiler».

Korkut Boratav ve Diğerleri, "İktisat Tarihi 1908-1980", **Türkiye Tarihi (Çağdaş Türkiye 1908-1980)** (Cem Yayınevi, C.IV, İstanbul: 1989), s. 283.

²⁹«Bankacılık Çalışma Grubu Rapor ve Tartışmalar», **3. İzmir İktisat Kongresi 4-7 Haziran 1992**, DPT (1993), s.27.

³⁰Atatürk'ün sağladığı para ile dünyaya gelen İş Bankası'nın kurucularının başında Celâl Bayar gelmekte idi. Celâl Bayar aynı zamanda banka yönetim kurulunun da başkanıydı. Kısa zamanda, bu bankanın çevresinde liberal iş adamlarından meydana gelen bir grup oluştu ki, Cumhuriyetin ekonomik tarihinde «İş Bankası Grubu» diye anılan bu grubun yeri ve etkisi çok önemlidir. **Türkiye'de Toplumsal ve Ekonomik Gelişmenin 50 Yılı** (Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü, Yayın no 683, Ankara: 1973), s.343.

izni verilmiştir.

Bir devlet bankası olarak 1925 yılında Türkiye Sınai ve Maadin³¹ Bankası, 1926'da Emlâk ve Eytam Bankası A.Ş. kurulmuş, Osmanlı dönemindeki Eytam Sandıkları ve sermayeleri bu bankaya bağlanmıştır. Bu bankanın varlığı 1946'da 4947 sayılı kanunla Türkiye Emlak Kredi Bankası A.O'na³² devredilmiştir³³.

Yöresel bankacılık ihtiyaçlarının karşılanması amacıyla bu dönemde, çok sayıda tek şubeli yerel banka faaliyete geçmiştir. Bölgesel kredi ihtiyaçlarının karşılanmasına olumlu katkıda bulunan bu bankaların büyük bir bölümü, 1929-1930 dünya ekonomik bunalımının bankacılık üzerindeki olumsuz etkisi ve ayrıca Türkiye'de şube bankacılığının gelişip yaygınlaşması üzerine faaliyetlerini durdurmak zorunda kalmışlardır.

Bu dönemde, Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası'nın kurulması gibi en önemli adıma 30 Haziran 1930 tarih 1715 sayılı kanunla ulaşıldı. «1931 yılında faaliyete geçen banka, Türkiye'nin ilk ve tek merkez bankasıdır. Osmanlı Bankası'nın para basma yetkisi 1947 yılına kadar sürmüştü, ancak Merkez Bankası faaliyete geçtikten sonra para basmamıştır»³⁴.

Türkiye'nin gelişme sürecine girdiği bu dönemde: Özel yasalarla kurulan kamu bankaları; Türkiye'de hem para piyasası hem de iştirakler yoluyla, sanayi kesiminin gelişimini sağlamasıyla global anlamda kalkınmanın itici rolünü üstlenmişlerdir³⁵.

³¹Türkiye Sınai Maadin Bankası'nın iştirakleri: (1) Kayseri Bünyan Halı İplik Fabrikası T.A.Ş., (2) Isparta İplik Fabrikası T.A.Ş., (3) Maraş Çelik Fabrikası T.A.Ş., (4) Tosya Çelik Fabrikası T.A.Ş., (5) Uşat Terakki Zinaat T.A.Ş., (6) Yalvaç Sanayi ve Ticaret T.A.Ş., (7) Kütahya Çini İşleri T.A.Ş., (8) İstanbul Liman İşleri İnhisarı, (9) Trabzon Liman İşleri İnhisarı, (10) İzmir Liman İşleri İnhisarı, (11) Aksaray Azmi Milli T.A.Ş., (12) Ankara Milli Mensucat T.A.Ş., (13) Malatya Teşebbüsatı Sanayi T.A.Ş., (14) Eskişehir Lületaş T.A.Ş., (15) Ergani Bakır T.A.Ş., (16) Trabzon Elektrik T.A.Ş., (17) Kilimli Kömür Madenleri T.A.Ş.

³²1988 yılında, Anadolu Bankası(1962 yılında kurulmuş özel ticaret bankası) ile birleştirilerek Türkiye Emlak Bankası A.Ş. Konutbank olarak ismi değiştirilmiştir.

³³Bkz.: Süreyya Hiç, **Türkiye Ekonomisi 2** (Menteş Kitabevi, İstanbul: 1990), s.191.

³⁴Kasım Eren, **Avrupa Birliği'nde ve Türkiye'de Bankacılık**, Birinci basım (Beta Basım Yayın Dağıtım A.Ş. Yayın no 637, İşletme Ekonomi Dizisi:256, İstanbul: 1996), s.96.

³⁵İthal İkameci sanayileşme stratejisinin öncülüğünü yapan devlet sektörü, «(...) devlet girişimciliğini özel girişimciliğin yerine değil, özel girişimciliği tamamlamak üzere kullanmayı amaçlıyordu. Birinci ağırlık devlet yatırım programlarının gerçekleştirilmesine tanınmış olsa da, özel sanayiin güçlendirilmesi hükümet politikasının bir parçasıydı. Bu nedenle sanayide devlet kapitalizmine başvurulmasından sonra da, özel sanayi birikimine doğrudan devlet desteği sağlanması sürdürüldü. Daha da önemli olan devletçiliğin kendisinin sanayi burjuvazisinin gelişmesi üzerindeki olumlu etkileriydi. Devlet yatırım programının uygulanması, birbiriyle ilişkili birçok endüstriyi eş zamanlı olarak kurarak ve geliştirerek, Türkiye'de sanayi üretiminin sınırlarını genişletti. Sanayiinin yapısını farklılaştırdı. Bu

Sınai ve Maadin Bankası ile sürdürülen sanayileşme hareketi bekleneni vermeyince 1932 yılında bu bankaya bağlı işletmeler Devlet Sanayi Ofisi'ne bağlanmış ve bankacılık görevi de Türkiye Sanayi Bankasına verilmiştir. Fakat aradan bir yıl geçmeden her ikisi de ortadan kaldırılmıştır. Bunların yerine, planın hedeflerine ulaşmasında büyük görevler verilen ve devlet işletmeciliğinin önemli örneğini oluşturan 1933 tarih ve 2262 sayılı yasayla _dokuma ve diğer sanayi dallarında çalışmak üzere_Sümerbank³⁶ kurulmuştur³⁷.

24 Haziran 1933 tarih ve 2301 sayılı kanunla Belediyeler Bankası kurulmuştur. İl Özel İdareleri ile yerel yönetimlerin ve bunlara bağlı kuruluşların imar işlerinin finansmanını sağlamaya yönelik olan bu kurumun adı; 23 Haziran 1945'de 4759 sayılı kanunla İller Bankası olmuştur.

Ülkenin enerji ihtiyacının karşılanması, kaynaklarının işletilmesi amacıyla da, 20 Haziran 1935'de yayınlanan 2805 sayılı kanunla Etibank³⁸ kurulmuştur.

12 Haziran 1937 tarihinde 3202 sayılı kanunla T.C. Ziraat Bankası'nda, özel yasa ile yeni bir yapılanmaya gidilmiştir. «3202 sayılı yasanın amacı, kredi kaynak ve olanaklarından, Türkiye ekonomisine yararlı üretimde bulunan ve ülkenin belkemiğini oluşturan gerçek çiftçiyi yararlandırmak olarak açıklanmıştır»³⁹.

30 Kasım 1937'de 3295 sayılı kanunla; denizyollarının işletilmesi genişletilmesini sağlamak amacı Denizbank'a⁴⁰ verilmiştir

1938'de küçük esnafa, halk sandıkları vasıtasıyla kredi sağlamak için, 2284 sayılı yasa ile Türkiye Halk Bankası A.Ş. (Halkbank)'ın kurulduğu görülmektedir.

Bu dönemde 30.5.1933 tarihli Mevduatı Koruma Kanunu ile Devletin mevduata yatırımların, ekonomideki girdi-çıkı ilişkileri sistemi içinde çıktılarla ileriye ve girdilerle geriye yönelik çok sayıda uyarıcı etkisi oldu. Yatırımlar birçok özel firmaya dışsal yararlar sağladı».

Yahya S. Tezel, **Cumhuriyet Döneminin İktisat Tarihi**, Genişletilmiş ikinci. basım (Yurt Yayın no 4, Ankara: 1986), s.217.

³⁶Sümerbank, 1995 yılında özelleştirilmiştir.

³⁷Bkz.:Güven Sevil, **Finansal Kurumlar** (Anadolu Üniversitesi Yayın no 796, Açıköğretim Fakültesi Yayın no 406, Eskişehir: 1994), s.46.

³⁸Etibank1998 yılında özelleştirilmiştir..

³⁹Akgüç, a.g.e., s.35.

⁴⁰Her türlü bankacılık yetkisi olan kuruluşun faaliyeti 1940 yılında sona ermesine kağmen; 1952 yılında bu banka, Denizcilik Bankası T.A.Ş. olarak yeniden düzenlenmiştir. Fakat, 20.11.1992 tarih, 21420 sayılı R.G.'de yayınlanan Bakanlar Kurulu Kararı ile Türkiye Emlak Bankası A.Ş.'e (Konutbank) devredilmiştir.

müdahaleleri ilk olarak bir düzenlemeye tabi tutulmuştur. Yine, 1936 tarihinde ise 2099 sayılı Bankalar Kanunu ile bankalar ve bankaların kuruluş ve faaliyetleri düzenlenmiştir⁴¹.

3.2.2. Özel Bankacılık Dönemi

İkinci Dünya Savaşı sonrasında Türkiye’de; tarım, sanayi, ulaştırma alanlarında yapılan yatırımlar sonucunda, ticaretin gelişmesiyle de hızlı kentleşmenin göstergeleri, piyasaların gelişmesi, ekonominin parasallaştığını dolayısıyla bankacılığın hızla gelişmesine zemin hazırladığı görülmektedir.

İktisadi gelişme göstergeleri bakımından bir kesinti ve gelişme dönemi olarak değerlendirilebilecek olan 1940-1945 yılları, 1946’da Türkiye’yi hem iktisat politikaları, hem dünya içindeki konumu, hem de siyasi yapısı bakımından tamamen farklı bir gelişme doğrultusuna yöneltecek yeni güç dengelerinin kurulmasına yol açan dönüşümlerin olduğu önemli bir kuluçka dönemi olarak da görülebilir⁴².

Bu dönemde, özel kesime ve piyasa ekonomisine önem veren bir ekonomi politikası benimsenmiş olmasına rağmen, daha önceki dönemlerde uygulanan, getirisi fazla olmadığı için özel sektörde yapılmayan yatırımların devlet tarafından gerçekleştirilmesi ve böylece özel kesimin teşvik edilmesi politikasına devam edilmiştir. Sulama, enerji, ulaştırma, çimento, şeker, dokuma, kauçuk, demir çelik sanayiilerinde önemli devlet yatırımları yapılmıştır. Bu yatırımların finansmanında başlangıçta tarımsal üründe meydana gelen artış ve dış yardımlar kullanılmış, ancak 1953 yılı ve sonrasında tarımda ekime açılacak toprakların sınırlarına gelinmesi ve kötü hasat yıllarının birbirini izlemesi sonucu tarımsal ürünün azalması nedeniyle bu yatırımların finansmanında ciddi sorunlarla karşılaşmıştır. Buna rağmen yatırımlara devam eden hükümetler gittikçe artan ölçülerde Merkez Bankası kaynaklarına başvurmuşlardır. Bu dönemde de, kamu sektörü finansman ihtiyacının karşılanmasında yüzde 20 oranında uygulanan mevduat munzam karşılıklarından yararlanılmasına devam edilmiştir. Munzam karşılıkların Merkez Bankası Amortisman ve Kredi Sandığı Hesabı’na nakit olarak yatırılması ve bunlara yüzde 3-4 oranında faiz ödenmesi uygulaması getirilmiştir⁴³.

Cumhuriyet tarihinde bir dönüm noktası olarak adlandırılan bu dönem, çok partili siyasi hayata geçişle ve liberalist uygulamaların egemen olmasıyla şekillenmiştir. Bankacılığımız açısından da bu dönemi; özel sektör bankacılığının oluşum yılları olarak kabul edebiliriz. Çünkü, bu ortam içindeki «bir ülkede iş hacmi ve dolaylı ödemeler arttığı

⁴¹Hiç, a.g.e., s.192.

⁴²Boratav, a.g.e., s.305.

⁴³40. Yılında Türkiye Bankalar Birliği ve Türk Bankacılık Sistemi “1958-97” (Türkiye Bankalar Birliği Yayını no 207, İstanbul: 1998), s.7.

zaman bankaya gerek duyulur. Bu nedenlerle 1944 yılında Yapı ve Kredi Bankası, 1946 yılında T. Garanti Bankası, 1948'de Akbank, T. Kredi Bankası olarak dört özel kesim bankası kurulmuş, bunlardan ilk üçü daha sonraki yıllarda yurdumuzun büyük bankaları arasında yer almayı başarmıştır»⁴⁴. Türkiye Kredi Bankası'nın 1966 yılında faaliyeti sona ermiştir.

1950 yılında kurulan Türkiye Sınai Kalkınma Bankası A.Ş., Hükümetin ve Uluslararası İmar ve Kalkınma Bankası'nın desteği ile; özel sanayinin kurulması, mevcut sanayilerin geliştirilmesi ve dış sermaye piyasası ile ilgili tesislerin kurulması işlevlerini üstlenmiştir⁴⁵.

Özellikle 1950'den sonra özel girişimin ön plana alınması, özel bankaların gelişmesinde en etkin rolü oynamıştır. Öte yandan, 1958'de çıkarılan 7129 sayılı yeni Bankalar Yasası da dönemin ekonomik politikasına uygun olarak hazırlanmıştır. Şöyle ki; 7129 sayılı yasayla devlet, bankaları kredi alanında tümüyle serbest bırakmıştır ve kredilerin sektörler ve kişiler arasında dağılımını ekonomide izlenen amaçlar yönünden kontrol etmeyi unutmuştur⁴⁶.

Bu süreç; 1950-61 döneminde bankacılığın iki önemli özelliğine neden olmuştur. Bunlardan birincisi, bankaların ticaret ve sanayi sermayesiyle iyice bütünleşmesidir ki; böylece kapitalist gelişme hızlandırılmıştır. İkinci bir özelliği de kapkaççı kapitalizmin tipik araçları olarak kurulan bankaların çoğu uzun ömürlü olamamıştır⁴⁷.

Hükümetlerin Merkez Bankası kaynaklarına başvurma politikasının bir sonucu olarak bozulan ekonomik dengeler kendini 1953'ten sonra hızlı enflasyon, dış ticaret açıkları ve artan dış borçlar olarak göstermiştir. Döviz yetersizliği nedeniyle ithalatın güçlüğüyle yapılabilmesi ve ithal girdi gereksinimlerini karşılayamayan fabrikaların eksik kapasite ile çalışmaya başlaması, Türk lirasının devalüe edilmesi ihtiyacını ortaya çıkarmıştır. 1958 yılında açıklanan İstikrar Programı'nın bir parçası olarak dolar 2,8 liradan 9 liraya yükseltilmiştir. Programın desteklenmesi amacıyla Avrupa ülkelerinden dış kredi de sağlanmış olmasına rağmen, kamu harcamalarında kısıntıya gidilmesinin başarılabilmesi ve Merkez Bankası kaynaklarına başvurulmasına devam edilmesi, enflasyonun 1959 yılında da artarak devam etmesine neden olmuştur⁴⁸.

⁴⁴Özcan Ertuna, **Finansal Kurumlar**, İkinci basım (Teori Yayınları, 1986), s.47.

⁴⁵Selçuk Abaç, **IBAR Group, Türkiye'de Bankalar ve Bankacılık Sistemi**' 86 (İstanbul: 1986), s.434.

⁴⁶İlker Parasız ve Diğerleri, **Türkiye Ekonomisi** (Anadolu Üniversitesi Yayınları: 829, Açıköğretim Fakültesi Yayınları: 438, İkinci Basım, Eskişehir: 1995), s.210.

⁴⁷Bkz.: Tuncay ARTUN, **İşlevi-Gelişimi-Özellikleri ve Sorunlarıyla Türkiye'de Bankacılık**, Tekin Yayınevi, Birinci Basım, 1980, İstanbul, s.47-48.

⁴⁸40. Yılında..., a.g.e., s.8.

Bu dönemin özelliğinin son bulduğu 1960 yılında; «kısa sürede çok sayıda bankanın faaliyetini durdurması veya tasfiyeye girmesi üzerine 6.12.1960 gün ve 153 sayılı yasa ile tasarruf sahiplerinin haklarını güvence altına almak için T.C. Merkez Bankası nezdinde, bir Bankalar Tasfiye Fonu oluşturulmuştur»⁴⁹.

3.2.3 Planlı Dönem

1962 sonrasında iktisat politikaları planlama ile şekillendirilmiştir. Kamu yatırımları beş yıllık planların çerçevesinde hazırlanan yıllık programlara uyum göstermek zorunda idi. Özel yatırımlar ise, çeşitli desteklerden yararlanabilmek için DPT'nin veya diğer kamu kuruluşlarının onayına muhtaç idiler⁵⁰.

Ekonominin yatırım politikalarının belirlendiği kalkınma planlarında, «iç tasarruf düzeyinin artırılması sorunu önemle vurgulanmış; para-kredi ve fiyat politikaları ile iç tasarrufların harekete geçirilmesi, banka ve diğer finans kuruluşlarının tasarruf toplama etkinliklerinin artırılması, tasarrufların banka sistemi dışına taşmasının önlenmesi ilke olarak benimsenmiştir. Ayrıca, programlanan yatırımların reel tasarruflarla karşılanmasını sağlamak amacıyla tasarruf hacminin artırılması, tasarrufların bankalar ile diğer finansal araçlarda toplanması ve bu kanal aracılığında etkin bir fon transferi olayının gerçekleştirilmesi ana hedefler olarak kabul edilmiştir»⁵¹.

Bu hedeflere ulaşmak için başlatılan kurumsal yapıdaki gelişmeler aşağıda görüldüğü gibi kamusal ağırlıklıdır. Yani, plan hedefleri doğrultusunda farklılık gösteren kredi ihtiyaçlarına cevap verecek ihtisas bankaları, bu dönemde kurulmuştur⁵².

Turizm sektörünü finanse etmek için, 1955'de kurulmuş Türkiye Turizm Bankası'nın aktif ve pasifini devralarak 7470 sayılı yasa ile kurulan T.C. Turizm Bankası A.Ş. 1962 yılında faaliyete geçmiştir.

Bu dönemde zor duruma düşmüş olan Türk Ekspres Bankası (1953) ile Buğday Bankası'nın (1955), Hazine'ninde katkısı ile birleştirilmesi (füzyon) sonucu bir kamu bankası olarak Anadolu Bankası⁵³ 1962 yılında kurulmuştur.

⁴⁹Akgüç, a.g.e., s.48.

⁵⁰Bkz.: Boratav, a.g.e., s.326.

⁵¹Mustafa Çıkrıkçı, **Türk Bankacılık Sistemine İlişkin Bir Değerlendirme (1973-1988)** (MPM Yayınları: 424, Ankara: 1990), s.27'den; DPT, 21.B.Y.K.P., 1969 Yılı Programı, s.97.

⁵²Bkz.: Hiç, a.g.e., s.193-194 ve Akgüç, a.g.e.,s.52.

⁵³1988 yılında, Türkiye Emlak Kredi Bankası A.O. ile birleştirilerek Türkiye Emlak Bankası A.Ş. Konutbank olarak ismi değiştirilmiştir.

Kalkınma ve yatırım bankacılığında özel bankaların ortaklığıyla (Türk İş Bankası, Osmanlı Bankası, Akbank, Garanti Bankası, Vakıflar ve Türkiye Kredi Bankası), Sınai Yatırım ve Kredi Bankası A.O. 1963 yılında kurulmuştur.

Kamu sektörünün plan hedeflerine uygun yatırımları için gerekli kredileri sağlamak üzere 1964 yılında 441 sayılı yasa ile Devlet Yatırım Bankası⁵⁴, Amortisman ve Kredi Sandığı yerine kurulmuştur.

Dış ticaretin finansmanında uzman bir banka olması için 1964'de; Bank of America'nın da iştirakleriyle ve Türkiye İş Bankası A.Ş.'nin bir şubesi olarak Amerikan-Türk Dış Ticaret Bankası kurulmuş. Bu banka 1971'de bugünkü adını Dışbank Türk Dış Ticaret Bankası olarak almıştır.

Para ve kredi politikasındaki dağınık yetkilerin, günün ve planın ekonominin koşullarına uygun olarak yeniden organize edilmesi için; 14 Ocak 1970 tarih ve 1211 sayılı T.C. Merkez Bankası Kanunu kabul edilmiştir.

Denizcilik Bankası, Etibank ve Sümerbank'ın bankacılık bölümlerine önem verilerek geliştirilmiştir. Türkiye'nin hızlı ve dengeli sanayileşmesini sağlamak, dışarıda çalışan işçilerin tasarruflarını değerlendirmek, işçi şirketlerini desteklemek üzere 13 Sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile 1975 yılında Devlet Sanayi ve Yatırım Bankası (DESİYAB)⁵⁵ kurulmuştur.

1977 yılında yabancı sermaye çoğunluğu ile kurulan Arap-Türk Bankası, Türkiye'ye Arap sermayesini çekmeyi ve uluslararası bankacılık yapmayı hedeflemiştir.

Özel sektörde holding bankacılığı (yönetimin bir holdinge ait olması), 1970'li yılların sonlarına doğru yaygınlaşmıştır. Buna neden olan 7129 sayılı bankalar kanununun bazı maddelerinin değiştirilmesi için 31.08.1979 tarihli ve 28 Sayılı Kanun Hükmünde Kararname kabul edilerek holding bankacılığı önlenmeye çalışılmıştır. Ancak bu K.H.K. yürürlüğe girmesinden sonra değiştirildiği için bu amacına ulaşamamıştır.

Planlı dönemde hızlı bir kalkınma sağlanmış olmakla birlikte, sanayileşmenin finansmanında enflasyona yol açan yöntemlerin kullanılması ve geliştirilen sanayiinin yüksek enflasyon ortamında iç tüketime yönelik üretim yapması ve dışsatıma yönelememesi, 1970'li yıllarda önemli bir döviz darboğazının yaşanmasına neden olmuştur. Bu darboğazı aşmak için alınan dövize çevrilebilir mevduat uygulaması ve benzeri önlemler sonucu dış borçlar önemli oranda artmıştır. Ödemeler dengesi ve döviz kıtlığı sorunu nedeniyle, dışalım yapılmasının zorlaşması ve ithal ikamesi stratejisi ile kurulan fabrikaların dışalım girdisi almasında karşılaşılan sorunlar nedeniyle eksik

⁵⁴1987 yılında Türkiye İhracat Kredi Bankası A.Ş. Türk Eximbank'a dönüştürülmüştür.

⁵⁵Bankanın adı 1988 yılında Türkiye Kalkınma Bankası A.Ş. olarak değiştirilmiştir.

kapasite ile çalışmaya başlaması, 1980'li yılların başında, bu sanayileşme stratejisinin terk edilmesine ve dış piyasalara üretim yapmayı hedef alan bir stratejinin benimsenmesine neden olmuştur⁵⁶.

3.2.4. 1980 Sonrası Dışa Açılma Dönemi

Türkiye sanayiinin korumacılığa ve devlet desteğine dayalı biçimde gelişmesinin zeminini oluşturan iç pazara dönük sermaye birikimi modeli 1970'lerin ortasında başlayan ve sonlarına doğru derinleşen yoğun bir bunalıma girdi. İthal ikameci model ve buna bağlı olarak Türkiye kapitalizminin dünya ekonomisine eklenme biçimi, uzunca süre sermaye birikiminin temelini oluştururken, 1970'lerin ikinci yarısından itibaren birikimin sürmesi önünde bir engel durumuna geldi. İthal ikameci çizgide belli değişiklikler yaparak, belli onarımlara giderek sistemi sürdürebilmek artık mümkün görünmüyordu. (...) Bunalım, sonuçlarını iki temel sorunda duyurdu: Şiddetli enflasyon ve döviz darboğazı. Bu iki sorunun ortak sonucu ise kaynakların üretken sektörlerden üretken olmayan spekülâtif alanlara kayması ve buna koşut olarak da atıl kapasiteli çalışmanın çok ileri boyutlara ulaşması idi⁵⁷.

Bu yapıdaki ekonomiyi denge ve istikrara kavuşturmak için uygulanmaya konulan «24 Ocak 1980 tedbirleri ile ekonomik politikada önemli değişiklikler gündeme gelmiştir. Alınan kararlar stabilizasyon tedbirlerinden öte ekonomik yapı değişikliği içermektedir. Serbest piyasa ve özel girişime dayalı ekonomik faaliyetleri desteklemek ve devletin piyasaya müdahalesini en aza indirmek hedefi programın ana hedeflerinden bir tanesidir»⁵⁸.

Bu program sonuçlarını 1980'li yılların yarısından itibaren radikal gelişmeler şeklinde göstermiştir. Özellikle yabancı bankaların Türkiye'ye gelmesi ve Türk Bankacılığı'nın dışa açılmasıyla sektöre yeni bir dinamizm gelmiştir. **Tek masa, tek kasa bankacılık** yerini; geleneksel işlevlerin çeşitlendiği, uzmanlıkların gündeme geldiği bankacı-bankacılık tiplerine bırakmıştır.

Ekonomide serbest piyasa mekanizmasının işlerlik kazanması ve mali piyasaların serbestleşmesine yönelik düzenlemeler yapılması, bankacılık sistemi üzerinde önemli etkiler yapmıştır. Sektöre yeni yerli/yabancı bankaların girişine izin verilmesi ve mevduat/kredi faiz oranlarının serbest bırakılması sonucu sektörde rekabet artmıştır. Artan

⁵⁶40. Yılında..., a.g.e., s.11.

⁵⁷Mustafa Sönmez, *Türkiye Ekonomisinde Bunalım (1980 Sonbaharından 1982'ye)* (Belge Yayın no 18, C.2, B.1, İstanbul: 1982), s.88.

⁵⁸Hatice Kökden, İsmail Hakkı Gökâl, "Sanayileşme Stratejileri ve Türkiye Deneyimi", *Türkiye Ekonomisi ve Dış Ticaretindeki Son Gelişmeler*, Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığı Araştırma Dizisi, No.05/02.90 (Ankara: 1990), s.120.

rekabet, klasik mevduat bankacılığı yerine, bankaların hem kaynak hem de plasman çeşitliliğinin arttığı bir bankacılığın benimsenmesine neden olmuştur. Bu dönemde banka fonlarının bir bölümü sermaye piyasası işlemleri, devlet iç borçlanma senetleri ve hazine bonoları alımı ve döviz işlemlerinde kullanılmıştır. Banka müşterilerine tüketici kredileri, kredi kartları, döviz tevdiat hesabı, leasing, factoring, forfaiting, swap, forward, future, option, otomatik vezne makineleri, satış noktası terminalleri gibi yeni ürün ve hizmetler sunulmuş, bilgisayar sistemleri ve diğer teknolojik yeniliklerden yararlanması ve personel eğitimine önem verilmesi sonucu sektörde verimlilik artmıştır⁵⁹.

Türkiye ekonomisinin geçirdiği bu değişimin temel dinamiği olan liberalizasyon ve yeniden yapılanma süreci Türk bankacılığı'nın da hareketli günlerinin başlangıcı olmuştur. Bu dönemin genel karakteristiği aşağıdaki başlıklarda toplanabilir.

3.2.4.1. Serbest Faiz Uygulaması

Ekonomide çok yönlü araç konumundaki faiz hadleri, döviz kuru gibi parametrelerin piyasa kurallarına göre belirlenmesi yönündeki amaç doğrultusunda alınan ilk karar «banka faizlerinin 1 Temmuz 1980 tarihinde serbest bırakılmasıdır. ‘Temmuz Bankacılığı’ olarak da adlandırılan bu uygulama ile, kredi faizleri serbest bırakılmış, mevduat faizleri de bankalar arasında serbestçe kararlaştırılmıştır. Bankaların kendi aralarında centilmenlik anlaşması yaparak belirledikleri faiz oranları, enflasyon ve bankerlik uygulamaları ile sık sık değişmiş; değişim çoğunlukla yukarı çıkma, mevduat faizlerinin yükselmesi biçiminde ortaya çıkmıştır. Bu eğilim nedeni ile, mevduata verilecek faizler 1 Ocak 1983’te yönetsel kararlarla belirlemeye başlamış; bu uygulama 1 Temmuz 1987’ye kadar sürmüştür. Bu tarihte kısmen serbest bırakılan mevduat faizleri 4 Şubat 1988’de Merkez Bankası’nca belirlenen bir üst sınıra tabi tutulmuştur. 19 Şubat 1991’de mevduat faizleri, Merkez Bankası’nın belirleyeceği bankaların mevduat faiz ortalaması ile sınırlandırılmış, bu sınırlama 5 Ocak 1995’te Merkez Bankası’nın 95/1 sayılı tebliği ile kaldırılmıştır. Yürürlükteki mevzuata göre mevduat ve kredi faizleri serbesttir»⁶⁰.

Serbest faiz uygulaması, bankalarımıza kârlılık hesaplarını dikkatli yapmayı öğretmiştir. Bankalar “pozitif reel faiz politikası” uyarınca kredi faizlerini artan kaynak maliyetlerine göre belirlemek durumunda kalmışlardır. Buna bağlı olarak kredi açma imkanları geleneksel bankacılık deneyimine göre daha da zorlaşmış, dolayısıyla bankaların fon yönetimi tekniklerinde yeni açılımlar olmuş, kredi istihbaratı daha rasyonel kriterlere oturtulmuştur⁶¹.

⁵⁹40. Yılında..., a.g.e., s.12.

⁶⁰Eren, a.g.e., s.100-101.

⁶¹Rüştü Saraçoğlu, “Değişmeyi Bugünden Yarına Beklememeli”, *Bankacılar Dergisi*, Türkiye

3.2.4.2. Türk Bankacılığı'nın Dışa Açılması

1980 yılında başlayan dışa açılma sürecindeki ekonomik yapıda; Türk bankacılığı yeniden yapılanma yanında, ulusal para ve sermaye sisteminin dış dünya ile bütünleşmesi yolunda da önemli adımları atmıştır.

Dışa açılan bir ekonomide, bankacılığın da buna ayak uydurması kaçınılmazdır. Nitekim, Türkiye'de 24 Ocak 1980 kararlarından sonra ekonominin dışa açılması nedeniyle bankacılıkta aynı şeyi yapmaya çalışmıştır.

Genelde Türk bankaları dört nedenden dolayı uluslararası piyasaya açılmak istemektedirler. Bunlar şunlardır:⁶²

- Yerli firmaların dışarıdaki uzantılarına mali hizmetler sunmak ve dolayısıyla bunları yabancı bankalara kaptırmamak,
- Uluslararası para ve sermaye merkezlerinden döviz mevduatı toplamak veya kredi temin etmek suretiyle ekonominin istifadesine sunmak, kendi kaynak ve gelirlerini arttırmak,
- Yurt içinde sınıra gelen teşkilatlarını yurt dışına da yayarak gelişmelerini hızlandırmak,
- Dahili kâr marjlarının azalmasını dış gelirlerle telafi etmek.

Türk bankacılığının dışa açılmasının birinci aşamasında; yabancı bankaların etkin bir şekilde sektöre girişini ve getirdikleri rekabet sistemini görüyoruz. Çünkü, bankacılığımızın tek başına dışa açılması mümkün olmadığından; «Türkiye'nin bu dönemden sonra gösterdiği gelişmelerin yabancı bankalar açısından kârlı bir faaliyet alanı olarak ortaya çıkışı, yabancı bankaların şube açmalarına veya şube açma taleplerinin yoğunlaşmasına neden olmuştur»⁶³.

Yabancı bankaların sektöre fazla sayıda girişine; «yüksek maliyetle ve çağdaş teknolojik gelişme ve yönetim anlayışından kısmen uzak bir yapıda faaliyet gösteren Türk banka sistemi, söz konusu sorunlarını halletmiş büyük ölçekli yabancı bankaların gelişine, istenilen yapı değişikliğine piyasa mekanizması kuralları içinde geçmesi şüphesiz daha uygundur»⁶⁴.

Bankalar Birliği Yayını, Sayı 2 (Temmuz 1990), s.5.

⁶²Mehmet Topçu, "Türk Bankacılık Sektöründeki Gelişmeler ve Sorunlar", Yeni İş Dünyası (Ağustos 1984), s.39.

⁶³Nazım Ekren, Uluslararası Bankacılık ve Türkiye Örneği (Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Genel Ya. No. 282, Ekonomi Dizisi 21, İstanbul: 1986), s.183.

⁶⁴Aynı, s.194.

Yabancı bankaların, Türk bankacılık sektörüne, yönetim, pazarlama, müşteri ilişkileri gibi alanlarda öğrettikleri hususlar ile rekabet gücünü artırıcı katkıları gözardı edilemez⁶⁵. Açıklıkla söylenmesi gerekir ki, onların getirdiği rekabet sistemi muvacehesinde Türk bankacılığı da çok süratli bir değişim sürecine girmiştir. Bugün onlar Türkleşmedi, fakat Türk bankacılığı onların getirdiği teknik düzeye çıktığı için aynı düzeyde bankacılığımız birleşti⁶⁶.

Yabancı bankaların Türkiye’de şube açarken, ulusal bankaların da yabancı ülkelerdeki faaliyetleri; bankacılığımızın dışa açılması sürecinin ikinci aşamasıdır. Bu aşamaya gelinmesinde birinci aşamadaki tecrübeler ve «1970’li yıllarda yaygınlaşan dövize çevrilebilir mevduat (DÇM) uygulamaları, 1980’lerde başlatılan dışa açılma politikası ve kambiyo rejiminde 1984 yılında getirilen esneklik yaratıcı değişiklikler, döviz tevdiat hesaplarının yaygınlaştırılması, bu dönemde bankacılığın dışa açılması yönünde doğrudan veya dolaylı etki yapan gelişmelerdir»⁶⁷.

Yabancı sermayenin Türk mali sektörünün yurt dışına açılmasında katkısı olmuştur. Bu katkı yabancı sermaye kuruluşlarının Türkiye’de fiziksel olarak hazır bulunmalarının tabii bir sonucudur. Bu kadar fon hareketi olunca yabancı sermayenin ön hedefe ulaşmada bir katkısının bulunması doğaldır. Burada Türk bankacılık sektörünün, ekonominin bütününün dışa açılması sürecinde muhabir banka ağının genişletilmesi yolu ile dış dünyaya açılma konusunda gösterdiği başarıyı da anımsamak gerekir. Burada asıl sorulması gereken, yabancı sermayenin, Türk mali sektörünün, dünya pazarlarında rekabet gücünün artırılması, ürün geliştirilmesi ve çeşitlendirilmesi yoluyla yabancı finans sektörleri ile entegre edip edemediğidir. Bu konuda cevap çok olumlu değildir. Türk mali sektörünün bazı finansal ürünlerin ve hizmetlerin geliştirilmesi ve tatbik edilmesi konularında tecrübesinin az olduğu bilinmektedir. Yabancı kurumlar ile ortaklık bu konularda kısa sürelerde olumlu gelişmeler kaydedilmesini sağlamaktadır. Ancak yabancı sermaye, ülkemiz mali sektörünün egemen unsuru bankacılık alt sektörüne ortaklıktan ziyade, şube şeklinde gelmekte, bu nedenle kalıcı nitelikte, bir teknoloji transferini sağlayacak bir şekil oluşmamakta, uzmanlık ve bilgi geniş bir şekilde aktarılamamaktadır. Unutulmaması gereken diğer bir önemli konu da, yabancı sermaye ilişkilerinin tek yönlü olmaması gereğidir. Yurt içine sermaye ithali olduğu kadar yurt dışına Türk sermayesi de ihraç ederek yabancı sermaye ile işbirliği olanaklarının artırılması ve bu şekilde de, dünya finans piyasaları ile entegre olma hedefine katkıda bulunulmalıdır⁶⁸.

⁶⁵Korkmaz İlkorur, “Türk Mali Piyasalarında Yabancı Sermaye Hareketleri ve Beklentiler”, **90’lı Yıllarda Türk Bankacılığının Gündemindeki Konular**, Sempozyum 23 Şubat 1990, İstanbul Sheraton Oteli, Türkiye Bankalar Birliği Ya. No. 161, s.68.

⁶⁶Ünal Korukçu, “Türk Bankacılığının Uluslararası Finans Sistemiyle Bütünleşmesi”, **90’lı Yıllarda Türk Bankacılığının Gündemindeki Konular**, Sempozyum 23 Şubat 1990, İstanbul Sheraton Oteli, Türkiye Bankalar Birliği Ya. No. 161, s.40.

⁶⁷Eren, a.g.e., s.100.

⁶⁸İlkorur, a.g.e., s.69.

3.2.4.3. Türk Bankacılığının Yaşadığı Bunalımlar

Türk finans sektörünün serbestleştirme (deregülasyon), dışa açılma (globalizasyon) ve otomasyon sürecindeki yaşadığı krizlerin ve olası bunalımların nedenleri; sadece sistemin kendi içindeki değişiminde değil, Türk ekonomisinin yapısındaki değişiminde de aranmalıdır.

Çünkü; «Türkiye ekonomisinde son yıllarda sık aralıklarda ve şiddetli düzeylerde gerçekleşen dalgalanmalar ve istikrarsız büyümenin neden olduğu olumsuzluklar⁶⁹ tüm sektörlerde olduğu gibi mali sektöre ve mali sektör içinde önemli bir paya sahip olan bankacılık sistemine de yansımıştır»⁷⁰.

Ekonomik yapıdaki kriz dönemlerinde bankacılık sektörü, son derece ciddi sorunlarla karşı karşıya kalmaktadır. Bu olumsuzlukları gidermek yani istikrarsızlıkları ortadan kaldırmak için uygulamaya konulan kararlar iki grup altında sınıflandırılmaktadır; ortodoks ve heteredoks politikalar.

Ortodoks istikrar politikaları, daha çok hiper enflasyonla mücadelede izlenmekte ve IMF tarafından desteklenmektedir. Bu politikaların önemli özellikleri arasında; reel ücretlerde düşüş, toplam talepte azalma, milli gelirin daralması, ekonomik yükün büyük ölçüde sabit gelirli ile küçük işletmelere binmesi, aşırı nominal para miktarının kontrolü ile kamu harcamalarında yapılacak anlamlı kısıtlamalar sayılabilir. Ortodoks istikrar programlarının iki temel amacından biri, dış dengeyi sürekli iyileştirmek, diğeri ise yurt içi enflasyonu hızla düşürmektir. Bunun için reel ücretlerin indirilmesi öngörülmekte, fiyat kontrollerine karşı çıkılarak fiyatların serbest bırakılması önerilmektedir. Ortodoks politikalarla fiyatlarda istikrar sağlamak için ağırlıklı olarak parasal araçlar kullanılarak yerli paranın ileriye yönelik kararlarda “çapa” olarak kullanılması amaçlanır. Bu ise, sıkı bir para politikası ile kamu maliyesinde ciddi bir disiplini gerektirir⁷¹.

⁶⁹İstikrarsızlığın en önemli nedeni makroekonomik dengelerin hızla bozulmasıdır. Yurtiçi tasarruf açığı, kamu kesimi tasarruf açığı nedeniyle, büyümüştür. Kamu kesimi açığının finansmanında iç ve dış borçlanma yanında enflasyonist tercihler de ağırlık kazanmıştır. Ekonomide, ithal ikameci ve devlet müdahalesine dayalı bir yapıdan rekabete ve piyasa kararlarına dayalı bir yapıya geçildiği halde enflasyonist tercihlerin sürdürülmesi ekonomik birimlerin davranışlarını etkilemiş; enflasyonist beklentiler kötüleşmiş ve TL finansal aktif talebi azalmıştır.

“1995 Yılında Türk Bankacılık Sistemi”, **Bankacılar Dergisi**, Türkiye Bankacılar Birliği, Bankacılık ve Araştırma Grubu, Sayı 17 (Haziran 1996), s.3.

⁷⁰Aynı, s.3.

⁷¹Rıdvan Karluk, **Türkiye Ekonomisi (Tarihsel Gelişim Yapısal ve Sosyal Değişim)**, Gözden Geçirilmiş Beşinci basım (Beta Basım Yayın Dağıtım A.Ş. Yayın no. 607, İstanbul: 1997), s.378.

Heteredoks istikrar politikalarında ise, geçici bir toplumsal uzlaşma çerçevesinde ücret, faiz, döviz kurundaki artışlar dondurulmakta ve bir gelirler politikası uygulamaya konulmaktadır. Bu politikalar, sürekli enflasyon veya kronik enflasyon ortamlarında daha başarılı uygulanabilmektedir. Buna karşılık hiper enflasyonlar için uygun değildir. Çünkü bu ortamda bekleyişler konsolide edilmiştir. Programın amacı, kısa zamanda hiper enflasyonu durdurmaaktır. Bunun için hızla şok politikalar uygulanmaktadır. Politikaların ilk döneminde ücret dondurmalarına ve fiyat kontrollerine gidilmesi gerekmektedir. Toplumda enflasyonist bekleyişlerin kırılması için bu gereklidir. Heteredoks politikalar, sıkı maliye politikalarını hedeflemektedir. İkinci aşamada, daha genişletici para politikalarına izin vermektedir. Çünkü, para arzı artışı ile enflasyon oranı arasında sıkı bir ilişki vardır. Bu politikalar sonucunda daha büyük bir büyüme oranı ve daha az işsizlik görülmektedir. Burada, gelir politikalarının desteği ve bunun sonucunda yurt içi talebin canlılığı önemli rol oynamaktadır. Politikaların başarısı için ise, mutlaka halkın bekleyişlerinin değişmesi gereklidir⁷²

Türk bankacılık sektörü ekonomik yapıdaki önemli payı nedeniyle de, ülkede oluşan değişimlere ilk tepkileri vermektedir. Bu tepkileri sıralarken sektörün sorunlarına - kriz nedenlerine de değinilmiş olacaktır:

3.2.4.3.1. İç Kaynaklı Nedenler

Türk bankalarının en önemli fon kaynakları mevduattır. Mevduata uygulanacak faiz oranları da enflasyon rakamıyla neden-sonuç ilişkisi içindedir. Faizlerin serbest bırakılmasıyla pozitif faiz oranları mevduat dağılımında vadeli mevduat lehine bir gelişim göstermiştir. Bunun sonucunda banka kaynakları maliyeti önemli ölçüde artmıştır.

Zaten sığ olan iç piyasada kamu finansman açıklarının önemli miktarlarda olması, iç borçlanma senetleri ihracının artmasına, artan borçlanma talebiyle yüksek faizlerin enflasyon oranını yükseltmesi kaçınılmazdır.

Enflasyonun yükselmesiyle artan faiz yükü banka alacaklarının tahsil kabiliyetini düşürmekte. Vadesinde ödenmeyen krediler banka kaynaklarının akışkanlığını azaltmasıyla da kaynak maliyeti yükseldiğinden yeni risklerin alınmaması politikaları hakim olmaktadır. Bunun sonucunda krizin faturası finansal kesime çıkmaktadır. Fakat enflasyonun etkisiyle bankaların nominal olarak artmış gözükken kârları, reel anlamda artmamıştır. Sektör kendini korumak için; enflasyonist koşullarda artan maliyetleri (kaynak maliyeti, batık kredi maliyeti) azaltmak için; sabit getirili iç borçlanma senetlerine yönelmekte, kredi verirken seçici olmakta - düşük riskli plasmanlara girişmektedir.

Yüksek miktarda iç borçlanma zorunluluğu nedeniyle kamu kesimi tüm fonları çekmeye devam ederken düşen enflasyonun düşüremediği bono-tahvil faizi tatlı gelince,

⁷² Aynı, s.378-379.

sanayiye yönelik kredi musluğu iyice kısıldı. Bankacılık sektörü kredi açmayı yavaşlatınca mevduatın krediye dönüş oranında⁷³ geriledi.

Sistem zayıf, ama ekonomi bir sistemin üzerinde duruyor. Banka sistemi kısa vadeli ve yüksek faizli de olsa dış borçlanmayı gerçekleştiriyor. Banka sistemi, kısa vadeli ve yüksek faizli de olsa, fonlarıyla kamu finansman açığını kapatıyor. Bütün bunların ötesinde banka sistemi zayıf bünyesine rağmen, fonların Türk Lirası muhafazasında başarılı oluyor. Bu zayıf banka sistemi çalışmaz hale gelirse, ülkeye dışarıdan döviz girişi hepten durur. Hazine, iç finansman açığını kapatamaz. Tasarruflar süratle Türk Lirası'ndan dövize kayar. Bankalardan para çekilir⁷⁴.

Türk bankacılık sisteminin sorunlarından biri de kamu bankalarının önemli bir paya sahip olmasıdır. «Kamu bankaları bankacılık ilkelerine göre değil, politik önceliklere göre yönetiliyor. Kamu bankaları, kamunun bütçe açıklarının gizlenmesi ve kapatılması işlevini görüyorlar ve kamuda mali disiplinin sağlanmasını güçleştiriyorlar. Kamunun kaynak gereksinim şiddetine bağlı olarak da sistemin faiz oranlarını yukarıya çekiyorlar»⁷⁵. Bu sorunun çözümü Türkiye'de kamu bankalarının özelleştirilmesidir. Böylece sektördeki devlet müdahalesi ortadan kalkacağı için, tüm bankalar; hiç bir ayrıcalığa tabi olmadan faaliyet gösterirken eşit rekabet koşulları altında etkinlik ve verimlilik kriterlerine göre hizmet vereceklerdir.

Özetlenirse; «bankacılık sistemindeki istikrarsızlık makroekonomik istikrarı bozabilir. Bunun tersi de doğrudur. Yani makroekonomik istikrarsızlık bankacılık sisteminin istikrarını bozar. Bu açıdan bakıldığında Türkiye'de makroekonomik dengeler bozuk, sorunlar birikmeye devam ediyor. Tüm bu dengesizliklerin olduğu ve makroekonomik politikaların sürdürülebilirliğinin olmadığı bir toplumda bankacılık sektörünün istikrarlı ve sorunsuz olmasını beklemek son derece yanlış»⁷⁶. Ekonomik durgunlukta şirketlerin borçlarını ödeyememesi bankaların; takipdeki kredilerini artırmasına ve yüksek faiz nedeniyle de kredi riskinden kaçınmalarına neden olmaktadır.

⁷³Ocak-Şubat-Mart ve Nisanda her 100 liralık mevduatın 70-71 lirası krediye dönüşürken, Mayıs-Eylül arasında her 100 liralık mevduatın krediye dönüşen bölümü 68-70 lira aralığına geriledi. Eylül-Aralık arasında ise mevduatın krediye dönüşme oranı da geriledi. Bu dönemde her 100 liralık mevduatın krediye dönüşen bölümü 59 liraya kadar düştü. "Bankalar, Sanayiye Sırt Çevirdi", *Dünya Gazetesi* (8 Aralık 1998), s.7.

⁷⁴Tevfik Güngör, "Birkaç Banka Yerine Sistem Silkeleniyor", *Dünya Gazetesi* (27 Ekim 1998), s.2.

⁷⁵Ali İhsan Karacan, "Denetim Reformu Şart!", *Sabah Gazetesi* (5 Nisan 1999), s.10.

⁷⁶*Aynı*, s.10.

3.2.4.3.2. Dış Kaynaklı Nedenler

Döviz kuru rejiminin; sıcak para politikası açık pozisyon olarak adlandırılan spekülasyonlara yol açmasıdır. «Reel faiz yüksekliği döviz kurunun yavaş aşınması ile birleştiğinde, ekonomiye dışarıdan **sıcak para** (hot Money) akımı olur ve bir saadet zinciri oluşur. Çünkü, yüksek faiz-düşük kur arbitraj kârı yaratır. Böylece istikrar programının özünde, ülkenin tasarruf açığının kapatılması yatar. Sabit kur uygulaması, cari harcamalarda değil, yatırım harcamalarında daha çok etkilidir. Dışarıdan gelen para yatırıma yönelerek mal ve hizmet üretim ve ihracatını desteklemiyor ise, bu paranın sıcak olacağı kesindir. Türkiye’de 5 Nisan Kararlarından sonra, bütün çabalara rağmen bu saadet zinciri kırılmamıştır⁷⁷.

Diğer dış kaynaklı etki de, uluslararası derecelendirme kuruluşlarının Türkiye hakkındaki değerlendirme-güvenilirlik notlarıdır. «Ülkelerin uluslararası mali piyasalardaki değerlendirmelerini yapan değerlendirme şirketleri bir tek ortak noktada birleşirler. O da, borcun anapara ve faiz olarak geri ödemelerinin ne ölçüde emniyette olduğudur. Bu açıdan, kredi alan ya da borçlanma enstrümanı ihraç eden tarafın anapara ve faiz ödemelerini zamanında yapıp yapamayacağını belirlemeye yönelik bir değerlendirmedir. Şirketler tarafından yapılan değerlendirmenin mutlak doğru olması söz konusu değildir. Ancak, borçlananlar arasında göreceli risk belirlemesi yapılmaktadır. Derecelendirmede genel olarak önem verilen, borçlanmanın sebebi ve miktarıdır. Özel sektör yatırımlarını teşvik eden ya da ihracatı artırmak amacıyla yapılan borçlanmaya daha olumlu bakılmaktadır. Borçlanma miktarını belirlerken ülkenin ödemeler dengesi ile dikkate alınmaktadır⁷⁸.

Türkiye ekonomisindeki istikrarsızlıkların yansımaları sonucunda Türk bankacılık sisteminde; bakanlar kurulunca alınan kararlarla sektörden çıkış şeklinde sonuç doğuran bankaların izin iptalleri, devirleri ve yeni oluşumlara neden olan birleşmeler 2 nolu tabloda görülebilir.

⁷⁷Karlık, a.g.e., s.379-380.

⁷⁸Aynı, s.391.

Tablo 2
**Türk Bankacılık Sektöründe 1980 Sonrası Meydana Gelen Birleşme,
Devir ve İzin İptalleri Şeklindeki Değişimler**

Değişim Tarihi	Değişimin Türü	Değişime Uğrayan Türü	Değişim Sonrası Bankanın Adı Yeni Oluşan Banka Adı/Devredilen Banka Adı
8.11.1983	İzin İptali	İşçi Kredi Bankası T.A.Ş.	
24.11.1983	Devir	İstanbul Bankası T.A.Ş. Hisarbank A.Ş. Ortadoğu İktisat Bankası A.Ş.	T.C. Ziraat Bankası
25.01.1984	İzin İptali	Bağcılar Bankası	
08.01.1988	Birleşme	T. Emlak Kredi Bankası A.Ş. Anadolu Bankası T.A.Ş.	T. Emlak Bankası A.Ş. Konutbank
22.05.1992	Devir	T. Öğretmenler Bankası T.A.Ş. TÖBANK	T. Halk Bankası A.Ş. Halkbank
29.11.1992	Devir	Denizcilik Bankası T.A.Ş.	T. Emlak Bankası A.Ş.
11.04.1994	İzin İptali	Türkiye Turizm Yatırım ve Dış Ticaret Bankası A.Ş.	
20.04.1994	İzin İptali	Marmara Bankası A.Ş.	
24.04.1994	İzin İptali	Türkiye İthalat ve İhracat Bankası A.Ş. IMPEXBANK	

3.3. Türk Ticari Banka Sisteminin Yapısı

Türkiye ekonomisinde yakın bir geçmişte yapılanmaya başlayan banka sisteminin Osmanlı İmparatorluğu'ndan devir aldığı bankacılık izlerini uzunca bir süre taşımıştır. Bu dönemin, İmparatorluğun yıkılış zamanlarında başlayan sistem olabilme süreci üç aşamada görülmektedir.

- Borçlanma bankacılığı

- Yabancı sermayenin desteklendiği bankacılık
- Ulusal bankacılık

Bu süreç, Türk bankacılığı'nın gelişimini ele alan kısa tarihsel inceleme kısmında verilmişti. Burada üzerinde durulacak olan nokta; ticari ve sınai sermaye birikimini sıfıra yakın bir miktarla devir alan Türkiye'de bankacılık ekonomiyile birlikte gelişmiştir.

Türk finansal sisteminin gelişmesi Batı'dakinden çok farklı bir şekilde gerçekleşmiştir. Batı'da finansal sistemin gelişmesi endüstri devrimi ve teknolojik ilerlemeyle uyum içinde olmuştur. Fakat İngiliz tacirleri tarafından Türkiye'de kurulan ilk banka bir sene sonra kapanmıştır. İlk bono basımı ise Osmanlı Devleti'nin 1854 Kırım Savaşı'nı finanse etmesi için olmuştur. Daha sonraları bu basılan ilk bonolar için Galata Kulesi civarında bir ikincil market ancak oluşmuştur.

1856'da Osmanlı Bankası Londra'da kurulmuş ve Osmanlı Devleti'nin finansal faaliyetlerini yürütmeye başlamıştır. İlk borsa 1874 yılında İstanbul'da Dersaadet Tahvilat Borsası adı ile faaliyete geçmiştir. Bunu 1888'de Ziraat Bankası'nın İstanbul'da kurulması izlemiştir. Bugünkü modern İstanbul Menkul Kıymetler Borsası 1986 yılında açılmıştır. Bu durum itibariyle, Türkiye'nin finansal sistemle tanışması, yaklaşık bir yüzyıl kadar gecikme göstermiş ve finansman olayının başlaması için oluşan nedenler Batı'dakinden çok farklı olmuştur⁷⁹.

1980'li yıllara kadar Türk finansal sisteminde sadece bankalar vardı. Bu bankalar sundukları limitli sayıda finansal ürünler ile müşterilerinin bütün finansal ihtiyaçlarını karşılayabiliyorlardı. O döneme kadar kapalı bir ekonomi politikası izlenildiğinden, bankaların başlıca işlevi mevduat kabul etmek ve sanayii kesimi için kredi vermektir. İzlenen kapalı ekonomik model nedeniyle ekonomik birimlerin finansal ihtiyaçları bankaları yeni ürünler sunmaya zorlayacak yönde değildi. Ancak açık bir ekonomik politikanın izlenmesi ile birlikte, ekonomik birimlerin ihtiyaçları yeni şartlara adapte olmak ve rekabet edebilmek için büyük oranda artmıştır ve çeşitlilik göstermeye başlamıştır.

1986 yılında İstanbul Menkul Kıymetler Borsası'nın (İMKB) açılmasıyla birlikte diğer finansal kurumların faaliyet gösterebilmeleri için düzenlemeler yapılmıştır. 1990'ların başlarından itibaren Türk finansal sistemi finansal kurumlarının ve finansal ürünlerinin çeşitliliği ile modern bir finansal sistemin özelliklerini kazanmaya başlamıştır. Buna karşılık, banka sektörü hala finansal aktivitelerin yaklaşık %80'ini kontrol etmektedir ve İMKB'de işlem gören şirket sayısı yeteri kadar çok değildir. Bu yönüyle, Türk finansal sisteminin ağırlıklı olarak bankalarda olması ve diğer finansal kurumların ağırlığının azlığı, Türk sisteminin alması gereken yol hakkında bir fikir vermektedir⁸⁰.

⁷⁹Suat Teker, "Türk ve Amerikan Finansal Sistemlerinin Karşılaştırılması", *Dünya Gazetesi* (16 Aralık 1996), s.10.

⁸⁰Aynı, s.10.

Bu yapının değişmeye başladığı 1980'li yıllarda, bankacılık sektörüne giriş ve mevduat/kredi faiz oranları serbest bırakılmıştır. 1986 yılında İnterbank piyasası kurulmuştur. 1989 yılında altın piyasası faaliyete geçmiştir. Bilgi teknolojilerinde yaşanan gelişmelerle; otomatik vezne makineleri (ATM-Automated Transfer Machines), satış noktası terminalleri (POS-Point of Sale), kredi kartları, tüketici kredileri, elektronik fon transferi (EFT-Electronic Fund Transfer), İnternet bankacılığı ve akıllı kartlar gibi yeni ürün ve hizmetler sunulmaya başlanmıştır. Bankacılık sistemine; klasik bankacılık faaliyetlerinin yanı sıra toptancı bankacılık faaliyetlerini veren hizmet alanları da dahil edilmiştir. Bu yapıdaki değişimin aldığı görünüm aşağıda verilmeye çalışılmıştır.

3.3.1. Türkiye'de Küçük, Orta ve Büyük Banka

Türk bankacılık sektörünün, Türkiye ekonomisi içindeki yeri her geçen yıl artmasına ve GSMH'daki payı büyümesine rağmen, sektör toplam orta halli bir ABD bankası düzeyine bile ulaşamadı. Finansal olarak zayıf sermaye yetersizliği nedeniyle meydana gelen kriz ortamlarından hemen etkilenmektedir. Diğer olumsuzluk, sektör büyüklüklerinin yarıdan fazlası altı büyük banka üzerinde yoğunlaşıyor. Banka sayısı 10 adede çıktığında pay %70'lere ulaşıyor: Ziraat Bankası, Halk Bankası, İş Bankası, Yapı ve Kredi Bankası, Garanti Bankası ve Akbank'tan oluşan altı banka büyüklüklerinin %50'den fazlasını kontrol ediyor⁸¹. Sistemde 70'in üstünde banka olması diğer bankaların ölçeğini ortaya koymaktadır.

Türkiye'de bankacılık sektörünün küçük ve sığılı dünya ölçeğinde olumsuz ve önemli bir gösterge durumundadır. Globalizasyonun arttığı bu dönemde «dünya bankacılık sektöründe 1997'de görülen hareketlenme 1998'e de yansırken bankaların güçlenme çabasında da artış gözleniyor. Son yıllarda şirket evliliklerinde görülen patlama 1997'de bankacılık sektörüne de sıçrayarak 1998'de gündemdeki yerini korurken, Güneydoğu Asya'daki finansal kriz bölgenin bankacılık açısından öneminin azalmasına yol açtı. ABD'de 1997'de hız kazanan banka birleşmeleri, Avrupa'da yaşanan EMU (Economic and Monetary Union-Ekonomik ve Parasal Birlik)'ye geçiş sürecinde 1998'de ağırlık kazanıyor. ABD'de son 10 yıllık dönemde banka sayısının 14.200'den, 9500'e gerileme göstergesi birleşme trendinin en çarpıcı örnekleri arasında yer aldı»⁸².

Avrupa Birliği'nde tek para birimine geçiş, ekonomik ilişkilerde coğrafi sınırların ortadan kalktığı global bir ekonomik düzende Türk bankacılık sektöründe de güçlerin birleştirilmesi gündeme gelmeye başlamıştır. Buna sektörün kendisi istemese de, gerek bankalar kanununda yapılacak düzenlemeler, gerekse dünya gerçeği zorlayacaktır. Bu

⁸¹Bkz.: "Sektöre Altı Banka Hakim", *Dünya Gazetesi*, *Finans Kuruluşları Eki* (15 Haziran 1998), s.2.

⁸²"Bankaların Güçlenme Yarışı Kızıştı", *Dünya Gazetesi*, *Bankacılık Eki* (23 Mart 1998), s.13.

birleşmelerin; farklı özellikleri, üstünlükleri, bölgesel pazar payları olan bankalarda gönüllü olarak yapılması mikro ve makro kazanımları sağlayacaktır. Özellikle, sektörde rekabetin bireysel bankacılıkta yoğunlaşmasıyla hız kazanan şubeleşme önüne geçilecektir. Şubelerin, kaynak maliyetinde önemli bir payı vardır.

3.3.2. Türkiye’de Holding Bankacılığı

Türk bankacılık sektöründe holding sermayesinin payı giderek büyüyor. Yasal düzenlemelerden kaynaklanan bu gelişimin bazı nedenleri şunlar olabilir:⁸³

- Son yıllarda hızlanan enflasyon, işletmeleri bir finansman sıkıntısı içine sokmuş, buna karşılık tasarruflar azalmıştır.
- 1980’li yıllara kadar enflasyona karşı güdümlü ve düşük bir faiz politikası uygulanmıştır. Sonuçta 70’li yıllarda reel faiz oranları negatif değerler almaya başlamıştır. (1980’li yıllarda bankalararası rekabetin artması faiz oranların, %60-100 düzeyine yükseltmiştir).
- Sermaye piyasası ve işletmelerin otofinansman olanakları gelişmemiş ve bankacılık kesimi finansal piyasalara hükmetmiştir.
- 4 Ağustos 1958 devalüasyonundan sonra uygulanan anti-enflasyonist politikalar sonucunda birçok bankanın mali durumu bozulmuş ve tasfiye edilen bankaların yerine planlı dönemde yeni bankacılık yerine şube bankacılığının geliştirilmesini sağlayan bir politika bankacılık piyasasına egemen olmuştur.
- Bankalar kendi bağlantılarına resmi ve en düşük kredi faizini uygularken, bunun dışındaki müşterilerden çeşitli yollardan fazla çıkar sağlamışlardır.
- Bankaya egemen olan ticari ya da sınai sermaye gruplarının rakip firmalara hükmetme ve bankalarına yaptıkları istihbarat sonunda, onların gizli sırlarını öğrenebilme olanağı doğmuştur.
- Mevduat müşterisi aleyhine işleyen güdümlü faiz politikası kredi müşterileri lehine bir rant yaratmış ve bu ranttan bankaya egemen olan grubun daha fazla yararlanabilme olanağı doğmuştur.

Holdingleleri banka sahibi olmaya yönelten nedenlerin birincisi, grup şirketleri için ucuz kredilerin yaratılmasıdır. Yüksek enflasyon dönemlerinin yaşandığı Türkiye’de; devlet güvencesi ve devletin borçlanma ihtiyacı yüksek faizli devlet kağıtlarına yatırımı

⁸³Parasız, a.g.e., s.103.

ikinci bir neden olarak göstermektedir. Üçüncü bir etken ve sektörde varolmanın avantajı; holdingler için prestij kaynağı olmasıdır. Bu amaçlara ulaşabilmek, yani sektörde yer alabilmenin kolaylığındaki en önemli neden tabiki kanunlardır. Bir de teknolojik gelişmelerin yani bankacılığın otomasyona dayanan sistem olabilme sürecinin belirtilmesi gerekir. Bilgi teknolojilerindeki gelişmeler olmasaydı, bu kadar kısa sürede banka sayılarının, şubelerinin artması imkansız olurdu.

3.3.3. Türkiye’de Perakende ve Toptancı Bankacılık

Türk bankacılığınraki 1980’e kadar mevduat toplamaya yönelik kısıtlı sayıdaki enstrümanlarla müşterilerin tüm finansal ihtiyaçlarını karşılamaya çalışan sistemin; serbest faiz uygulaması, deregülasyon, globalizasyon gerçekleriyle perakende bankacılıkta kabuk değişimi yaşanmıştır. Günümüzdeki bireysel bankacılıktaki rekabet bu değişimin gerekliliğini ve boşluğunu göstermektedir. Yeni teknolojiler sayesinde bireylerin kullanımına sunulan ürünlere birinci bölümde de değinilmiştir.

Türk bankacılık sisteminin 1980 sonrasında başlayan yapısal değişimi sürerken; özellikle serbest faiz uygulaması, dış ticarete kolaylık getiren düzenlemeler gibi yeni arayışlar, yabancı bankaların sisteme girişleri, sermaye piyasası ve araçlarının gelişimi, bankalararası para piyasalarının kurulması, bilgi teknolojilerindeki gelişmeler toptancı bankacılık konusundaki boşluğun doldurulmasını da gündeme getirmiştir.

Türk bankacılık sistemindeki finansal enstrümanların yetersizliği nedeniyle; yeni kurulan ilk toptancı bankalar genellikle yabancı sermaye ortaklığında kurulmuşlardır.

Büyük ölçüde dış ticaretin finansmanı ve kısa vadeli kredi işlemleri yapmakla birlikte şirketlerin ihtiyaçları ölçüsünde diğer toptancı bankacılık hizmetlerini de verebilecek esneklikte olan toptancı bankacılık yapan bankalar, son yıllarda Türk bankacılık sektörünün toplam kar hacmi içinde giderek artan paylar almaktadırlar. Ancak çalıştıkları piyasaların ve sundukları hizmetlerin özellikleri nedeniyle, toptancı bankalar esas itibariyle perakendeci bankalara rakip olmaktan çok, bu bankaların finans sektöründe dolduramayacakları bir boşluğu kapatmakta ve tüm banka sistemi içinde özel ve önemli bir yere sahip bulunmaktadır⁸⁴

4. TÜRK BANKACILIĞINDA BİLGİSAYAR KULLANIMININ GELİŞİMİ VE SORUNLARI

Globalleşme sürecindeki dünya ekonomisinde müşterinin bulunduğu coğrafi konumunun sunulan hizmetler açısından birincil önemli olmaması nedeniyle; iç pazarların

⁸⁴Babuşçu, a.g.e., s.18.

gerçek anlamda ortadan kalkmasıyla -ülke ekonomilerinin uluslararası pazarlarla bütünleşmesi- üretimin ve verilen hizmetlerin farklı bölgelerde daha iyi bir şekilde sunulabilmesi günümüz teknolojileriyle mümkün hale gelmiştir. Bu değişimin yerel piyasalara yönelik rekabetçi baskıları, ürün-kalite standartlarının gelişmesini ve buna uyumu zorunlu kılmıştır.

Ekonomideki yeniden yapılanmanın yoğun bir şekilde yaşandığı bankalar, gerek dünyada gerekse Türkiye’de; hizmetlerin kalitesini artırma yönünde sektöre dinamizm kazandırma nedeni olarak teknolojik yatırımlara hem neden hem sonuç olarak önemli bir pay ayırmışlardır.

Banka işletmeleri çeşitli uzmanlıkların karmaşık eşgüdümüne gereksinim duydukları kadar, teknolojik gelişmelere de gereksinim duymaktadırlar. Sektörde önemli bir rekabet söz konusudur. Günümüzde bilginin elektronik ortamlarda saklanılarak kullanılması yaygınlaşmıştır. Bilgi ve deneyimin hızlı ve ucuzca yaratıldığı, saklandığı, işlendiği ve iletiildiği ortamı sağlayacak bir örgüt yapısı oluşturmak önemlidir. Bilgisayarlaşmanın bir bankanın örgüt yapısına etkisi olduğu açıktır. Bu iki noktada değerlendirilebilir. Birincisi, bilgisayar uygulamaları daha değişik ve etkili bilgi ve işlem akışı öngörüyor ise, yapının buna göre yeniden düzenlenmesi biçimindedir. İkincisi ise, bilgi işlemin giderek önem kazanması ve etkinliğinin artması sonucu, yönetim düzeninin daha üst basamaklarında yer alma gereksinimidir⁸⁵.

4.1. İşlerin Yeniden Düzenlenmesi-Tasarlanması

Günümüz teknolojik yeniliklerinin artış hızı sayesinde artan rekabet sonucunda; yeni pazarlara ulaşabilmenin amaçlanması ve bu pazarlarda müşterilere verilen hizmetlerde kalitenin mükemmelliği yanında maliyetlerin düşürülmesi; mevcut ve gelecekteki beklentilerin öngörülebilmesi şeklindeki yaklaşımlarla gündeme gelen Toplam Kalite Yönetimi anlayışıdır. Ve buna ulaşmadaki organizasyonların yeniden yapılandırılmasını sağlama için verilen çabalara da Değişim Mühendisliği (Reengineering) denmektedir.

Teknoloji uygulaması; ürün, süreç ve sistemlerin alt yapısını oluşturan, bilgi teknolojileri de dahil olmak üzere kuruluşun geliştirdiği ve koruduğu teknolojisinin yanısıra, işe yararı olabilecek ilgili ve yeni teknolojilerin nasıl keşfedildiğini kapsar. Teknoloji uygulamasında⁸⁶:

- Mevcut teknolojinin, rekabet gücü oluşturacak şekilde kullanılması,

⁸⁵Meral Toprak ve Diğerleri, **Bankacılık Sektöründe Bilgisayar Kullanımı** (M.P.M. Ya. No.452, Ankara: 1994), s.22.

⁸⁶Halime İnceler, “Toplam Kalite Yönetimi’nde Bilgi Teknolojilerinin Rolü”, **BYTE Türkiye Dergisi** (Eylül 1996), s.179.

- Alternatif ve gelişmekte olan teknolojilerin tanımlanması ve iş üzerindeki etkilerine göre değerlendirilmesi,
- Çalışanların yetenek ve kapasitelerinin gelişen teknoloji ile uyumlu hale getirilmesi,
- Teknolojinin; süreçlerin, bilgi sistemlerinin ve diğer sistemlerin iyileştirilmesine yönelik kullanılması,
- Çalışanların entellektüel yeteneklerinin kullanılması ve korunması gibi hususlar ele alınmaktadır.

Toplam Kalite Yönetiminde başarılı olmak isteyen kurumların insan-teknoloji-organizasyon arasındaki uyumu sağlayacak şekilde teknoloji yönetimi yapmaları gereği ortadadır. Başarılı bir Toplam Kalite Yönetimi için ileri teknolojilerinden özellikle bilgi teknolojilerinden en etkin şekilde faydalanılması gerekmektedir.

Yeni iş hayatına ve rekabet şartlarına uyum sağlamaya çalışan işletmeler, bir yandan organizasyon yapılarını ve iş süreçlerini radikal bir biçimde yeniden tasarlarlarken diğer taraftan da bu yeni organizasyon içinde yeni bilgi sistemlerini yerleştirmeye çalışmaktadırlar. Bilgi teknolojileri, değişim mühendisliği (Reengineering)⁸⁷ için temel bir katalizatördür. Reengineering’de bilginin aynı anda gerektiği kadar çok yerde olduğu düşüncesi hakimdir. Bu nedenle hem bilgi akışının işletmenin iç yapısında yöneticiler ve işgörenler arasında yayılmasını kolaylaştırmak, hem de işletmenin dış dünyayla bağlantılarını ve bilgi alışverişini kolaylaştıracak teknolojilerin en etkin şekilde kullanılmasını sağlamak gerekmektedir⁸⁸.

Bankacılık sektöründe de seksenli yıllarda başlayan değişimin dinamiği olan bilgisayarlaşma konusunda meydana gelen gelişmeler olumlu-olumsuz yanları ile otomasyonunun sağlanmasında önemli bir rol oynamıştır. Bilgisayarlaşmanın kaçınılmaz oluşuyla gündeme gelen bu yapılaşma projelerinde başarılı olunabilmesi; otomasyon yaklaşımlarının, insan-makina-programcılık yatırımlarının iyi bir organizasyonuna bağlıdır. Yani, işlemlerin entegre olabilecek bir yapı içinde değerlendirilmesiyle, sistem tasarım çalışmalarının modellenmesini sağlayacak kadroların kurulmasıdır.

Bir banka işletmesinin örgüt yapısı içinde bilgi işlem hizmetleri veren birimlerinin yer alması, beraberinde “bilgi işlem personeli” olgusunu da gündeme getirmektedir. Bilgi işlem personeli görevleri açısından dört grupta tanımlanabilir. Bunlar, yazılım, işletim, donanım ve idari personel gruplarıdır⁸⁹. Kurumlar arasında ünvan farklılıklarının olacağı

⁸⁷ **Reengineering**; maliyet, kalite, servis ve hız gibi kritik ve çağdaş performans ölçütleriyle çok çarpıcı iyileştirmeler elde edebilmek için iş süreçlerinin temelden ele alınması ve radikal bir biçimde yeniden tasarlanmasıdır. Halime İNCELER, “Reengineering Modası ve Bilgi Teknolojileri”, **BYTE Türkiye Dergisi** (Haziran 1996), s.190 ‘dan, M.Hammer & J. Champy, **Reengineering The Corporation** (Harper Business, New York: 1993).

⁸⁸ İnceler, “**Reengineering...**”, a.g.e., s.190.

muhakkaktır. Genel olarak bilgi işlem çalışanları, sistem çözümleyicisi, iletişim uzmanı, sistem programcısı, veri giriş ve kontrolörü, sistem kontrolörleri ve idari kadro şeklinde gruplandırılabilir.

- Yazılım grubunda yer alan personel; sistem çözümleyici, sistem programcısı, analist programcı, uzman programcı, uygulama programcısı, yardımcı programcı, veri tabanı sorumlusu, veri tabanı yönetim uzmanı.
- İşletim grubunda, operasyon şefi, sistem operatörü, veri kayıt operatörü, yardımcı operatör, vardiye sorumlusu, veri iletişim uzmanı, network operatörü.
- Donanım grubunda; donanım bakım mühendisi, donanım bakım teknisyeni, donanım bakım teknisyen yardımcısı.
- İdari personel; koordinatör, daire başkanı, grup müdürü, müdür, müdür yardımcısı, şef, şef yardımcısı, memur gibi ünvanlarla görev yaparlar.

4.2. Otomasyona Geçişteki Aşamalar

Türkiye’de bankacılık alanında bilgi işlem sistemleri uygulamaları; banko gerisi yığın-rutin (batch processing) olarak adlandırılan -yani daha çok genel müdürlüklerin şubelerle ilgili kâr-zarar hesaplarının tutulması, personel kayıtları, yazışma gibi işlemlerde, 1960’lı yıllarda yedi bankada, 1970’li yıllarda altı bankanın⁹⁰ daha eklenmesiyle hissedilir derecede artarak kullanılmaya başlanmıştır.

Bilgisayarlaşma-otomasyon çalışmalarının 1980’li yıllarda hız kazanmasının nedenlerine gelince: Ekonomide izlenen serbestleşme ve dışa açılma politikalarıyla şube sayılarının artması. Bunun sonucunda da zaman-kaynak tasarrufunun ve etkin kullanmanın sağlanması sayesinde rekabetçi güç kazanarak çağa ayak uydurabilmenin gerekliliği gibi yenilikleri takip etme güdüsüne telekomünikasyon altyapılarının da imkan vermesi bu süreci hızlandırmıştır.

Bilgisayarlı çalışma düzeni fikrinin ortaya çıkması ve bu fikrin uygulanabilirliği için onay alınmasından sonra yapılan ilk çalışma, bir fizibilite araştırması olmuştur. Fizibilite çalışmasının tamamlanmasından ve onay alınmasından sonra sıra sistem seçimine, alınmasına ve kurulmasına gelmiştir. Bu çalışmayı yürüten tüm bankalarda gerekli sistem analizleri yapılmış, fizibilite çalışması sırasında belirlenen ihtiyaçlar doğrultusunda yazılım paketleri hazırlanmış, ya da firmalara hazırlatılmış ve test edilmiştir. Bu yazılımlar pilot bir birimde denenmiş ve gerçek uygulamaya geçilmiştir. Uygulamaya geçmeden önce ise bu

⁸⁹Toprak, a.g.e., s.22-23.

⁹⁰Bkz.: Tanju Yolcu, Gonca Kılınç, “Bankalarda Bilgisayar Kullanımı, Bilgisayar Kullanımı Bankacılık Hizmetlerinin Her Alanına Giriyor”, **Bankacılar Dergisi**, Sayı 11 (Nisan 1993), s.49.

uygulamada görev alacak kişiler belli bir eğitime alınmıştır⁹¹.

Bankalarda bilgi teknolojisi yatırımlarına karar veren birimler arasında Bilgi İşlem Merkezi (BİM) yönetimi çoğunlukta. Çünkü, artık bankalarda kurumsallaşma üst boyutlarda olduğu için tepe yöneticisi ya da şirket sahibi bilgi teknolojisi alımlarında karar vermiyor⁹².

4.2.1. Niteliksel Aşamalar

Bankaların şubeleşme faaliyetleri ve kapasitelerinin artmış olması, iletişim olanaklarının önemini artırmıştır. Kendilerine özgü çalışma koşulları ise endüstriye; ufak boyutta ekran, yazıcı, kart okuyucu gibi makinelerin kazandırılmasını sağlamıştır.

Şubelerin otomasyonu için var olan teknolojilerden yararlanmak önceleri kısıtlı iletişim ve bilgi işleme olanakları olan, daha ziyade bir uzak denetim birimi gibi çalışan çözümler kullanılmış, daha sonra bu birimlerin kapasite ve iletişim hattı kesildiğinde çalışabilme gibi kabiliyetleri geliştirilmiş, bazı bankalar çözüm olarak ufak sistemler kullanmışlardır.

Bilgi işlem stratejisinde ofis gerisinden ofis önüne, batch işleminden gerçek zamanlı uygulamalara, şubeden merkeze, offline uygulamadan online uygulamalara, şubelerde kurulmuş yerel veri iletişim ağı (Local Area Network) yapısından şubeler arası ağ yapısına (Wide Area Network) ve nihayet dağıtılmış veri tabanı yapısından merkezi veri tabanı yapısına doğru bir yol izlenmiştir⁹³.

Kısaca; bankacılık sektöründe bilgi işlem etkinliğinin artmasına göre otomasyona geçişi, niteliksel özelliklerini dikkate alarak iki aşamada inceleyebiliriz.

4.2.1.1. Ön Büro Bankacılığı-Temel Bankacılık Faaliyetleri Otomasyonu

Dünyada olduğu gibi, Türkiye'nin finans yapısında bankacılık sektörü eski kurumlardandır. Yani, normal bir operasyon süreci zaten vardır. Bu sürece bilgisayarın girişi birden olmayacaktır. Bu gelişimin ilk aşamasını ön büro bankacılığı oluşturmaktadır.

⁹¹Aynı, s.48.

⁹²Bkz.: Tablo 3.

⁹³Gürhan Öcal, "Bankacılıkta Otomasyon ve Dışbank Çözümü", Türkiye'de Bankalar ve Bankacılık Sistemi '89, Selçuk Abaç ve IBAR Grubu, İstanbul: (Ağustos 1989), s.76.

Bilgisayarların henüz söz konusu olmadığı zamanlardaki klasik banka işlemlerinde otomasyona geçişle; müşteri-bankacı, teması bire-bir ilişki halindedir. Bankanın; mevduat kabulü, para ödemesi, kredilendirme, senet, kambiyo gibi işlemlerini klasik bankacılığa örnek verebiliriz. Ön büro otomasyonunda muhtelif yaklaşımlar olanaklıdır⁹⁴.

4.2.1.1.1. Off-Line Otomasyon

Off-Line otomasyonda her şube kendi müşteri kütükleri ile bağımsız bir birim olarak otomasyona alınmıştır. Şubeler arasında bir network yoktur. Şubelerde gün boyu biriken bilgi, manyetik bilgi saklama üniteleri aracılığı ile ana-bilgisayarda işleme gönderilir.

4.2.1.1.2. On-Line Otomasyon

Bu modelde şubeler arasında bir network kurulmuştur. Şube bilgileri ana merkezde toplanır veya şubeler arasında bir zincir kurulmuştur. Merkezde bilgiler toplandığında merkezde bulunması gereken bilgisayarların büyüklüğü şube sayısına ve kapsanan işlem hacmine bağlı olarak belirlenir.

Merkezi işlem birimini her günün sonunda şubelerden telefon hatları vasıtası ile gelecek bilgi ile güncelleştirmek, ya da işlem anında güncelleştirmek olanaklıdır. Bu yaklaşımlar on-line ve on-line-realtime (çevrimiçi, gerçek zamanlı) şeklinde tanımlanmaktadır.

Bu modellerde, sadece on-line yani para transferini hızlandıran uygulamalar olduğu gibi, tek merkezi kütük üstünde bütün file'ları real-time olarak güncel tutan, ya da file'ları zaman zaman güncelleştiren, fakat şube file'ları ile günü sürdüren uygulamalar da vardır.

Ön büro faaliyetlerinin otomasyonunda ana amaçlar şubelerdeki işlemleri anında elektronik ortama almak, bu bilgileri süratle taşımak ve gerekli output'ları sistemden alabilmek, müşteri ile ilgili bilgileri müşteri bazında almak ve raporlamaktır.

4.2.1.2. Arka Büro Otomasyonu - Karar Destek Sistemlerinin Kullanımı

Banka önü işlemlere ait bilgilerin işlenmesi ile gün sonu ve muhasebe işlemlerinden başlayarak bankacılık sisteminin arka planında oluşturulacak diğer ofis

⁹⁴Atilla Gönenli, "Bankacılığın Otomasyonu ve 1990'lı Yıllara Bakış", Türkiye'de Bankalar ve Bankacılık Sistemi '89, Selçuk Abaç ve IBAR Grubu, İstanbul: (Ağustos 1989), s.54.

faaliyetlerinin de bilgisayar ortamına alınması ihtiyacı kendiliğinden gündeme gelmektedir.

Arka büro, bankanın müşteri ile ilgili temaslarını takiben büro gerisinde yürüttüğü tüm işlemleri kapsar. Bu nedenle arka büro deyince her işlemin bir de arka büroya yansması olacaktır. Örneğin, gün sonu ve sair dönem sonu işlemleri, muhasebe ve bankanın kendi iş haberleşmesi arka büroyu oluşturmaktadır. Arka büroda bankanın tüm ofis otomasyonunun başarı ile kurulup yönetilmesi amaçlanmaktadır.

Yönetimin daha sağlıklı ve hızlı kararlar verebilmesi için, bilgilerin her kullanılabilir duruma getirilmesi karar destek sistemlerinin uygulama konularıdır.

Tablo 3

Bankalarda Bilgisayar Alımına Karar Veren Birimler

Banka	En üst yönetici (şirket sahibi)	BİM yönetimi	BİM'in bağlı olduğu üst yönetim	BİM teknik personeli
Akbank	X			
Bankers Trust		X		
Demirbank		X		
Egebank		X	X	
Emlak Bankası		X	X	
Etibank		X		
Garanti Bankası		X		X
İnterbank			X	
Kentbank		X	X	
Merkez Yatırım ve Ticaret			X	
Osmanlı Bankası	X			
Pamukbank		X		
T.C. Merkez Bankası		X	X	
T.C. Ziraat Bankası		X	X	X
Tekstilbank		X		
Toprakbank		X		
Turkish Bank		X		
Dışbank		X		X
Türk Ekonomi Bankası		X		
Türk Exim Bank			X	
Türk Ticaret Bankası			X	
Türkiye Halk Bankası			X	
Türkiye İş Bankası		X		
Türkiye Kalkınma Bankası			X	
Türkiye Sınai Kalkınma Bankası			X	X
Türkiye Vakıflar Bankası	X			
Yapı Kredi Bankası		X	X	

Kaynak: BT/Haber Gazetisi, Bankacılık '97 Eki, 30.06.97, s.10.

4.2.2. Niceliksel Aşamalar

4.2.2.1. Bilgisayar/Donanım Seçimi

Firma taleplerine uygun marka ve model seçiminde amaçlar doğrultusunda bir fizibilite çalışması yaptırılmalıdır. Bilgisayar sistemlerinin özellikleri, bütçe imkanları, satıcı firmaya güven ve firma desteği gibi faktörler bu çalışmada gözönünde bulundurulur. Bu aşamaları aşağıdaki gibi sıralayabiliriz:

BİLGİ İŞLEM SİSTEMLERİ KURULUŞ-İŞLETİM AŞAMALARI

Kuruluşun Bilgi İşlem İhtiyacının Tanımı-Donanım Seçimi

Fizibilite Çalışmasının Yapılması

- Kurulu yapının bu ihtiyaca katkısının belirlenmesi
- Bilgisayar sistemlerinin teknik özelliklerinin belirlenmesi
- Satıcı firma üstünlükleri/Marka tercihi
- Ödeme şartları/Fayda-Maliyet Analizi

Kuruluşun Vizyonu/Strateji Seçimi

- Teknolojik Alternatiflerden Seçim
- Doğru projelere yeterli zaman harcanması
- Sistem geliştirmede esneklik
- Telekomünikasyon olanaklarının sistemlere uygunluğunu dikkate alma

Donanımın İşletimi-Yazılım Geliştirilmesi

Otomasyona İlk Geçiş Dönemi

- Yabancı ülkelerde geliştirilmiş yazılım
- Banka bünyesinde yazılımın geliştirilmesi

Revizyon/Yapılanma Dönemi

- Yönetim Bilgi Sistemlerine Yönelim
- Değişik Model/Marka donanımlarıyla çalışabilme
- Real-time/On-line uygulamaları
 - Reuters, EFT, Swift
 - İnternet Bankacılığı

Türkiye’de ilk bilgisayarlaşmanın başladığı 1974’lü yıllardan itibaren 1984’e kadar olan ilk on yıllık gelişmeye baktığımızda kurulu bilgisayar sistemlerinin ve donanımlarının; çok kullanıcı amaçlı, uygulamalar yönüyle ise esnek ve değişken (universal) olmayan bir yapıda olduğu görülür. Bu tür sistemlerde yazılım geliştirmek ve bakımını sürdürmek oldukça pahalıya mal olmaktaydı. Diğer yandan bu tür sistemlerde firma bağımlılığı kaçınılmazdı ve bu da maliyetlerin rekabet olmadan artmasında en önemli

etkenlerden biriydi⁹⁵.

Fakat teknolojik ve ekonomik gelişmelerin de etkisiyle ana bilgisayar sistemlerinin mevcut yapı ve işlevleriyle devam edemeyecekleri gerçeği görüldü. Bilgi işlem ortamlarının tek başına büyük bir ana bilgisayar etrafında sistemleştirilmesinin artık mümkün olmadığı yaklaşımının doğmasına neden olan; client/server⁹⁶ kullanıcı/hizmet birimi=istemci/sunucu =dağıtık bilgi işlem=çok kullanıcı açık sistem mimarisidir.

Anabilgisayarların yok olmayacağı, kullanım biçimlerinde büyük değişikliklerle mevcudiyetlerini sürdürecekleri, kullanıcılar ve endüstri gözlemcileri arasında giderek yaygınlaşan bir düşünce haline gelmekte. Anabilgisayar sistemlerinin merkezi konumlarına yerine "eşitler arasında birinci", monolitik egemenliği yerine iletişim ağlarındaki trafiği düzenleyen önemli bir "parça" olma durumu söz konusu. Teknolojik gelişmelerin etkisiyle ortaya çıkan bu yenilikler, teknolojik gelişmelerin yaratılmasında dolaylı ya da doğrudan etkili olan bilgisayar firmalarının, özellikle ana bilgisayar üreticisi firmaların, gelişmelere ayak uydurmasını zorunlu kıldı. Üretici firmalar, fiyat/performans oranlarını iyileştirerek, özel fonksiyonlu işlemciler, tam anlamıyla paralel bilgi-işlem teknikleri gibi yeni teknolojilerle "çağın gerisinde" kalmamak için yoğun bir çaba sarf ediyorlar. Amaç, teknolojik ömrünü doldurduğuna inanılan anabilgisayarların, daha önce yalnızca parça niteliğinde kullanılan işlevlerini ön plana çıkarmak. Bununla 1990'ların bilgi-işlem ortamlarını şekillendirecek yeni bir anlayışın şekillendirilmesi hedefleniyor. ortaya çıkan

⁹⁵Türkiye'nin İformatik Gelişimi İçinde Bilgisayarlaşma Yapısı (Mili Prodüktivite Yayınları no 521, Ankara: 1994), s.169.

⁹⁶Client/server, sistem kaynaklarında (merkezi işlem biriminde ya da bellekte) bir daralma olduğunda, uygulamanın performansını düzenlemek için uygulama işlemlerini client/server modeli üzerinde dağıtır. Dağıtık bilgi işlem kavramının temeli de işte böylece, uygulama işlemlerinin istendiği biçimde sürmesi için model üzerinde dağıtılmasından doğar.

Geleneksel mimaride ise, bir uygulamanın bütün parçaları tek bir makine üzerinde çalıştığı için performans bilgisayarın kapasitesi ile sınırlı olmak zorundadır. Merkezi işlem birimi ve bellek artırımı için upgrade etmek zorunlu bir uygulama olarak kullanıcının önündeki tek seçenektir. Bellek için de benzer türden bir uygulama söz konusudur.

Client/server mimarisinde ise, uygulama işlemlerini client ve server birimleri üzerinde dağıtara, merkezi işlem birimini upgrade etmeden performans artışı sağlayabilirsiniz. Bellekle ilgili durumlara gelince, server makinenin belleğini veri tabanı ilişkili işlemleri için, client makinenin belleğini diğer bütün işlemler için kullanarak uygulama işlemlerini dağıtabilirsiniz.

Kısacası, veri tabanı işlemlerinin server, diğer uygulamaların client makine üzerinden görülmesi, bilgi işlem sisteminin tek bir makine ile yürütüldüğü konfigürasyonlardan farklı bir durum doğurur. Bu durumda, server'ın bellek gereksinimi doğduğunda sorun yalnızca server'ın belleğinin artırılmasıyla çözümlenir. Client makine için de aynı şey geçerlidir. Yine benzer bir örnek vermek gerekirse, merkezi işlem biriminin yetersiz kalması halinde, işlemlerin server ve client makineler üzerinde dağıtılması CPU'nun rahatlaması ile sonuçlanır. "Client/Server'in Neresindeyiz?", **Computerworld Monitör Bankacılıkta Otomasyon Eki** (23 Kasım 1992), s.12.

yeni yaklaşım, eskiye nazaran önemli bazı farklılıklar içeriyor. Bu farklılıkları şöylece özetlemek mümkün:

- Büyük kuruluşlar için artık tek bir çözümün sunulduğu, tek bir bilgi-işlem sisteminin kullanılmasının zorunlu olduğu ortam ortadan kalkmış bulunuyor. Değişik çözümler; “anabilgisayarların tek çözüm olduğu yılları” geride bıraktı. Artık kullanıcılar, en uygun platform için en uygun uygulamayı seçmek, bunlar arasında karşılaştırma yapmak şansına sahipler. Başka bir deyişle nihayet alternatif çözümlere ulaşabilecek bir ortam doğmuş bulunuyor.

- 1990’larda bilgisayar kamuoyunun gündemini belirleyen açık sistemler yaklaşımı, değişen dönemin en önemli göstergesi aslında. İlk sırada bahsedilen, “biricik çözüm” mitinin yıkılması, büyük ölçüde açık sistemler mentalitesinin egemenliği sayesinde oldu. Açık sistemlerin yaygınlaşması, üretici firmalara rağmen gelişen bir sürecin sonucunda gerçekleşti. Bu sürecin motorunu ise, çok büyük oranda kullanıcı inisiyatifi oluşturdu. Başka bir deyişle üretici firmalar kullanıcıları yakından izlemek, bir anlamda geriden takip etmek zorunda kaldılar. Kullanıcılar nezdinde geleneksel ana bilgisayarların açık olmadığının kabul edilmesi, firmaları radikal ve kapsamlı değişikliklere yöneltti.

- Büyük kuruluşlardaki bilgi-işlem sistemlerinin yöneticileri, yatırım kararlarında kendilerini daha özgür bir ortamda hissetmeye başladılar. Anabilgisayarlar olmadan da bazı işlerin yapılabileceği uygulamada görüldü. Daha tedbirli olanlar, bu yüzyılın sonuna kadar anabilgisayarlarını korumaya kararlı olduklarını belirterek, zaman içinde ortaya çıkacak yönelimleri izleyerek geçiş sürecine yönelebileceklerini ifade etmekteler⁹⁷.

Anabilgisayar kavramı olarak varolmakla birlikte tanım açısından ve kullanımı değişmiş durumda. Anabilgisayar üzerindeki gücün çok önemli bir kısmı artık istemci/sunucu mimarisini üzerinde. anabilgisayarlar atılacak, yerine yeni sistemler gelecek deniyordu. Bu gerçekleşmedi; sadece daha esnek bir yapıya bürünerek, karşı karşıya olduğu tehdit karşısında kendini yeniledi⁹⁸.

Haberleşmedeki gelişime paralel olarak dağıtık sisteme geçmek mümkün olsa da güvenlik açısından anabilgisayarların, şubelerin kontrolünde çok önemli bir desteği var. Erzincan depremi sırasında yerlebir olan şubedeki bilgiler, ana bilgisayar yapısı sayesinde kurtarılmış. Minibüsle oraya üç istemci, bir sunucu gönderilerek ve mobil telefon

⁹⁷“‘Dinozorlar’ Zamana Ayak Uyduruyor”, **Computerworld Monitör Ana Bilgisayarlar Eki** (21 Aralık 1992), s.4.

⁹⁸Ali Kirval, Pamukbank Bilgi İşlem ve Teknik Hizmet Genel Müdür Yardımcısı, **BT/Haber Gazetesi Bankacılık ‘97 Eki** (30 Haziran 1997), s.12.

kullanılarak merkezi sistemle bağlantı kuruldu. Dağıtık sistemlerde bu mümkün değil⁹⁹.

NC (Network Computer)'lerin ilk pazara girerken yepyeni bir teknolojik devrim yaratacağı iddiası, özellikle maliyet avantajı konusunda odaklanmıştı. Ancak bankacılık sektörü bilgi işlem çalışanları bunun gerçekçi bir iddia olmadığı kanısını taşıyor. İleri sürülen fiyat avantajının henüz her türlü işlemin yapılabileceği PC (Personel Computer)'leri gözden düşürecek seviyede olmadığı görüşünde birleşiyor. Öte yandan Esbank Bilgi İşlem Müdürü Birol Sümer NC'lerin bir moda olduğunu ve PC'lerin yerini alamadığı gibi anabilgisayarların da yerini alamayacağını söylüyor¹⁰⁰.

Dağıtık bilgi-işlem ortamları olarak adlandırılan yeni bir bilgi-işlem mimarisinin etkinlik ve hız açısından daha uygun seçenekler sunmasıyla anabilgisayar mentalitesindeki değişim bir arada düşünüldüğünde, geleceğe ilişkin gerçekçi öngörülerde bulunmak mümkün olabiliyor. Teknolojik gelişmeler en geç yirmi yıl içinde, PC, iş istasyonu, minibilgisayar ve anabilgisayar sistemlerinde tek bir mikro işlemcinin kullanıldığı bir yapıya doğru hızlı bir yöneliş olduğunu gösteriyor. bütün bilgisayar sistem konfigürasyonlarının çok güçlü tek bir yonga üzerinde gerçekleştirilebilecek olması, bilgisayar dünyasındaki yeni yönelimlerin ipuçlarını büyük oranda vermekte¹⁰¹.

Özetlemeye çalışırsak; anabilgisayarlar önemli bir yatırım tutarı ve eğitilmiş personel gerektirmektedir. Minibilgisayar sistemleri, karşılıklı etkileşim ve dağıtılmış bilgi işleme imkanları ile büyümeye imkan vermektedir. Günümüzün en son teknolojik özelliklerine sahip olan mikrobilgisayarlar ise, sistem seçiminde üstün sayılabilecek alternatifler getirmiştir. Fakat, ilk sistemler kendi zafiyetlerini devamlı gidererek yok olmama savaşlarını sürdürmektedir.

4.2.2.2. Yazılım Seçimi-Geliştirilmesi

Bankaların günümüz teknolojilerini en uygun bir şekilde kullanmalarına, vizyonlarını sergilemelerine bu makinaları akıllı hale getiren yazılım programları olduğu anlaşılmış durumdadır.

Önemli bir yatırım maliyeti olan yazılım seçiminde; zaman kısıtı olan bankaların hazır paketleri kullandıkları, uzun vadeli yatırım olarak görenler ise bünyelerinde geliştirme departmanları kurmaktadır.

⁹⁹Caner Çimenbiçer, İş Bankası Genel Müdür Yardımcısı, **BT/Haber Gazetesi Bankacılık**

'97 Eki (30 Haziran 1997), s.12.

¹⁰⁰Bkz.:Aynı, s.14.

¹⁰¹“Dinozorlar’..., a.g.e., s.6.

4.2.2.2.1. Hazır Paket Yazılımlar Kullanımı

Türk finans sektörünün otomasyona geçişi döneminde sektörün ilkleri olan bankaların donanımından sonra yazılım seçimindeki yaklaşımı, yerli yazılım sektörünün gelişmemesi nedeniyle yabancı yazılım paketlerini kullanmak olmuştur. Bunun nedeni:

- Kısa sürede otomasyona geçişi sağlamasıyla,
- Rekabet avantajının yaratılması düşüncesidir.

Fakat yabancı yazılım paketlerinin, gerek kullanıcılara gerekse mevzuata uyumsuzluk gibi sorunları nedeniyle;

- Uyum sürecinde zaman kaybı olmuştur.
- Çünkü, yurt dışından verilen destek/bakım hizmetleri istenilen zaman ve boyutta olmamıştır.

Türkiye’de yazılım sektörünün bu süreç içerisinde hatırı sayılır bir çizgiye gelmesiyle; bankalar özel uygulamaları bünyelerinde geliştirirken, çağdaş standart ürünleri bu firmalardan alma şeklindeki alternatifleri de kullanmaktadır.

Bankacılık sektörünün bu güvenine layık olmak için; «artık outsourcing¹⁰² hizmeti veren finansal spesifik yazılımları de örgütsel sorunlarını halletmek ve 2000 yılının istihdam politikalarını yeniden gözden geçirmek zorundadırlar. Bireysel bankacılık ve standart bankacılık uygulamaları geliştirenler, değişik disiplinlerden gelen tasarımcıların, bilgisayar mühendislerinin, işletmecilerin, finansçıların disiplinlerarası ilişki ve iletişimlerini sağlamak zorundadırlar. Yani, tek bir konunun uzmanı olmayıp, tüm elemanların aynı temel sorunu eşit derecede çözme yetisi kazanması en az yeni teknolojiye hakimiyet kadar büyük önem taşıyor. Çünkü özellikle finansal yazılım bir çok değişik disiplinin bilgisini gerektiriyor. Şu anda Türkiye’de ulaştığımız noktada çok nadir de olsa bu tür bir personel kalitesi var. Bu elemanlar, bankacılığa, veritabanı teknolojilerine, factoringe, bilgisayar donanım sistemlerine, borsa işleyişine ve Internet’e bu konular üzerinde uzmanlaşan firma personeli kadar hakimler¹⁰³.

¹⁰²**Outsourcing:** Bir Şirketin imalatında parçaları taşarönlara yaptırtmasıdır. Hizmetin dışarıdan, ihtisaslaşmış firmalardan alınmasıdır.

¹⁰³Gülistan Sayman (Baysis A.Ş. Pazarlama Departmanı), “Bankacılık ve Yazılım”, **BT/Haber Gazetesi Bankacılık ‘97 Eki** (30 Haziran 1997), s.44.

4.2.2.2.2. Banka Bünyesinde Yazılımın Geliştirilmesi

Yatırım maliyetini düşüren, bilgi işlem personeli gerektirmeyen hazır paket kullanımı çözümü zamanla bankanın ihtiyaçlarına cevap veremeyeceği düşüncesiyle: Yazılım teknolojisine gereken önemi vererek uzun vadedeki getirisine güvenerek kendi bilgi işlem kadrolarını kuran bankalar; uygulanması kolay ve bünyeye uygun programlar geliştirmeyi amaçlamışlardır.

Kendi yazılım programını geliştirmenin vereceği bağımsızlığa ve gerekliliğine inanarak girişilen yatırımla; sektördeki gelişmeleri takip ederek güzel çözümler üretebilmek için bankaların «BİM'lerini hem AR-GE, hem adaptasyon, hem de banka ve şubelere desteği zorunlu kılmaktadır. Bireysel bankacılığın yükselişi ve müşteri odaklı hizmetlerin artması ile bireysel bankacılıkta müşteriye özel uygulamalar geliştirilmektedir. Yani sadece bir tek müşteri için yapılan özel operasyonlar. Bu durumda proje yoğunluğu artıp, iş detaylandığından dışarıdan profesyonel bir desteğe ihtiyaç kaçınılmaz olmaktadır¹⁰⁴.

4.2.2.3. Bilgi İşlem Personeli İhtiyacı ve Sorunları

Günümüzde bilgi teknolojilerinden yararlanana ya da bu alanda çalışan bir kuruluşun altyapısı ne kadar güçlü olursa olsun gözardı edemeyeceği çok önemli bir yatırım söz konusu. O da insan kaynağı ve gücü. Diğer bir deyişle bilgi teknolojileri adının uyandırdığı izlenimin aksine, belki de insan gücünü gerektiren en önemli alan. BT sektörü ve hizmet sunduğu diğer sektörler, günümüzde BT altyapısının yanı sıra insan gücüne de önemli bir kaynak ayırmak durumunda. Çünkü bu alanlar, örneğin bir gıda sektöründe gözlemlenebilecek 'el değmeden hazırlanmıştır' ibaresinin rastlanabileceği türden bir üretime olanak tanımıyor. El değmesinden öte, eğitilmiş ve donanımlı olması gereken çalışanın mesai saatlerini oldukça zorlayan bir tempo içinde olması gerekiyor.

Bu açıdan bakıldığında BT ve yan sektörlerinin önemli bir eleman altyapısına sahip olması gereği bir kez daha ortaya çıkıyor. Özellikle bankacılık alanında bu durumun gerekliliği daha da belirginleşiyor.

Ev bankacılığı, telefon bankacılığı ve elektronik bankacılık gibi kavramlar olayın insan boyutunu, yani, banka çalışan sayısını aza indiriyor gibi görünse de, gerçek bunun tam tersi yönde, Şube içerisindeki eleman gereksinimini bir açıdan azaltan bu durum, öte taraftan bankaların bilgi işlem departmanlarındaki yükü çoğaltıyor¹⁰⁵.

¹⁰⁴Aynı, s.44.

¹⁰⁵Sibel Algan, "Bankaların Bilgi İşlem Elemanı Gereksinimi Artıyor", **BT/Haber Gazetesi**, Sayı 107 (3-9 Mart 1997), s.44.

4.2.2.3.1. Bankanın Özel Yazılım Kadrosunun Oluşturulması

Bir bankayı diğerlerinden ayıran en önemli özellik elbette müşterilerine sunduğu özel hizmetlerdir. Bu nedenle de bir bankanın müşterilerine sunduğu hizmeti, aldığı standart BT altyapısı hizmetinin ötesinde eklemelerle desteklemesi gerekiyor. Bu desteğe elbette söz konusu olan bir banka ise, özellikle yazılım konusunda gereksinim duyuyor. Ayrıca ek ve özel hizmetlerin yanı sıra bir bankanın kendi işleyişini kendisinden başka kimse daha iyi bilemeyeceği için, yine işlemleri konusundaki yazılımın en azından bir bölümünün kendisi tarafından geliştirilmiş olması neredeyse zorunlu hale geliyor.

Bu konuda özellikle İş Bankası 85 ve Garanti Yatırım Ticaret ile Ziraat Bankası 50'şer kişilik yazılım kadroları ile dikkat çekiyorlar. Zaten söz konusu bankalar bilgi işlem departmanlarında 100'lü rakamların çok üzerinde eleman çalıştırıyorlar. Örneğin, Ziraat Bankası bünyesinde 705, İş Bankası bünyesinde 344 kişi çalışıyor. Ayrıca bankaların %25'i bünyelerinde Sistem Geliştirme Müdürlükleri de bulunduruyor. Bu da bankaların bir takım çözümlerini kendi bünyelerinde oluşturuyor olmalarının başka bir örneği olarak ortaya çıkıyor¹⁰⁶.

4.2.2.3.2. Tekno-Ortam ve Bilgi-İşlem Hastalıkları

Banka iş kolunda eskiden de **rutin**, **monoton**, **sıkıcı** işlemin mevcut olduğu; teknolojik gelişmelerin bu tür işlere gereksinimi ortadan kaldırarak işgücüne daha da **yaratıcı** olma olanaklarını sağladığı ileri sürülebilir. Çok sınırlı sayıda ve **elit** sayılabilecek banka üst düzey yöneticisi ve uzman kadrolar için, bu yaklaşım bir ölçüde doğru olsa bile; bilgisayarlaşma-teknolojik gelişme otomasyon, özellikle şube düzeyinde işleri çok daha **rutin**, **monoton**, hatta sıkıcı hale getirmiş bulunuyor. Şubelerde kişisel ve doğrudan beşeri iletişim bütünüyle ortadan kalkmasa bile, en aza indirilmiş durumda. Bu olgu işsizlik tehlikesi, iş sürelerinin uzatılması, işin yoğunlaştırılması ile birlikte ele alındığında, banka çalışanın fizyolojik açıdan olduğu kadar psikolojik açıdan da yıpratıldığı açıkça ortaya çıkıyor¹⁰⁷.

Ofis otomasyonu teknolojisinin ilk dalgası büroları etkilediğinde eski çalışma ortamlarının düzeni henüz değişmemişti. Eski masaların üstündekiler birazcık yer değiştirdi ve bilgisayarlara yer açıldı. Masalar, sandalyeler ve ışıklandırma sistemleri her

¹⁰⁶Aynı, s.45.

¹⁰⁷Ali Çetin, "Türkiye Bankacılık Sistemi'nde Yeni Teknolojilerin Çalışanlar Üzerindeki Etkileri", Türkiye Bankacılık Sistemindeki Teknolojik Gelişmeler ve Çalışanlar Üzerindeki Yansımaları Sempozyumu, 8-9 Nisan 1994, DİSK/BANK-SEN Araştırma Yayını no 10, İstanbul: (Aralık 1994), s.171.

şeyiyle aynı kaldı. Bilgisayarlarla çalışan personel çeşitli rahatsızlıklar nedeniyle şikayet etmeye başlayana kadar. Boyun, sırt, bel, kol bilek ve ellerdeki ağrılar, görme bozuklukları çalışanların başlıca şikayetleri arasında yer alıyordu. Bu şikayetler bir süre sonra çalışanların bazılarının çalışamayacak ya da en azından bilgisayarla çalışamayacak kadar çok etkiledi.

Rahatsızlıklar sinir dokusunun çeşitli derecelerde etkilenmesi sonucunda ortaya çıkıyorlar. Kötü ekipman ve ortam, kötü ışıklandırma ve yanlış oturma biçimi kasların yeterli derecede oksijen almasına engel olarak çeşitli bozukluklara yol açıyor. İnanılması zor gibi geliyor, ama uzun süreli rahatsızlıkların sonucunda çalışanların vücutlarında iyileşmesi olanaksız sakatlıklar meydana gelebiliyor. Bu sakatlıklar arasında en dikkat çekici olanların ve en sık karşılaşılanları kemik zedelenmeleri oluyor.

Söz konusu gelişmelerin önem kazanması sonucunda, Avrupa Topluluğu gibi resmi yaptırım gücü olan kuruluşlar belirli standartlara uyma zorunluluğu getirdiler. Özellikle Avrupa Topluluğu bu konuda ciddi önlemler aldı. Önlemler yasal hükümlere bağlanarak firmaların uyma mecburiyeti getirildi. Topluluğun ve üye hükümetlerin çıkardıkları direktifler arasında görüntü ekran cihazları, iş istasyonları, modemler, yazıcılar, sandalyeler, masalar konusunda ayrıntılı hükümler bulunuyor. Sözünü ettiğimiz ürünlerle ilgili hükümlerin düzenlemelerini şöyle özetlemek mümkün¹⁰⁸.

Görüntü Ekranları: Ekranlar titreme yapmamaları ve gözleri kamaştırmamalı; ayrıca kolayca çevrilebilmeli ve yukarı aşağı oynatılabilmelidir.

Klavyeler: Klavyeler ekrandan ayrı olmalıdır ve uygun kullanım için ayarlanabilmelidir. Klavye önündeki alan operatörün kollarını ve ellerini rahatlıkla koyup dinlendireceği genişlikte olmalıdır.

Masalar: Ekranın, klavyenin, dokümanların ve diğer tamamlayıcı ekipmanların rahatlıkla sığacağı ve düzenlenebileceği büyüklükte olmalı. Masanın yüzeyi parlamamalı ve gözü almamalı.

Sandalyeler: Sandalyelerin yüksekliği kolayca ayarlanabilir olmalı. Sırt ve belin dayandığı yerin de yüksekliği ve açısı ayarlanabilmeli. İsteyen operatöre kol dayanağı olan sandalye sağlanmalı.

Aydınlatma: Aydınlatma ekran parlaklığı ile fonu oluşturan ortam arasında uygun bir kontrastı sağlayacak şekilde olmalıdır. İş istasyonlarının ve kişisel bilgisayarların tasarımında ve konumlanmasında yansımaya ve parlamaya yol açacak şeylerden kaçınılmalı.

¹⁰⁸“Değişen Büroların Mimarı: Ergonomi”, **Computerworld Monitör Ofis Otomasyonu Eki** (30 Mart 1992), s. 7.

Gürültü: Tasarım aşamasından itibaren makinelerin dikkati dağıtıcı ya da rahatsız edici sesler çıkaracak malzeme ya da cihazlardan yapılmamasına dikkat edilmelidir.

Sıcaklık: Cihazın oluşturduğu ısı çalışanları rahatsız etmemeli; normal bir nem oluşumuna engel olmamalıdır.

Radyasyon: Çalışanların sağlık ve güvenliğini tehlikeye atmayacak, önceden belirlenmiş oranları aşmayan korunma gerektirmeyen oranlarda olmalıdır.

Üçüncü Bölüm

TÜRK BANKACILIĞI'NDAKİ TEKNOLOJİK GELİŞMELERİN AVRUPA BİRLİĞİ İLE KARŞILAŞTIRILMASI

1. AVRUPA BİRLİĞİ BANKACILIK SİSTEMİ

1.1. Avrupa Birliği'nde Ekonomik ve Parasal Birlik Sürecinin Kısa Tarihçesi

Çağımızın hızla gelişen politik ve ekonomik düzeni içinde önemli bir güç olan Avrupa Birliği, dünya ekonomisinde önemli bir politik-ekonomik güç olarak bütün ülkelerle ilişki içindedir.

Avrupa'nın bu gücü yakalayabilmesi için yani; dünya sahnesinde sahip olduğu tarihsel konumu rekabet ve savaşlarla kaybetmesinin farkına varmasıyla, yeni bir askeri çatışma olasılıklarını bir daha yaşamamak üzere yeni bir Avrupa'nın oluşturulması-birleştirilmesi yolunda önemli adımlar atması 1950'li yıllara dayanmaktadır.

1.1.1. Avrupa Topluluğu'ndan Avrupa Birliği'ne

Avrupa Birliği'nin temeli olan topluluk düşüncesi; Fransız Dışişleri Bakanı Robert Schuman'ın Avrupa'da gerçek ve gönüllü bir birliğin kurulması yolunda kararlı adımların artık atılmasının gerektiğini önerdiği 9 Mayıs 1950'de gündeme gelmiştir. Schuman, Fransa ile Almanya'nın kömür ve çelik sanayilerini birleştirerek, bütün Avrupa ülkelerine açık olan bir uluslararası örgüt altında toplanılmasını esas alan bir plan önermiştir. Schuman Planı olarak bilinen bu planla 6 Batı Avrupa ülkesi (Belçika, Fransa, Hollanda, İtalya, Almanya ve Lüksemburg) tarafından 18 Nisan 1951 tarihinde Paris'te, Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu (AKÇT) kurulmuştur.

Altılar tarafından kabul edilen Paris Antlaşması ile yüzyıllardır aralarında devam eden rekabet yerine, temel ortak çıkarlarını birleştirmeyi esas alan bir ekonomik topluluk yaratılmıştır. Böylece, üye ülke ekonomilerinin gelişmesine katkı sağlanması, hayat

seviyelerinin yükseltilmesi gibi uluslararası daha anlamlı bir topluluk kurmaya ve ortak amaçlara hizmet veren kurumların temellerini atmaya yönelik kararlar alınmaya başlanmıştır.

Avrupa'nın bütünleşme yolunda ortaya koyduğu başarılı gelişmenin tüm ekonomik alanları kapsamak üzere yaygınlaştırılması ve atom enerjisinin barışçı yollarda kullanılmasını amaçlayan ortak çabalar sonucunda da 25 Mart 1957'de yine Altılar tarafından imzalanan Roma Antlaşması ile Avrupa Ekonomik Topluluğu (AET) ve Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu (EURATOM) kurulmuştur.

Avrupa Birliği'nin temelini oluşturan bu üç kurumun icra organlarını birleştiren 1 Temmuz 1967 yılındaki antlaşma ile Topluluk organları birleştirildi. Bundan bir yıl sonra da, 1 Temmuz 1968 tarihinde Gümrük Birliği, Altılar arasında kuruldu.

1970'li yıllarda ulusal politikalar arasında eşgüdümü amaçlayan Avrupa Siyasi İşbirliği'nin ortaya çıkışı; Avrupa'nın güvenliği üzerine karşılıklı fikir alışverişi, bir Avrupa güvenlik modeli, ekonomik ve para birliğinin hızlandırılması gibi bütünleşmeyi hızlandıracak konuları gündeme getirmiştir.

Avrupa Ekonomik Topluluğu'nun kuruluşundan itibaren göstermiş olduğu başarılar sonucundaki ilk genişleme ile 1 Ocak 1973 tarihinde, İngiltere, İrlanda ve Danimarka'nın katılımıyla topluluk 9 üye ülkeye sahip oldu. Yunanistan 1 Ocak 1981'de katıldı. 1986 yılındaki üçüncü genişleme ile İspanya ve Portekiz, 1995'teki dördüncü genişleme sonucunda Avusturya, Finlandiya ve İsveç'in katılımıyla 15 üyeye sahip bugünkü Avrupa Birliği oluştu.

1979 yılında toplulukta istikrarlı döviz kurlarından oluşan bir parasal istikrar alanı yaratma amacıyla Avrupa Para Sistemi'nin kurulması, 1 Temmuz 1987'de Tek Avrupa Senedi'nin (Single European Act)¹ yürürlüğe girmesi Avrupa Birliği'nin ekonomik ve parasal birlik hedefinin temel taşlarını oluşturmaktadır.

1.1.2. Ortak Pazardan Tek Pazara ve Ekonomik Parasal Birliğe Geçiş Süreci

Tek pazar programına verilen olumlu tepkilerden cesaret alan Devlet ve

¹Tek Avrupa Senedi ile altı alanda yeni hedeflere ulaşılması kabul edilmiştir. Bunlar; sınırların, serbest bir pazar için kaldırılarak mal, hizmet ve sermaye gibi üç temel sektörde serbest dolaşımın sağlanması, ekonomik ve sosyal bütünleşmenin gerçekleştirilmesi, işçilerin sağlık ve güvenlik şartlarının iyileştirilmesi, çevrenin korunması, araştırma ve teknolojik gelişmenin hızlandırılması ile ekonomik ve parasal birliğin sağlanmasıdır. Rıdvan Karluk, **Avrupa Birliği ve Türkiye**, İkinci basım (Eskişehir:1994), s.30. Ayrıca bkz.: Rıdvan Karluk, **Avrupa Birliği ve Türkiye**, Beşinci basım (İstanbul:1998), s.40.

Hükümet Başkanları 1988 yılında Topluluk için ekonomik ve parasal birlik (EPB) sürecini başlattı. Bu başlangıcın ardında yatan düşünce, iş dünyasının ve sıradan vatandaşların, aynı zamanda sabit döviz kurlarına veya ortak bir Avrupa para birimine de güveninceye kadar, kurulmakta olan tek pazarın sağlayacağı çıkarları tam olarak hissetmeyeceğiydi. Para ve sermayenin serbest dolaşımı karşısındaki engellerin çoğu tek pazar çerçevesinde ortadan kalkmak üzereydi ve bankalar ile sigorta şirketleri faaliyetlerini gittikçe artan bir şekilde ulusal sınırlar ötesine taşımaya başladıkça sermaye akışları istikrarlı bir biçimde büyüyordu. Bu durum, Üye Devletler'in bağımsız ulusal para politikaları izleme eğilimlerini büyük ölçüde törpüledi. Tek pazar tamamlanmaya yaklaştıkça, daha sıkı parasal işbirliği ve ekonomik ve parasal birliğe giden yolda daha hızlı adımlar atılması için baskılar da durmaksızın artıyordu².

Ekonomik ve parasal birliğin ilk yıllarda ve sonrasında başarılı bir şekilde işleyebilmesi aşağıda belirtilen hususların gerçekleşmesi ile yakından ilgilidir³.

- Ekonomik politikadaki koordinasyonun etkili bir biçimde sağlanabilmesi için yeni bir organa ihtiyaç vardır. Bu organ, muhtemelen Topluluklar Ekonomi ve Maliye Bakanlarından oluşan Konsey olabilir ve koordinasyon konusunda yetkili kılınır.

- Bu koordinasyon görevi, Toplulukların genel makro ekonomik politika tercihleri ile üye ülkelerin tercihleri arasındaki ilişkileri kapsar ve Avrupa Merkez Bankaları Sistemi ile yakın işbirliğini öngörür. Ayrıca, birleşik topluluğun uluslararası ekonomik ve parasal işbirliğine katılımında koordinasyonu sağlar.

- Üye ülkeler, milli bütçe açıklarının yönetiminden büyük ölçüde sorumludur. Bu sorumluluk, ileri seviyede bir parasal istikrarı da içerir. Topluluk kuralları, bu konuda merkezi bir kontrol mekanizması öngörmemiştir.

- Topluluk içinde nisbi olarak geri kalmış ülke ile bölgelerin, gelişmiş olanlara yetişmesi için milli kalkınma programları desteklenirken, Topluluğun tek pazar ile Ekonomik ve Parasal Birliğe yönelik politikaları içinde özellikle bu bölgelerin kalkındırılmasına öncelik verilir.

Avrupa Birliği bünyesindeki diğer Topluluklarda da geçerli olan Avrupa bütünleşmesi hareketinin ardındaki itici güç ekonomik bütünleşme olmuştur. Bunun başarılabilmesi için de, sürekli ve dengeli büyümenin uyumlu bir şekilde sağlandığı ulusal yapılardan ekonomik ve parasal istikrara geçilebilmiş bütünleşmiş bir Avrupa yaratmak gereklidir.

²Klaus Dieter Borchardt, **Avrupa Bütünleşmesi (Avrupa Birliği'nin Kökenleri ve Büyümesi)** (Ankara:1995), s.33.

³Karluk, a.g.e., s.161.

Topluluk içinde ekonomik ve parasal birlik, asgari seviyede aşağıda sayılan şartların gerçekleşmesine bağlıdır. Bunlar;⁴

- Mal, hizmet, sermaye ve emeğin serbest dolaşımını sağlanmalıdır,
- Ortak gümrük tarifesi uygulamaya konulmalıdır,
- Üyeler arasında döviz kuru birliği gerçekleştirilmelidir,
- Ortak ekonomik ve parasal politikalar uygulanmalıdır,
- Asgari seviyede mali bütünleşmeye gidilmelidir,
- Üçüncü ülkelere karşı ortak para politikaları izlenmelidir,
- Ortak bir merkez bankası kurulmalıdır.

Bu sürecin başarılı bir aşaması olan Maastricht Antlaşması'yla adı Avrupa Topluluğu olarak değiştirilen Avrupa Ekonomik Topluluğu'nun ilgi alanı; Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu ve Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu'ndan daha geniştir. Çünkü, birleşmiş bir Avrupa ancak tek tek ülkelerin, bölgelerin ve kültürlerin geçmişten gelen çeşitliliğini koruyarak üye devletleri ekonominin her sektörünü kapsayan tek bir Topluluk içinde kaynaştırmayı hedefler.

Topluluğu, dünya ekonomisinde kazanacağı ağırlığa bağlı olarak yükleneceği yeni sorumlulukları yerine getirebilmesi için gerekli araçlarla techiz etmeye yönelik "kurumsal düzenlemeler" çok büyük ölçüde ekonomik ve parasal birlik sürecinde tamamlanmış olacaktır. Halen dış ticaret alanında tamamen, gelişmekte olan ülkelerle işbirliği alanında ise kısmen, sorumluluk Topluluğa devredilmiş bulunmaktadır. Avrupa Merkez Bankaları Sistemi'nin kuruluşu ile Topluluk, uluslararası para sisteminin yönetimine tüm yönleri ile katılmasını sağlayacak bir kurum oluşturmuş olacaktır. Makroekonomik politika koordinasyonu alanında ise, Topluluk halen sadece sanayileşmiş ülkelerin zirve toplantılarında temsil edilmektedir; oysa, uluslararası ekonomik sistemi etkileyebilmek için Topluluğa gereken "tek bir ses olarak konuşma" fonksiyonu, ekonomik ve parasal birliğin getireceği makroekonomik politika koordinasyonu mekanizması ile sağlanmış olacaktır.⁵

Kurumsallaşmış parasal ekonomik ve politik bütünleşmenin düşünülmesi için, nihai ekonomik bütünleşmenin özelliklerine ve parasal birliğin nihai aşamalarına ulaşılmış olması gerekir.⁶

a) Nihai Ekonomik Bütünleşmenin Özellikleri

- Ulusal ayrıcalıkların hükümetler üstü bir organa kesin olarak transferi

⁴Karluk, a.g.e., s.161.

⁵Avrupa Topluluğu ve Türkiye, İkinci basım (T.C. Başbakanlık Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığı, Avrupa Topluluğu Koordinasyon Genel Müdürlüğü, Ankara: 1993), s.114.

⁶İlker Parasız, **Uluslararası Para Sistemi (Kuram, Mekanizma, Tarihçe, Politika)** (Uludağ Üniversitesi Yayınları no 3-046-0123, Bursa: 1986), s.209-210.

gereklidir.

- Üye ülkelere göre hükümet üstü yürütme organı bağımsız olmalıdır.
- Hükümet üstü organlarca alınacak kararlara uymak zorunludur.

Bu üç koşul bir ekonomik ve hatta politik kriz nedeniyle ortakların yeniden bağımsızlıklarını elde etmemelerini garanti etmelidir.

b) Parasal Birliğin Nihai Aşamaya Ulaşma Koşulları

- Üye ülkeler hükümet üstü bir parasal organ lehine ayrıcalıklardan yararlanabilirler. Örneğin, sınırlı vergi ayrıcalıkları gibi.
- Bütünleşmiş sahada dolaşımdaki para tek olmalıdır.
- Üye ülkeler bazı ekonomik sektörlerde çok sınırlı ayrıcalıklardan yararlanabilirler. Örneğin, sınırlı vergi ayrıcalıkları gibi.
- Mal, insan ve kapital hareketlerinde tam bir serbesti sağlanmış olmalıdır.

1.1.3. Avrupa Para Birliği'nde Tek Para Birimi Euro'ya Geçiş Süreci

Para birliği, döviz kurlarında birliğin sağlanmasını, sermaye hareketlerine konan tüm kısıtlamaların kaldırılmasını, üye ülkeler arasında konvertibilitenin gerçekleştirilmesini, konvertibilitenin korunacağı konusunda tam bir güvencenin sağlanmasını ve milli paraların birbirine çevrilmesinde her türlü banka giderlerinin ortadan kaldırılmasını gerektirir⁷.

Avrupa, Ekonomik ve Parasal Birliği'nde bu unsurların sağlanmasını _1989 yılında Madrid'de yapılan zirvede_ Avrupa Konseyi tarafından kabul edilen Delors Raporu ile üç aşamada gerçekleştirilmek üzere kabul etmiştir. 7 Şubat 1992 tarihinde imzalanan Maastricht Antlaşması (MA) çerçevesinde de, üye ülkelerin 1 Ocak 1999 tarihinde Ekonomik ve Parasal Birliği'nin (EPB) üyesi olabilmeleri için Maastricht Uyum Kriterleri'ni yerine getirmeleri gerekli kılınmıştır. Maastricht Antlaşması Uyum Kriterleri aşağıdaki gibidir:⁸ Bu kriterlerin gerçekleşme oranları için Bkz. Tablo 4.

Üye ülkenin;

- Tüketici fiyat endeksi, en iyi üç ülke ortalamasının %15 sınırları içinde,
- Bütçe açığı GSYİH'sının %3'ünden az,
- Kamu borçları GSYİH'sının %60'ından az,
- (Üye Devlet) para birimleri Döviz Kuru Mekanizması içinde yer almış, Avrupa Para Sistemi tarafından öngörülen dalgalanma paylarına en az iki yıl boyunca uyumuş ve şiddetli değişimler kaydetmemiş,

⁷Karlık, a.g.e., s.132.

⁸Ebru Gökönül, Pelin Ataman, "Avrupa Birliği'nde Ekonomik ve Parasal Birlik", **Bankacılar Dergisi**, Türkiye Bankalar Birliği Yayını no 27 (Aralık 1998), s.124.

- Uzun vadeli devlet tahvili faiz oranları, enflasyon kriterindeki en iyi üç ülke ortalamasının %2'lik sınırları içinde olmalıdır.

Bu Maastricht Koşulları'na İstikrar Paketi olarak adlandırılan bir başkası eklenmiştir. 14 Aralık 1996 tarihinde yapılan Dublin Zirvesi'nde oluşturulan ve 1997 Amsterdam Zirvesi ile yürürlüğe giren Pakta göre ülkelerin %3'lük bütçe açığı sınırı aşmaları durumunda üye devlete şu yaptırımlar uygulanabilecektir:⁹

- İlgili devletin tahvil ya da borç senedi çıkarmasından önce ekonomisindeki olumsuzluklar hakkında ek bilgiler yayınlanması,
- Avrupa Yatırım Bankası (European Investment Bank-EIB) kredilerinin kullandırılmaması,
- Birlik nezdinde faizsiz bir hesaba para yatırılması
- Para cezası.

Tablo 4
Hangi Ülke Maastricht Antlaşmasının Kriterlerini Yerine Getirmekte?
(Yüzde olarak)

Ülkeler	Açık	Borçlar Oran	Enflasyon	Faiz
Belçika	- 2.1	122.2	1.7	5.42
Almanya	- 2.7	61.3	2.1	5.29
Finlandiya	- 0.9	55.8	1.3	5.24
Fransa	- 3.0	58.0	1.3	5.28
İrlanda	+0.9	66.3	1.4	6.03
İtalya	- 2.7	121.6	2.2	5.73
Lüksemburg	+1.72	6.7	1.6	5.69
Hollanda	- 1.4	72.4	2.1	5.26
Avusturya	- 2.5	66.1	1.9	5.36
Portekiz	- 2.45	61.99	2.2	5.64
İspanya	- 2.6	68.3	2.1	5.62
İlk etapta EMU'ya girmeyecek olan ülkeler				
Danimarka	+0.7	64.1	2.1	5.68
İngiltere	- 1.9	53.4	2.4	6.38
İsveç	- 0.4	76.4	1.8	5.96
Yunanistan	- 4.0	108.7	6.0	8.9

Kaynak: Zahlen Zum EURO-Wer Erfüllt Die Kriterien?, <http://www.euro-on-line.De/ww/page3.htm>

⁹Bilsay Kuruç, "Avrupa Ekonomik ve Parasal Birliği'nin Gelişimi ve Euro Kullanımına Geçiş Sorunu", **Bankacılar Dergisi**, Türkiye Bankalar Birliği Yayını no 27 (Aralık 1998), s.121.

1.1.3.1. Birinci Aşama

1 Temmuz 1990-31 Aralık 1993 tarihleri arasındaki birinci aşamada Üye Devletler arasındaki para ve sermaye hareketleri üzerindeki sınırlamalar kaldırıldı. İç pazarlarını tamamlamış olan Avrupa Birliği'nde, bölgeler arası ekonomik farklılıkların gideirldiği, daha sıkı koordinasyon ve ortak denetimin öngörüldüğü, ekonomik ve para politikaları açısından işbirliğinin artırılacağı süreçtir.

1.1.3.2. İkinci Aşama

1 Ocak 1994-31 Aralık 1998 dönemini kapsayan bu aşamanın ana hedefleri; üye devletlerin ekonomik politikaları arasındaki yakınlaşmayı sağlamak, parasal birliğe hazırlık çerçevesinde ulusal merkez bankalarının bağımsızlığı için gerekli yasal düzenlemeleri yapmaktır.

Avrupa Para Enstitüsü (European Monetary Institute-EMI); Avrupa Merkez Bankası'nın öncüsü olarak 1994 yılında kurulmasıyla bu aşamanın amaçlarına yön vermeye başlamıştır. Üçüncü aşamanın başlamasıyla birlikte Avrupa Merkez Bankası (AMB-The European Central Bank), Enstitü'nün yerini almıştır.

Avrupa Para Enstitüsü, para politikasının koordinasyonunu sağlamada önemli bir rol oynamış, Maastricht kriterleri bakımından üye ülkelerin durumlarını da gözlemiştir. Avrupa Para Enstitüsü, 25 Mart 1998 tarihinde Avrupa Birliği Konseyine bir rapor sunmuş ve Para Birliği çerçevesinde üye ülkelerin durumunu değerlendirmiştir. Üye ülke devlet ve hükümet başkanları, Parasal Birliğe katılacak ülkelerin belirlenmesinde söz konusu raporu baz almıştır¹⁰.

Avrupa Komisyonu, tek para birimi Euro'yu 1 Ocak 1999 tarihinde kullanıma sokmak için gerekli şartların on bir ülke tarafından karşılandığını bu aşamada belirledi: Belçika, Almanya, İspanya, Fransa, İrlanda, İtalya, Lüksemburg, Hollanda, Avusturya, Portekiz ve Finlandiya. Ancak Yunanistan ve İsveç'in katılımı uygun bulunmamıştır. Danimarka ve İngiltere ise kendi arzuları ile Birlik dışında kalmışlardır.

1.1.3.3. Üçüncü Aşama

Üçüncü aşama iki adımda gerçekleştirilecektir. Buna göre ilk adım olan **Aşama A**; 1 Ocak 1999-1 Ocak 2002 yıllarını kapsayacak ve bu dönemde Ekonomik ve Parasal Birliğe (EPB) katılan üyelerin birbirlerine ve EPB'nin ortak parası

¹⁰Türkan Gedikkaya, Cihangül Gürler, "Avrupa Birliği'nde Parasal Birlik", **Bankacılar Dergisi**, Türkiye Bankalar Birliği Yayını no 24 (Mart 1998), s.32.

olarak 1 Ocak 1999'dan başlayarak benimsenen Euro'ya karşı döviz kurları geri dönülmez bir şekilde sabitlenmiştir. Tek Para Politikası Avrupa Merkez Bankaları Sistemi¹¹ (AMBS-The European System of Central Banks) tarafından yürütülecektir. Bu aşamada ulusal paralar fiziki olarak tedavül etmeye devam ederken, Euro sadece kaydi para olarak kullanılmaya başlayacaktır. Üçüncü aşama A'nın üç yıl gibi uzun bir süreyi kapsamamasının bir nedeni başta Euro madeni para ve banknotlarının basımı olmak üzere bir takım teknik hazırlıkları da gerektirmesidir¹².

Tek para birimine geçen ülkelerin para politikalarının belirleme yetkilerini ulusal merkez bankalarından 1 Ocak 1999 tarihinden itibaren devir alarak bünyesinde toplayan Avrupa Merkez Bankası, Euro alanında para politikasının tek yetkili kurumu olurken, ulusal merkez bankaları bu politikaların yürütülmesinde aktif rol oynayacaktır.

Gerek ulusal merkez bankaları gerekse AMB, faaliyetlerini yürütürken, Maastricht Antlaşması dışında hiç bir şekilde ulusal yasalar veya hükümetlerin talimatlarından etkilenmeyecekler ve bunlara uymayacaklardır. Antlaşmaya göre, AMB ve ulusal merkez bankaları görevlerini kısa dönemli politik baskılardan arınmış bir bağımsızlık içinde ifa edeceklerdir. Bu görevler şöyle özetlenebilir:¹³

- Her türlü para politikasını üye ülkeler merkez bankaları ile işbirliği yaparak uygulamak,
- Birliğin kur politikasını tayin etmek,
- Tek paranın dolaşımını sağlamak,
- Döviz işlemlerini sevk ve idare etmek,
- Resmi döviz rezervlerini tutmak ve yönetmek,
- Ödeme işlemlerini TARGET (Avrupa Para Birliği Ödeme Sistemi) çerçevesinde düzenlemek.

Üçüncü aşamanın ikinci adımı olan **Aşama B**; 1 Ocak 2002'de başlayıp en geç 1 Temmuz 2002 tarihinde sona erecektir. Bu aşamada, ulusal paralar ile Euro madeni

¹¹Avrupa Merkez Bankaları Sistemi (AMBS-The European System of Central Banks); Avrupa Merkez Bankası (AMB-The European Central Bank) adı altında bir merkezi kuruluş ve bu kuruluş bünyesinde yer alan AB'ye üye ülkelerin milli merkez bankalarından oluşan bir sistemdir. Sistem bütünü itibarıyla tüzel bir kişiliğe sahip olmayıp, ortak bir kurallar bütünü tarafından yönetilen ve kendisine verilen görevler çerçevesinde işlevini sürdürecektir olan AMB ve milli merkez bankalarının varlığını ifade etmektedir. Ancak AMB ve milli merkez bankaları kredileri tüzel kişiliğe sahip olduklarından, AMBS karar verme organları olan Konsey ve Yönetim Kurulu, AMB'nin tüzel kişiliğinden yararlanırlar. Melike Alparslan, "Avrupa Merkez Bankaları Sistemi", **Bankacılar Dergisi**, Türkiye Bankalar Birliği Yayını no 19 (Aralık 1996), s.48.

¹²**EURO 1999** (Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası Dış İlişkiler Genel Müdürlüğü, Ankara:1998), s.4.

¹³Gedikkaya, Gürler, a.g.e., s.33-34.

paraları ve banknotları birlikte tedavül edecek ve en geç 1 Temmuz 2002'de Euro hukuki statüye (legal tender) sahip Tek Para Birimi olurken, ulusal paralar tedavülden kaldırılacaktır¹⁴.

Avrupa Birliği'ndeki bu ekonomik ve parasal birlik sonrasında, Avrupa ülkeleriyle yapılan ticarete ödemelerin Euro ile yapılması zorunluluğu; 1 Ocak 1999-1 Temmuz 2002 tarihleri arasında zorlama yok, yasak yok (no compulsion, no prohibition) ilkesiyle tercihlere bağlı olacaktır. Yani, geçiş dönemi olan bu yıllarda yapılan ödemeler, hem Euro hem de ulusal para birimleri ile gerçekleştirilebilecek. 1 Ocak 1999 tarihinden itibaren ulusal paralar cinsinden düzenlenmiş olan sözleşmeler geçerliliklerini koruyacak, sözleşmelerde ulusal para ya da Euro kullanımı tarafların tercihine bırakılacak. 1 Ocak 2002 tarihinden itibaren ise sözleşmeler sadece Euro üzerinden yapılacaktır.

1.1.4. Euro'ya Geçişin Etkileri

1.1.4.1. Para Birimi Olarak Tedavüle Girmesinin Etkileri

Günümüz dünyasında para her bir bireyin çeşitli ekonomik faaliyetlerini birbirine bağlayan bir araçtır. Ayrıca her bireyin ekonomik faaliyetlerini ilişkide olduğu bir başka bireyinkilerle ve grubunkilerle de birbirine bağlamaktadır¹⁵. Yani;

- Para her bir birey için ekonomik hayatına giren çeşitli faktörleri uygun bir şekilde karşılaştırmasına olanak sağlayan bir ölçü olmasıyla etkili muhasebe ve bütçeleme yapmayı olanaklı kılar; iş ve boş zaman arasındaki seçimleri basitleştirmede, harcama ve tasarruf etme, yatırım yapma ya da bir mal veya hizmeti mi yoksa bir başkasının mı alınacağı konusunda karar vermeyi kolaylaştırır¹⁶.

- Para, bireyler arasında değişimin kolayca ve minimum iletişim ve düşünce ile yapılmasını sağlamaktadır¹⁷.

Paranın genel olarak altı işlevi olduğu kabul edilmektedir. Paranın daha az kullanıldığı önceki asırlarda paranın hesap birimi, mübadele aracı, tasarruf aracı veya gelecek dönemler için bir ölçüt olmak üzere üç işlevinden söz edilmektedir. Günümüzde para ekonomisinin boyutlarının genişlemesi paranın işlevini artırmıştır. Yukarıda adı sayılan üç geleneksel işleve üç yenisi eklenmiştir. Bunlar paranın ekonomik faaliyetleri

¹⁴EURO..., a.g.e., s.4.

¹⁵W.H. Steiner, Eli Shapiro, Ezra Solomon, **Money And Banking-An Introduction to The Financial System**, Fourth edition (Holt, Rinehart and Winston, Inc., New York: 1965), s.3.

¹⁶Aynı, s.3.

¹⁷Aynı, s.3.

teşvik etmesi veya kösteklenmesi, geliri yeniden dağıtma ve egemenlik işlevleridir. Böylece paranın geleneksel işlevlerine çağdaş işlevlerin eklenmesiyle paranın yansızlığı yani paranın bir “peçe” olduğu tartışması terkedilmiştir¹⁸.

Paranın, bağımsız devletlerin egemenlik haklarına dayanarak o devletin simgesi haline gelen milli para olması özelliği Euro için geçerli değildir. Euro, bir devletin parası olmadığı için milli özellik taşımaz, Avrupa Merkez Bankası'nın 11 AB üyesi adına yaratmış olduğu şimdilik hesabi bir parça birimidir. 2002 yılında bu para kağıt ve ufaklık olarak basılacak ve diğer üye devletlerin milli paraları yerine tedavül edecektir.

Euro'ya geçişin zorlama ve yasaklama olmaması şeklindeki temel kriterleri esas alan geçiş sürecindeki önemli bazı ilkeleri şunlardır:¹⁹

- Euro, 1 Ocak 1999 tarihi itibarıyla geçerli olacak sabit kurlar üzerinden Ekonomik ve Parasal Birliğe dahil olacak üye Devletlerin para birimlerinin yerini alacaktır.
- 1 Ocak 1999 tarihi itibarıyla, resmi belgelerdeki ECU'ye referanslar, birebir oranla Euro'ya referans olarak değiştirilecektir.
- Yasal bir belgede ulusal paraya bir referans olduğu durumlarda, söz konusu referans Euro'ya yapılmış bir referans olarak kabul edilecektir.
- Euro'nun tedavüle girişi, yasal bir aracın vadesini veya tarafların yükümlülüklerini hiçbir şekilde değiştirmeyecektir.
- 1 Ocak 1999 tarihinden itibaren, Euro veya ulusal bir para birimi cinsinden ifade edilen borçlar, borçlu tarafından Euro veya ulusal para birimi cinsinden geri ödenecektir.

1.1.4.2. Ekonomik Etkileri

Küreselleşmenin bütün dünya ülkelerinin kapısını çaldığı günümüzde Avrupa'da, EPB sürecinde başlı başına önemli bir para birimi haline gelecek olan Euro, son 40 yıl içinde Avrupa'nın birleşmesi yönünde atılan en önemli adımdır. Bu adımın etkileri Euro'ya geçişin aşamalarında farklı farklı olmasına karşılık, dünyanın AB ile ticaret ve iş ilişkileri bulunan tüm ülkelerinde hissedilecektir.

AB ile gerek siyasi gerek ekonomik ilişkide olanların bu değişimden etkilenmesi

¹⁸İlker Parasız, **Para, Banka ve Finansal Piyasalar**, Genişletilmiş Üçüncü basım (Bursa: 1985), s.3.

¹⁹“Mali Bilgi Sistemlerinin Euro'ya Hazırlanması”, **AB Danışmanlık ve Yatırım Hizmetleri A.Ş. Bancakçılar Dergisi**, Sayı 25 (Haziran 1998), s.46.

öncelikle Euro'nun bir ödeme aracı olarak daha geniş bir coğrafyada kullanılmasının getireceği kolaylıklardır. Diğer etkide, Euro'nun finansman açısından istikrarlı bir referans noktası olmasıyla çevre ülkelerin bunu kendi para birimlerinde esas alabilecekleridir.

Euro'nun kullanıma girmesiyle, bazı avantajlar ortaya çıkacaktır. Avrupa Birliği'nde 2000'li yılların başında tek para birimine geçişle, AB içinde seyahat eden kişilerin döviz kurlarındaki farklılıklardan kaynaklanan maddi zarara uğramalarının önüne geçilecektir. AB içinde komisyon ücretleri ortadan kalkacak, ödeme ve havale işlem ücretlerine son verilecektir. Mal ve hizmetlerin satış fiyatları 11 AB ülkesinde aynı olacak (Euro cinsinden), böylece fiyatlar konusundaki belirsizlikler ortadan kalkacaktır. Euro'nun kullanıma girmesiyle Avrupa'da artık tüm fiyatlar bu para birimi cinsinden ifade edilecektir. Böylece kur farklılıklarının gizlediği gerçek fiyatlar ortaya çıkacaktır. Hangi malın nerede pahalı, nerede ucuz olduğu bilinecek, Avrupa pazarı fiyat şeffaflığına bürünecektir²⁰.

Euro ile birlikte kur riski ortadan kalkacak, Euro, fiyatların şeffaflığını sağlayacak böylece rekabet ve büyüme hızlanacaktır. Tek paraya geçişle birlikte, üye ülkeler arasındaki işlemler ile dövize ilişkin transferlerde kur riskinin ortadan kalkması ise, ticaret ve uzun vadeli yatırımların planlanmasında belirsizliği ortadan kaldırarak, tüketiciler ve özel sektör için avantaj ve güven unsurlarını beraberinde getirecektir. Avrupa Kur Mekanizmasına dahil olan ülkelerde geçmişte yaşanan devalüasyonlar firmaların faaliyetlerini olumsuz yönde etkilemiş, bununla birlikte belirsizlik bu ülkelerde büyümenin düşmesine, işsizliğin artmasına neden olmuştur. Döviz krizi tüm Avrupa'da büyümenin azalmasına neden olmuştur. Parasal Birliğin ise bütün bu faktörleri elimine ederek, büyümeyi artırıp işsizliği azaltması öngörülmektedir²¹.

Euro alanına katılan 11 üye ülkenin ekonomik kriterlerde sağlayarak gösterdiği performansın kalıcı ve sürekli olması ön koşul olduğu için; bu kriterlerin, bölgede istikrara yönelik ekonomik politikalarında _para birliğine üye olmayan ülkelerde de_ referans nokta olarak alınacağı beklenmektedir. Bu potansiyel sayesinde «Euro bölgesinin dünyanın en önemli ekonomik gücü haline geleceği tahmin edilmektedir. Nitekim, 1996 rakamlarına göre, Avrupa Birliği ülkelerinde yaratılan toplam gayri safi hasılanın 8.7 milyar dolar ile ABD'nin gayri safi yurtiçi hasılasının %15, Japonya'nın gayri safi yurtiçi hasılasının ise %50 üzerinde gerçekleşmesi "Euro"nun çok kısa bir zaman içerisinde dünya ticaretinde ilk sıraya oturacağını göstermektedir»²².

Finansal piyasalarda da; Euro bölgesinde tüm kotasyonların Euro cinsinden verilecek

²⁰Rıdvan Karluk, "Avrupa PARASI Euro'ya Hazır mıyız?", **Eskişehir Ticaret Odası Dergisi**, Sayı 73 (Kasım-Aralık 1998), s.15.

²¹Gedikkaya, Gürler, a.g.e., s.36.

²²Ahmet N. İmre, "Euro ve Uluslararası Finans Piyasalarına Muhtemel Etkileri, **Dünya Gazetesi** (23 Eylül 1998), s.13.

olması, vadeli işlem piyasalarına ait endekslerin Euro olarak oluşturulması, bankaların döviz pozisyonlarının büyük çoğunluğunun Euro'ya dönüşümü gibi öngörüler piyasa genişlemesi yolundaki iyimser beklentilerdir.

1.1.4.3. Bilgi Teknolojilerine Etkisi

Euro'ya geçilmesiyle meydana gelecek fiyat farklılıkları, kâr ve kazanç hesaplamalarının hem Euro hem de yerel para cinsinden anında hesaplanması müşterilerin tercih ettiği para biriminde fatura çıkarabilmek gibi istekler karşısında bilgi sistemlerinde değişiklikler gündeme gelecektir. «Euro'ya geçişten etkilenecek olan bazı sistemler şunlardır:²³

- Muhasebe yazılımları,
- Elektronik ödeme sistemleri,
- Faturalama sistemleri,
- Bodro sistemleri,
- Müşterilerden alacaklar, satıcılara borçların kaydedildiği defterler,
- Stokun değerinin kaydedildiği defterler,
- Sabit kıymet defterleri,
- Mali planlama ve bütçeleme yazılımı,
- Maliyet sistemleri
- Şirket kaynakları planlama sistemleri,
- Hazine yönetimi sistemleri,
- Mali sözleşmelerin bulunduğu hukuksal veri tabanları.

Mali bilgi sistemlerinde işlevselliğin artırılması yönündeki bu değişimlerde geçiş süreci, öncelikler ve stratejiler dikkate alınarak planlanmalıdır. Çünkü bu önemli değişiklikler için büyük miktarlarda bütçeler ayrılması gerekmektedir.

1.1.4.4. Türk Ekonomisine Etkileri

Avrupa Birliği'ne üye olmayan ülke konumunda olan Türkiye gibi ülkelerde de, Euro, uluslararası ekonomik ilişkilerde yeni koşullar yaratacaktır. Özellikle 01.01.1999-31.12.2002 döneminde kaydi para olarak uygulamaya konulacak Euro, **döviz** olarak, 01.01.2002 tarihinden sonra **efektif** olarak nitelendirilen şekilde - yabancı para ile ödemelerde karşımıza çıkacaktır. 01.01.1999 tarihinden itibaren Türkiye'de, Konvertibl Dövizler Listesinde yer alan Euro ile birlikte bu listede yer alan Parasal Birlik üyesi ülkelerin ulusal paraları 01.07.2002 tarihinden itibaren bu listede yer almayacaktır.

²³“Mali Bilgi...”, a.g.e., s.48.

Bu şekilde dolaşımda olan paranın değiştirilmesine ilişkin usul ve esaslarda, -Birlik üyesi ülkenin- ulusal parasının yasal statüsü değiştiği zaman otomatik olarak Euro'ya yapılan referanslarda çıkabilecek ihtilaf konuları konusunda Türkiye'de; bu paraların dönüşümüne ilişkin mevzuata açıklama getirilmesi yararlı olacaktır.

Birliğe üye ülkelerin ulusal paraları üzerinden özellikle Alman Markı ile yapılan uzun vadeli, yani geçiş süreci sonrasına sarkacak döviz hesapları, ithalat-ihracat işlemleri, akreditif, banka garantileri gibi işlemlerde _hacmin yüksek oluşuyla da_ önce ulusal para birimleri üzerinden başlamış olan işlemlerin sonrasındaki dönüşümlerinde sorunlar yaşanabilecektir.

Fakat, bunlar teknik sorunlardır. Genel Euro uygulamasında, Parasal Birliğe üye ülkelerle üçüncü ülkeler arasında imzalanan sözleşmelerin devamlılığı açısından bir sakınca yaratmayacak ön koşullar zaten mevcuttur. Önemli olan Türkiye içinde de bu mevzuata uyum çalışmaları yapılmış olmasıdır.

1963 yılından beri AB ile ortaklık ilişkisi yürütmekte olan ve 1 Ocak 1996'dan itibaren de Gümrük Birliği'ne giren Türkiye «dış ticaretinin %50'sini AB ülkeleriyle yapmaktadır. 94 milyar dış borcun %40'ı Avrupa paraları cinsindedir. Merkez Bankası rezervlerinin %60'ı AB ülkeleri paralarından oluşmaktadır»²⁴. Bu gibi nedenlerle Euro'nun Türkiye açısından da büyük bir piyasa yaratılması ve büyük ölçekte kullanımı ile önemli etkileri olacaktır.

Özellikle Türk dış ticaretini kısa vadede etkileyecektir. Kısa dönemli etkilere tepki, ekonomide ve mali sistemlerdeki iş ve karar sahiplerince verilmelidir. Bu kesim, Euro'ya geçiş sürecini kısa sürede başarabildiği ölçüde Avrupa ile Türkiye'nin dış ticareti artabilecektir. Bunun için de, ihracatçı firmaların piyasa araştırmaları yapmaları, gerek kendi aralarında gerektiğinde AB ülkelerinin firmalarıyla ortak girişimlere girmeleri zorunluluktur.

Hangi pazarların büyüyebileceği, hangi ürünlerde fiyat farklılıklarının yoğunlaşması gerektiği, fiyat rekabetinin nerelerden sağlanacağını içeren geniş piyasa araştırmaları, firmalara daha dinamik bir yapı kazandıracak ve Avrupa piyasalarına girmelerini kolaylaştıracak. Euro'nun yürürlüğe girmesi ile özellikle birden fazla Topluluk ülkesi ile çalışan ithalatçı ve ihracatçılar, tek para birimi ile işlemlerini yürütebilme serbestisine sahip olacak ve işlem maliyetleri açısından önemli bir tasarruf sağlanacaktır²⁵.

Avrupa'da bankacılık alanında rekabet artacaktır. Üye ülkelerin tamamında hizmet sunmak isteyen bankalar arasında birleşmeler olacaktır. Paraların değişimden kazandıkları

²⁴Karlık, "Avrupa PARASI...", a.g.e., s.17.

²⁵"Dış Ticaret Müsteşarlığı'ndan Parasal Birlik Raporu: Euro, Dış Ticaereti Artıracak" **Dünya Gazetesi** (14 Ocak 1999), s.7.

arbitraj gelirlerini kaybeden bankaların bu kayıplarını telafi etmek üzere maliyetlerini düşürmek zorunda kalmaları birleşmeleri gündeme getirecektir. Bankacılık sektörü bu suretle, reel sektöre sağladığı fonların maliyetini düşürecektir. Bu gelişmeler Türkiye’de ölçek ekonomisine ulaşmak anlayışından uzak bankacılık kesimi üzerinde bir tehdit oluşturacak, buna karşılık reel kesim içinse önemli fırsatlar yaratacaktır²⁶.

2. AVRUPA BİRLİĞİ’NDE BANKACILIĞIN GENEL YAPISI

AB’nde faaliyet gösteren bankalar çok çeşitli finansal hizmet ve ürünleri sunmaktadır. Bu nedenle, birlik içinde karmaşıllığı giderebilmek, yeknesekliği sağlayabilmek için Avrupa Birliği’nin bankacılıkla ilgili düzenlemelerinde **banka** yerine genel ifade olan **kredi kurumları** terimi kullanılmaktadır.

Avrupa Birliği’nin kredi kurumlarına ilişkin esasları da **Konsey Direktifleri** ve **Tavsiye Kararları** şeklinde belirlenmektedir. Üye ülkelerinde kendi mevzuatlarını bunlara uygun hale getirmeleri istenmektedir²⁷.

12 Aralık 1977 tarihli (77/780/EEC) Konsey Direktifii’ne göre, bir kredi kuruluşunun yaptığı iş, mevduat ve diğer geri ödenebilir fonları halktan toplamak ve kendi hesabına kredi açmak olan girişim şeklinde tanımlanmaktadır²⁸. Yani, kredi kuruluşunun terimi; kooperatifleri ve ortak kuruluşları, kamu niteliği taşıyan tasarruf bankalarını kapsamaktadır.

Bankacılık hizmetlerinin ekonomide yer alan tüm sektörlerle doğrudan bağlantılı olması nedeniyle, diğer sektörlerden daha kapsamlı düzenlemelere tabidir. Çünkü, bankacılık sisteminin istikrarının sağlanması ekonomide ödeme sistemlerinin kesintisiz işlemlerini sağlayacaktır. Bunun içinde bankaların adil rekabetini ve sağlıklarını güvenceye alacak olan «Avrupa Bankacılık mevzuatı, tüm kurumların banka hizmetlerine erişim ve kredi kuruluşlarının sabit yapıları konularında belirli kurallara uymalarını gerekli kılmaktadır. Bu kurallara göre: kredi kuruluşlarının faaliyetlerine başlamadan önce yetkili otoritelerden izin almaları gerekmektedir, yetki izni ancak yeterli sermaye, uygun ortaklar, kuruluşu yönetebilecek kapasitede en az iki kişinin varlığı ve tatmin edici bir çalışma planı gibi belirli koşulların yerine getirilmesi halinde verilebilir. Kuruluşların, yeterli sermayeyi sürekli bulundurmaları ve gerekli iç kontrol sistemlerini kurmaları zorunludur. Ayrıca, bu kuruluşlar bir otoritenin düzenli gözetimine tabidirler²⁹.

²⁶Zekeriya Yıldırım, “Türk Lirası, Euro’ya Endekslenmelidir”, **Dünya Gazetesi** (14 Ocak 1998), s.7.

²⁷Bkz.: Ahmet G. Kumrulu (çev.), **Avrupa Topluluklarının Bankacılık Sektörünü ve Sermayenin Serbest Dolaşımını İlgilendiren Mevzuatı** (Türkiye Bankalar Birliği Yayınları no 152., Ankara: 1988), s.20.

²⁸Aynı, s.20.

²⁹Pierre-Henri Cassou, “Avrupa Bankacılık Mevzuatı”, **Bankacılar Dergisi**, Sayı 16 (Şubat

Avrupa Birliği içinde bankaların serbestçe faaliyet gösterebileceği, küreselleşmiş ve rekabete dayalı bir piyasada, tasarrufların en iyi bir şekilde değerlendirilmesiyle, kredi maliyetlerinin düşürüldüğü, Avrupa ekonomisine dinamizm kazandırıldığı bir yapı hedeflenmektedir.

Aşağıdaki tabloda Avrupa Birliği ve çeşitli Avrupa Birliği ülkeleri ile Türkiye'deki bankaların yerine getirmelerine izin verilen faaliyetler özetle verilmiştir:

Tablo 5
Çeşitli Avrupa Ülkelerinde Banka Kuruluşlarının Yapmasına İzin Verilen Faaliyetler

Ülkeler	Menkul Kıymet Faaliyetleri	Sigortacılık Faaliyetleri	Gayrimenkul Yatırımları	Endüstriyel Kuruluşlardaki Banka İştirakleri	Bankalardaki Endüstriyel Kuruluş İştirakleri
Avrupa Birliği	Uygulanmıyor; izin, kuruluşun faaliyet izni aldığı ülkenin otoritelerine bağlı ve faaliyet gösterilen ülke yasalarıyla sınırlı	Uygulanmıyor; izin verilip verilmeyeceği, faaliyet izni veren ülkenin ve faaliyette bulunulan ülkelerin yasalarına bağlı	Uygulanmıyor; izin verilip verilmeyeceği, faaliyet izni veren ülkenin ve faaliyette bulunulan ülkelerin yasalarına bağlı	Bu tür yatırımlar, her bir firma için özkaynaklarının %10'unu banka özkaynaklarının ise %15'ini aşamaz, bu tür iştiraklerin toplamı da banka özkaynaklarının %60'ını aşamaz	Genel bir kısıtlama bulunmuyor, eğer evsahibi otoriteleri hisse sahibinin uygunluğunu onaylamışsa %10'u aşamaz
Avusturya	Serbest	Alt kuruluşlar aracılığıyla serbest	Serbest	Serbest fakat banka sermayesine dayalı limitlere tabi	Serbest fakat belli koşullar altında değişikliği ve yasaklamaya tabi
Belçika	31 Aralık 1995'e kadar serbest, borsa faaliyetleri alt kuruluşlar aracılığıyla yürütülüyor	Alt kuruluşlar aracılığıyla serbest	Genellikle banka holdingleriyle sınırlı	Tek bir hissi senedi sahibi banka sermayesinin %10'undan fazlasına sahip olamaz ve bu tür ortaklıklar toplam sermayenin %35'ini aşamaz	Serbest fakat otoritelerin önceden onayı gerekli
Danimarka	Serbest	Alt kuruluşlar aracılığıyla serbest	Banka sermayesinin %20'sine kadar serbest	Sınırlamalarla serbest; endüstri firmalarının holdinglerini	Serbest değil, bu tür yatırımlar zaten genelde tercih edilmiyor

Ülkeler	Menkul Kıymet Faaliyetleri	Sigortacılık Faaliyetleri	Gayrimenkul Yatırımları	Endüstriyel Kuruluşlardaki Banka İştirakleri	Bankalardaki Endüstriyel Kuruluş İştirakleri
Finlandiya	Serbest	Sadece sigorta poliçelerini acenta olarak satmak serbest	Banka toplam aktiflerinin %13'üne kadar gayrimenkul alımı veya gayrimenkul hissesi alımı serbest	Serbest ancak AB direktiflerine tabi	Serbest
Fransa	Serbest	Genellikle alt kuruluşlar aracılığıyla serbest	Serbest	Serbest %10'u aşan ortaklıklarda yasal onay gerekiyor	Serbest değil
Almanya	Serbest	Sigorta alt kuruluşlar aracılığıyla serbest	Serbest ancak banka sermayesi orantılı limitler var; alt kuruluşlar aracılığıyla serbest	Banka sermayesinin %15'i ile sınırlı; toplamda ise banka sermayesinin %60'ı ile sınırlı	Serbest ancak hisse sahibinin uygunluğu hakkında yasal izin gerekiyor
Yunanistan	Yunanistan Merkez Bankası'nın izniyle underwriting yapabilir, alt kuruluşları aracılığıyla alım satıma aracılık edebilirler	Sigorta kuruluşlarında hisse senedi sahibi olmak, banka sermayesine ve sigorta kuruluşunun sermayesine orantılı limitler dahilinde serbest	Genellikle sınırlı	Serbest ancak AB direktiflerine tabi	Serbest ancak AB direktiflerine tabi

Ülkeler	Menkul Kıymet Faaliyetleri	Sigortacılık Faaliyetleri	Gayrimenkul Yatırımları	Endüstriyel Kuruluşlardaki Banka İştirakleri	Bankalardaki Endüstriyel Kuruluş İştirakleri
İrlanda	Serbest genellikle bir alt kuruluş aracılığıyla yürütülüyor	Serbest, acenta ve belirli yaşam sigortası faaliyetleri ayrı ve bağımsız alt kuruluşlar aracılığıyla yürütülüyor	Serbest	Bir firmanın oy hakkına sahip hisselerinin %10'undan fazlası Merkez Bankası'nın onayını gerektiriyor	Serbest ancak toplam banka hisselerinin %5'inden fazlası için Merkez Bankası'nın önceden onayı gerekiyor
İtalya	Serbest ancak borsada doğrudan işlem yapmak henüz serbest değil	Her bir sigorta şirketi için banka özkaynaklarının %10'u, toplamda ise %20'si ile sınırlı	Genellikle banka holding kuruluşlarıyla sınırlı	Banka sermayesinin %15'ine kadar serbest ve İtalya Merkez Bankası'nın onayına bağlı	Banka hisselerinin %15'ine kadar serbest ve İtalya Merkez Bankası'nın onayına bağlı
Hollanda	Serbest	Alt kuruluşlar aracılığıyla serbest	Serbest	%10'u aşan oy hakkına sahip hisselerde yasal onay gerekli	%5'i aşan oy hakkına sahip hisselerde yasal onay gerekli
Lüksemburg	Serbest	Serbest genellikle alt kuruluşlar aracılığıyla yürütülüyor	Serbest	Serbest	Yasalarla kısıtlanmamış
İspanya	Serbest; bankalar borsa üyesi bir şirketin %100'üne kadar sahip olabilirler	Alt kuruluşlar aracılığıyla serbest	Serbest	Sermaye orantılı sınırlamalar dahilinde serbest	%5 veya daha fazla pay sahipliği için İspanya Merkez Bankası'nın onayı gerekli

Ülkeler	Menkul Kıymet Faaliyetleri	Sigortacılık Faaliyetleri	Gayrimenkul Yatırımları	Endüstriyel Kuruluşlardaki Banka İştirakleri	Bankalardaki Endüstriyel Kuruluş İştirakleri
Portekiz	Sadece yatırım fonu faaliyetlerinin alt kuruluşlar aracılığıyla yürütülmesi serbest	Alt kuruluşlar aracılığıyla serbest	Genellikle banka holding kuruluşları için serbest	Banka özkaynaklarının %15'i ile sınırlı ancak yatırım miktarının firmanın oy hakkına sahip hisselerinin %25'ini geçmemesi ve bu tür yatırımlar toplamının banka özkaynaklarının %60'ını geçmemesi gerekiyor	Oy hakkına sahip hisselerin %10-33 ve %50'si kadar ya da aşan miktarlar için yasal onay gerekli
İsveç	Serbest	Serbest	Genellikle banka holding kuruluşları için serbest	Sınırlı	Yasalarla kısıtlanmış değil ancak bu tür yatırımlar genellikle yapılmıyor
İngiltere	Serbest; genellikle alt kuruluşlar aracılığıyla yürütülüyor	alt kuruluşlar aracılığıyla yürütülüyor	Serbest	İngiltere Merkez Bankası'nın onayı ile serbest	1987'deki Bankalar Kanunu'na göre sınırlama getirilmemiş
Türkiye	Serbest	Acenta olarak faaliyet göstermek serbest	Banka kuruluş sözleşmesinde özellikle belirtilmemişse serbest değil	Sermayeye orantılı limitler dahilinde serbest	Yasalarla kısıtlanmış değil

"Global Survey 1995", **Bankacılar**, Türkiye Bankalar Birliği Yayını no 16 (Şubat 1996), s.49-60'den derlenmiştir.

Avrupa'da evrensel bankacılık Kıta Avrupası Bankacılığı ile Anglo-Sakson Bankacılık tipleri (İngiltere ve İrlanda'nın sahip olduğu) bu hedeflere ulaşmaya çalışan iki tür bankacılık modeli olarak göze çarpmaktadır.

Kıta Avrupası Bankacılığı, evrensel bankacılık anlayışıyla paket hizmet ve ürünler sunmaktadır.«Önemli özellikleri, bankaların kredi faaliyetleri ve klasik bankacılık hizmetlerinin yanısıra sermaye piyasası işlemlerini yapabilmeleri, sigorta acentalığı ve gayrimenkul hizmetleri gibi hizmetleri de verebilmeleridir. Ayrıca yoğun olarak sanayi ile sermaye işbirliği (iştirakler) içine girebilmektedirler. Kıta Avrupası bankacılığında, ihtisas bankacılığının ağırlıklı olması ve bunların büyük bölümünün kamu tarafından kurulmuş olması nedeniyle kamu bankalarının bankacılık sektörü içinde payı bulunmaktadır»³⁰.

Anglo-Sakson bankacılık tipinin temsilcisi İngiltere'de bankacılık; devletin ekonomiyi müdahale etmemesi ilkeleri üzerine kuruludur. Uluslararası rekabete açık ve özel sektör bankacılığı olarak hizmet veren İngiliz bankaları üç grupta toplanabilir³¹.

1- Mevduat (veya ticaret) bankaları (clearing banks), bankacılık ürün ve hizmetlerinin büyük kısmını gerçekleştirmektedirler. Cari hesap işlemlerinden ipoteğe ve danışmanlığa dek uzanan bir yelpazada hizmet sunmaktadırlar.

2- Tacir bankalar (merchant banks); toptancı piyasada ve para piyasasında işlem yapan bu bankalar, genellikle clearing bankalarının bağlı şirketleridir. Menkul kıymet işlemleri ve çeşitli yatırım hizmetleri de yürütmektedirler.

3- Tasarruf, ipotek ve kooperatif bankaları, bir tür kooperatif banka niteliğindeki kurumlar, ipotek kredisi işlemleri yapmaktayken, 1986'dan bu yana diğer hizmetleri de sunmaktadırlar. PTT büroları kanalıyla halka dönük hesap işlemleri yapmaktadırlar.

2.1. Bankacılık Sistemine Giriş

Bankacılık sistemine girişi izne bağlayan yapısal yapının amacı kredi kurumlarının, tasarrufların korunmasını sağlayan eşit rekabet koşulları altında çalışmasının standartlarını belirlemek ve uygulama sırasında da bu standartlara uygunluğu denetim altına almaktır. Böylece, konmuş kurallara hangi ölçüde uydukları ve faaliyetlerinin birlik politikalarına ne ölçüde yönelik olduğunun denetim çerçevesi çizilmektedir.

Avrupa Birliği'nde kredi kurumlarının kurulması faaliyetlerine izin veren mevzuatta

³⁰Can Fuat Gürlehel, *Avrupa İç Pazarı 1992 ve Türk Bankacılık Sistemi Sorunlar ve Çözüm Önerileri* (Türkiye Bankalar Birliği Yayını no 176, Ankara: 1993), s.14.

³¹Bkz.: Mehmet Şükrü Erdem, *Avrupa İç Pazarı ve Türk Bankacılık Sistemi: Sorunlar ve Öneriler* (Türkiye Bankalar Birliği Yayını no 174, Ankara: 1993), s.102-103.

engelleyici farklılıkların giderilmesi birbirini izleyen aşamaları gerektirmiştir. Çünkü, Birlik üyesi ülkelerin ulusal konumlarındaki farklılıkları, her tür kredi kurumuna aynı mevzuatın uygulanmasının imkansızlığı gibi olumsuzluklar nedeniyle yeknesak izin koşullarına aşama aşama ulaşılması gerçeği ortaya çıkmıştır. Yani, ulusal düzenlemelerin ve normların belirlenmesinde önemli bir tarihsel süreç ve kültür farklılıkları yer aldığından uyumlaştırmanın güçlüğü ortadadır.

Ulusal banka gözetim hukuku sistemleri bugün de geçerliliklerini korumaktadır; bu hukuklar daha uzun zaman geçerli olacaklarsa, bütünleştirilmiş bir Avrupa finans bölgesi kurulmasına ilişkin diğer çözümleri araştırmak gerekecektir. Bunlar; işyeri açmak, hizmet görmek ve sermaye dolaşımının sağlanması serbestileridir³².

İşyeri açmak serbestisi; ev sahibi ülkeden ilk şubeyi açmak için izin talep eden kredi kurumuna yerli bir kurum gibi davranılmasını öngörmektedir. Ancak anılan kurum topluluğa üye bütün ülkelerde faaliyet göstermek istiyorsa, 15 izin belgesini edinmek zorundadır. Bu takdirde faaliyeti, her biri kendi ulusal banka gözetim hukukunu uygulayacak 15 gözetim makamı tarafından incelenecektir. Böylece, işyeri açmak serbestisi, bankalar, ancak oralardaki hukuk düzenleri ölçütüne göre diğer AB ülkelerine faaliyette bulunmak olanağını vermektedir. Buna karşılık Komisyon, bir üye ülkede izin alan kurumların, buna dayanarak tüm AB bazında faaliyet göstermelerini, yani başka bir izne ve ulusal hukuka uygunluk hükümüne gerek olmaksızın çalışabilmelerini istemektedir³³.

Hizmet serbestisi ilkesi kredi kurumuna, diğer bir üye ülkede, kural olarak hiçbir tahdide tabi olmaksızın sınır ötesi edimleri ifa etmek yetkisini vermektedir. Yani ilke ile, her şeyden önce, diğer üye ülkelerin hizmet edimlerini yerli hizmet edimleri ile aynı şartlara bağlamak değil, sadece bütün sınırlamaların mümkün olduğu ölçüde kaldırılması amacı güdülmektedir³⁴.

Böylece hizmet edimi serbestisi farklı sebeplerden dolayı bankalar için tek bir ekonomik alan oluşturmadığı takdirde, bütünleşme süreci bakımından sermaye dolaşımı serbestisinin anlamı açıklanmaya muhtaçtır. Sermaye dolaşımı serbestisi, deyim yerindeyse şimdiye kadar anılan serbestilerden farklı bir çizgi üzerinde bulunmaktadır. Çünkü o, AB Sözleşmesi m. 106, f. 1 anlamında serbest ödeme ilişkisine girmedikleri takdirde banka faaliyetleriyle ilgili sınır ötesi ilişkiler bazını oluşturmaktadır. Buna aşağıdaki ifade dayanak olabilir: Üye ülkeler arasında sermaye dolaşımı bakımından tam

³²Bkz.: Eberhard Schwark (çev. Emin Cem Kahyaoğlu), "İşyeri Açmak, Hizmet Görmek ve Sermaye Dolaşımının Sağlanması Serbestileri de Dahil Olmak Üzere Bankaların Faaliyetleri ile İlgili Hukuki Hükümlerin Uyumlaştırılması", **Avrupa Topluluğu'nda Banka Hukuku**, Türkiye Bankalar Birliği Yayını no: 168, İstanbul: 1992, s.43.

³³Bkz.: Aynı, s.44.

³⁴Aynı, s.44.

bir serbesti sağlanamadığı ve dövizle ilgili tüm tahditler kaldırılmadığı sürece banka faaliyetleri bakımından sınırsız bir iç pazar kurulamaz³⁵.

Avrupa Birliği'nde üye ülkeler arasında finansal pazarların bütünleştirilebilmesi için önemli gelişmeler sağlanmıştır. Bu konudaki çalışmalar kısaca özetlenirse:

Birinci Bankacılık Yönergesi, (12 Aralık 1977-77/780) kredi kurumlarının kuruluşu, faaliyetlerinin sürdürülmesi için gerekli yasal çerçeveyi düzenlemiştir. Söz konusu yönerge kredi kurumunun, şubenin tanımlanmasını, izin ve izin koşullarını içermektedir.

Kredi Kurumlarının Kurulmalarına ve Faaliyetlerine İlişkin Kanun, Tüzük ve İdari Düzenlemelerin Eşgüdümü Hakkında Yönerge 77/780 EEC'yi Değiştiren, 15 Aralık 1989 tarihli Konsey Yönergesi 89/646/EEC (İkinci Yönerge). Topluluk bankacılık mevzuatının merkez taşıdır. Yönergenin önemli özellikleri; "tek bankacılık lisansı", "karşılıklı tanıma" ilkesinin uygulamaya konması ve bankaların gözetim standartlarının belirlenmesidir. Yönerge baddeleri altı başlıkta toplanmıştır.³⁶

1. Tanımlar (madde 1-3)
2. İzin koşullarının uyumlaştırılması (madde 4-7)
3. Üçüncü ülkelerle ilişkiler (madde 8-9)
4. Kredi kurumlarının faaliyet koşullarının uyumlaştırılması (madde 10-17)
5. Yerleşme serbestisi ve hizmet sunma serbestisine ilişkin düzenlemeler (madde 18-21)
6. Komisyonunu yürütme gücü ve yönergenin yürürlüğe giriş tarihi (1.1.1993) ile ilgili düzenlemeler (madde 22-25)

Bankacılığın unsurlarını oluşturan ve karşılıklı tanıma esasına alınacak olan faaliyetler şunlardır:³⁷

1. Mevduat kabulü ve diğer borçlanma şekilleri
2. Ödünç verme³⁸
3. Finansal kiralama (leasing)
4. Para gönderme hizmetleri
5. Ödeme araçlarının ihracı ve idaresi (kredi kartları, seyahat çekleri, banker senetleri (banker drafts))
6. Garanti ve taahhütler
7. Kendi hesabına veya müşteriler hesabına aşağıdaki konularda yapılan ticari

³⁵Aynı, s.46.

³⁶Erdem, a.g.e., s.61.

³⁷Bkz.: Kumrulu, a.g.e., s.74-75.

³⁸Özellikle; tüketici kredisi, ipotek karşılığı ödünç verme, factoring ve fatura iskontosu, ticaret finansmanı (forfaiting dahil).

işlemler:

- (a) Para piyasası araçları (çekler, senetler, mevduat sertifikaları vs.)
 - (b) döviz
 - (c) Vadeli mali işlemler ve opsiyonlar
 - (d) Döviz ve faiz oranları araçları
 - (e) Menkul kıymetler
8. Hisse senedi ihracına iştirak ve bu ihraç işlemleriyle ilgili hizmetlerin görülmesi
 9. Para piyasası ajanlarının faaliyetleri (money broking)
 10. Portföy yönetimi ve danışmanlığı
 11. Menkul kıymetlerin muhafazası
 12. Kredi referans hizmetleri
 13. Kiralık kasa hizmetleri

Merkezin bulunduğu (home) üye Devlet iznine -veya lisansına- sahip olan bir kredi kurumu, diğer üye ülkelerde, bu ülke yetkililerinden ayrıca izin almaya ihtiyaç duymaksızın, serbestçe şube açabilir veya hizmet sunabilir (madde 6 ve 18). Bu şekilde, merkezin bulunduğu ülke lisansı, tüm Toplulukta geçerli "tek lisans" özelliğini almaktadır. Yani bir "Topluluk bankacılık lisansının" yaratılması değil, bir üye devletin verdiği lisansın, "karşılıklı tanıma" ilkesine uygun olarak, diğer üye Devletlerce kabul edilmesi söz konusudur. Burada iki koşula dikkat etmek gerekir. Birincisi, kredi kurumunun faaliyetleri alınan izinde gösterilmelidir. İkincisi ise, bu faaliyetlerin yönergece gösterilen faaliyetler olmasıdır³⁹.

Özetlenirse; Avrupa Birliği'nde İkinci Bankacılık Yönergesi ile üye ülkelere bankacılık sistemine giriş için herhangi bir engel kalmamıştır. Belirli bir asgari sermaye yöneticilerle-ortakların statülerinin uygunluğu, borç ödeyebilme oranı, ortak denetim standartlarına uygunluk gibi kriterleri tutturmak yeterlidir. «Kredi kuruluşlarının borçlarını ödeyebilme oranını (solvency ratio) %8 olarak belirlemiştir. Diğer taraftan, Avrupa Birliği Yönergesi bankaların, faaliyetlerini finans dışındaki alanlara doğru genişletmesine sınırlar getirmektedir»⁴⁰.

2.2 Globalleşme Sürecinde - Artan Rekabet Ortamında A.B.'nde Bankacılık Sektörünün Yönelimleri

1980'lerde başlayarak ve gittikçe hızlanarak gündeme gelen globalleşme konusu; dünya genelinde faaliyet gösteren şirketlerin küreyi tek bir pazar gibi görmelerine, çalışmalarını dünya çapında yönlendirmelerine dayanır. Bu bakış tarzının yakalanabilmesi sonucunda; uluslararası seviyede, dünya pazarlarına hakim, rekabet gücü yüksek ekonomik birimlere sahip olunur. Bu gerçeğin gündeme getirdiği olgu da şirketlerin

³⁹Erdem, a.g.e., s.63.

⁴⁰"AB'de Bankacılık Sektörü", *Dünya Gazetesi* (25 Nisan 1994), s.4.

birleşmeleridir. Çünkü, özellikle teknolojik gelişimin hızlandığı dönemde birleşmeler kaçınılmaz ve şirket çıkarları için zorunlu olmaktadır. «Birleşmeyi seçen şirketlerin aslında küçülmeye başlayan şirketler olması ve çözümünü birleşmede görmeleri devler dünyasında varolma çabasının farklı bir boyutu»⁴¹ olarak yorumlanır.

25 Mart 1957 Roma Antlaşması Globalleşmede başka bir adım olarak ortaya çıkmaktadır. Ocak 1991 tarihinde üye ülke yaşayanlarının daha iyi ekonomik koşullar sağlama amacına yönelik olarak, 12 ülkenin Ortak pazar ekonomisinde daha kazançlı olma ümidiyle ortak bir çaba başlattıkları görülmektedir. Sınırları aşan ve çok boyutlu bir olay olan globalleşme son elli yıldan beri gerçekten hissedilmektedir. 1990'lı yıllarda teknolojik, ekonomik, sosyal ve jeopolitik boyutlu bir globalleşme rüzgarının dünyayı etkilediği, 20. yüzyılın ilk yarısında politik alanda gerçekleşen globalleşmenin yüzyılın ikinci yarısında ise ekonomik ve sosyal alanda yoğunlaştığı görülmektedir⁴².

Avrupa Birliğin'deki tek pazar, tek para birimi ve bilgi teknolojilerindeki muazzam gelişmelerin sonucunu; üretkenliğe, verimliliğe, pazar payının artırılmasına yönelik çalışmaları gündeme getirmektedir.

Avrupa bankacılık sistemi, teknolojik gelişme ve deregülasyon eğilimi sebebiyle yoğun bir rekabet ve yeniden yapılanma süreci yaşamaktadır. Euro'nun bu sürecin hızlanması yönünde ilave bir baskı getireceği söylenebilir. Belirtilen etki büyük ölçüde derin ve likit bir para ve sermaye piyasası oluşması beklentisinden kaynaklanmaktadır. Para ve sermaye piyasasının gelişmesi ve büyümesi, firmaların finans ihtiyacını kısa vadede "commercial paper" gibi enstrümanlarla ve uzun vadede ise tahvil gibi araçlarla daha ucuz karşılamalarına sebep olacaktır. Öte yandan fon arzedener açısından banka mevduatına karşılık mutual fund ve repo gibi enstrümanların daha cazip yatırım aracı olarak ortaya çıkabileceği, Kara Avrupasında hakim olan üniversal bankacılık yapısının Anglo-Sakson sistemine doğru kayacağı ve geleneksel bankaların hakim konumlarını kaybedeceği beklenebilir. Bu gelişmeler ise mevcut bankalar arasında birleşmelere ve uzman bankacılığa yönelmelerine yol açabilir. Ancak beklenen dönüşümün gerçekleşmesinin önündeki en önemli engeller bankacılık kesiminde devletin yüksek oranlı payı ve işgücü piyasasının rijitliğidir. Özellikle işgücü piyasasında işçi çıkarmanın zorluğu banka birleşmelerinin faydalarını azaltacak, kamunun bankacılık kesimindeki ağırlığı ise değişimin hızının yavaşlamasına yolaçabilecektir⁴³.

Tek para uygulamasıyla birlikte bankacılık sisteminde rekabet açısından farklılaşma sağlayacak olan faktörler, işletmelerdeki etkinlik (en az maliyetle en yüksek verimi sağlayabilmek), müşterilerin taleplerini karşılayabilme becerisi, müşterilere geçiş

⁴¹"İş Dünyasının Falcısı: Peter Drucker", *Dünya Gazetesi* (19 Eylül 1998), s.13.

⁴²Aksoy, a.g.e., s.99.

⁴³Hayrettin Kaplan, "EURO'nun Avrupa Finansal Piyasaları Üzerindeki Muhtemel Etkileri", *Active*, Sayı 2 (Ağustos-Eylül 1998), s.64.

aşamasında ihtiyaç duydukları destek hizmetlerini (eğitim, bilgilendirme, danışmanlık) sağlayabilme, ulusal para birimleri ile euronun birlikte yürürlükte olacakları dönemde müşterileri muhtemel hatalardan kaynaklanabilecek zararlara karşı koruma, müşterilerin kendi işletmeleri ve hesapları için öngördükleri dönüşüm takvimine uyum sağlama olacaktır. Bankaların pazarlama stratejilerini, müşteri, hizmet, coğrafi yapı ve dağıtım kanalları açısından yeni pazar bölümlendirmeleri yapacak şekilde değiştirmeleri gerekebilecektir⁴⁴.

2.2.1. Kurumsal Düzenlemelerde Uyumun Sağlanması

Globalleşme sürecindeki ekonomik yapılarda her geçen gün daha da rekabetçi bir yapı kazanan bankacılık sektörünün, Avrupa Birliği'ndeki yasal mevzuat ve düzenlemelerinde uyumun sağlanması için önemli çabalar sarfedilmektedir. Bu çabaların amacı, bankaları piyasa koşullarındaki gelişmelere-değişimlere hızla uyumunu sağlayarak piyasa ve kredi risklerini azaltmayı amaçlamaktadır.

Bankacılık sisteminin korunması ve güvencesine ilişkin basiretli (prudential) düzenlemeler ile iş kuralları ve müşterinin korunmasına yönelik düzenlemeleri birbirinden ayırmak gerekir. Basiretli düzenleme dikkate alındığında harmonizasyonun ulusal finansal sistemlerin birbiriyle entegrasyonu ve bütünleşmiş piyasaların oluşmasında önemli bir rol oynadığı görülmektedir. Buradaki globalleşme sürecinin ulusal temeldeki kurumsal düzenlemeler konusunda iki ana poblemlerle karşı karşıya kaldığı görülmektedir⁴⁵.

- Finansal gelişmelerin (olumlu/olumsuz) bulaşıcı bir hastalık gibi finansal piyasalar arasında çok çabuk yayılması nedeniyle minimum prudential güvenlik önlemlerinin alınarak uluslararası arenada uygulanması tüm tarafların yararına sonuç verecektir.

- Finans işinin çok hareketli, mobil olması; kurumsal düzenleme maliyetinin dekkate değer ölçüde farklılıklar göstermesi, iş hacminin büyümesinin piyasa yapısındaki kolaylıklar ile doğru orantılı olması rekabet sisteminde olumsuzluklar doğurmaktadır⁴⁶.

AB Direktiflerinin amacı, AB Üye Devletleri bankacılık sistemlerini birbirlerine uyumunu sağlayarak yalnızca mevduat sahiplerini ve kredi sistemini korumak değil, herhangi bir Üye Devlette kurulan kuruluşlarının, hizmetlerini faaliyette bulunan Üye Devlet makamlarının iznine gerek duyulmadan AB genelinde şubeler açarak serbestçe

⁴⁴Eray Yüksek, "Euro'nun Finansal Sektör Üzerindeki Etkileri", *Active*, Sayı 4 (Aralık 1998-Ocak 1999), s.18.

⁴⁵Yener Altunbaş, Ayhan Sarısu, *Türk Bankacılık Sisteminin Avrupa Birliği Bankacılık Sistemine Entegrasyonu*, s.100

⁴⁶Aynı, s.100.

yerine getirebilecekleri Tek Avrupa Bankacılık Pazarını oluşturmaktır. Bu nedenle Üye Devlet bankacılık sistemlerinin AB Direktifleri çerçevesinde işleme son derece büyük önem arz etmektedir⁴⁷.

Bankacılık alanında Avrupa Tek Pazarı hedefi, 15 Aralık 1989'da kabul edilerek 1 Ocak 1993'de yürürlüğe giren 89/646/EEC sayılı İkinci Bankacılık Direktifi ile gerçekleştirilmeye çalışılmaktadır. İBD'nin temelinde bankalara "menşe ülkesi" (home country) yetkisine dayanan tek bir Avrupa lisansı verilmesi ilkesi yatmaktadır. Bu lisans menşei bir Avrupa Birliği Üye Devleti olan bankalara ve diğer kredi kurumlarına Topluluk genelinde şube açma veya sınırötesi hizmetler sunma yoluyla faaliyetlerini sürdürme serbestisi tanımakta, bunun için evsahibi Üye Devletin özel iznini gerektirmemektedir. Bir başka deyişle, AB bankaları her Üye Devlette ayrı ayrı yetkilendirme prosedürüne tabi tutulmadan faaliyette bulunabileceklerdir⁴⁸.

2.2.2. Büyüme Stratejileri - Birleşmelere Yönelim

Globalleşme sürecinde, globalleşmeye uyum zorunluluğu söz konusu olmaktadır. Teknolojideki yoğun gelişme ve beraberinde getirdiği yüksek ArGe masrafları, sektör ve firmalar üzerinde, üretim süresi kısa, yüksek harcama gerektiren ve esnek üretim sürecine sahip ürünlerin geliştirilmesi şeklinde zorlayıcı bir etkide bulunmaktadır. Bunun gerçekleşmesi durumunda, yeterli kapasitesi olmayan sektör ve firmaların rakipleriyle rekabet edemeyeceği açıktır. Buna göre, global paylaşım sistemine uyum, ulusal ülke ekonomilerinde, globalleşme süreci içinde veya globalleşme sürecinin başlangıç aşamalarında, gösterilecek yeniden yapılanmaya bağlıdır. Ticari ilişkilerde dünya ölçeğinde geçerli standartlar uygulanmaktadır. Halbuki, ekonomik ve teknolojik prosedürün bütünleştirilmesi, uluslararası kuruluşlarca çizilen çerçevelere uyum, global yeniden yapılanma hareketinin yönünü ana hatlarıyla belirler. Bu konuda alınacak mesafe ise, globalleşme olgusunu basit bir karşılıklı bağımlılık olmaktan çıkarıp, ülke ekonomisinin dünyayla entegrasyonunu sistematik bir yaklaşım haline getirir⁴⁹.

AB içinde yer alan bankaların; dünyadaki globalleşme, bloktaki rekabet ortamında serbestçe faaliyet gösterebileceği güçlü bir yere sahip olmak için stratejiler geliştirmesi ve uygulamaya koymaları gerekmektedir. Çünkü, küreselleşmiş ve rekabete dayalı bir piyasa tüm sektörlerde özellikle de bankacılık sektöründe güncel sorunlardandır.

Bu sorunlara karşı farklı stratejiler uygulanmaya konmaktadır. Bunların ortak noktaları ise sektördeki birleşmeleri zorunlu hale getirmesidir. Birleşmeler; tek pazar

⁴⁷Benelux Ekonomileri ve Bankacılık Sistemleri, AB Danışmanlık ve Yatırım Hizmetleri A.Ş., 1997, Aylık Rapor, s.21.

⁴⁸Aynı, s.21.

⁴⁹Aksoy, a.g.e., s.99.

oluşumları, büyüyen dış dengesizlikler, yükselen yeni korumacılık ve teknolojik gelişmelerle gündeme gelen rekabet ortamının sonuçlarıdır.

Bankacılık sektöründe finansal süpermakretler kavramının da gündeme getirdiği işletmecilikte; tasarruf ürünü olan sigortacılık ürünleri de banka şubelerinde verilmeye başlanmıştır. Bunun birleşmeler şeklinde yeni oluşumlara yol açması, rekabet ortamında her iki sektörün birbirinin portföyünden, dağıtım kanallarından faydalanması gerçeğine dayanır.

Bankaların rekabetçi ortamlarda faaliyet göstermesi için benimsedikleri diğer bir strateji sınır ötesi genişlemelerdir. Bu strateji diğer ülkelerde direkt yatırımlarla banka kurulması şeklinde olabileceği gibi, yabancı bankaların devralımı halinde de gerçekleşebilir. Ancak direkt yatırımlar yasal engeller ve yüksek müşteri tepkileri ile pratikte fazla ilgi görmemektedir. Bunun yerine doğrudan kontrolün sağlandığı bankaların devralımı daha avantajlı görünmektedir. Burada ise yüksek maliyetler ve birleşen şirketlerin organizasyon sorunları ortaya çıkmaktadır. Üçüncü olarak ölçekleri açısından benzerlik gösteren bankalar birbirleriyle stratejik yandaşlık kurabilirler. Böylece her iki bankanın mülkiyeti devralım açısından tehdit edilmeden bağlantılar gerçekleştirilebilir. Dördüncü olarak ise bankalar hisse paylarının değişimine gitmeden kooperasyon anlaşmaları yapabilirler. Bu şekilde her iki bankanın müşterisine diğer bankadan aynı şekilde yararlanma hakkı tanınmaktadır⁵⁰.

Özetle, finansal globalleşme, finansal derinleşmeyi geliştiren bir süreç sonunda bankalarca verilen hizmetlerde, enstrümanların-tekniklerin çeşitlenmesi ve yaygınlaşmasını sağlamıştır. Bu tür hizmetlerin -artan teknolojik gelişmelerle- tüm bankalarda kısa zaman aralıklarıyla aynı anda verilebilmesi imkanıyla da piyasalara giriş avantajı, piyasa payının artırılması, maliyetlerin düşürülmesi için birleşmeler veya karşılıklı sermaye iştirakleri ölçeğin artırılmasında önemli bir değişim olarak gözükmektedir. Çünkü artan rekabet ortamı ticari bankaları; özel finans kurumları, yatırım bankaları, sigorta şirketleri ve diğer aracı kurumlarla birleşmelere zorlayarak çok çeşitli hizmetleri aynı grup altında veren yapılanmalara yönlendirmektedir.

3. TÜRKİYE VE AB BANKACILIĞI'NDAKİ TEKNOLOJİK GELİŞİMİN KARŞILAŞTIRILMASI

Avrupa bankacılık sistemiyle doğrudan rekabet etmek zorunda kalan Türk bankacılık sistemi AB'nde uygulanan ortak normlara da uymak durumundadır. Gerek uyum süreci gerek rekabet edebilme gücü açısından bankacılık sektörü diğer sektörlerle göre en az

⁵⁰Deniz Balak, Dilek Seymen, *Avrupa Birliğine Uyum Sürecinde Gümrük Birliği'nin Türk Bankacılık Sistemi Üzerindeki Muhtemel Etkileri* (Türkiye Bankalar Birliği Yayını: 201, İstanbul: 1996), s.34.

sorunlu sektör durumundadır. Bu konudaki en önemli sorun Türk ekonomisinin içinde bulunduğu istikrarsız ortamın bankacılık sektörünün rekabet şansını önemli ölçüde azaltıcı etki yapmaktadır. Türkiye'nin bütün sektörleri için önemli bir dezavantaj olan yüksek enflasyon ve kamu açıklarının Avrupa Birliği normalarına indirilmesi bankacılık sektörü için de yapısal reform süreci olacaktır. Türkiye ekonomisindeki bu yapılanmanın neden başarısız olduğuna ve çözümlerine kısaca değinilecektir.

Avrupa'nın 1 Ocak 1999'da başlayan Ekonomik ve Parasal Birlik'deki (EPB) üçüncü aşamasının temel dinamiği olan tek para birimi Euro da döviz olarak kullanılmaya başlanmıştır. Bu aşamaya geçilebilmesi için yerine getirilmesi gereken makro-ekonomik yaklaşım kriterlerine daha önce değinilmiştir. 5 nolu tabloda da görülen Avrupa Birliği üyelerinin gösterdiği bu performans rakamlarını Türkiye açısından yorumlamak konu açısından önemlidir. Çünkü, yukarıda bahsedilen sorunların kaynağı enflasyonun ve bununda en önemli nedeni kamu açıklarının sonucu olan yüksek faiz oranlarının Avrupa Birliği'yle karşılaştırılması çözümü göstermektedir. Çözüm; kamu açıklarının azaltılması özellikle maliyeti yüksek olan iç borçlanmadan vazgeçilmesidir. Bu da, gelirlerin artırılması, harcamaların kısıtlanması şeklinde tek cümlede söylenecek olan Türkiye açısından ekonomik sistemin yeniden yapılandırılmasıdır.

Bunun için de mali sektöre yönelik yeniden yapılanma projelerinin gündeme getirilmesi gerekir. Çünkü «dünya ekonomisinde özellikle 1980'li yıllarda başlayan küreselleşme eğilimlerindeki artışa paralel olarak, sermaye hareketlerinin ve mali işlemlerinin serbestleşmesi, mali sermayenin milli kimlik yerine uluslararası kimlik kazanmasına yol açmıştır. Dünya ekonomisinde teknolojinin ve yeni yatırım araçlarının etkisi ile gelişen sermaye piyasası, sermayenin üretim süreci dışında geçirdiği zamanın azalmasına yol açmıştır. Fon yaratmak üzere yeni finansal araçların devreye girmesi ise, yabancı sermaye girişlerini artırarak gelişme yolunda olan sermaye piyasalarının (emerging markets) ortaya çıkmasını sağlamıştır. Para ve sermaye piyasalarından oluşan mali piyasalar ekonomide kaynak birikiminin gerçekleştirilmesini, kaynakların rasyonel değerlendirilmesini ve fon akışının düzenli olmasını sağlamaktadır. Kısa vadeli fon arzı ve talebinin karşılaştığı para piyasası ile uzun vadeli fon arz ve talebinin karşılaştığı sermaye piyasası birbiriyle uyum içerisinde çalıştığında, ülkenin kalkınma finansmanının organizasyon imkanlarını artırabilmektedir⁵¹.

Türkiye'de, para ve sermaye piyasalarının denetim ve düzenlemesindeki başlıca üç kurum; Hazine, Merkez Bankası, Sermaye Piyasası Kurulu arasında koordinasyonun sağlandığı yeni yasa tasarılarının çıkması sorunun çözüm başlangıcı olacaktır. Fakat bankacılık ve siyaset, Türkiye'de çok içiçe: Kullanılan teknikler, çalışanların kalitesi açısından Avrupa ve Amerika'daki bankalar düzeyinde bankalar var. 1980'den sonra inanılmaz bir gelişme yaşandı. Zaten 1980 öncesinde yapılan da pek bankacılık değildi;

⁵¹Rıdvan Karluk, **Türkiye Ekonomisi:Tarihsel Gelişim Yapısal ve Sosyal Değişim** (Beşinci Basım, İstanbul: 1997), s.355.

Ankara'nın yarattığı bir sistemdi. Bankacılık 18 yılda çok gelişti. Bugün yine siyasetten arındıramıyoruz; çünkü Türkiye'deki en büyük fon kullanıcı devlet. Sadece devlete borç veren bankalar var»⁵².

İstikrarlı bir hükümet, her ülkede, daima yatırımcıların güvenini güçlendiren temel etken olmuş ve uzun vadeli reformların yürürlüğe konmasını sağlamıştır. (...) Vergi reformu, özelleştirme, modernisasyon, yasama düzenlemeleri önemli yapılanmalardır. Önde gelen Avrupa ülkeleri ile karşılaştırıldığında, yeterince gelişmemiş olmasına karşın, Türkiye'nin mali yapısının hızla modernleştiği görülüyor. Enflasyon nedeniyle gerçek bir orta ve uzun vadeli piyasanın oluşmamış bulunması hiç kuşkusuz Avrupa ülkeleri ile olan temel farklılık⁵³.

Avrupa Birliği'nin tam üye olma yolunda tercihini yapan «Türkiye, esas itibariyle sadece kendi gücüne ve olanaklarına dayanarak bütün Avrupa ülkelerinden daha hızlı bir kalkınma sürecini gerçekleştirmiştir. Türkiye, satınalma gücü hesabıyla toplam gayri safi milli hasılda Batı Avrupa'nın altıncı büyük ülkesi haline gelmeyi başarmıştır. Dış ticarete dünyanın en hızlı gelişen ülkeleri arasında yer almış, döviz rezervlerini de rekor düzeyde artırmıştır. 1963 tarihli Ortaklık Anlaşmasının gereği olarak 1996 yılında gerçekleştirilen Gümrük Birliği'nde, hiç değilse başlangıç döneminde, AB ülkelerine yaramış, o ülkelerin Türkiye'ye yönelik ihracatlarında yaşanan patlamanın sonucunda Türkiye'nin AB'ye ticaret açığı beş milyar dolar birden artarak on milyar doların üzerine çıkmıştır. AB bu dönemde de Gümrük Birliği'nden kaynaklanan mali yükümlülüklerini yerine getirmemiştir. Türkiye'ye yönelik yabancı yatırımlar da, alınan çeşitli teşvik tedbirlerine rağmen beklenen seviyeye ulaşamamıştır»⁵⁴.

Özetle belirtmek gerekirse 6 nolu tabloda görüleceği gibi, «Türkiye ekonomisinin 1990-1995 dönemindeki performansı değerlendirildiğinde, AB'nin makro ekonomik yaklaşım kriterlerine uyumu açısından en olumsuz durum, enflasyon ve faiz oranlarındadır. Kamu açıkları açısından Türkiye'nin performansı biraz daha iyidir. Kamu Kesimi Borçlanma Gereği (KKBG)/GSYİH oranı 1995 yılında %6.6 olmuştur. Maastricht antlaşması'nda öngörülen referans değeri %3 tür. 1990-1995 döneminde bu kritere, AB'ne üye çok az ülke uyabilmiştir. Türkiye, bu kritere uyum açısından Yunanistan ve 1990, 1994 ve 1995 yıllarında da İtalya'dan daha iyi bir performans göstermiştir. Maastricht antlaşması'na göre, üye devletlerin planlanan ya da fiili kamu borçları stoklarının GSYİH'ya oranının %60'ı geçmemesi gerekir. Bu kritere 1990-1995 döneminde AB ülkelerinden sadece Fransa ve Lüksemburg Türkiye'den daha iyi bir durumda olup, Türkiye bu kritere uyum açısından diğer AB ülkelerini geride bırakmıştır.

⁵²Aydın Ulusan (West Merchant Bank Türkiye Temsilcisi), "Türk Siyasetine İnanmıyorlar", *AD Business Dergisi*, Sayı 5 (1998), s.45.

⁵³Patrice de SaintAndrä (BNP-AK Dresdner Bank Genel Müdürü), "İstikrara ihtiyacımız Var", *AD Business Dergisi*, Sayı 5 (1998), s.46.

⁵⁴Onur Öymen, *Türkiye'nin Gücü* (İstanbul:1998), s.224.

Türkiye, faiz oranları alanında AB ülkelerinin performansının oldukça gerisindedir. Bunun sebebi, Türkiye'deki yüksek enflasyondur. Enflasyon oranı Türkiye'de düşüremediği için uzun vadeli nominal faiz oranları da buna paralel olarak yüksek olmaktadır. Ayrıca kamu açıklarının giderek iç borçlanma ile karşılanması da faiz oranlarının düşmesini önlemektedir⁵⁵.

Tablo 6
Maastricht Kriterlerine AB ve Türkiye'de Uyum

Kriterler	AB (1995)	Türkiye (1995)	Plan Hedefleri 2000 ⁽¹⁾
1. Enflasyon (%)	3.4	78.9	6.0-8.1
2. Nominal Uzun Vadeli Faiz Oranı (%)	8.2	108.2	16.6-19.8
3. Kamu Borçlanma Gereği/GSYİH (%)	3.0	6.6	3.0-3.2
4. Kamu Borçları Stoku/GSYİH (%)	60.0	45.9	41.9-39

(1) Birinci sütun %5.5'lik, ikinci sütun %7.1 büyüme oranlarına göre.

Kaynak: Rıdvan Karluk, **Türkiye Ekonomisi:Tarihsel Gelişim Yapısal ve Sosyal Değişim** (Beşinci Basım, İstanbul:1997), s.580.

3.1. Kullanılan Teknoloji Ürünlerinin Önemi ve Karşılaştırılması

Uluslararası ekonomik yapıları belirleyen yasal çerçevenin 1980'li yıllardan itibaren serbestleşmesi (deregülasyon), dışa açılması (globalizasyon) ve teknolojiadaki gelişmeler ülkeler arasındaki coğrafi sınırların önemini büyük ölçüde kaybettirmiştir.

Küreselleşme olarak da adlandırılan bu olgunun ülkeler arasındaki ekonomik etkileri artan rekabet olarak tüm sektörlerde kendisini göstermektedir. Artan rekabet firmaların ürün çeşidini devamlı artırmalarını, farklı pazarlara girebilmek için araştırmalar yapmalarını, yeni dağıtım ve pazarlama kanallarının kurulmasını gerektirmektedir. Bu yapılanma ve rekabetçi bir ortamda ayakta kalabilmek için yapılan yatırımlar işletmelerin büyümesine ve/veya büyüme için yeni stratejilerin oluşturulmasına yol açacaktır.

Bu gelişmelerin bankacılık sektöründeki etkilerinin en önemlisi günümüzde banka birleşmeleridir. «Birleşmeden beklenen sonuçlar çeşitli etkenlerden dolayı farklılık göstermekle birlikte, temel olarak belli saiklerden kaynaklanmaktadır. Bunlar, nakit akım riski ile kazanç riskinin azaltılması, ölçeğin artması ile birlikte prestij ve pazar payının artacağına olan inanç ve farklı pazarlarda çalışabilme imkanı ile buna bağlı olarak farklı

⁵⁵Karluk, Türkiye..., s.580-581.

müşteri portföyüne sahip olmak suretiyle ekonomik koşullara bağlı risklerden mümkün olduğunca kaçınmak olarak sıralanabilir»⁵⁶.

Bankacılık sektöründeki bu rekabetçi problemleri çözmede bilgi teknolojileri merkezi bir rol oynamaktadır ve gelecekte de bu devam edecektir. Dünyadaki bankacılık ticaretinde genel kabul görmüş fikir; bu ticaretin gelecekteki süreci üç temel hareket gücü tarafından yönlendirilecektir:

- Artan rekabet
- Hükümetlerin piyasaların işleyişinden kontrolü kaldırması
- Yeni teknoloji

Banka yönetimlerinin bu üç güçten yeni teknolojinin rolüne konsantre olması çok iyi olacaktır. Çünkü bu şu anda kontrol edebileceği tek hareket gücüdür. Bankaların rakipleri üzerinde rekabetçi üstünlük sağlayabilmeleri için finansal sektörde teknolojinin oynadığı rol özetlenirse:⁵⁷

- Finansal piyasalarda daha önce rakip şirketleri dışarıda bırakmak için teknoloji bu kadar kullanılmamıştı. Mevcut teknolojinin alanı bu kadar kapsamlı değildi.

- Finansal piyasaların şu anda uğradıkları değişiklikler üç temel güç nedeniyledir: Dünya çapında yeniden düzenleme, teknolojinin etkisi ve kullanıcılar arasında artan çokbilmişlik. Daha fazla bütünleşme imkanları, gelişmiş telekomünikasyon, daha ileri ticaret sistemleri ve global yirmi dört saat ticaret doğrultusundaki devamlı değişimin hepsi katkıda bulunan faktörlerdir.

- Hızlanan değişim oranı geleceğin tahmin edilebilirliği üzerinde duracaktır. Mübadeleler yeni teknolojiden yararlanmaya ve bunların faaliyet alanlarını genişletmeye devam etmektedirler: Finansal kuruluşlar yeni aletler ve teknikleri benimsemekte ve kanun koyucular yeni yasalar, anlaşmalar ve yatırımcıları koruyucu kanunlar ile faaliyetleri sınırlamaya ve teşvik etmeye devam etmektedirler.

Geleceğin şekli nasıl değişirse değişsin kazanan; bu değişikliği rekabetçi üstünlüğe dönüştürebilmek için doğru teknolojik aletleri kullanan kuruluşlardır. Bankaların temel rekabetçi problemleri çözmede kullanılacak teknolojinin gelişim aşamalarının karakteristikleri ise aşağıda verilmektedir⁵⁸.

⁵⁶Serdar Sümer, "Banka Birleşmeleri", *Active Dergisi* Şubat-Mart 1999, s.8.

⁵⁷Bkz. James Essinger, *Banking Technology as a Competitive Weapon* (London:1991), s.3

⁵⁸Bkz.: Aynı, s.15.

- **Başlangıç Aşaması**
 - Teknoloji halen geliştirilmekte ve teknik problemler yenilmiş gözükmemekte.
 - Teknoloji ticari olarak geniş ölçüde piyasada mevcut değildir.
 - Değerli yatırım, bu aşamada olan ve teknolojiyi geliştirmeye çabalayan her bir banka tarafından talep edilmektedir.
 - Geliştirme’de bir parça risk vardır. Söz konusu teknolojinin bankanın müşterileri tarafından kabul edilip edilmeyeceği (perakende bankalardaki teknolojik gelişme durumunda) ya da banka çalışanları tarafından kullanılabilir ve kârlı bulunup bulunmayacağı kesinlik kazanmadığı sürece, bu riskten kaçınılamamaktadır.

Başlangıç aşamasında olan teknolojik öncülüğünün örnekleri arasında akıllı kartlar (smart card) ve kişisel bilgisayara dayanan ev bankacılığı yer almaktadır. Farklı ülkeler farklı zamanlarda farklı başlangıç teknolojileri üzerinde odaklanmaya eğilimli olsalarda, başlangıç teknolojisinin başlangıç aşamasında olması ülkeden ülkeye değişmektedir. Örneğin Fransa’da, akıllı kartlar bankacılar arasında 1980’lerden beri ilgi odağı ve halen başlangıç aşamasındadır. 1990’ların başında ise büyüme aşamasına geçmiştir. İngiltere’de ise akıllı kart teknolojisi daha az gelişmiş ve büyüme aşamasına girmesi daha fazla zaman almıştır.

- **Büyüme Aşaması**
 - Teknolojiye geniş ölçüde ticari olarak ulaşılabilme;
 - Teknoloji tasarlanan kişiler tarafından artan bir şekilde kabul edilmektedir;
 - Temel gelişme, yatırım masrafları öncü yayıcılar tarafından yapılmış olduğundan, bu teknolojiyi yaymak isteyen bankalar büyük ihtimalle yüksek gelişme masrafları (harcamaları) ile karşı karşıya kalmayacaklardır;
 - Bu teknolojiyi yaymak istemeyen bankalar ise artan rekabetçi baskı altında kalacaklardır;
 - Teknolojinin artan yayılımına karşı belli bir eğilim var;
 - Teknoloji bankaların çoğunun sağladığı bir noktaya hala ulaşamamıştır.

Her ne kadar son iki özellik birbirine zıt gibi görünsede, bu gerçekte böyle değildir. Büyüme aşamasının bu birbiriyle çatışan özellikleri teknolojinin tamamlanması dinamik bir değişim durumundadır. Bir çok banka teknolojinin yayılması konusunda daha da ilgilidirler. Bir çok bankacılık teknolojisi şekilleri büyüme aşamasını geçmiştir. Bugün bankalar, gerçek-zaman hesaplarının satır ve sütünlarda gösterildiği çalışma tablolarını, şube otomasyonunu, telefon bankacılığını, uzman sistemlerini, interaktif terminalleri ve EFTPOS’ kullanmaktadır.

- **Olgunluk Aşaması**
 - Günümüzde teknoloji bankaların çoğunda kullanılmaktadır;
 - Kişiler arasında teknoloji çok geniş bir şekilde kabul görmüştür;
 - Günümüzde genel olarak tüm bankaların sahip oldukları gerçeği, teknolojiye sahip olmayan bankaların ise rekabette dezavantajlı durumda olduklarını gösterir;
 - Rekabetçi üstünlükte bundan başka kazançlara ancak teknolojiye incelikler sağlamak ile ulaşılabilir.

Finansal yeniliklerin ortaya çıkışında önemli rol oynayan teknolojik gelişme sayesinde ödeme sistemlerinde büyük gelişmeler yaşanmaktadır. Ödemelerin elektronik olarak dünyanın her yerine yapılabilmesi, «mal ve hizmetlere elektronik olarak ödeme yapılması fikri yeni değildir. Her yanımızda yapılan muamelelerin sürecinin en azından bir bölümünün elektronik olarak gerçekleştiğine tanık olmaktadır. 1970'lerin sonu ve 1980'lerin başından beri, çeşitli projeler ödemelerin bilgisayar ağları üzerinden yapılmasına olanak vermek için tasarlanmıştır»⁵⁹.

1980'li yıllardan itibaren ekonomik yapılarda görülen hızlı gelişmeler de işletmelerin teknolojiye bakış açılarını değiştirmeye başlamıştır. Diğer taraftan «büyük kuruluşların enformasyona-dayalı hale gelmek dışında, pek bir seçme şansları yoktur. Bir kere, demografi böyle bir değişikliğe zorlamaktadır. İstihdam alanındaki ağırlık merkezi, beden işçileri ve masa başında kırtasiye işleriyle uğraşan kimselerden, ticaret dünyasının yüzyıl önce ordudan aldığı kumanda-ve-kontrol modeline karşı direnen bilgi işçilerine doğru hızla kaymaktadır. Ekonomi bilimi de değişiklik olmasını, özellikle de büyük işletmelerin yenilikler yapmasını ve girişimci olmasını söylemektedir. Ama bu değişme için olan zorlama, her şeyden çok enformasyon teknolojisinden gelmektedir»⁶⁰.

Enformasyon, bir önemi ve amacı olan veri demektir. O halde veriyi enformasyona dönüştürmek için bilgi gerekir. Ve bilgi, doğası gereği, uzmanlık içeren bir şeydir. (Aslında gerçekten bilgili olan kimseler fazla uzmanlaşma eğilimindedirler, çünkü her zaman öğrenecek daha pek çok şey vardır.) Enformasyona-dayalı kuruluş, genelde alışık olduğumuz kumanda-vekontrol yapısından çok daha fazla sayıda uzman gerektirir. Dahası, uzmanlar şirket merkezinden çok, çeşitli işletmelerde çalışırlar. İşler durumdaki kuruluş, her çeşit uzmanın görev yaptığı bir kuruluş haline gelir. Enformasyona-dayalı kuruluşlarda, hukuki danışmanlık, halkla ilişkiler, insan kaynakları ve işveren-işçi ilişkileri gibi merkezi işletmeyle ilgili çalışmalara olan ihtiyaç her zamanki kadar büyüktür. Ancak hizmet elemanları ihtiyacı-yani, işletme sorumlulukları taşımadan danışmanlık yapan, görüş bildiren, eşgüdüm sağlayan insanlara olan ihtiyaç-çok önemli bir biçimde azalmaktadır. Enformasyona-dayalı kuruluşun, *merkezi* yönetimi açısından pek az uzmana ihtiyacı vardır, belki de hiç yoktur⁶¹.

⁵⁹Donal O'Mahony, Micheal Peirce, **Electronic Payment Systems** (Norwood:1997), s.1.

⁶⁰Peter F. Drucker, **Yeni Gerçekler** (Üçüncü Basım, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları No:315, Ankara:1993), s.211.

⁶¹Aynı, s.213.

Diğer taraftan, 1980 yılı öncesinde banka yönetimi uzun yıllar işletmelerini genelde mivduat, yatırımlar (iştirak, gayrimenkul), krediler (ticari kredi) ve idari faaliyetler olarak düşünme eğiliminde idiler. Bu fonksiyonları, bankanın gelirini yaratmakta, dolayısıyla banka işletmesinin en önemli işini oluşturmakta idi. Teknolojik gelişmeler ve uygulamalarla birlikte yeni faaliyet alanları ortaya çıkmış ve bankaların organizasyonlarında yeni bölümler ve yeni hizmetler olarak önem kazanmaya başlamışlardır. Bunlardan fon yönetimi, menkul kıymetler ve bireysel bankacılık bölümleri tamamen bilgi teknolojisi destekli olarak yürütülmekte, bankalara yeni uzmanların girmesine ve bir takım ekiplerin oluşmasına neden olmaktadır. Bankanın yönetiminde oldukça önemli olan bu birimler, banka içinde önemli güç merkezleri durumuna gelmektedir⁶².

Bunlar, yaygın teknolojinin kullanımı sayesinde; bilginin piyasalarda hızla ilerlemesine imkan veren, karar alma yatırım yapabilme esaslı ürünlerin artan bir şekilde elektronik olarak yapılmasını sağlayan teknolojilerle elektronik bankacılığı gündeme getirmiştir.

Elektronik bankacılığın iş aleminin geleneksel yapısını çok anlamlı bir şekilde değiştirdiği bir gerçektir. Modern bankacılığın etkinliğindeki temel değişimlerden üçü elektrondur. Bunlar; bilgisayar, iletişim ve yazılım (software) alanlarıdır. Diğer önemli değişim de stratejik planlama, etkin pazarlama ve bilgisayardan faydalanma gibi esasları içeren örgütsel yapıdır. Bütün bunların sonucunda bankacılık, telebankacılık ve self-servis bankacılığı şekline dönüşmüştür⁶³.

Bankalar, gün geçtikçe artan ürün çeşitliliğinde elektronik bankacılığın üstlendiği fonksiyonları devamlı artırmaktadırlar. Daha 1970'li yıllarda kredi kartlarının piyasaya sürülmesi bir devrimdi. 1980'li yıllarda otomatik veznelerin kullanılması basit para çekme işlemlerini banko önünden dışarıya taşımıştı ve 24 saat kesintisiz hizmet yapılması mümkün olmuştu. Artan çalışmalarla; bireysel ürünlerin gelişimi ve hizmetlerin müşterinin bulunduğu ortamlara getirilmesi şubesiz de bankacılığın yapılabileceğini göstermiştir. Bunlar; ev-ofis bankacılığı, telefon bankacılığı, internet bankacılığı.

Elektronik bankacılığın bu seyri, banka hizmetlerinde olabildiğince çok müşteriye ulaşabilmeyi, pazarlama yapabilmeyi yani, müşteriler hakkında daha kapsamlı bilgiler elde ederek müşteri gruplarına banka hizmetlerini direkt pazarlamayı esas almaktadır. Bu yönelimler bankaları; şubelerinde, daha çok sayıda pazarlama ağırlıklı-satış fonksiyonunu yerine getiren elemanları istihdam etmeye yöneltmiştir.

⁶²Nuray Uzkesici, **Modern Banka Yönetimi ve Organizasyonu** (Anadolu Üniversitesi Yayınları No:784, İletişim Bilimleri Yayınları No:22, Eskişehir: 1994), s.98-99.

⁶³Aksoy, a.g.e., s.57.

Müşterinin, banka hizmetlerine en kolay erişimini bulunduğu mekandan sağlayan Web tabanlı bankacılık hizmetleri de şimdilik; bilgi verme, bankayı tanıtmaya ve kısıtlı işlemlere müsait olsa da, gelecekte şubesiz bankacılığa dönüşümleri sağlayacaktır. Yani, bankanın Web sitesine bağlanan müşterinin kendini tanıtmaya ve müşteri için standartlaştırılmış işlemleri yapması zenginleşecek ürünlere örnektir. Ve, bu ürünler her birey için kişiselleştirilmiş, ona ayrı bir değer verildiğini gösteren dağıtım kanalı haline gelmektedir.

Araştırmalar, önümüzdeki yıllarda da bankacılığı teknolojinin, özellikle de elektronik ticaretin şekillendireceğini gösteriyor. İşte bunlardan birini de Deloitte & Touche adlı danışmanlık şirketi gerçekleştirmiş. Elektronik ticaretin bankacılığı ne yönde etkileceğini ortaya koyan araştırmanın, “finansal işlemlerde etkili olacak kanallar” bölümünde perakende bankacılık işlemlerinin hangi kanallarda yapılacağı ortaya konuluyor.

Tablo 7

Bireysel Bankacılıkta Finansal İşlem Kanalları Nasıl Değişecek?
(Kanallara göre dağılımı, %)

Kanallar	1997	2001
ATM'ler	27	29
POS	35	41
Banka Şubeleri	33	21
PC Tabanlı Network	2	5
Call Center'lar	2	4

7 nolu tabloda görülen araştırma, bu kanalların 1998 itibariyle kullanım düzeyini ortaya koyduktan sonra, 2001 yılına yönelik projeksiyonlara dikkat çekiyor. Buna göre, 2001 yılında banka şubelerinin etkinliği azalacak, ATM, POS ve call center uygulamaları öne çıkacak. 1998 sonu itibariyle dağıtım kanallarında %33'lük payı olan banka şubelerinin bu oranı, 3 yıl sonra % 21'e gerileyecek. En büyük artışı ise POS'lar sağlayacak⁶⁴.

⁶⁴Capital, Sayı 4 (Nisan 1999), s.99.

3.1.1. Otomatik Vezne Makinalarının Kullanımı (ATM)

Bankalardaki otomasyon ve elektronik bankacılığın başlamasında önemli bir ilk ürün olan otomatik nakit dağıtıcıları (Cash Dispensers/CDs) sadece nakit para verebilmekteydi. Teknolojik gelişmelerin bu ürüne yansımaları sonucu; para çekmenin yanında, para yatırma, havale yapma, bilgi isteme, bankaya talimat verme işlevlerini yerine getiren otomatik vezne makinaları (Automated Teller Machines/ATMs), elektronik fon transferinde etkin olarak kullanılmaya başlamıştır.

Günümüzde elektronik bankacılığın bireysel müşteri düzeyinde simgesi haline gelen otomatik vezne makinaları, ilk olarak 1969 Eylül'ünde **Chemical Bank** tarafından Long Island şubesinde hizmete sunulmuştur. Aradan geçen 20 yılı aşkın süre içerisinde, çeşitli sorunlara sağladığı çözümler ve faydalar sonucunda, sistem bütün dünyada yaygınlaşmıştır. ABD'nde farklı eyaletlerde (hatta aynı eyaletin farklı konumlarında) şube açmanın kanunlarca kısıtlanmış olması, bu makinaları bankacılar açısından daha cazip kılmış, ancak eyalet sınırları dışına taşan bu makinaların şube olup olmadığı ve kanunları ihlal edip etmediği, mahkemelerde uzun yıllar tartışılmıştır. Japonya'da ise toplumun nakit kullanma alışkanlığı, bu sistemin toplum tarafından süratle benimsenmesini sağlamıştır. Başlangıçta büyük bir teknolojik rekabet unsuru olarak görülen otomatik vezne makinaları, zamanla bankaların müşterilerine sunduğu temel bir araç haline gelmiştir. Halen dünyanın çeşitli ülkelerinde 200.000'den daha fazla otomatik vezne makinesinin bulunduğu ve bunların %40'nın Kuzey Amerika'da, %30'unun Asya'da, % 20'sinin Avrupa'da kullanıldığı tahmin edilmektedir⁶⁵.

Türkiye'de bankalar ATM'ler kanalıyla dünyada uygulanan standartta hizmet sunmaktadır. «Türkiye İş Bankası, Türkiye'nin ilk ATM cihazı olan bankamatikçi Ankara Yenışehir şubesinde, 25 Aralık 1987 tarihinde hizmete soktu. On yılda sayıları bin 200'ü aşan ve Türkiye'nin tüm kentlerine yayılan bankamatikler, insan yaşamını kolaylaştıran teknoloji destekli bankacılığın Türkiye'deki ilk ve en önemli adımını temsil ediyor. Bankacılık alanında çığır açan bankamatikler daha sonra diğer bankalar tarafından hizmete sokulan ATM cihazlarının da halk arasında bankamatik olarak adlandırılmalarına neden oldu. Kullanıcılarına önemli kolaylıklar getiren bankamatik, günde 24 saat, haftada 7 gün kesintisiz hizmet sağlıyor. Bankamatik kartları ile 28 değişik işlem yapmak mümkün oluyor»⁶⁶.

⁶⁵Haldun Akpınar, **Daha Hızlı, Daha Güçlü, Daha Yüksek** (Ankara: Türkiye Bankalar Birliği Ya. No.172, 1993), s.39.

⁶⁶«Türkiye İş Bankası Bankamatikleri 10 Yaşında», **Dünya Gazetesi** (17 Aralık 1997).

Tablo 8
Türkiye’de Kurulu Bulunan ATM’lerin Sayısı ve Markaları

Banka Adı	ATM Markası	ATM Sayısı	Oran(%)
BANK EKSPRES	NCR	14	0.29
DEMİRBANK	SIEMENS NIXDORF	1	0.02
DIŞBANK	NCR	32	0.65
EGEBANK	NCR	14	0.29
EMLAK BANKASI	NCR	220	4.49
ESBANK	NCR	86	1.76
GARANTİ BANKASI	SIEMENS NIXDORF	193	3.94
HALKBANK	NCR	200	4.08
İNERBANK	IBM	20	0.41
İKTİSAT BANKASI	SIEMENS NIXDORF	1	0.02
İŞ BANKASI	NCR - IBM	1006	20.55
KENTBANK	BULL	20	0.41
KOÇBANK	NCR	63	1.29
OSMANLI BANKASI	NCR	50	1.02
ŞEKERBANK	NCR	60	1.23
TEKSTİLBANK	SIEMENS NIXDORF	11	0.22
TÜRK TİCARET BANKASI	IBM	126	2.57
TÜTÜN BANK	SIEMENS NIXDORF	59	1.21
VAKIFBANK	BULL - NCR	605	12.36
YAPI KREDİ BANKASI	NCR	1115	22.77
ZİRAAT BANKASI	NCR	1000	20.42
		4896	100.00

Kaynak: BT/Haber Gazetesi, Sayı no 107 (3-9 Mart 1997), s.36.

Bankacılığın görüntüsünü-vizyonunu radikal bir şekilde değiştiren ATM devrimi; müşterilerin hesaplarda bulunan paraları 24 saat emirlerine hazır tutarak bireysel alışkanlıkları değiştirmiştir. Bu nedenle bankacılığın olmazsa olmaz ürünü haline gelen ATM’lerden hizmet vermeden ticari bankacılık-şube bankacılığı-mevduat bankacılığı yapmak imkansız hale gelmiştir. Müşterilerinin toplu bulunabileceği her yerde bankacılık hizmetlerini; self servis şeklinde, kesintisiz hizmet, yüksek performansla sunmak -rekabet gücü, prestij unsuru hem de gelir kaynağı olduğu için- zorunludur.

Fakat yaygın bir ATM ağı yatırımlarını yaparken; maliyet, verimlilik ve ekonomik olma kriterleri bankaları düşündürmektedir. Sistem, az şubeli veya az ATM’li bankalar için, yeterli bir sayıya ulaşacak yatırımları büyük rakamlara çıkarmaktadır. Diğer taraftan yatırım yapıldıktan sonra ekonomik kullanım da farklı ölçekteki bankalar için sorun

olacaktır. Şöyle ki; aynı cadde üzerinde farklı bankaların ATM'leri bulunmaktadır. Bazı makinaların başında kuyruklar oluşması, diğerlerinin boş durması göze çarpmaktadır. Sonuç; ATM'sinde kuyruk olan bankaların memnun olmayan müşterileri ve boş duran makinasını ekonomik kullanamayan bankalar.

Ayrıca uluslararası kart kuruluşlarının izni ile çıkarılmış kartlarla Türkiye'ye gelen yabancı kart hamillerine, Türkiye'deki çoğu ATM'yi kullanma izni verilirken, aynı ATM'lerden diğer yurtiçi bankaların kartlarını taşıyan Türk vatandaşlarına yasak getirilmesi veya yurt içindeki milli bankalardan bu hizmeti alamayan vatandaşların yurt dışına çıktıklarında tüm bankaların ve ATM'lerin hizmet verme yarışı içerisinde olması da, her zaman tartışılan, biraz da yüz kızartan bir nokta olmuştur⁶⁷.

Globalleşme sürecindeki ekonomik gerçekler de, ülkelerdeki rekabetin artmasına yol açmıştır. Bu değişim, global ve her türlü rekabete açık bir piyasada faaliyet gösterebilme koşulunu; özkaynakları güçlü, aktif ve pasif kalitelerinin yüksek olduğu yapılar olarak göstermektedir. Bu yapılanmada ilk strateji; bankaların başka pazarlarda faaliyet gösteren, farklı ürün gruplarına sahip gruplarla birleşmesi ya da satın almasıdır. Birleşme ya da ortaklık kurmadan kaçınan bankalar için ise; aralarında işbirliğine gitmelerini sağlayacak bilgi alışverişi, ürün değişimi, birbirlerinin şubelerini-yapılarını (ATM) kullanmak yolundaki anlaşmalar önemlidir.

1991 yılında İngiltere'nin Uluslararası Ödeme Sistemi Nexus (Nexus Payment System International) ortak ATM kullanım ağı için gerekli teknik donanımları sağlayarak, İspanyol, Portekiz, Belçikalı, İtalyan ve Türk (Yapı Kredi Bankası) bankalarının üye olduğu bir Ortak ATM Ağı Anlaşması yapılmıştır. Bu anlaşma sonucunda 8.500 ATM ve 13.5 Milyon kart sahibi tek bir ortak ağ'a bağlanmıştır⁶⁸.

Türkiye'de geç kalınmakla beraber «gerek ülke ekonomisine katkıda bulunmak, gerekse müşterilerine yaygın ATM ağı ile hizmet verebilmek ve bundan sonraki yatırımlarında daha rasyonel davranabilmek amacı ile, ALTERNATİFBANK, ANADOLUBANK, BANKKAPİTAL, CITIBANK, DENİZBANK, EGS BANK, ESBANK, FİNANSBANK, İKTİSAT BANKASI, INTERBANK, KENTBANK, KOÇBANK, SÜMERBANK, ŞEKERBANK, TEKSTİLBANK ve TÜRK EKONOMİ BANKASI bir araya gelerek ATM'lerini karşılıklı olarak kayıtsız ve şartsız kullanıma açma kararı aldılar. ORTAK NOKTA ATM PAYLAŞIM GRUBU böylece doğmuş oldu⁶⁹.

Ortak Nokta ATM paylaşım Grup üyesi bankaların sahip olduğu ATM'lerin sayıları

⁶⁷İlhan Sungur, "Ortak Nokta ATM Paylaşımı", *Active*, Sayı 2 (Ağustos-Eylül 1998), s.71.

⁶⁸John O'Hanlon, Marie Rocha, *Electronic Banking For Retail Customers* (London:1993), s.24.

⁶⁹Sungur, a.g.e, s.72.

da birbirlerinden çok farklıdır. Bu durum, az sayıda ATM yatırımı yapmış bankalar ile ciddi büyüklüklerde ATM yatırımı yapmış bankalar arasında bir denge kurulmasını zorunlu kılıyor. Bu denge de işlem başına fiyatlandırma yoluyla sağlandı. Başka bir bankanın ATM'sini kullanan banka, ATM'nin sahibi olan bankaya %1+30 cent ödeyecektir. Böylece ATM cihazı kullanılan banka gelir sağlayacak, yatırım yapmak istemeyen banka da, yatırım yapanların finansmanına, "aldığı hizmet ölçüsünde" katılmak suretiyle bir bedel ödeyecektir⁷⁰.

İngiltere bankacılığı da artan bir şekilde teknolojiyle donatılmasına rağmen, hiç bir banka bankacılık teknolojisinin gelişim hızının sonuçta piyasa koşulları tarafından belirlendiğini (teknolojik gelişmeden değil) unutmamaktadır. Bankacılar teknolojik gelişmenin pazar yeri bunu istemediği ve beğenmediği sürece hiç bir şey ifade etmediği gerçeğini kabul etmelidirler. İngiliz bankacılık sanayiinde çok önemli bir yer edinen ATM'ler bile çok fazla müşteri üzerinde, özellikle yaşlılar arasında korku değilse bile, endişe vermiştir⁷¹.

Türkiye'de kullanımdaki otomatik vezne makinalarını da dünyanın kullandığı teknolojiye sahiptir. Çünkü imalatçıları dünya çapında üretim yapan lider firmalardır ve geliştirdikleri ürünlerle sektöre yön vermektedirler. Türkiye'nin direkt otomatik vezne makinalarını kullanması, nakit dağıtıcıların (cash dispensers) sistemde yer almaması, son teknolojinin ülkeye girmesi avantajına sahip olduğunu göstermektedir (Bkz. Tablo Türkiye'de Kurulu Bulunan ATM'lerin Sayısı ve Markaları).

3.1.2. Satış Noktasından Elektronik Fon Transferinin (EFTPOS) Kullanımı

Büyük mağazalarda, yani müşteri portföyü geniş olan yeterli sayıda satıcının katıldığı sistemde; ödenecek tutarın müşterinin banka hesabından satıcının banka hesabına aktarılması sağlanır. Sistem, büyük bankalar tarafından tek başına veya bankalar arasında ortak olarak kurulabildiği gibi, büyük mağazalar zincirine sahip şirketlerin bankalarla anlaşmasıyla da kurulabilmektedir.

Elektronik fon transferi sistemlerindeki en büyük gelişmenin nedeni olan satış noktasından elektronik fon transferi (Electronic Funds Transfer at the Point Of Sale/EFTPOS) sisteminin hizmete sunulmasında taraflar aşağıda kısaca açıklanmıştır:

Alıcının bu sistemden yararlanabilmesi için; banka veya şirketlerce -aralarındaki sözleşmeye ve üyesi oldukları uluslararası kart kuruluşunun kurallarına göre- alıcının ödemelerde kullanacağı kart (banka veya kredi kartı) tanzim edilmiş olmalı ve hesabında

⁷⁰ Aynı, s.72.

⁷¹ Essinger, a.g.e., s.16.

yeterli mevduat veya kredi limiti bulunmalıdır.

Kart hamili alıcının elindeki banka kartı/kredi kartını ödemelerde kullanabilmesi için, sisteme **üye işyerlerinden** mal veya hizmet alımlarında bulunması gerekir.

Üye işyeri statüsüne kavuşmak için, firmanın satacağı mal veya hizmetlerde banka kartı/kredi kartlarını da tercih ettiğini, Europay International/Visa International ve MasterCard International sistemlerinin üyesi olan bankalardan biriyle anlaşma yaparak taahhüt etmelidir.

Üye işyeri; banka ve kredi kartları ile yapılacak ödemeleri satış terminali (POS)⁷² veya Imprinter⁷³ denilen makineden başta kimlik ve diğer kontrolleri⁷⁴ yaparak okutmalı/geçirmelidir. Hazırlattığı satış belgesini⁷⁵ hamile imzalatmalıdır.

Tablo 9

Türkiye’de Bankalara Satılan POS Terminallerinin Sayısı ve Markaları

Banka Adı	POS Markası	POS Sayısı	Oran (%)
EGEBANK	SCHLUMBERGER	500	5.01
GARANTİ BANKASI	DASSAULT	6000	60.13
HALKBANK	DASSAULT,THINK PETLER	500	5.01
İŞ BANKASI	VERİFONE, HYPERCOM	2390	23.95
OSMANLI BANKASI	DASSAULT	289	2.90
TEKSTİLBANK	DASSAULT	300	3.01
		9979	100.00

Kaynak: BT/Haber Gazetesi, Sayı no 107 (3-9 Mart 1997), s.36.

⁷²**İşyeri Satış Terminali (POS):** Okuyucu ünitesi aracılığıyla kart bilgilerini okuyabilen, işlem bilgileri girildiğinde satış veya iade (alacak) belgesi üreten, tanınan üye işyeri limitlerine göre otomatik olarak otorizasyon alabilen veya tedavülde kaldırılmış kartların listesini kontrol edebilen elektronik cihaz. **Kentbank A.Ş. Üye İşyeri Sözleşmesi**, s.1.

⁷³**Imprinter:** Kredi kartları üzerindeki kabartma bilgilerin “satış belgesi” veya “alacak belgesi” üzerine geçirilmesini sağlayan, Banka tarafından temin edilen özel makina. **Aynı**, s.1.

⁷⁴**Birleşik Uyarı Listesi (BUL):** Bankalararası Kart Merkezi (BKM) tarafından Türkiye’deki Bankalar ve kredi kartı işlemi yapan yerli ve yabancı kuruluşlardan alınan bilgiler doğrultusunda periyodik olarak yayınlanan, kaybedilen, çalınan, sahte olarak düzenlenen ve bunlar gibi nedenlerle tedavülde kaldırılması istenen kredi kartlarının bildirildiği, geçerlilik tarihi ve yayın numarası taşıyan ve bir sonraki listenin geçerlilik tarihine kadar yürürlükte olan listeyi ifade etmektedir. **Aynı**, s.1.

⁷⁵**Satış Belgesi (Slip/Sales Draft):** Satın alınan mal ve/veya hizmet karşılığında Üye İşyeri tarafından doldurulup (POS’lerde otomatik olarak üretilmektedir) kart hamili tarafından imzalanan ve Bankaya kart hamilinin kredi kartı hesabını borçlandırma yetkisi veren belge. **Aynı**, s.1.

Toplam 6 bankadan alınan bilgilere göre düzenlenen yukarıdaki 8 nolu tabloda görüldüğü gibi «bankalar arasında kurulu bulunan en çok POS terminaline sahip banka Garanti Bankası. Üstelik, söz konusu bu üstünlüğü oldukça büyük bir fark ile yarattığı gözlemleniyor. Garanti Bankası sahip olduğu 6 bin POS terminali ile birinciliğe otururken, onu en yakın takip eden İş Bankası 2 bin 390 adet POS terminaline sahip. İş Bankası'nda iki farklı POS markası bulunuyor. Egebank ve Halk Bankası'nın ise 500'er adet kurulu bulunan POS terminalleri var. Onları 289 adetle Osmanlı Bankası takip ederken, Tekstilbank'taki POS terminali sayısı 300 adet. Türkiye pazarında POS terminalinde markalar bazında en büyük payın Dassault markasının olduğu gözlemleniyor. Dassault markasının pazar payı yüzde 66'nın üzerinde. Dassault'un ardından ise Verifone geliyor»⁷⁶.

Türkiye'de bankalararası Türk Lirası ödemelerinin hızlı, güvenilir ve ekonomik bir biçimde gerçekleşmesini sağlamak amacıyla 1 Nisan 1992 tarihinde işleme açılan Elektronik Fon Transferi Sistemi ile; bankalar arasında havale, T.C. Merkez Bankası ile bankalar arasındaki işlemler, senet tahsili, maaş ödemeleri gibi müşterilerinin diğer bankalar nezdindeki ödemeleri en etkin bir şekilde yapılmaktadır.

Türk Lirası ödeme sistemi olan EFT sisteminde aşağıdaki finans işlemleri yürütülmektedir:

- Müşteri ismine ya da hesabına yapılan havale işlemleri,
- Bankalararası fon aktarımları,
- Merkez Bankası ile ticari bankalar arasında fon aktarımları ve para piyasaları işlemleri,
- Hazine ihalelerine ilişkin işlemler,
- Senet işlemleri,
- Kamu hizmet ödemeleri ve maaş işlemleri.

EFT sisteminde ödeme işlemlerinin yanısıra haberleşme nitelikli olarak aşağıdaki işlemler yürütülmektedir;

- EFT Merkezi ve katılımcı bankalar arasında mutabakat ve mesaj sayım bilgilerinin alış verişi,
- Katılımcı bankalar arasında ve katılımcı bankalarla EFT Merkezi arasında haberleşme işlemlerinin yürütülmesi,
- Merkez Bankası ve katılımcı bankalar arasındaki istatistiki bilgilerin değişimi.

Fransa'da özellikle bir dönem büyük ilgi gören bu sistem, ilk olarak 1979 yılında *offline* düzende **Credit Agricole** tarafından Limoges ve Clermont Ferrand'da kurulmuştur. İlk *online* uygulama **Societe Generale** önderliğinde 12 banka tarafından

⁷⁶«21 Bankada Kurulu ATM Sayısı, 4 bin 896», **BT/Haber Gazetesi**, Sayı no 107 (3-9 Mart 1997), s.36.

1983'de St Etienne'de gerçekleştirilmiştir. 1989 yılı verilerine göre bu ülkede kurulu bulunan 90.000 terminalde bir milyar işlem yapılmış, ancak Fransız bankalarının bellek kartları konusunda yaptıkları çalışmalar, bu sistemin gelişimine önemli ölçüde sekte vurmuştur⁷⁷.

İngiltere'de 1980 yılında ilk çalışmalar **Barclay** ve 4 büyük petrol şirketi arasında *offline* düzende gerçekleştirilmiş, ilk *online* sistem **Cyldesdate Bank** ve **British Petroleum** arasında 1982 yılında kurulmuştur. Bütün ülke bankalarının katıldığı bu tip bir sistem **Hong Kong**'da görülmektedir. Ülke ödemeler sisteminin bir parçası olarak 1985 yılında 30 bankanın katılımıyla hizmete sunulmuştur⁷⁸.

Tablo 10

Satış Noktasından Elektronik Fon Transferi Sistemi (EFTPOS) Kullanan İşyeri ve Terminal Sayıları 1995

Ülkeler	İşyeri Sayısı	Terminal Sayısı
Fransa	63.000	132.000
Belçika	21.000	27.000
İngiltere	14.000	48.000
Almanya	8.600	34.000
İtalya	5.600	20.000
ABD		50.000
Japonya		41.000

Kaynak: Tamer Aksoy, **Çağdaş Bankacılıktaki Son Eğilimler ve Türkiye'de Uluslararası Bankacılık (Sistemik ve Analitik Bir Yaklaşım)** (Sermaye Piyasası Kurulu YayınıNo:109, Ankara: 1998), s.76.

10 nolu tablodan da görüldüğü gibi, gelişmiş finansal pazarların yer aldığı ülkelerde teknolojik yenilikler yaygın olarak kullanılmaktadır. Ülkemizde de bu eğilime paralel olarak Satış Noktasından Fon Transfer sisteminin kullanımında önemli artış söz konusudur.

Kredi kartlarını, kablosuz POS'larla yaygınlaştırmayı amaçlayan teknolojik gelişmeler Türkiye'de de kabul görmektedir. Özellikle Yapı Kredi ve Kentbank tarafından tercih edilmiş ve «halen bu pazarın lideri durumunda bulunan Fransız Ingenico şirketi tarafından üretilen Elite 600 ve 700 serisi cihazlar, telefon hattı bulunmayan kapalı mekanlarda, açık ortamlarda ve araçlarda başarıyla kullanılıyor. Küçük boyutların önemli olduğu kullanım alanlarında, örneğin gezici personel üzerinde kullanılabilir⁷⁹.

⁷⁷Akpınar, a.g.e., s.44.

⁷⁸Aynı, s.44.

Türkiye sathına yaygınlaştırılmaya başlanan sistemin kapsama alanı genişledikçe, mobil POS terminallerinin kullanımlarının da artması bekleniyor. Kablosuz POS terminallerinin kullanım alanları şöyle sıralanıyor⁸⁰:

- Ödeme alacak kişinin, müşterinin yanına gitmesi gerektiği durumlar.
- Dağıtım şirketlerinin plasiyerleri tarafından satış yaptıkları işyerlerinde ödeme almalarında.
- Telefon hatlarının sorunlu olduğu veya hiç bulunmadığı yerlerde.
- Taksi vb. araçlarda.

3.1.3. Kredi Kartları ve Akıllı Kartların Kullanımı

İnsanlığın standart hale getirmeye çalıştığı toplu yaşama kurallarından özellikle ekonomik ilişkilerin güvenilir ve kolay bir çerçevede oluşmasını sağlayan para ve benzeri değişim araçlarının kullanımı devamlı gelişim göstermektedir. Günümüzün modern ödeme sistemleri oluşumuna kadar, çeşitli araçlar bu ihtiyacı karşılamıştır. Gelişimin bugünkü boyutunda; para ve benzeri kıymetlerin taşınmasını ve kullanılmasını kolay hale getiren çekleri ve sonrasında bilgi teknolojilerindeki gelişmeyle sanal ödeme sistemleri görülmektedir.

Tarih, paranın teknolojik değişimeden muaf olmadığını göstermiştir. Örneğin, özel banknotlar bir zamanlar en yaygın paraydı. Ancak bu banknotlar yasal para oldukları halde, teknolojik gelişmeler; çekleri daha basit ve kullanımı daha az masraflı hale getirdiğinden, bir ödeme şekli olarak çek hesaplarının daha fazla kullanımına yol açmıştır⁸¹.

Yeni bir yüzyıla girmeye hazırlanırken; nakit para, çekler ve kredi kartları işlemleri kağıda dayalı ödeme araçları olarak uygulamada olmalarına rağmen yönelimler kartlara ve özellikle akıllı kartlara (Smart Card) doğrudur.

Çünkü; bilgisayarların maliyetlerinde azalma ve kapasitelerindeki artış ile aynı zamanda iletişim teknolojisindeki üstünlükler sadece bilginin nakledilme şeklini değil, aynı zamanda bilginin işlenmesi ve depolanma masraflarını da değiştirdi. Bu değişimleri perakende ödeme sistemlerinin iki yeni şeklinin ortaya çıkmasına da yol açtı. Bunlar elektronik para ve kişisel bilgisayar ile ev bankacılığıdır⁸².

⁷⁹"Kablosuz POS'lar alışveriş Mantığını Değiştirecek", **BT/Haber Dergisi**, Sayı 200 (4-10 Ocak 1999), s.10.

⁸⁰Aynı, s.10.

⁸¹Roger LeRoy Miller, David D. Van Hoose, **Essentials of Money, Banking and Financial Markets** (United States: 1997), s.20.

Bankacılığın hedeflerini netleştiren teknolojik gelişmeler; hizmetlerin iletilmesinin, tüketiciye ulaştırılmasının kanallarını çeşitlendirerek rekabet gücü oluşturmada belirleyici olmaktadır. Banka işlemlerinde bilgi teknolojilerinin kullanılmasının ilk aşamasında bu değişimden müşteriler direkt yararlanmamışlardır. Fakat, bugün doğrudan tüketicileri ilgilendiren ve katılımlarını gerektiren yoğun değişim dönemi yaşanmaktadır. Öncelikle banka hizmetlerinin bankoya bağımlılığını kurtaran; elektronik fon transfer sistemlerinin en basiti olan CD'ler /para vericiler) ve gelişmiş modeli ATM'lerde (otomatik vezne makinaları) kullanılan plastik kartların hacmi ve çeşitliliği bu gelişimi açıklamaktadır.

Türkiye'nin kredi kartı ile tanışmasının yakın geçmişine rağmen hızlı bir gelişim göstererek Avrupa'nın en büyük kart pazarlarından biri haline gelmiştir. Visa International'ın Avrupa'da yaptığı araştırmanın sonuçlarının yer aldığı 10 nolu tabloda görüldüğü gibi; Visa Kart sayısında 10.5 milyonluk rakamla Avrupa sıralamasında Türkiye dördüncü sıradadır. Fakat kart başına düşen işlem hacmi miktarında USD 53 ile Avrupa'da en az harcayan ülke durumundadır. Türkiye'nin kart sayısının artış nedeni, potansiyel bir müşteri grubuna tüm bankaların kart pazarlaması ve aynı müşterinin cüzdanında birden fazla-kullanmadığı kartların bulunmasıdır. Harcama yapacak grup aynı, fakat kart sayısı fazla ise sonuç normaldir. Bunu gören bankalar farklı hedef kitlelere yönelmektedirler.

⁸²Brett F. Woods, **E-Money (Financial Management in the Electronic Age)** (Colorado:1997), s.1.

Tablo 11
Avrupa'da Visa Kart Sayısı ve Kullanımı

Ülke Adı	Visa Kart Sayısı	Visa Kredi Kartı Sayısı	İşlem Hacmi Milyar \$	İşlem Sayısı Milyon Adet	Kişi Başına Ortalama Harcama \$
Avusturya	618.200	295.700	1.6	13.7	114
Belçika	1.980.000	173.100	4.5	44.2	101
G. Kıbrıs	289.400	566.100	0.522	4.8	107
Fransa	13.900.000	5.120.000	93.4	1.6	58
Almanya	5.120.000	781.200	6.61	-	97
Yunanistan	796.000	682.700	1.2	14.3	86
İrlanda	703.100	1500.000	2.4	30.6	79
İtalya	7.740.000	4.260.000	13.6	131.1	104
Norveç	1.700.000	9.000.000	14.5	171.4	84
İspanya	19.950.000	497.9000	44.3	643	69
İsveç	2.800.000	939.400	17.2	191.6	82
İsviçre	963.400	4.400.000	3.7	27.6	137
Türkiye	10.500.000	4.200.000	12.8	241	53
İngiltere	47.900.000	618.200	17.6	2100	78

Kaynak: Deniz Bayramoğlu, "Türkiye'de Kart çok Harcama Az", **Sabah Gazetesi** (02.02.1999).

Tablo 12
Banka ve Kredi Kartı Sayısı İle Kullanım Miktarları

	1994	1995	1996	1997	1998
Kredi kartı adedi	1.564.107	2.216.010	3.202.970	4.847.166	7.118.358
Türk ve yabancı kartlarla yapılan alışveriş miktarı	35.1 trilyon TL	89 trilyon TL	258 trilyon TL	1.014.1 trilyon TL	2.562 trilyon TL
Türk bankalarının kartıyla yurtiçi ve dışında yapılan alışveriş miktarı	37.9 trilyon TL	105 trilyon TL	322 trilyon TL	941.5 trilyon TL	2.466 trilyon TL
Yabancı bankaların kartlarıyla Türkiye'de yapılan alışveriş miktarı	14.5 trilyon TL	28.8 trilyon TL	64.9 trilyon TL	137.8 trilyon TL	172.2 trilyon TL
ATM'lerden çekilen nakit miktarı	10 trilyon TL	28.1 trilyon TL	85.3 trilyon TL	299.6 trilyon TL	818 trilyon TL
Banka kartı adedi	10.468.861	13.175.241	15.397.435	18.399.599	19.359.755

Kaynak: Bankalararası Kart Merkezi (BKM)

Tablo 13
Kredi Kartlarının Türkiye'deki Gelişimi

Kredi Kartı Adı	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997
Visa	556.621	802.573	1.178.326	1.301.020	1.806.909	2.468.792	3.656.856
MasterCard	115.273	135.153	142.826	166.112	343.617	668.209	1.126.766
Diğer	94.191	94.924	116.648	96.975	65.484	65.969	63.544
Toplam	766.085	1.032.650	1.437.800	1.564.107	2.216.010	3.202.970	4.847.166

Kaynak: Bankalararası Kart Merkezi (BKM)

Türkiye’de kredi kartının ödemelerde kullanılması hızla artmaktadır. Tablo 12’de görüldüğü gibi işlem hacmi 3 katrilyon sınırını hedef almıştır. Türk ve yabancı kartlarla yapılan alışveriş miktarı 1998 yılında, 2 katrilyon 562 trilyon liralık ciro gerçekleştirildi.

Türkiye’de bir önceki yıl 4.8 milyonu geçen kredi kartı sayısı 1998’de 7.118.358’e ulaştı. Kredi kartlarındaki bu artış kartların artık günlük hayatın bir parçası olduğunu göstermektedir (Bkz.Tablo 13)

ATM’lerden, kredi kartlarıyla nakit çekilmesinin (nakit avans) artışı da kartların tüketici kredilerinin yerini aldığını göstermektedir. Faiz oranlarında piyasa koşullarında düşme yönündeki gelişmeler, formalitelerle uğraşmak istenmemesi nakit çekilişlerini artırmaktadır.

Bankaların çıkardığı kartlarla sektörde yaşanan rekabete, özel şirketlerin müşterilerine verdiği kartlarla başka bir rekabet eklenmiştir. Fakat mağazaların müşterilerine verdikleri kartlar, banka kartları kadar aktif olamazlar. Operasyonel sorunların da görülmesi, mağazaların kartlı sistemlere geçişte bankalarla markaları birleştirme stratejilerine başlamalarını gündeme getirmektedir.

Lidyalıların M.Ö. 5. yüzyıldaki icadından bugüne önemli bir değişikliğe uğramayan yani; satın alınan mal ve hizmet karşılığında karşı tarafa verilen fiziksel bir değer olma özelliğini taşıyan para, gelişen teknoloji ile birlikte artık nitelik değiştirmektedir. 20 yıl önce Bull⁸³ bilgisayar firması önderliğinde yaratılan ve geliştirilen akıllı kart (Smart Card) teknolojisi para olgusunu temelinden sarsan, kullandığı ortamlardaki kullanım şeklini değiştiren yepyeni bir dönemi başlatmaktadır.

İnternet Amerika’dan başlayıp, dünyaya yayılmış iken elektronik yongalar üzerinde para hareketlerini tasarlamak Avrupa’ya düşmüştür. Avrupa kıtasının akıllı kartlar konusunda öncü ülkesi ise Fransa’dır. Belçika ve İngiltere gibi bazı ülkelerde de deneme amacıyla kullanılmakta olan akıllı kartlar, Fransa’da 1967 senesinden itibaren deneme kullanımına geçmiş, devletin de desteğiyle finansal ve sosyal alanlarda pek çok uygulamada yer bulmuştur. Gemplus, Schlumberger, Bull gibi önde gelen kart üreticilerinin Fransa’da yerleşik olması da bu ülkenin akıllı kart kullanımında gelmiş olduğu etkileyici noktayı gösteren bir diğer kriterdir. Dataquest tarafından yapılan bir araştırmaya göre 1995 yılı itibariyle akıllı kartların yüzde 95’i Avrupa’da kullanılırken, sadece yüzde 2’si Amerika’ya gitmiştir. 2001 yılında ise kullanımda Avrupa’nın yüzde 40 pazar payı olması beklenirken, Asya yüzde 25 ve Amerika yüzde 20 olarak yer alacaktır.

⁸³Yıl 1977 Fransız bankalar birliği Cartes Bancaires, dolandırıcılığın sebep olduğu büyük kayıpları önlemenin yolunu arıyor. Dolandırıcılar, görece basit bir teçhizat kullanarak manyetik bantlardaki veriyi okuyor ve bunları sahte kartlara kopyalıyorlar. Fransız bilgisayar firması Bull’la birlikte çalışan Motorola Semiconductor, ilk smartcard mikroçipinin tasarımını yapıyor. Manyetik bantlı kartların yerine geçecek altyapı kurulduğunda kart dolandırıcılığı da on kat azalıyor. Udo Flohr, “Smartcard İşgali”, Byte (Ocak 1998), s.86.

Bu da Asya ve Amerika'da gelecek üç yıllık dönem içerisinde bir uygulama patlamasının yaşanacağını göstermektedir⁸⁴.

Teknoloji olarak mevcut plastik/manyetik kartlardan epeyce farklı olan akıllı kart, üzerinde bulunan işlemciye şahıs bilgilerinden, para hesabına kadar her türlü bilginin girilebildiği elektronik para formudur. Bankacılık sektöründe akıllı kart; elektronik cüzdan=nakit para olarak cepte tutmak zorunda olunan bozuk para gibi küçük miktarların da yerini alacaktır. Yani, para artık dijital-bilgisayar ortamındaki bir değer özelliğine dönüşerek; gazete bayiiilerinden, büyük mağazalara kadar paranın geçtiği her yerde elektronik cüzdan olarak kullanılacaktır.

Dijital para mükemmel, kusursuz, dokunulmaz bir paradır. Cismi olmayan bir paradır-aşınması, yıpranması, kirlenmesi veya kaybedilmesi gibi nitelikleri yoktur. Network parasıdır, satış noktası parasıdır, kart üzerinde ve bilgisayar üzerinde paradır. Ağırlığı olmayan ve ışık hızıyla hareket edebilen bir paradır. Sonuçta kusursuz bilgi olarak vücut bulmuştur⁸⁵.

Fransa'da kullanım açısından geniş kabul görmüş olması nedeniyle bankalar, müşterilerine verdikleri yaklaşık 25 milyon 'debit' ve 'credit' kartlarını elektronik yongalarla birleştirmişlerdir. Diğer Avrupa ülkelerinde bulunan bankalar, akıllı kartlara geçmenin faydalarını görmekle birlikte yüksek başlangıç maliyetleri birkaç kez düşünmeye neden olmaktadır. Bir taraftan akıllı karta geçiş ile birlikte bankalar yaratılacak 'elektronik cüzdan' kavramı ve bununla birleşecek olan diğer finansal kavramlardan birtakim gelirler elde etmeyi hedefleyip, benzer hizmetler sağlayan ancak banka olmayan diğer finansal kuruluşlara karşı avantaj sağlamayı beklemekte; diğer taraftan ise yüksek kart maliyetleri nedeni ile geçiş için karar alamamaktadırlar. Örneğin, düşünülen ödeme sistemleri içerisinde elektronik cüzdanda taşınan paranın kullanılmamakta olan kısmının bankalara getireceği gelirler parasal fayda sağlayacaktır ancak bugün için plastik kredi kartının maliyeti 10 cent dolayında iken, akıllı kartların özelliklerine göre 2-8 dolar civarında fiyatlandırılmakta olması hesapların çok iyi yapılmasını gerektirmektedir⁸⁶.

Manyetik bantlı banka ve kredi kartlarındaki sahtekarlıkların artmaya başlaması üzerine Eurocard/MasterCard ile Maestro türüleriyle tanınan uluslararası ödeme sistemleri kuruluşu Europay, Türkiye'deki bankaları, "smart card" adı verilen akıllı kart kullanımı konusunda zorlamaya başladı. Türkiye'de her yıl yaklaşık 15 milyon dolarlık (4 trilyon lira) kart sahtekarlığı olduğunu belirleyen Europay Türkiye Ofisi, üyesi olan bankalar için üzerinde pul büyüklüğünde bir bilgisayar çipi bulunan ve taklit edilemeyen akıllı kartlar konusunda özel bir rapor hazırladı. Raporda, çipli karta geçmenin maliyeti ve bankalara

⁸⁴Levent Kızıltan, "Bir Elektronik Para Formu-Akıllı Kart (Smart Card), *BT/Haber*, Sayı 147 (15-21 Aralık 1997), s.17.

⁸⁵James Gleick, "The End of Money",

⁸⁶Kızıltan, a.g.e., s.17.

getireceği avantajlar anlatıldı⁸⁷.

Türk bankacılık sektörü teknolojiye her zaman sıcak bakmasına karşın sistemin kurulması ve dönüşümü önemli bir maliyet oluşturduğundan temkinli yaklaşılmaktadır. Çünkü «dünyanın hiçbir yerinde tek bir banka tarafından yatırımı yapılan akıllı kart teknolojisini başarılı olamadı. Çünkü, bu sistem daha güvenli olmakla birlikte, bankalara ciddi bir maliyet de getiriyor. Çünkü, tüm bankamatik ve satış noktası terminalleri (POS), çip okuyabilecek şekilde değiştirilecek. Bu da önemli bir maliyet demek. Ayrıca, bugün manyetik bantlı kartların bankalara maliyeti 30-40 cent. Oysa, akıllı kartlar 2-3 dolar civarında. Bir bankamatik cihazının akıllı kart okuyucu hale getirilmesi için 200 dolar, POS cihazı için ise 250 dolarlık harcama gerekiyor. Bankalararası Kredi Kartları Merkezi, bankaların akıllı kart teknolojisine ortak yatırımı konusunda önemli görevler üstlenebilir⁸⁸.

Sahtekarlık dünyada da hızla büyüyen bir kavram. Bir toplumda ne kadar plastik kart varsa öğrenme de o kadar artıyor. Yani bundan 3 sene önceki sahtekarlıkla günümüzde olan sahtekarlık üç misli değil, belki 30 misli arttı. İnanılmaz bir artışla gidiyor. Fransa, Almanya, İngiltere gibi çok nüfuslu ülkeler akıllı kartlara geçtikleri zaman akıllı karta geçemeyen büyük ülkeler olarak İspanya, İtalya ve Türkiye kalıyor. İspanya ve İtalya'da birtakım hareketler var. Dolayısıyla o ülkelerdeki sahtekarlık da Türkiye'ye akar. Bu nedenle bankalar "Bugünkü rakamlara değil, 5 yıl sonraki rakamlara bakın" diyerek uyarılmaktadır. Çünkü, çipe geçiş hadi bugün geçelim deyince halledilecek bir olay değil. Çip kartların üzerinde hangi özelliklerin olacağını da bankaların bir araya gelip saptaması lazım. En az 7-8 ay sürecek olan ortak çalışma yapmak gerekir. Bu çalışma sonucu ortaya çıkan spesifikasyonlara göre kartların ısmarlanması ve ATM ile POS okuyucularının değişmesi gibi işlerin yerine getirilmesi uzun bir süre istemektedir. Bu da şimdiden geç kalınmadan karar verilip stratejilerinin belirlenmesini gerektirmektedir⁸⁹.

Manyetik kartların özellikleri aşağıdaki gibidir:⁹⁰

- Kopyalanamıyor ve taklit edilemiyor.
- Bilgiler üzerinde olduğu için, herhangi bir yere bağlanarak bilgi almak gerekmiyor.
- Kağıda dayalı ve zaman alıcı işlemler azalacaktır.

⁸⁷Mustafa Kutlay, "Türk Bankalarına Akıllı Kart Baskısı", **Hürriyet Gazetesi** (15.09.1998).

⁸⁸Aynı

⁸⁹Bkz.: Dicle Kutlay, "Bankacılık Sisteminde 'Akıllı Kart' Uygulamasına Geçilmeli", **Europay Türkiye Ofisi Genel Müdürü Mehmet Sezgin'in Açıklamaları**, **Dünya Gazetesi** (15 Aralık 1998), s.9.

⁹⁰Bkz.: "Smart Cards-Frequently Asted Questions", MasterCard International (1998), s.1-2.

<http://www.mastercard.com/smartcard/faq.html>

- Seyahat esnasında akıllı kart üzerinde muhtelif para birimleri taşınabilir.
- Kredi ve borç ödemelerini yapmayı olanaklı kılar.
- İnternet üzerinden her zaman güvenli alışveriş yapılmasını sağlar.
- Alışverişlerde on-line iletişim gerektirmediği için, para ve zaman tasarrufu sağlar.
- Mikroödemeler için kullanılabilir.
- Çalınması veya kaybolması halinde kart sahibi dışında kimse tarafından kullanılamaz olması nedeniyle risk taşımaması

Özetlenirse, yaşantımızda büyük kolaylık sağlayan kredi kartlarının üst versiyonu olan bellek kartlarının kullanılabilmesinde en büyük engel maliyet faktörüdür. Akıllı kartların, kimlik belgesi gibi kullanılabilmesi özelliğiyle; finansal entegrasyona ulaşılabilmesinde bireysel altyapıyı oluşturacaktır. Bu kartlara yüklenebilecek ek bilgilerle (vergi numarası, kişisel statü-sağlık bilgileri gibi) ülke genelinde kullanılabilmesinin sağlanmasıyla: Kayıtdışı ekonominin kontrolü, paranın fiziki dolaşımının engellenerek reel faktörlere dayalı bir değişim ekonomisi, insan kaynaklarının nitel ve nicel özelliklerini bilen bir devlet ve bu kaynakların yönlendirilebilmesinin avantajlarını elinde tutan devletin geleceğini planlamada sahip olacağı veri yapısı gibi avantajlar bilişimin geleceğe yön vermedeki üstünlüğü gösteriyor.

3.1.4. Ev ve Ofis Bankacılığının Kullanımı

Müşteri odaklı olma, teknolojiyi tüketicinin rahatlıkla kullanabileceği şekle dönüştürme, bankacılık hizmetlerinin kesintisiz 24 saat tam otomatik bir sistemle hiç şubeye gitmeden, istediği mekandan verilebilmesi, gelişen bilgi teknolojiyi sayesinde mümkün hale gelmiştir. İletişim teknolojilerinin desteğiyle, bilgi teknolojilerinin etkin kullanımı, iş ve ticaret ortamlarını değiştirmektedir. Gerek ev gerekse de ofiste PC bilgisayarların kullanımının artması bu yöndeki gelişmelerin hızlandırıcısı olmuştur.

Çağrı merkezi uygulamalarında bankacılığın fonksiyonu geliştiren teknolojidir. Çağrı merkezi (call center) teknolojisi; bilgisayar ve telefonun entegre olduğu bir yapıda telefon trafiğinin sesli yanıt sistemleri ile yönlendirilmesidir. Sistem tarafından yönlendirmenin yapılacağı müşteri temsilcisine bağlanıldığı anda da ekranında arayan müşterinin bilgilerini anında gören personel hemen hizmet vermeye başlamaktadır.

Çağrı merkezi iş dünyasında etkinliği artıran ve bu nedenle son yıllarda kullanımı hızla yaygınlaşan bir teknoloji. Araştırma şirketlerinin tahminlerine göre bir çağrı merkezi yatırımının geri dönüşü 1'e 10 oranında. Çağrı merkezi piyasasının Avrupa'da 2002 yılına kadar 8 milyar dolarlık bir potansiyeli olduğu tahmin ediliyor. Halen Avrupa'da en çok çağrı merkezi bulunan ülke ise çağrı merkezlerinin yaklaşık yüzde 50'sinin bulunduğu İngiltere. Çağrı merkezlerinin kullanımı Avrupa'da hızla yaygınlaşırken, 2001 yılında bölgede 670 bin adet çağrı merkezi kullanıcısının olması bekleniyor. Sağlık ve üretim

sektöründe faaliyet gösteren şirketler, doğrudan satış ve katalog satış firmaları, kamu kuruluşları, havayolu, kargo şirketleri, sigorta şirketleri, hot-line hizmeti veren IT şirketleri çağrı merkezlerini en çok kullanan firmalar arasında yer alıyor⁹¹.

Bankaların da kurmaya başladıkları çağrı merkezleri sayesinde, para çekme dışında, neredeyse tüm bankacılık işlemleri telefondaki tuşlar aracılığıyla yapılabiliyor. Bankalar arasında bir moda haline gelen çağrı merkezleri, yeni kuşak bireysel bankacılığın bir yansıması olarak nitelendiriliyor. Türkiye’de henüz çok yeni olan “çağrı merkezi” uygulamasının ilk örneğini, Pamukbank ‘Dialog’ ile başlattı. Ardından Garanti Bankası ve Koçbank’ın çağrı merkezleri geldi⁹².

Bilgisayar ve iletişim teknolojilerinin müşterilere ucuz fiyatlarla satılması ise ev ve işyerlerindeki bilgisayarlaşmayı hızlandırmıştır. Bilgisayar kullanım seviyesi ve kültürünün yaygınlaşmasıyla da; banka bilgisayarlarına elektronik bir hat ile bağlanmak ve bu hat üzerinden müşterilerin bankalardaki hesaplarına ulaşmaları, paralarını yönlendirmeleri, müşteri temsilcilerine talimat bırakmaları, piyasa bilgilerine ulaşabilmeleri mümkün ve aranılır hale gelmiştir.

Ev ve ofis bankacılığı sisteminin işleyişinde esas olan bilgi teknolojilerinin fiziki yaygınlığının artması ve insanların bu konuda teknolojiyi tüketir hale gelmeleri; bu ürünün dağıtım kanalının gelişim dinamikleri olmaktadır. Çünkü televizyonun sadece eğlence amaçlı kullanıldığı, kültür-egitim kuşaklarının yetersiz olduğu bir toplum yapısında bu ürün en fazla kurumsal müşterilerce kullanılacaktır.

Kurumsal müşteriler de; değişik bankalardaki hesap bilgilerini, bağlantıda olduğu bankalardan direkt kredi sistemlerine indirerek finansal durumunun son şeklini görme imkanına sahip olmaktadır. Böylece bankadan bankaya fon transfer edebilme ve gelecekte yapılması gereken ödemeler konusunda kendi planlarını güncelleştirebilmeleri için verilere anında ulaşabilmeleri büyük kolaylıklar olarak gözükmektedir.

Dün bankaların karşısında bilgisayar teknolojisi ile yeni yeni karşılaşmakta olan orta ve büyük ölçekli firmalar varken bugün bu küme iki açıdan değişmiştir: Birincisi bu gruba azımsanmayacak büyüklükte bir küçük işletmeler grubu katılmıştır. İkincisi de bilgisayar kullanımının, firmanın büyüklüğü ne olursa olsun gittikçe artmasıdır. Artık Türkiye’de birkaç kişilik işletmelerin bile bilgisayar kullanıyor olması yadırganacak bir olgu olmaktan çıkmıştır. Yeni ortaya çıkan bu kurumsal potrenin talepleri de yeni olacaktır. Öncelikle “bilgisayar fobisi” ortadan kalkığından müşteriler çok daha kullanıcı dostu çözümler istemektedir. Bundan başka özellikle enflasyon oranının yüksek olmasından ve nakit para

⁹¹Özlem Ermiş, “Call Center 1’e 10 Veriyor”, **Power Ekonomi Dergisi** (Kasım 1998), s.102.

⁹²Selçuk Yiğit, “Çağrı Merkezleri Neler Getirecek?”, **Capital Dergisi**, Sayı 5 (Mayıs 1998), s.214.

kullanacak yeni bankacılık hizmetlerinin devreye girmesinden dolayı kurumlar isteklerine çok daha hızlı cevap alabilecekleri bir çözümün beklentisi içine girmişlerdir⁹³.

Bu beklentiye cevap alırken de, ilave masraflar yapmadan; daha hızlı çalışan, banka çalışma saatlerine bağlı olmayan, ihtiyaç duyduğu temel bankacılık hizmetlerine kendi donanımından ulaştırılan bir ağa bağlanmak istemektedir.

3.1.5. Bankalararası Elektronik Haberleşme/Ödeme Sistemlerinin Kullanımı

Eski ekonomide bilgi analog yada fiziksel idi. Kişiler fiziksel varlıklarını toplantı salonuna taşıyıp, analog bir telefon aracılığıyla konuşarak, birbirlerine mektup göndererek, evlere analog televizyon sinyalleri göndererek, yerel fotoğraf dükkanında tab ettirilmiş fotoğrafları göstererek, nakit veya çekleri değiştirerek, bir mağazada satılan veya posta işletmesi aracılığı ile dağıtımı yapılan fiziksel dergiler yayınlayarak, ya da sinema salonunda fiziksel bir film şeridi içinden ışık yansıtarak iletişim kurmaktaydı⁹⁴.

Yeni ekonomide bilgi dijital şekildedir, yani bitler. Bilgi dijitalleştiğinde ve dijital ağlar (network) aracılığıyla iletişim sağlandığında yeni bir olanaklar dünyası ortaya konmaktadır. Büyük miktarlarda bilgi sıkıştırılabilir ve ışık hızıyla nakledilebilir. Bilginin kalitesi analog iletiminden çok daha iyi olabilmektedir. Bir çok farklı bilgi çeşitleri kombine edilebilir örneğin multimedia dokümanları. Tüm dünyadan elde edilen bilgi saklanabilir ve anında tekrar elde edilebilir. Yeni dijital aksesuarlar cebinize sığacak şekilde yada daha küçük olarak yaratılabilir ve ticaret ile kişisel yaşamın bir çok yönüne etkisi olabilmektedir⁹⁵.

İşte bu teknolojilerin finansal kurumlar arasında da kullanımı, elektronik fon/bilgi transferine olanak sağlayan sistemler sayesinde banka işlemlerinin daha süratle yapılması, standartlaştırılması mümkün olmaktadır. İşlemlerin kısa zamanda ve doğru bir şekilde sonuçlandırılması, paranın fiziki dolaşımını azaltmakta, ekonominin sanallaşmasını sağlamaktadır. Bu sistemin ağlaşmış bir yapı içinde çalışması olarak adlandırılmaktadır.

Bu nedenle «her ekonominin ulusal bir bilgi teknolojileri altyapısına ihtiyacı vardır. Bu yirmibirinci yüzyılın bir yararadır. Ve her organizasyonun bir girişim enformasyon altyapısı ile bu faydaya katılması gerekmektedir. Bu yeni altyapı ekonomik faaliyetleri elektrifikasyonun daha önce yaptığı gibi önemli ölçüde değiştirecektir. Günümüzde ticaret

⁹³Tanol Türkoğlu, "Yeni Kuşak Kurumsal PC Bankacılığı", **Bilişim '98**, Bilgi ve İletişim Teknolojileri Fuarı-TBD 15. Ulusal Bilişim Kurultayı, İstanbul (2-6 Eylül 1998), s.25.

⁹⁴Don Tapscott, **The Digital Economy-Promise and Peril in the Age of Networked Intelligence** (McGraw Hill, USA:1996), s.49.

⁹⁵Aynı, s.49.

ve refahın yaradılışı elektrifikasyon olmadan düşünülemediği gibi, yeni ekonomide enformasyonun gücü olmadan düşünülemez⁹⁶.

Elektronik veri değiş tokuşu (Electronic Data Interchange/EDI), şirketlerinde de tüm işlerini elektronik olarak yapmasına yani Intranet, Extranet, Internet üzerinden kullandığı araçlarla veriye erişmesi ve böylece iş yapma tarzı açısından yeni yöntemler kullanması ekonominin finansal sistemle entegrasyonu kolaylaştırmaktadır.

Burada temel yönlendirme finansal sistemlerde globalleşme eğiliminin teknolojik imkanlarla birleşmesiyle bankalar arasında ulusal ve uluslararası iletişimi sağlayan ağların kurulmasıdır. Elektronik haberleşme sistemlerine örnek; Türkiye’de Elektronik Fon Transferi (EFT), «ABD’de CHIPS (Clearing House for Interbank Payment Systems), FEDWIRE (Federal Reserve Communication System) ve ACH (Automated Clearing House); İngiltere’de CHAPS (Clearing House Automated Payment System), BACS (Bank Automated Clearing System) ve IDX (Interbank Data Exchange)⁹⁷; İtalya’da SIP, İsviçre’de SIC, AB’de TARGET (Trans-European Automated Real-Time Gross Settlement Express Transfer System). Sistemlerin işleyişi ise bankalararası ödemelerin, Merkez Bankası’nda ticari bankaların açtırdıkları hesaplar aracılığı ile anında gerçekleştirilmesidir.

Uluslararası düzeyde artan işlemlerin daha hızlandırılmasına yönelik, standartlaştırılmış mesaj tipleriyle çalışan, güvenilirlik ve gizliliği devamlı test edilen en büyük sistem ise SWIFT (Society for Worldwide Interbank Funds Transfer)’dir.

Geçmiş yıllardaki; bankalararası haberleşme sistemi olan teleksin yerini günümüzde SWIFT (the Society for Worldwide Interbank Financial Telecommunications) almıştır.

Türk bankacılığının da uluslararası standartlarda Mart 1989’dan itibaren kullandığı «SWIFT bir Belçika şirkettir. S.W.I.F.T., 1973’te 239 üye ile kurulmuştur. Şu anda 200 iştirakçisi, 4000’den fazla üye ve alt üyesi, 4500’den fazla kullanıcısı bulunmaktadır. Günde yaklaşık 2.600.000 mesaj SWIFT merkezinden geçmektedir. Bir bankanın SWIFT’e üye olması için hissedar olması gerekmektedir»⁹⁸.

SWIFT’in ulaşmaya ve gerçekleştirmeye çalıştığı amaçlar aşağıda özetlenmiş bulunmaktadır:⁹⁹

⁹⁶Aynı, s.55.

⁹⁷Bkz.: O’Hanlon, Rocha, a.g.e., s.2.

⁹⁸SWIFT Eğitimi, Kentbank A.Ş. Şubeler Operasyon Müdürlüğü (Kasım 1996).

⁹⁹SWIFT Sistemi ve Uygulama Esasları, (T.C. Merkez Bankası Yayını, Ankara: 1989), s.2.

- **Her an kullanılabilme:** SWIFT, üye bankalara haftada 7 gün, günde 24 saat hizmet vermektedir. Üye bankalar, sistemle günde en az 7 saat bağlantılı kalmak yükümlülüğü altındadır. Böylece, mesajlar masai saatleri dışında ve tatil günlerinde dahi yerine ulaştırılabilmektedir.
- **Sürat:** SWIFT sistemi kullanan üye bankalarca gönderilen mesajlar ve talimatlar, bir kaç saniye içinde adresine ulaştırılabilmektedir.
- **Standardizasyon:** İşlem talimatları sisteme standartlaştırılmış veri formatları ile aktarılmakta ve otomatik olarak işleme tabi tutulmaktadır. Böylece, üye bankalar arasında yazılı olarak gönderilen mesajlarda ortaya çıkan yorum sorunu sona ermektedir.
- **Mutabakat:** Ayrıntılı işlem kayıtları ve şifreleme gelen ve giden mesajların güvenli mutabakat kayıtlarının oluşmasına olanak vermektedir.
- **Kontrol edebilme:** Kontrol usulleri, mesaj gönderen bankanın yeterli düzeyde denetleme yapmasını elvermektedir.
- **Güvenlik:** SWIFT, üye bankalardan gelen işlem talimatlarının tam, doğru ve gizli olmasından sorumludur. Sistemdeki bütün haber trafiği şifreli olarak ceryan etmektedir ve her mesaj için çok sıkı bir yetki sorma yöntemi vardır. Haberleşme ağında gönderilecek bir mesaj bulunmasa bile, şifrelenmiş bir yalancı mesaj sürekli olarak merkezlere geçirilmekte ve böylece yetkili olmayanların hatlara sızarak mesaj trafiği hakkında bilgi edinilmeleri önlenmektedir. SWIFT kendi kontrolü dışında kalan nedenlerden ya da normal teknik aksamalardan doğmama koşulu ile her türlü ihmâl, hata, unutulma ve hile yüzünden ortaya çıkabilecek zarar ve ziyânı tanzim etmeyi taahhüt etmektedir.

Türkiye’de bankalararası Türk Lirası ödemelerinin hızlı, güvenilir ve ekonomik bir biçimde gerçekleşmesini sağlamak amacıyla 1 Nisan 1992 tarihinde işleme açılan Elektronik Fon Transferi Sistemi ile; bankalar arasında havale, T.C. Merkez Bankası ile bankalar arasındaki işlemler, senet tahsili, maaş ödemeleri gibi müşterilerinin diğer bankalar nezdindeki ödemeleri en etkin bir şekilde yapılmaktadır.

Türk Lirası ödeme sistemi olan EFT sisteminde aşağıdaki finans işlemleri yürütülmektedir:

- Müşteri ismine ya da hesabına yapılan havale işlemleri,
- Bankalararası fon aktarımları,
- Merkez Bankası ile ticari bankalar arasında fon aktarımları ve para piyasaları işlemleri,
- Hazine ihalelerine ilişkin işlemler,
- Senet işlemleri,

- Kamu hizmet ödemeleri ve maaş işlemleri.

EFT sisteminde ödeme işlemlerinin yanısıra haberleşme nitelikli olarak aşağıdaki işlemler yürütülmektedir;

- EFT Merkezi ve katılımcı bankalar arasında mutabakat ve mesaj sayım bilgilerinin alış verişi,
- Katılımcı bankalar arasında ve katılımcı bankalarla EFT Merkezi arasında haberleşme işlemlerinin yürütülmesi,
- Merkez Bankası ve katılımcı bankalar arasındaki istatistiki bilgilerin değişimi.

01.01.1999'da, onbir AB ülkesinin Euro'yu ortak para birimi olarak kabul etmesinden sonra söz konusu ülkelerin bankaları, borsaları, finansal kurumları bu para birimi üzerinden işlem yapmaya, yapılan işlemleri Euro'ya dönüştürmeye başlamışlardır.

Euro'nun büyük bir piyasada ve azami süratle büyük tutarlı ödemeler yaparak işleyecek bir sistem sayesinde inşa edilebileceği EMU'nun temellerinden bir başkası oluyor. Para'nın büyük süratle ve en kısa zamanda gerçekleştirilecek mutabakatlarla (Real Time Gross Settlement veya RTGS) dolaşabildiği bir ödeme sistemini sadece günümüz teknolojisinin ürünü değil dünya ekonomisinde bugünkü temponun gereği olarak da görmek gerekir. Böyle büyük çaplı bir ödeme sistemi kurabilmek Euro'nun mimarisinde de büyük kolaylık sağlamaktadır. Çünkü Euro para birimlerinin tarih içinde oluşumundan tamamen farklı bir biçimde ve deyim uygunsuz tersten inşa edilmektedir. Para biriminin zaman içinde oluşumunda sahneye önce çıkması gereken banknot ve madeni para Euro modelinde sonra sahneye banknot ve madeni paradan sonra gelmesi gereken kaydi para ise önce çıkmaktadır. Bu insanların alışkanlıklarıyla veya ekonomik ve mali ilişkilerin mevzuata yansıma şekliyle uyumlu olmuyor. Euro'nun alışılmadık hukuk sorunları ve çözümleri ile dünyaya gelişinin bir nedeni buradadır. Euro devletlerin banknot emisyonu ile değil, bir bakıma piyasaların kabulünü ön plana çıkaran kaydi para ile doğmaktadır¹⁰⁰.

İşte bu çerçevede, Euro'nun yepyeni ve büyük çaplı işlem gören bir para birimi olarak kabulünü hem mümkün kılan, hem de bunun benimsenmesini çok kısa sürede gerçekleştirecek olan mekanizma (Euro ile işlem yapacak olan) yeni ödeme sistemidir. Avrupa Merkez Bankasına üye olan (ve olmayan!) merkez bankalarının mevcut ödeme sistemlerini uyumlu kılarak kurduğu bu süratli mutabakat sistemine kısaca TARGET (Trans-European Automated Real Time Gross Settlement Transfer) denilmiştir. TARGET'in hedefini dar olarak Avrupa ile sınırlı düşünmemek, özellikle 2000 yılından sonra dünya ölçeğinde Euro kullanımına yönelik saymak doğru olur¹⁰¹.

¹⁰⁰Bilsay Kuruç, "Avrupa Ekonomik ve Parasal Birliği'nin Gelişimi ve Euro Kullanımına Geçiş Sorunu", **Bankacılar Dergisi**, Sayı 2 (Aralık 1998), s.117.

¹⁰¹Aynı, s.118.

Avrupa Para Birliği sürecinin son aşamasının göstergesi Euro para birimine geçiş ve üye ülkelerin kullandıkları ödeme sistemlerini birbirine bağlayarak geliştirilen TARGET Sistemi Avrupa Merkez Bankası tarafından tasarlanmıştır. TARGET Sistemine; AB ülkelerindeki herhangi bir bankanın ödeme sistemleri (RTGS) eğer Euro işlem yapma özelliği taşıyorsa bağlanabilecektir.

Bankalararası elektronik ödeme sistemleri gibi elektronik haberleşme sistemleri de; çağın bilgi çağı olduğu gerçeğini yansıtan teknolojik yatırımlar olarak bilgiye ulaşmada vazgeçilmez iletişim kaynaklarıdır. Dünyada giderek yaygınlaşmaya başlayan on-line finansal bilgi teknolojileri, kurumsal ve bireysel tüm talep edenlere hizmet verecek standartla ulaşmıştır.

Türkiye ekonomisinin 1980 sonrası serbest piyasa anlayışı içinde globalleşme gerçeklerini görmesi ve otomasyon sürecine uyum çalışmaları, bilgi teknolojilerine yatırımları gündeme getirmiştir.

İlk olarak 1983 yılında TCMB'nın davetiyle Reuters firması Türkiye pazarına girdi. İlk müşterisi TCMB olan Reuters'in hizmetlerinden yararlanan kuruluş sayısı 1986'da ancak 30'a ulaşmıştı ve bunların tamamı bankaydı. 1986 sonrasında IMKB'nin faaliyete geçmesi ve TCMB'nın bankalararası para ve döviz piyasalarını oluşturmasıyla birlikte hem bankalardan hem de kurumsal altyapısı tamamlanan aracı kurum, döviz büfesi gibi kuruluşlardan on-line finansal enformasyon hizmetlerine yönelik talep hızla arttı. 1987'de Boğaziçi Data Pazarlama'nın (BDP) dağıtımını üstlendiği ABD'nin önde gelen Kuruluşlarından "ADP Information Services" faaliyete geçti. Bunun ardından, 1985'te bir pazar araştırması yaptıran ABD firması Telerate 1989'da TCMB'nın davetiyle Türkiye pazarına girdi¹⁰².

Piyasaya yeni rakiplerin girmesine rağmen Reuters firması özellikle iç piyasa bilgilerindeki avantajı uzun bir süre kendi lehine kullanmayı başardı. Telerate'in son yıllardaki atağı ile TCMB'na kendi platformunu kurması Reuters'i etkilediyse de halen Türkiye'deki en geniş ağa sahip kuruluş olarak ağırlığını koruyor. Banka ve şirketlerde pazar payının büyük kısmı Reuters'e aitken, aracı kurum, döviz büfesi gibi kuruluşlarda BDP ve Telerate ile yoğun bir rekabet gözleniyor. Türkiye pazarında bu şirketlerden başka Foreks, Bloomberg ve KNight-Rider gibi kuruluşlar da var. 1990'da piyasaya giren Foreks, döviz büfesi, aracı kurum ve bireysel yatırımcıya yönelik hizmet sunuyor. Henüz Türkiye'de kendi dağıtım şirketini kurmamış olsa da özellikle yurtdışı sabit getirili menkul kıymet ve türev piyasalara yönelik hizmetleriyle tanınan Bloomberg şirketi bu konularla ilgilenen bankalarda büyük bir ilgiyle karşılandı. Piyasaya 1995 yılı sonlarına doğru giren en son firma olan Knight-Rider Financial ise özellikle yurtdışı piyasa haberleri ile kısa bir süre içerisinde Türkiye pazarında kendini göstermeyi başardı¹⁰³.

¹⁰²"Dealing Room Teknolojisi-Finansal Enformasyon Alanında Kıran Kırana Rekabet", **Uzman Gözüyle Bankacılık**, Sayı 13 (Mart-Nisan 1996), s.55.

¹⁰³Aynı, s.55.

Türkiye pazarında finansal enformasyon alanında çeşitli firmaların bulunması, bir yandan servis ücretlerinin düşmesine neden olurken, diğer taraftan da hizmet kalitesini artırmaktadır. Ayrıca finansal piyasalardaki işlem hacminin artmasına ve yeni piyasaların açılmasına paralel olarak giderek genişlemektedir.

3.1.6. İnternet Bankacılığının Kullanımı

Küreselleşmenin temelinde yatan ekonomik sınırların ortadan kalkması gerçeği İnternet ile iyice somutlaşmıştır. Sınır ve devlet tanımayan İnternet, bilgisayar teknolojisinin sonu olmayan gelişiminin şu anki son ürünüdür. Gündelik yaşamın -çoğu sektörde- önemli bir parçası haline gelen bilgisayarlar iletişimin önemli bir aracı haline gelmiştir. Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerde ise «insanlar teknolojinin birçok katmanını atlayarak en son teknolojiye ulaşıyor. Bu aslında olumlu bir şey çünkü eski teknolojiden tamamıyla kurtulmak için para harcayıp yepyeni yatırımlar yapmak gerekmiyor»¹⁰⁴.

Bilginin analog'dan dijitale kaymasına, sanallaşmasına neden olan bilgi teknolojileriyle dünya ekonomisi ağlaşmış yani birçok bilgisayarın birbirine bağlı olduğu bir sistemle herkesin katılabileceği İnternet ortamları, yeni ekonomik sistemin yapıları olmaktadır. İnternet teknolojilerini kullanarak iş bağlantıları kurmaya, ortak projeler geliştirmeye, mal alıp satmaya imkan veren bu uygulamalara elektronik ticaret deniyor.

Elektronik ticaret, öncelikle kağıtsız ticareti gözardı edilemeyecek kadar avantajlı hale getirmiş ve kağıtsız ticaret giderek tercih edilen, hatta geçilmesi için zorlanan sistemlerden biri haline gelmiştir. Kağıtsız ticarete yönelik üç aşamalı bir gelişim göstermiştir:¹⁰⁵

1. aşama: İş belgelerinin posta yerine elektronik yöntemlerle (EDI; elektronik veri değişimi ile) gönderilmesi.
2. aşama: Bir iş süreci içerisinde yer alan bilginin EDI'a entegre edilmesi ve EDI ile ele alınması. Gereksiz süreçlerin ortadan kaldırılarak, bilginin tüm departmanlar veya bölümler tarafından paylaşılması.
3. aşama: Ortaklık aşaması. Bu aşamadan ticaret yapan her iki taraf da minimum maliyet ve maksimum çıkar sağlayarak çalışmaktadır.

Elektronik ticaret denebilir ki 1845'te telegrafın bulunması ve alıcı ve satıcının ticareti fiziksel olarak aynı mekanda bulunmaksızın yapabilmelerinin sağlanmasının ile başlamıştır. 1875'te telefonun icadı elektronik ticareti hızlandırmıştır. 1950'lerde bilgisayarlar ortaya

¹⁰⁴William Etherington, "Elektronik İş Çağına Merhaba", **Milliyet Gazetesi** (30 Ocak 1998), s.7.

¹⁰⁵Deniz Akbay, "Elektronik Ticaretin En Heyecan Verici Aşaması: İnternet...", **Dünya Gazetesi** (14 Aralık 1998), s.13.

çıkıştır. 1970'lerde faks cihazları, 1980'lerde ise elektronik posta yani e-mail, 1980'lerden itibaren ortaya çıkan VAN (ağ sistemlerini kuran bilgisayar şirketleri)'leri ise "iş'ten iş'e" sistemlerini kurmuş ve genişletmişlerdir¹⁰⁶.

Yukarıda verilen bilgilere dayanarak elektronik ticaretin çeşitli tanımlamaları aşağıdaki gibi verilebilir:¹⁰⁷

- İletişim açısından elektronik ticaret bilginin, ürünlerin/hizmetlerin yada ödemelerin telefon hatları, bilgisayar ağları yada başka buna benzer şekillerle dağıtımıdır.
- Ticari işlemler açısından elektronik ticaret teknolojinin ticari işlemler ve iş akışları otomasyonuna teknolojinin uygulanmasıdır.
- Hizmetler açısından elektronik ticaret malların kalitesini yükseltirken ve hizmet verme hızını artırırken, firmaların, tüketicilerin ve yönetimin hizmet masraflarını/maliyetlerini kesmek için kullanılan bir araçtır.
- Online açısından elektronik ticaret İnternet veya başka online servislerinde ürün ve bilgi alışverişi yapma olanağını tanımaktadır.

Şu an, bilinen odur ki, teknik altyapı yasal çerçeveleri aşmış global düzeyde dolu dizgin koşturmakta, sınır tanımamakta, kısıtlama bilmemekte ve yasal çerçevelerden de fersah uzakta seyretmektedir. Bir bilinmezlik ve karmaşa hakimdir. Bu da her tarafı ayrı ayrı sarsmakta ancak yine de değişim ve gelişimin önüne engel olup tıkayamamaktadır¹⁰⁸.

İşte bu yeni elektronik dünyanın taşıyıcısı, kendini sürükleyen, bilgi teknolojilerini değiştiren, giderek toplumların yaşam felsefesini değiştiren teknolojiler kümesinin ürünü İnternet'dir.

İnternet'in doğası gereği, bilgi almanın yeri ve zamanı yok gibi. İlgili Web sayfasına ulaşmak için belirli bir günde, belirli bir saatte bilgisayarın başına oturmak gerekmiyor. Ayrıca bu iş için modemle veri alışverişinin sınırlarına vakıf usta insanlara da gereksinim bulunmuyor. Üstelik, sadece bilgi almak da söz konusu değil. Artık ilgili Web siteleri yardımıyla, ekran karşısında pek çok işlem yapmak olanaklı. Bu, aracı kurumun Web sayfasıyla borsada işlem yapmaktan, fon alışverişinin başka bir türü olan İnternet bankacılığına kadar uzanan bir çeşitliliğe sahip¹⁰⁹.

¹⁰⁶Aynı, s.13.

¹⁰⁷Ravi Kalakota, Andrew B. Whinston, **Electronic Commerce, A Manager's Guide**, (USA: Addison Wesley Longman, 1997), s.3.

¹⁰⁸Akbay, a.g.e., s.13.

¹⁰⁹"Finans ve İnternet", **Uzman Gözüyle Bankacılık**, Sayı 22 (Haziran 1998), s.68.

Türkiye için şimdilik yeni olan İnternet bankacılığı; bankaların verdiği hizmetlerden, zaman ve mekandan bağımsız olarak yararlanmayı sağlamaktadır. Teknoloji'nin gelişmesiyle dağıtım kanallarının çeşitlendiği bankacılıkta, elektronik ticaretle beraber gelişecek olan bankacılığın yeni platformu İnternet olacaktır.

Birebir, müşteri odaklı pazarlama kavramının gerçekleştiği İnternet'de fiziksel şubelerden yapılan tüm işlemler (fiziksel para çekme hariç) mümkün olabilmektedir. Bunun için müşterinin İnternete bağlı bir bilgisayar (veya Web TV) olması yeterlidir. Bankanın da; her bir İnternet müşterisine, özelleştirilmiş hizmetler sunması, kişiye özel pazarlama yapması mümkün olacaktır.

Teknolojik gelişmelerin uzantısı olan İnternet bankacılığının geçmişi uzun yıllara dayanmamaktadır. Yatırım yıllarını veya karar verilmesi aşamalarını da geçemeyen İnternet üzerinden bankacılık hizmetlerinin verilmesi adım adım gerçekleşmektedir. Bankanın kendini, hizmetlerini-ürünlerini tanıttığı yani halkla ilişkileri düzenlemede kullanılan ilk aşamada statik sayfalara erişim vardır. İkinci aşamada interaktif bir sayfanın hazırlanması, kişilerin bu sayfalardan program indirmesi, basit formatlarda bankaya talimatlar göndermesi mümkündür. İnternet şubesinin test çalışmalarını tamamlayan bankanın üçüncü aşamasında gerçek bankacılık işlemleri yapılmaya başlanmaktadır. Bu işlemleri sadece para transferleri-virmanları şeklinde sınırlayan bankanın sonraki aşamasında müşteriye hesaplarını yönetme-risk alma menüleri sunmasıyla sadece finansal danışmanlık işlemi bankaca verilmektedir. Bu aşamaların günümüzde verilmesi mümkündür. Şu an test aşamaları, güvenlik ortamları oluşturulmaya çalışılan elektronik paranın çekilmesi, akıllı kartların (smart card) doldurulması mümkün olduğunda bankaların fiziksel şubelerine gitmeye gerek bile kalmayacaktır. Tabi ki, teknolojiyi kullanan, altyapısını kurabilen belli bir seviyedeki müşteri grupları için bu mümkün olacaktır.

İletişim teknolojisindeki ilerlemeler bilgiye dayalı ticaretin yürütülme ekonomisini kökten değiştirmektedir. Bilgi paylaşımında geleneksel engeller ve maliyetler azaldıkça bankalar ve finansal bilgi ticaretindeki diğer kesimler daha iyi ve kolay olarak bilgi depolayabilmekte ve iletmektedirler. Bunlar faaliyetlerinde daha az zaman ve daha düşük maliyetlerle büyük miktarlarda finansal veriyi özümseyebilmektedirler. Bunlar ve müşterileri daha düşük maliyetlerle birbirlerine doğrudan ve anında ulaşabilmektedirler¹¹⁰.

Günümüzde, bir çok perakende elektronik bankacılık nispeten korunmuş telefon networkleri veya intranet olarak adlandırılan bilgisayara sınırlı giriş networkleri üzerinden bilgi nakledilmesini içermektedir. Bugüne kadar bu tür sistemler önemli güvenlik ihlallerinin artmasına izin vermemişlerdir. Aynı şekilde güçlü ev bilgisayarlarının yaygın olarak elde edilmesi sıkı kontrol ve güvenlik sistemlerini korumak için güdüler yaratarak

¹¹⁰Woods, a.g.e., s.7.

finansal suç riskini azaltmaktadır. İnternet üzerinden başarılı bankacılık ve ticaret yapabilmek için sıkı güvenlik sistemleri özellikle önemli olacaktır. Çünkü İnternet üzerinden bilgi paketleri son noktaya ulaşmadan önce birçok sayıda insanın ulaşabileceği çok sayıda bilgisayar içinden geçebilecektir¹¹¹.

Bu arada oluşan İnternet hırsızlıklarını ortadan kaldırarak, İnternet üzerinde güvenli alışveriş yapma imkanı teknolojilerle devamlı geliştirilmektedir. Özellikle «dünyanın en önemli ki kart ödeme sistemi olan Visa ve MasterCard 1996 yılının başında geliştirdikleri yeni bir teknoloji yardımıyla elektronik alışverişte çığır açacak bir gelişme sağladılar. Microsoft, IBM, Netscape, gibi bilgisayar firmalarının katkısıyla geliştirilen bu sistem özel şifreleme teknikleriyle güvenli elektronik alışverişin kapılarını açıyor. Kredi kart sahibinin bilgilerini şifreleyerek kötü niyetli “hackerlar”ın eline geçmesini engelliyor. Bu amaçla Visa ve MasterCard aralarındaki işbirliğini daha da geliştirerek Aralık 1997’de SET işlemlerini yürütecek Set’Co. şirketini kurdular. Bu yeni şirket sistemin daha da geliştirilmesi için çalışırken, American Express de 1998 yılının ikinci yarısında şirketin üçüncü ortağı oldu¹¹².

1997 yılında dünyanın çeşitli yerlerinde set sistemini kullanmaya başlayan pilot firmalar vasıtasıyla güvenli alışverişin ilk uygulamaları görüldü. Avrupa’da 1997 yılının Mayıs ayında İrlanda’da başlayan pilot uygulama Almanya, Avusturya, Danimarka, Finlandiya, Fransa, İtalya, İspanya, İsveç, Norveç, Portekiz gibi 10 Avrupa Birliği ülkesinde devam ediyor. Sistemin Türkiye’deki ilk uygulayıcıları ise Yapı Kredi Bankası, Pamukbank ve Garanti Bankası¹¹³.

Garanti. net’in Şubat 1999 itibariyle 3 bin kişilik portföyünün %80’ini bireysel kullanıcılar oluşturmaktadır. Bu sayıyı yıl sonuna kadar 20bin kullanıcı sayısı olarak hedefliyen Garanti Bankası’nın İnternet Şubesi’nde en çok yatırım, para transferi, fatura ödemeleri, repo, fon alımı-satımı işlemleri yapılmaktadır¹¹⁴.

Yapı ve Kredi Bankası’nın grup şirketi Superonline şirketi de, «İnternet erişimi, İnternet yayını ve İnternette alışveriş olmak üzere üç alanda hizmet veriyor. Erişimde kurumsal ve bireysel abonelik geliri, yayıncılıkta reklam, alışverişte de dükkanlardan aldığı kiralar var. Bu üç gelir içinde yüzde 90’ını erişim oluşturuyor. Geri kalanın büyük bir kısmını da reklam gelirleri oluşturuyor. Superonline Uluslararası Elektronik Bilgilendirme ve Haberleşme Hizmetleri A.Ş. Genel Müdürü Babür Özden’e göre: “İnternetin bir ihtiyaç olduğunun kabul edilmesi gerekiyor. Sanal market boyutuna ağırlık vereceğiz. Bizim kendi sattığımız bir malımız yok. Biz tamamen altyapı satıyoruz. Sanal

¹¹¹Aynı, s.10.

¹¹²Alp Ulagay, “Kredi Kartları İnternete Takılıyor”, *Gazete Pazar* (02 Ağustos 1998), s.5.

¹¹³Aynı, s.5

¹¹⁴Bkz.: Fuat Erbil, “Garanti.net, 1999’da 20 bin Kullanıcıya Ulaşmayı Hedefliyor”, *Dünya Dosyaları, İnternet Eki* (11 Şubat 1999), s.2.

mağaza sayımızı 250'lere çekme amacındayız. Orada güzel bir ivme kazandık. 1998, bizim için bu konuda pilot bir yıldır. Bunu 1999 yılında hızlandıracağız»¹¹⁵.

¹¹⁵„Superonline, 1999'da Kurumsal Pazara Ağırlık Verecek”, **Dünya Dosyaları, Internet Eki** (11 Şubat 1999), s.

SONUÇ

Bankacılık sistemi ile ilgili eleştiriler her dönemde önemini korumuştur. Çünkü bankacılığın üstlendiği ulusal ve uluslararası boyuttaki finansal fonların aracılık sürecindeki görevi; her dönemde ihtiyaçların gelişimine yönelik değişiklikler geçirmesiyle anahtar sektör durumunda devam etmiştir.

Son yıllardaki bilgi teknolojilerindeki hızlı değişimin etkileriyle dijitalleşen ekonomilerin biçim değiştirmesi, iş ortamlarının, yönetim tarzlarının buna ayak uydurması sanayi toplumundan bilgi toplumuna dönüşüm olarak adlandırılan üretim yapısındaki sistemsel değişimler, küresel ekonomi olgusunun önemli göstergeleri olmuştur. Ve şüphesiz finansal aracılık sürecinin en belirgin ve en önemli halkası olan bankacılık da bu değişimden etkilenmiştir.

Bu çalışma bilgi teknolojileri sayesinde üretim faktörü olarak kullanılacak bilginin toplanması, saklanması ve işlenmesi sürecindeki teknolojilerin neler olduğuna yer vererek; geleceğin bilgi toplumu seviyelerindeki ekonomik gelişmişliğin göstergelerinin de yeniden belirleneceği dünyada üst sıralarda yer almak için bu teknolojileri üretmek ve tüketmek yarışında önde olmak gerektiğine değinmektedir. Bu gerçek; ekonomilerin uluslararası nitelik kazanması ve bankacılık sektörünün de önemli değişimlere giderek rekabetçi üstünlüğün sağlanmasında, hızla değişen iş ortamlarına da uyum için bilgi teknolojilerinin kullanılmasının mihenk taşı olmasını vurgulamaktadır.

Bilgi teknolojilerinin maliyetlerindeki azalma ve kapasitelerindeki artış ile tüm dünyada bilginin iletilmesinde yaratılan olanaklar sadece bilginin nakledilme şeklini değil, aynı zamanda bilgi işlenmesi ve saklanması ortamlarını da değiştirmiştir. Bu değişimler sayesinde;

- Dünya daha erişilebilir olmakta.
- Fiziki olarak bulunulan mekandan bağımsız olarak sanal ortamların da iş hayatına hakim olması, küresel iş yapma fırsatlarını ortaya çıkarmakta. (Sanal büro-tele iş-uzaktan çalışma)
- Kısaca bir ağ teknolojisi olan, sınır ve devlet tanımayan, teknolojilerin ortak noktada birleşmesinin somut şekli olan Internet sayesinde; yeniden yapılanma, iş süreçlerinin gözden geçirilmesi, sanal ofislerin oluşturulması, maliyet, kalite, verimlilik kriterlerinde optimumu yakalamak için yeni fırsatlar doğmaktadır.

Çünkü; sanayi toplumunun gelişmişlik göstergelerinden olan ulaşım sektörü ağı ne kadar önemli ise, geleceğin bilgi toplumu için de; iletişim ağları o kadar önemlidir. Yeni iletişim teknolojileri sayesinde cebe sığdırılan kablosuz telefonla küresel haberleşme.

Bilgisayarla; kapsamlı, etkileşimli bilgi dünyalarına ulaşma, yani siber uzayın geniş bilgi akışında, etkileşim içinde olunan küresel ekonomi içinde, işlerin yürütülmesinde, bilgi yaratılmasında değişiklikler olmaktadır.

Bu gelişmelerin etkileri mali sektörde de önemli boyutlarda olmuştur. Bankacılık sektöründe görülen serbestleştirme ve deregülasyon kararlarıyla oluşan rekabet ortamında; müşterilere daha kolay ve uygun hizmetler sunabilmek hedefleri, teknolojik imkanların sektöre adaptasyonunu zorunlu kılmıştır. Bu değişim, geleneksel hizmet anlayışının ve ödeme sistemlerinin kağıda dayalı ve nakit ödemeleri şeklindeki uygulamalarının elektronik ortamlara aktarılarak elektronik paranın-elektronik bankacılığın gündeme gelmesine yol açmıştır.

Bilgi teknolojileri ilk zamanlar verim artışları elde etmek için kullanılmışsa da, günümüzde işlemleri banka dışına taşıyarak müşterinin self servis anlayışıyla aktif rol almasına yol açmaktadır. Müşteri kesişme noktalarında, istediği mekanlarda hizmet almasını sağlayacak otomatik vezne makinaları (ATM), POS terminalleri ve hatta ekran-metin sistemleri faaliyete sunulmaktadır.

ATM'ler çok fonksiyonludurlar. Para ödeme, hesap bakiyesi ve ekstresi verme yanında aynı zamanda; para yatırma, para bozdurma (döviz alış-satış), havale yapılması ve standartlaştırılmış danışmanlık hizmetleri de vermektedir. Bu şekilde bankalarda özellikle ödeme otomasyonu ve müşteri self servis alanında önemli ölçüde gelişmeler gerçekleştirilmiştir.

Geleneksel havale sistemleri yaşam devresini tamamlayarak; gerek self servis, gerekse kurumsal elektronik fon transfer sistemleriyle şekil değiştirmiştir. Ödeme kartlarıyla da desteklenen sistem gün geçtikçe geleneksel havalenin, çekli sistemlerin ve hatta ticaretin yapılma ortamlarını sanallaştırmaktadır. Geleceğin teknolojisi akıllı kartlar (smart card) sadece self servis donanımının kullanımı için değil, ayrıca nakitsiz ödemeler için POS'larda, Internet ortamında alışverişlerde, paralı geçişin-turnikelerin olduğu yerlerde elektronik cüzdan olarak kullanılacaktır.

Bireysel müşteriler açısından elektronik bankacılığın, kullanılan bilgi teknolojilerinin faydaları şöyle sıralanabilir:

- Banka açılış-kapanış saatlerine bağlı kalmadan ödemelerin, hesap kontrollerinin, menkul kıymet alım satımının, bilgi alımının gerçekleştirilmesi.
- Banka personeli ile rutin işlemlerde birebir diyalogun önemli ölçüde azalması.

- Alışverişlerde kartların kullanılmasıyla; nakit para taşınması, çek yazma zorunluluğundan kurtulunmakta.
- Kurumsal müşteriler, nakit yönetim sistemlerini kullanarak banka hesaplarıyla güncelleştirdiği bilgiler sayesinde finansal durumunu her an kontrol edebilmektedir.

ATM'lerde, touch screen (dokunmatik ekran) özelliğinden sonra, ses tanıyabilen teknolojilerin kullanılabilmesinin de gündeme gelmesi; hesap numarası girilmeden, ismin söylenerek -güvenlik kaygıları tam test edilip aşıldıktan sonra- işlemlerin konuşarak güvenli bir biçimde yapılabilmesi mümkün olacaktır.

Bilgi teknolojilerine yatırım yapan bankalara etkileri ise;

- Kartlı sistemlerin yaygınlaşmasıyla; on-line gerçekleşen borç-alacak kayıtlarının tek bir merkezden (Bankalararası Kart Merkezi) kontrolünün yapılmasıyla, müşterilerin gerçek ödeme kabiliyetlerinin ortaya çıkarılması, risk kontrolü mümkün olacaktır.
- Teknolojilerin ortak kullanımına yönelik stratejik işbirliği anlaşmaları (ortak ATM kullanımı gibi) bireyin kendi bankasının donanımını aramadan ölçek ekonomisi yaratılmasındır.
- Rutin işlemlerin banka dışında bilgi teknolojilerine yönlendirilmesi; kalifiye personelin ihtisas gerektiren işlemlerde pazarlamayı birebir yaparak finansal danışmanlığın müşteri memnuniyetini sağlaması amaçlanmaktadır.
- Elektronik bankacılığın gelişimi, işlenecek belge (çekler, havale talimatları, hesap ekstreleri gibi) yığınlarını azaltacaktır. Bu maliyetleri azaltmakla birlikte, hesaplara otomatik geçen havalelerin beklemeksizin hesaptan çıkışı vadesiz mevduatın kaynak olabilmesini olumsuz etkilemektedir. Bankaların maliyetsiz kaynak yaratması zorlaşmaktadır.
- Bilgi teknolojilerine yapılan farklı sistem yatırımlarının birbirleriyle etkin ve hızlı iletişim kuramaması sorununun ortadan kaldırılmasına yönelik işbirliği çalışmaları sektörün rekabet gücünü, uluslararası bankalara göre artıracak bir olgudur. Bilginin yönetimine yönelik teknolojik ekipmanların etkin kullanılması yönünde çalışmalar banka birleşmelerine alternatif düşünülebilir. Örneğin: Farklı bankalarının WEB sitelerinin birleşebilmesi, aynı bankanın farklı şubeleri gibi hesapların yönlendirilmesi mümkün olabilir. Ortak ATM kullanım projeleri de iyi bir başlangıçtır.
- İnternet ve bilgisayar ağlarının ortaya çıkışıyla bilgiye dayalı iş modellerinin ve elektronik ticaretin yer aldığı ortamların hızla büyüdüğü dünyada; İnternet ile

İnternetsiz bir ortamın farkı piyasalara seslenebilme gücü olarak kendisini göstermektedir. İnternet ile oluşturulan ağlar üzerinden iş bağlantılarının gerçekleştirilmesi, veri değiş-tokuşunun, haberleşmenin, ticari evrak akışının mümkün olması; business to business olarak tanımlanan e-işin (e-business) ve e-tecaretin (e-commerce) geleceğin iş standartları, ortamları olarak günümüz işletmelerini zorlayacaktır. Bu ortamlarla entegrasyonu en kolay bankacılık sektörü sağlayacaktır. Özellikle sanal banka şubeleri İnternet üzerinden on-line bankacılık hizmetleri vermeye başladılar.

- Ekonomik yapının entegrasyonunun sağlanmasında, paranın fiziki dolaşımının önlenmesinde; mobil telefonlu kablosuz iletişim teknolojileri, kablosuz POS terminalleri, akıllı kartlar ekonominin sanallaşma görüntüsünün vazgeçilmez ekipmanları, donanımları olacaktır.

Günümüzün bu gerçeklerinin yansımaya başladığı Türk Bankacılığı, Osmanlı İmparatorluğu'ndan devir aldığı bankacılık izlerini uzunca bir süre taşımıştır. Bu dönemin, İmparatorluğun yıkılış zamanlarında başlayan sistem olabilme süreci üç aşamalıdır.

- Borçlanma bankacılığı
- Yabancı sermayenin desteklendiği bankacılık
- Ulusal bankacılık

Türk Bankacılığı'nın, Osmanlı İmparatorluğu'ndan intikal eden kurumsal gelişmelerini Tanzimat yıllarında görüyoruz. Bu yenileşme döneminde ortaya çıkan yeni ihtiyaçların karşılanabilmesi için, gerek para ve bankacılık sahasında, gerekse de dış borçlar konularında; büyük kısmı Rum, Ermeni ve Yahudi olan sarraflar-bankerler ve yabancı bankalar önemli rantlar sağlayacak görevlerde bulunmuşlardır.

Osmanlı İmparatorluğu'nda; yabancı bankaların özellikle Osmanlı Bankası'nın, devlet üzerindeki baskıcı uygulamalarını gören İttihat ve Terakki Cemiyeti mensuplarının fikirleriyle milli banka kuruluşları oluşturulmaya çalışılmıştır. Fakat bu dönemde kurulan ulusal banka sayısı azdır.

Cumhuriyet yönetiminin devir aldığı ve o dönemin ekonomik yapısının özelliklerini yansıtan banka sisteminde de dışa bağımlılık esastır. Bankalar daha çok yabancı sermaye tarafından direkt veya iştirak yoluyla kurulmuşlardır. Bunların faaliyetleri de yabancı şirketlerin finans hizmetlerini karşılamak amacına yöneliktir. Toplumun ekonomik yapısının gereksinimlerine verimsiz gördüklerinden yatırım yapmamaktadırlar.

Türkiye'nin kurtuluş savaşından sonraki yapılanma döneminde, iktisadi gelişme sürecinin gereklerinin görüşüldüğü İzmir İktisat Kongresi bankacılıkla ilgili önemli gelişmelere yol açmıştır.

Yöresel bankacılık ihtiyaçlarının karşılanması amacıyla bu dönemde çok sayıda tek şubeli mahalli banka faaliyete geçmiştir. Fakat, Dünya Ekonomik Buhranı'nın bankacılık üzerinde olumsuz etkisi, devletin ekonomik hayata müdahale alanının genişlemesi ve şube bankacılığının gelişip yaygınlaşmasıyla çoğu mahalli bankalar faaliyetlerini durdurmak zorunda kalmışlardır.

Türkiye'nin ekonomik yapılanma sürecinde önemli ilerlemeler göstermesi ve bunun devam edebilmesi için, özel yasalarla kurulan kamu bankaları; ülkemizde hem para piyasası hem de iştirakler yoluyla sanayi kesiminin gelişimini sağlamasıyla genel anlamda kalkınmanın itici rolü olmuşlardır.

Cumhuriyet tarihinde bir dönüm noktası olarak adlandırılan İkinci Dünya Savaşı sonrası Türkiye'de; çok partili siyasi hayata geçişle ve liberalist uygulamalarla özel sektör bankacılığı oluşum yıllarını yaşamıştır.

Bu gelişim döneminde bankaların ticaret ve sanayi sermayesiyle iyice bütünleşmesiyle kapitalist gelişme hızlandırılmıştır. Kısa süreli ekonomik kazançların tipik araçları olarak bankalar görülmüştür. Fakat bu tür aşırı liberalist uygulamaların son bulduğu 1960 yılında kısa sürede çok sayıda banka kapanmıştır.

1962 sonrasında ekonomi politikaları planlama ile yönlendirilmiştir. Plan hedeflerini gerçekleştirmek üzere ihtisas bankaları kurulmaya başlanmıştır. Özel sektörde holding bankacılığı olarak adlandırılan, yönetimi bir holdinge ait bankalar 1970'li yılların sonlarına doğru yaygınlaşmıştır.

1960'lı yıllarda bilgisayarla tanışan Türkiye'de, bankacılık sektörü; _özellikleri nedeniyle de_ vizyonunu devamlı geleceğe açık tutması gerektiğinden her dönemin teknolojik imkanlarından en ileri bir şekilde yararlanmışır.

Bilgi teknolojilerindeki gelişmelerin ekonomik yapılara yansımalarıyla büyük değişimleri yaşayan dünyanın ve onun bir üyesi olan Türkiye'de, 1980'lerde başlayan yeniden yapılanma sürecinin finans hizmetleri sektörüne yansımaları daha belirgin görüyoruz. Özellikle bankaların, değişim sürecinin merkezinde yer alma görevini üstlenmesiyle; bazen katalizatör görevi görmeleri ve bazen de yapmaları gereken iş ortamına uyum olduğu için **teknolojik değişimi** yaşamalarıdır.

Türk bankalarının 1980 öncesi rekabetten uzak, tek boyutlu mevduat bankacılığı: Gerek dünya ekonomisindeki globalleşme nedeniyle, gerek ülke ekonomisindeki rekabetçi bir yapının yönlendirilmesinin amaçlanmasıyla; sektöre girişin kolaylaştırıldığı, kambiyo mevzuatında serbestiler tanındığı, faiz oranlarının piyasa koşullarında belirlendiği, teknolojik imkanlarla hizmetlerin çeşitlendiği bir yapıyla karşılaşmıştır.

Türk Bankacılığı'nda bilgisayarlar, ilk zamanlar genel müdürlük daha sonra

şubelerde yığınsal-rutin işlemlerin otomasyonu amacıyla kullanılmıştır. Daha sonra; ülkemizde elektronik haberleşme alanında yapılan yatırımla iletişim hatlarının yenilenmesi, rekabet ortamının gerekleri ve teknolojik gelişimin imkanlarıyla müşterilere doğrudan hizmet verilmesi esaslı sistemlere yönelim gündeme gelmiştir.

Bu yönelimle ekonomik entegrasyonu sağlama yolundaki bir finans sistemine sahip Türkiye’de; nakit kullanımının eskiye oranla azaldığını-azalacağını, bireylerin büyük bir kısmının parasal varlık kalemlerinin hesaplarda tutulduğunu, harcamaların sistem içerisinde kaydi olarak bankalar arasında hesaplara aktarılmasına imkan veren sistemler (Elektronik Fon Transferi Sistemleri, Ev/Ofis Bankacılığı, Otomatik Vezne Makinaları, İnternet Bankacılığı gibi) ile **elektronik bankacılık-elektronik para** ticaret hayatına yön veren duruma gelmiştir. Kağıt-kalem esaslı işlem uygulamaları en aza indirilmiştir. Hizmeti sunanlarla hizmeti kullananlar arasındaki fiziki karşılaşmada _özellği olmayan işlemler hariç_ aza indirilmiştir. Bu durum ürünleri pazarlamak için müşteriye tekrar bankaya çekebilme çalışmaları olan bireysel bankacılık faaliyetlerini de gündeme getirmiştir.

Yaşadığı değişimle ulusal seviyede gördüğümüz bankacılık sektörü; teknolojik adaptasyonu da sağlayarak uluslararası bankacılığa entegre olabilmektedir. Yani, globalleşmenin sürükleyici gücü, belirleyicisi olarak gördüğümüz finans sektörünün Türkiye’deki misyonları; uluslararası finans pazarında gün geçtikçe daha etkin bir şekilde yer almaktadır.

Bu olumlu gelişmelere rağmen Türk Finans Sektörünün, serbestleştirme (deregülasyon), dışa açılma (globalizasyon) ve otomasyon sürecinde yaşadığı krizlerin nedenleri; sadece sistemin kendi içindeki olumsuzluklarda değil, ekonomik yapıdaki sık aralıklarda ve şiddetli düzeyde geçen dalgalanmalarda, istikrarsız büyümenin neden olduğu dengesizliklerde de aranmalıdır.

Bilgisayarların sadece veri işleyicisi olarak görülme istenmediği geleceğin teknolojilerinde; yapay zeka kapsamında konuşma tanıyan uzman sistemler, sanal para/sanal bankacılık, ev/internet bankacılığı Türk Bankacılığı’nda geleceğin önemli projeleri olarak görülmektedir.

Tablo 14
Türkiye İle Avrupa Birliği Ülkeleri'nde Kullanılan Teknolojilerin 1997 Yılı Karşılaştırma Verileri

Ülkeler	Nüfus (1.000)	Kredi Kuruluşu ^{1 2}	Kredi Kuruluşu Şube Sayısı	ATM Sayısı	EFTPOS Sayısı	ATM Kartı Banka (1.000)	Kredi Kartı (1.000)
Belçika	10.181	134	7.434	5.007	63.974	11.361	11.361
Danimarka	5.284	176	2.374	1.338	63.000	3.082	3.082
Almanya	82.061	3.408	59.531	41.397	162.794	n.a.	85.200
Yunanistan	10.497	56	2.266	2.190	29.719	2.459	3.079
İspanya	39.323	304	37.685	33.940	656.325	35.770	35.275
Fransa	58.607	518	46.428	27.077	560.000	30.156	27.703
İrlanda	3.672,5	53	3.029	1.051	5.150	2.697	1.458
İtalya	57.496	936	39.837	25.500	281.526	17.317	24.521
Lüksemburg	421	218	400	258	4.661	515,9	580,1
Hollanda	15.609	126	7.062	6.401	120.417	24.037	2.541
Avusturya	8.072	995	7.022	4.300	13.331	4.652	5.340
Portekiz	9.946	239	5.604	6.280	47.185	8.132	9.098
Finlandiya	5.140	348	2.145	2.285	54.000	5.148	3.561
İsveç	8.846	107	3.597	2.370	68.800	6.849	6.111
İngiltere	58.994	552	35.233	23.200	530.000	96.800	75.000
Türkiye	62.865	51	6.699	6.735	58.636	18.400	4.847

Kaynak: Banks In Turkey 1997 (The Banks Association of Turkey, DIE, Ankara:1998); "Payment Systems in the European Union: Addendum Incorporating 1997 Figures (January 1999), <http://www.ecb.int/pub/pdf/paysys3.pdf>; Bankalararası Kart Merkezi/BKM verilerinin denetlenmiştir.

¹ Ülkedeki Yabancı Bankalar ve Merkez Bankası hariç.

² Kredi kurumları adı altında; perakendeci-tacir bankalar, kooperatif bankaları, tasarruf bankaları, finans şirketleri, uzman finans kurumları ve menkul kıymet şirketleri yer almaktadır.

Avrupa bankacılık sistemiyle; ekonomik ilişkilerimizin büyüklüğü, coğrafi konum nedeniyle doğrudan rekabet etmek zorunda olan Türk Bankacılık sistemi Birliğin ortak normlarına da uymak zorundadır. Türkiye'nin Avrupa Birliği kriterlerine uyum süreci, rekabet edebilme gücü açısından bankacılık sektörü diğer sektörlere göre en az sorunlu sektör durumundadır.

Çağın hızla gelişen politik ve ekonomik düzeni içinde Avrupa Birliği'nde Euro'ya geçiş son 40 yıl içinde Avrupa'nın birleşmesi yönünde atılan önemli adımdır. Bu adımın etkileri Türkiye gibi ülkelerde de hissedilecektir. Özellikle Euro'nun bir ödeme aracı olarak daha geniş coğrafyada kullanılmasının getireceği avantajlar; kur riskinin ortadan kalkması, Euro bölgesinde tüm işlemlerin Euro cinsinden yapılacak olması, bankaların döviz pozisyonlarının büyük çoğunluğunun Euro'dan oluşumu kur farklarından oluşan banka karlarını ortadan kaldıracaktır.

Böylece Avrupa'da diğer sektörlerde olduğu gibi bankacılık alanında da rekabet artacaktır. Üye ülkelerin tamamında hizmet sunmak isteyen, maliyetlerini düşürmek zorunda kalan bankaların birleşmeleri gündeme gelmiştir. Zaten Avrupa Birliği'ndeki bankacılık sektörü; küreselleşmiş-rekabete açık bir piyasa yapısına sahip olabilmek için üye ülkeler arasındaki standartların oluşumuna, mevzuatın uyumlaştırılmasına çok önceden başlamıştır.

Avrupa Birliği'ndeki bankaların finansal market görünümünde hizmet verebilmek için; ticaret bankaları, mevduat bankaları, finans kurumları, yatırım bankaları, sigorta şirketleri ve diğer aracı kurumlarla birleşmelere giderek üniversal bankacılık görüntüsünde hizmet vermesi de yeniden yapılanmanın, artan rekabetin, hizmet çeşitlendirmesinin bir sonucudur.

Birliğin bankacılık sektörü 14 nolu tabloda da görüldüğü gibi; Türkiye ölçeğinden büyüktür. Sistemdeki bankaların ölçeklerinin büyüklüğü ; ölçek ekonomilerine sahip olması, maliyet avantajlarındaki üstünlüğü göstermektedir. Mali yapılarının sağlam olmasına karşın birleşmeye gitmeleri rekabet güçlerini artırmanın ve geleceğin globalleşmiş yapısında söz sahibi olmanın sonuçlarıdır.

Türk Bankacılık sistemindeki yoğunlaşma oranının yüksekliği yani çok az sayıdaki bankanın sektörde belirleyici olması, banka faaliyetlerinin oligopolistik piyasa koşullarında sürdürüldüğünü göstermektedir. 14 nolu tabloda 51 banka olarak görülmektedir. Diğer taraftan sistemdeki az sayıdaki kamu bankası çok büyük bir paya sahip olmasıyla büyük kaynakları yönlendirmektedir. Fakat etkinlik olarak düşük olmasına karşın, kamu bankaları lehindeki uygulamalar piyasada haksız rekabet ortamı oluşturmaktadır.

Türk Bankacılığı'nın teknolojik ürünleri uygulamadaki başarısı teknolojik ürünlere

kısa sürede uyumunda görülmektedir. Bu da, yüksek maliyetlere katlanarak teknoloji üretmeden, en son teknolojiyi tüketme üstünlüğüne dönüşmektedir. Fakat bu yatırım yapılırken kısa sürede getirisine sahip olabilme, fayda-maliyet analizlerinin sonuçlarını görebilme, toplumun kabulüyle teknolojinin maliyetlerinin dağıtılabilmesine bağlıdır. Fakat nakit kullanım alışkanlığının yüksek seviyelerde olduğu Türk ekonomisi gerçeği, halkın gelir durumu ve eğitim göstergelerinin düşüklüğü teknolojiye yatırım yapılmasının çekinceleridir. Fakat sektördeki rekabet ortamı, bireysel bankacılığın bilgi teknolojilerine ihtiyaç duyması yatırımların hızlandırılmasının önemli faktörleridir.

Avrupa Birliği ülkelerine ait göstergelerle Türkiye'nin karşılaştırılmasının verildiği 14 nolu tabloda da görüldüğü gibi ikinci en büyük nüfusa sahip Türkiye'dir. Fakat nüfusun fazla olması sadece, sahip olunan teknolojilerin birey başına düşen rakamlarını küçültmektedir. Ek 1'de verilen tablo'daki göstergeleri Türkiye için hesapladığımızda; Türkiye'de 1.000 kişi başına düşen ATM banka kartlarının 293 olması, AB'de 741 olan ortalama değerdeki küçüklüğünü göstermektedir ki, Türkiye'de maaş ödemelerinin çoğunluğu bu kanaldan yapılmaktadır. Kredi kartlarında AB'de 1.000 kişi başına düşen sayısı 786 olan ortalama değeri Türkiye'de 77'dir. Bu sayının düşüklüğüne rağmen, bu değerlere çıkmasını bir kişide birden fazla kullanmadığı kart olması sağlamıştır.

Ek 2'de yer alan ATM sayılarının 1.000.000 kişi başına düşen AB ortalaması 488 iken, Türkiye'de bu rakam 107'dir. ATM yatırımı ve işletilmesi maliyeti yüksektir. Bu sayının yükselmesini sağlayacak olan 51 yerli sermayeye sahip banka için bu yatırım pahalıdır. Bunun yerine ortak kullanım anlaşmaları rekabet üstünlüğü sağlamada önemli bir aşamadır.

1.000.000 kişi başına düşen POS sayısının, AB rakamlarının yer aldığı Ek 3'deki AB ortalaması 7.146 iken, Türkiye'de 933 olması; AB'deki rakamları İspanya, Fransa, İngiltere yükselttiği için, Türkiye'deki nakit kullanım alışkanlığının yavaş yavaş değişmesi yönünde umut vericidir. Türkiye'nin 58.636 olan POS sayısının diğer ülkelerle karşılaştırılması 14 nolu tabloda da görülmektedir.

Türkiye'de 1997 yılında yerli ve yabancı banka sayısı 72'dir. 1.000.000 kişiye düşen banka sayısı **1,15** ve **6.819** olan şube sayısının 1.000.000 kişiye düşen şube sayısı **108** olan değerlerinin AB ortalaması sırasıyla **22** ve **518**'dir.(Bkz.: Ek 4) Bu Türk Bankacılığı'ndaki yoğunlaşmanın yüksekliğini, ologopolistik yapıları ve kamu sektörünün %40'ları geçen payını doğrulamaktadır.

EKLER SAYFASI

	Sayfa
Ek 1: Banka ve Kredi Kartları Kullanımı.....	161
Ek 2: Nakit Dağıtıcılar ve ATM'ler.....	162
Ek 3: EFTPOS.....	163
Ek 4: Ödeme Sistemi Giriş Noktaları.....	164
Ek 5: Nakitsiz Ödeme Şekilleri.....	165
Ek 6: AB Ülkelerinde SWIFT Trafığı, Üyelik ve Ortaklık.....	166
Ek 7: Elektronik Para Yükleme Makinaları, Satın Alış Terminalleri ve Kartlar.....	167
Ek 8: SWIFT Üyeleri.....	168

EK: 1

Banka ve Kredi Kartları Kullanımı (yıl sonu)

	1.000 Kişi Başına Kart Sayısı						Ortalama Sayısı					
	ATM Banka Kartları		Kredi Kartları		Çek Garantili Kartlar		Perakende Alış/Veriş Kartları Nakit Çekme		ATM Banka Kartı Başına		Kredi Kartı Başına Ödeme	
	1996	1997	1996	1997	1996	1997	1996	1997	1996	1997	1996	1997
Belçika	1.043	1.116	1.043	1.116	430	468	135	140	15	14	24	25
Danimarka	584	583	584	583	13	10	N.A.	N.A.	n.a.	n.a.	92	102
Almanya ¹	n.a.	n.a.	982	1.038	488	508	60	61	n.a.	n.a.	6	6
Yunanistan	229	234	246	293	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.	24	25	10	7
İspanya	845	910	842	897	-	-	n.a.	n.a.	18	17	9	10
Fransa	466	515	437	473	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.	39	39	82	83
İrlanda	794	734	272	397	227	258	n.a.	n.a.	26	32	32	24
İtalya	266	301	393	426	20	16	n.a.	n.a.	24	24	8	11
Lüksemburg	1.134	1.225	1.286	1.378	698	714	n.a.	n.a.	9	8	n.a.	n.a.
Hollanda	1.219	1.540	119	163	38	26	n.a.	n.a.	24	22	n.a.	n.a.
Avusturya	510	576	591	662	294	303	10	12	18	17	7	8
Portekiz	708	818	787	915	66	53	14	24	26	26	25	27
Finlandiya	930	1.002	638	693	1	1	308	308	45	43	83	82
İsveç	715	774	636	691	-	-	n.a.	n.a.	47	46	21	28
İngiltere	1.514	1.641	1.133	1.271	862	903	262	298	18	18	35	35
AB ²	670	741	722	786	340	354	n.a.	n.a.	26	25	27	28

n.a. : not available/veri alınamadı

Kaynak : Payment Systems In The European Unions: Addendum Incorporating 1997 figures, January 1999
<http://www.ecb.int/pub/pdf/paysysa3.pdf>

¹Almanya'da banka müşterisi kartlarında içermektedir.

²Veri toplanamayan ülkeler haricindeki ortalama yekunlar.

EK: 2

Nakit Dağıtıcılar ve ATM'ler (yıl sonu)

	1.000.000 Kişiyeye Düşen Makina Sayısı		Kişi Başına İşlem Sayısı		Her İşlemin Ortalama Değeri		Makina Sayısındaki Artış		İşlem Sayısındaki Artış		İşlem Değerindeki Artış	
	1996	1997	1996	1997	1996	1997	1996	1997	1996	1997	1996	1997
Belçika	414	492	15.1	15.7	106	104	%15	%19	%6	%4	%8	%6
Danimarka	239	253	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.	%16	%6	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.
Almanya	459	504	15.3	n.a.	146	n.a.	%5	%10	%14	n.a.	%12	n.a.
Yunanistan	185	209	5.6	6	133	162	%43	%13	%43.9	%6.7	%41	%32
İspanya ¹	775	863	14.8	15.4	85	82	%14	%12	%3	%4	%3	%4
Fransa	420	462	18.2	19.9	63	62	%7	%10	%16	%10	%16	%10
İrlanda	290	286	20.6	23.7	76	65	%14	%0	%17	%16	%27	%-6
İtalya	422	444	6.4	7.2	160	163	%12	%5	%11	%12	%8	%13
Lüksemburg	537	613	9.9	9.7	118	113	%19	%16	%8	%0	%10	%-1
Hollanda	373	410	29.4	33.4	83	78	%6	%10	%7	%14	%9	%10
Avusturya	479	533	9.2	9.7	142	135	%14	%11	%9	%6	%9	%4
Portekiz	541	631	18.2	21.7	61	60	%46	%17	%32	%16	%48	%18
Finlandiya ²	448	445	41.5	43.3	66	67	%-5	%-1	%6	%5	%8	%7
İsveç	269	268	33.6	35.3	95	92	%1	%0	%6	%5	%6	%4
İngiltere	376	393	27.2	29.6	61	74	%6	%5	%9	%9	%11	%13
AB ³	448	488	17.3	19.5	105	97	%9	%9	%9	%12	%1	%-8

n.a. : not available/veri alınamadı

Kaynak : Payment Systems In The European Unions: Addendum Incorporating 1997 figures, January 1999
<http://www.ecb.int/pub/pdf/paysys3.pdf>

¹ İşlemlerin ortalama değeri sütununda sadece nakit para çekme işlemleri gösterilmektedir.

² Sadece CD'ler

³ Veri toplanamayan ülkeler haricindeki ortalama yekunlar.

EK:3
EFTPOS (yıl sonu)

	1.000.000 Kişi Başına Düşen POS Sayısı		Kişi Başına İşlem Sayısı		Her İşlemin Ortalama Değeri (ECU)		POS Sayısındaki Artış		İşlem Sayısındaki Artış		İşlem Değerindeki Artış	
	1996	1997	1996	1997	1996	1997	1996	1997	1996	1997	1996	1997
Belçika	5.973	6.284	23.9	27.2	59	58	%9	%5	%15	%14	%17	%14
Danimarka	7.966	11.923	52.2	57.7	47	46	%60	%50	%14	%11	%16	%11
Almanya ¹	1.404	1.984	2.6	2.8	80	65	%64	%42	%43	%5	%60	%-11
Yunanistan	1.796	2.831	0.8	1.3	75	74	%66	%58	%2	%64	%20	%64
İspanya	14.650	16.691	7,5	8.8	50	48	%20	%14	%-5	%18	%13	%17
Fransa	9.353	9.555	35.7	39.3	48	46	%1	%3	%12	%10	%11	%7
İrlanda	1.212	1.402	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.	-	%17	-	n.a.	-	n.a.
İtalya	3.741	4.896	2.9	4.4	93	94	%40	%31	%39	%50	%31	%50
Lüksemburg	11.218	11.071	38.5	45.4	69	66	%40	%0	%7	%19	%11	%18
Hollanda	6.184	7.715	23.9	31.1	44	43	%31	%25	%45	%31	%46	%31
Avusturya	632	1.652	1.9	3.0	55	54	%51	%162	%36	%59	%56	%59
Portekiz	4.990	6.022	17.6	22.1	24	24	%36	%18	%41	%26	%12	%25
Finlandiya	9.952	10.506	46.2	50.9	43	45	%4	%6	%9	%11	%15	%15
İsveç	6.945	7.778	12.6	15.9	73	69	%13	%12	%21	%27	%30	%22
İngiltere	9.354	8.984	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.	%9	%-4	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.
AB ²	6.417	7.146	13.6	15.7	66	62	%15	%11	%15	%15	%6	%-7

n.a. : not available/veri alınamadı

Kaynak : Payment Systems In The European Unions: Addendum Incorporating 1997 figures, January 1999
<http://www.ecb.int/pub/pdf/paysysa3.pdf>

¹1997'de sadece elektronik para işlemleri.

²Veri alınamayan ülke rakamları olmaksızın ortalama hesaplanmıştır.

EK:4

Ödeme Sistemi Giriş Noktaları (yıl sonu)

	Ödeme Servisi Öneren Kuruluş Sayısı ¹		Merkez Bankası Şube Sayısı ¹		Banka Şubesi Sayısı ¹		Postoffice Sayısı ^{1 2}		Diğerleri ¹		Ödeme Servisi Öneren Şubelerin Sayısı ¹		Kişi Başına Ödeme yapabilen Hesap sayısı	
	1996	1997	1996	1997	1996	1997	1996	1997	1996	1997	1996	1997		
Belçika	14	13	1.4	1.4	748	730	168	156	-	-	918	888	1.15	1.23
Danimarka	38	37	0.2	0.2	457	449	235	220	-	-	692	670	1.72	1.63
Almanya	43	42	2.1	2.0	811	725	-	-	-	-	813	727	0.98	0.98
Yunanistan	6	5	9.1	9.1	183	191	12	12	12	12	216	225	0.13	0.12
İspanya	8	8	1.3	1.3	935	958	n.a.	n.a.	-	-	937	960	1.80	1.79
Fransa	9	9	3.6	3.6	436	435	291	289	70	69	800	796	1.11	1.08
İrlanda	18	15	0.3	0.3	216	253	531	522	55	50	803	825	1.53	1.82
İtalya	16	16	1.7	1.7	425	439	254	254	-	-	681	695	0.46	0.48
Lüksemburg	534	520	2.4	2.4	972	950	-	-	n.a.	n.a.	972	950	3.84	3.79
Hollanda	8	8	0.7	0.6	284	304	147	149	n.a.	n.a.	431	453	1.27	1.79
Avusturya	127	123	0.9	0.9	582	581	288	289	-	-	872	871	0.79	0.72
Portekiz	24	24	1.1	1.1	428	453	108	111	n.a.	n.a.	538	565	1.89	1.99
Finlandiya	68	68	0.8	0.8	341	321	138	97	-	-	479	418	2.34	2.31
İsveç	12	12	1.2	1.1	286	407	133	122	-	-	287	408	n.a.	n.a.
İngiltere	10	9	0.1	0.0	205	232	328	322	79	43	611	597	2.30	2.44
AB ³	22	22	1.8	1.8	525	518	248	244	24	18	699	684	1.24	1.27

n.a. : not available/veri alınamadı

Kaynak : Payment Systems In The European Unions: Addendum Incorporating 1997 figures, January 1999
<http://www.ecb.int/pub/pdf/paysys3.pdf>¹Her 1.000.000 kişi.²Şayet postane ödeme servisi ise.³Veri toplanamayan ülkeler haricindeki toplam yekunlar.

EK:5

Nakit Ödeme Şekilleri (kayıtlar milyon mertebesindedir)

	Çekler		Kartla Ödemeler		Kredi transferleri		Direkt Ödemeler		Diğerleri		TOPLAM	
	1996	1997	1996	1997	1996	1997	1996	1997	1996	1997	1996	1997
Belçika	110	96	249	282	695	697	114	118	1.5	10.2	1.169	1.203
Danimarka	85	77	282	314	n.a.	n.a.	96	105	3.7	5.5	467	501
Almanya	772	729	504	529	5.907	6.178	4.829	5.393	0.2 ¹	4.2	12.012	12.834
Yunanistan	3.3	3.6	26	21	3 ²	6.3	1.1	0.9	n.a. ³	n.a. ³	34	32
İspanya	205	217	294	348	232	240	671	753	121.3	108.2	1.523	1.666
Fransa	4.952	4.926	2.084	2.301	1.775	1.851	1.344	1.43	143	138	10.298	10.646
İrlanda	192	200	31	35	92	106	55	61	-	-	370	401
İtalya	677	657	191	264	944	976	163	201	242.5	250	2.217	2.347
Lüksemburg	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.
Hollanda	104	81	371	486	1.329	1.382	659	725	n.a.	n.a.	2.463	2.673
Avusturya	28	26	32	44	462	466	205	219	1.0	1.4	728	756
Portekiz	262	267	197	252	44	47	65	68	12.3	12.6	580	647
Finlandiya	4	3	270	292	424	444	24	26	3.9	0.1	726	765
İsveç	n.a.	n.a.	120	173	637	660	54	65	-	-	811	898
İngiltere	2.643	2.582	2.305	2.631	1.589	1.66	1.443	1.584	neg.	neg.	7.98	8.457
AB ⁴	10.036	9.863	6.957	7.971	14.137	14.713	9.722	10.749	529	530	41.384	43.833

n.a. : not available/veri alınmadı

Kaynak : Payment Systems In The European Unions: Addendum Incorporating 1997 figures, January 1999
<http://www.ecb.int/pub/pdf/paysys3.pdf>

¹1996 yılında Ravensburg/Weinsgarten pilot bölgesinde "Geldkarte" olarak adlandırılan kartın kullanımı.

²Göstergeler kağıda dayalı krdit transferlerini içermemektedir.

³E-Para modelleri pilot aşamasındadır.

⁴Veri toplanamayan ülkeler haricindeki toplam yekunlar.

EK:6

AB Ülkelerinde S.W.I.F.T. Trafığı, Üyelik ve Ortaklık

	Mesaj Paylaşımı		Toplam Paylaşım			
	Gönderilen	Alınan	Üyeler	Kullanıcılar	Miktar	Yüzde
Belçika	%3.86	%3.44	%1.08	%1.23	%2.548	%2.90
Danimarka	%1.07	%0.97	%1.15	%0.70	%1.130	%1.28
Almanya	%6.88	%8.16	%5.15	%4.25	%7.122	%8.10
Yunanistan	%0.58	%0.52	%0.74	%0.70	%459	%0.52
İspanya	%2.18	%2.15	%1.79	%1.87	%2.077	%2.36
Fransa	%6.00	%5.66	%3.37	%3.86	%6.607	%7.51
İrlanda	%0.44	%0.54	%0.44	%0.89	%392	%0.45
İtalya	%3.90	%4.03	%6.10	%3.68	%4.582	%5.21
Lüksemburg	%2.05	%2.00	%0.98	%2.56	%1.118	%1.27
Hollanda	%2.70	%2.49	%0.98	%1.05	%3.439	%3.91
Avusturya	%1.79	%1.51	%2.09	%1.31	%1.975	%2.24
Portekiz	%0.60	%0.55	%0.98	%0.75	%772	%0.88
Finlandiya	%0.71	%0.47	%0.30	%0.24	%834	%0.95
İsveç	%1.54	%1.27	%0.24	%0.34	%1.560	%1.77
İngiltere	%12.37	%12.55	%2.12	%6.62	%6.127	%6.96
TOPLAM AB	%46.68	%46.32	%27.48	%30.06	%40.742	%46.31
TOPLAM AB harici	%53.32	%53.68	%72.52	%69.94	%47.238	%53.69
TOPLAM tüm ülkeler	%100.00	%100.00	%100.00	%100.00	%87.980	%100.00

Kaynak : Payment Systems In The European Unions: Addendum Incorporating 1997 figures, January 1999
<http://www.ecb.int/pub/pdf/paysysa3.pdf>

EK:7

Elektronik Para Yükleme Makinaları, Satın Alış Terminalleri ve Kartlar (yıl sonu)

	Elektronik Para Kartları		Yükleme Makinaları Sayısı		Kartların Ortalama Yükleme/tekrar Yükleme Ortalaması		Alışveriş Terminalleri Sayısı		Alışverişlerin Ortalama Değeri	
	1996	1997	1996	1997	1996	1997	1996	1997	1996	1997
Belçika	761	3.430	1.425	6.438	33.7	32.1	5.504	21.263	4.1	3.9
Danimarka	390	n.a.	2	3	135.9	n.a.	2.413	5.230	1.3	1.3
Almanya ¹	22.000	35.000	75	20.000	67.4	n.a.	1.000	50.000	13.6	10.3
Yunanistan ²	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
İspanya ³	1.344	3.502	4.123	10.942	15.2	16	48.524	77.092	5.8	3.1
Fransa	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.	-	-
İrlanda	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
İtalya	n.a.	62	n.a.	945	n.a.	n.a.	n.a.	4.406	n.a.	6.8
Lüksemburg	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Hollanda	3.0101	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.
Avusturya	299	3.400	1.066	3.495	45.8	49.9	3.333	12.756	15.0	13.2
Portekiz	1.175	384	7.622	5.129	15.3	16.1	55.646	63.703	1.9	1.9
Finlandiya ⁴	-	189	100	2.100	48.6	18.9	5.000	1.344	0.8	2.2
İsveç ⁵	25	-	-	-	-	-	-	-	-	-
İngiltere	-	113	1.340	1.295	29.7	29.5	1.922	3.537	n.a.	n.a.
AB ⁶	29.095	46.080	15.753	50.347	24.1	25.2	123.342	239.331	1.9	4.0

n.a. : not available/veri alınamadı

Kaynak : Payment Systems In The European Unions: Addendum Incorporating 1997 figures, January 1999 <http://www.ecb.int/pub/pdf/paysysa3.pdf>

¹1996 yılında Ravensburg/Weinsgarten pilot bölgesinde "Geldkarte" olarak adlandırılan kartın kullanımı.

²E-Para modelleri pilot aşamasındadır.

³İspanya'da alışveriş dışında boşaltma işlemlerini de içermektedir.

⁴1997 yılında yeni bir veri kaynağı kullanıldığından bir önceki yıllarla karşılaştırılmaz.

⁵İsveçte Elektronik Para verileri Ocak 1977'den itibaren toplanmaya başlamıştır.

⁶Veri toplanamayan ülkeler haricindeki ortalama değerler.

EK:8
S.W.I.F.T. Üyeleri

S.W.I.F.T. Network Kullanıcı Sayısı				
	Üyeler	Alt Üyeler	Katılımcılar	Toplam Kullanıcı Sayısı
Belçika	32	39	5	76
Danimarka	34	8	1	43
Almanya	153	101	8	262
Yunanistan	22	21	0	43
İspanya	53	60	2	115
Fransa	100	104	34	238
İrlanda	13	25	17	55
İtalya	181	44	2	227
Lüksemburg	29	125	4	158
Hollanda	29	32	4	65
Avusturya	62	16	3	81
Portekiz	29	16	1	46
Finlandiya	9	6	0	15
İsveç	7	12	2	21
İngiltere	63	241	104	408
TOPLAM AB	816	850	187	1.853
TOPLAM AB harici	2.153	1.740	419	4.312
TOPLAM tüm ülkeler	2.969	2.590	606	6.165

Kaynak : Payment Systems In The European Unions: Addendum Incorporating 1997 figures, January 1999
<http://www.ecb.int/pub/pdf/paysysa3.pdf>

KAYNAKÇA

"AB'de Bankacılık Sektörü". **Dünya Gazetesi** (25 Nisan 1994).

ABAÇ, Selçuk. IBAR Group. **Türkiye'de Bankalar ve Bankacılık Sistemi' 86**
İstanbul: 1986.

AKBAY, Deniz. "Elektronik Ticaretin En Heyecan Verici Aşaması: İnternet...". **Dünya Gazetesi** (14 Aralık 1998).

AKPINAR, Haldun. **Daha Hızlı, Daha Güçlü, Daha Yüksek**. Ankara: Türkiye Bankalar Birliği Ya. No.172, 1993.

AKTAŞ, Ziya. **Türkiye'de Bankacılık Kesiminde Bilgisayar Kullanımının Sorunları ve Çözüm Önerileri** Ankara: Türkiye Bankalar Birliği Yayınları no 142, 1987.

ALGAN, Sibel. "Bankaların Bilgi İşlem Elemanı Gereksinimi Artıyor". **BT/Haber Gazetesi**. Sayı 107 (3-9 Mart 1997).

ALLAHVERDİ, Navroz. "Bilgisayar Bilgiyi Sayar mı?". **BYTE Dergisi** (Mayıs 1996).
"Dinozorlar Zamana Ayak Uyduruyor". **Computerworld Monitör Eki** (21 Aralık 1992).

ALPARSLAN, Melike. "Avrupa Merkez Bankaları Sistemi". **Bankacılar Dergisi**.
Türkiye Bankalar Birliği Yayını no 19 (Aralık 1996).

ALPERGİN, Pelin (derleyen). **Bireysel Bankacılık**. Türkiye Bankalar Birliği Yayını,
Ankara.

ALTUNBAŞ, Yener - Aysan Sarısu. **Türk Bankacılık Sisteminin Avrupa Birliği Bankacılık Sistemine Entegrasyonu**. Ankara: T.C. Başbakanlık Hazine Müsteşarlığı Araştırma ve İnceleme Dizisi:8, Ekonomik Araştırmalar Genel Müdürlüğü, 1996.

Aracılık Faaliyetleri ve Aracı Kuruluşlara İlişkin Esaslar Tebliği. İstanbul Menkul Kıymetler Borsası Mevzuat Serisi Yayını No.4, Ekim 1995.

ARORA, Anu. **Electronic Banking and The Law**. Second Edition, London:1993.

ARTUN, Tuncay. **İşlevi-Gelişimi-Özellikleri ve Sorunlarıyla Türkiye’de Bankacılık**. Birinci basım, İstanbul: Tekin Yayınevi, 1980.

AVCIOĞLU, Doğan. **Türkiye'nin Düzeni (Dün-Bugün-Yarın)**. Ankara: Bilgi Yayını, B.3, 1969.

Avrupa Topluluğu ve Türkiye, İkinci basım. Ankara: T.C. Başbakanlık Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığı, Avrupa Topluluğu Koordinasyon Genel Müdürlüğü, 1993.

BABUŞÇU, Şenol. “Toptan Bankacılık ve Türkiye Uygulaması”. **Uygulamalı Mevzuat Dergisi**. Sayı no 17 (Nisan 1991).

BALAK, Deniz - Dilek Şeymen. **Avrupa Birliğine Uyum Sürecinde Gümrük Birliği'nin Türk Bankacılık Sistemi Üzerindeki Muhtemel Etkileri**. İstanbul: Türkiye Bankalar Birliği Yayını; 201, 1996.

“Bankacılık Çalışma Grubu Rapor ve Tartışmalar”. **3. İzmir İktisat Kongresi 4-7 Haziran 1992**. DPT (1993).

“Bankacılıkta Yeni Teknolojilerin Uygulanması”. **BT/Haber Dergisi Bankacılık '97 Eki** (30 Haziran 1997).

“Bankalar, Sanayiciye Sırt Çevirdi”. **Dünya Gazetesi** (8 Aralık 1998).

“Bankaların Güçlenme Yarışı Kızıştı”. **Dünya Gazetesi, Bankacılık Eki** (23 Mart 1998).

BELBEK PINARLI, Nuray. “Tüm Bankalar Telefona Yönelecek”. **Dünya Gazetesi** (Ocak 1998).

Benelux Ekonomileri ve Bankacılık Sistemleri. AB Danışmanlık ve Yatırım Hizmetleri A.Ş., 1997, Aylık Rapor.

Bilgisayar Dergisi. Sayı no 139 (Kasım 1992).

BİNBAŞIGİL, Hakan. “Tüm Bankalar Telefona Yönelecek”. **Dünya Gazetesi** (Ocak 1998).

“1995 Yılında Türk Bankacılık Sistemi”. **Bankacılar Dergisi**. Türkiye Bankacılar Birliği, Bankacılık ve Araştırma Grubu, Sayı 17 (Haziran 1996).

BORATAV, Korkut ve Diğerleri, "İktisat Tarihi 1908-1980". **Türkiye Tarihi (Çağdaş Türkiye 1908-1980)**. İstanbul: Cem Yayınevi, C.IV, 1989.

BORCHARDT, Klaus Dieter. **Avrupa Bütünleşmesi (Avrupa Birliği'nin Kökenleri ve Büyümesi)**. Ankara:1995.

BÜYÜKDEMİR, Burak. "İnternet Bankacılığını Düş Görenler İçin". **Bankacılar Dergisi**. Sayı 22, (1997).

CAMBAZOĞLU, Türker. "Bilgi Teknolojilerinin Bugünü ve Yarını". **BT/Haber Dergisi**. Sayı no 67 (20-26 Mayıs).

_____ "İletişim Teknolojilerindeki Eğilimler-4". **BT/Haber Dergisi**. Sayı no 188.

_____ "İnternet ve İletişim Teknolojileri", **BT/Haber Dergisi**, Sayı no 82

_____ "Çokluortam Konferans Teknolojisindeki Gelişmeler", **BİLİŞİM 98**, TBD 15. Ulusal Bilişim Kurultayı Bilgi ve İletişim Teknolojileri Fuarı, 2-6 Eylül 1998, İstanbul.

_____ "İnternet ve İletişim Teknolojileri", **BT/Haber Dergisi** (8-14 Temmuz 1996), S.74.

Capital. Sayı 4 (Nisan 1999).

CASSOU, Pierre-Henri. "Avrupa Bankacılık Mevzuatı". **Bankacılar Dergisi**. Sayı 16 (Şubat 1996).

CEM, İsmail. **Türkiye'de Geri Kalmışlığın Tarihi**. İstanbul: Cem Yayınevi, B.10, 1989.

CEMALİ, Haslet. "Nakit Alışkanlığı Kalkıyor". **Dünya Gazetesi Kredi Kartları Eki**. Dünya Dosyası No.42 (19 EKİM 1992).

CHORAFAS, Dimitris N.-Heinrich Steinmann. **Export Systems in Banking**. New York: New York University Press, 1990.

"Client/Server'in Neresindeyiz?". **Computerworld Monitör Bankacılıkta Otomasyon Eki** (23 Kasım 1992).

ÇEKER, Mustafa. **Kredi Kartı Uygulaması ve Özel Hukuk Açısından Kredi Kartının Hukuka Aykırı Kullanımı**. Ankara: Banka ve Ticaret Hukuku Araştırma Enstitüsü Yayın No:311,1997.

ÇETİN, Ali. "Türkiye Bankacılık Sistemi'nde Yeni Teknolojilerin Çalışanlar Üzerindeki Etkileri". **Türkiye Bankacılık Sistemindeki Teknolojik Gelişmeler ve Çalışanlar Üzerindeki Yansımaları Sempozyumu**. İstanbul: 8-9 Nisan 1994, DİSK/BANK-SEN Araştırma Yayını no 10, (Aralık 1994).

ÇIKRIKÇI, Mustafa. **Türk Bankacılık Sistemine İlişkin Bir Değerlendirme (1973-1988)**. Ankara: MPM Yayınları: 424, 1990

ÇİMENBİÇER, Caner. İş Bankası Genel Müdür Yardımcısı. **BT/Haber Gazetesi Bankacılık '97 Eki** (30 Haziran 1997).

ÇUBUKÇU, Cüneyt. "Alternatif Dağıtım Kanalları". **BT/Haber Bankacılık'99 Eki** (21 Haziran 1999).

DAVIS, Steven I. **Mükemmel Bankacılık**. (çeviren: Azer Önel) Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları Genel Yayın no: 330, Ekonomi Dizisi: 26, 1994.

DEAKIN, Michael-Claire Goddard. "Electronic Manking-Background and History". **Electronic Banking and Security** (Brian Welch ed.) (Oxford:1994).

"Dealing Room Teknolojisi-Finansal Enformasyon Alanında Kıran Kırana Rekabet". **Uzman Gözüyle Bankacılık**. Sayı 13 (Mart-Nisan 1996).

DEĞİRMENDERELİ, Gönül. "Veri Ambarının Oluşturulması". **BİLİŞİM 98**. TBD 15. Ulusal Bilişim Kurultayı Bilgi ve İletişim Teknolojileri Fuarı, 2-6 Eylül 1998. İstanbul.

"Değişen Büroların Mimarı: Ergonomi". **Computerworld Monitör Ofis Otomasyonu Eki** (30 Mart 1992).

DERFLER, Frank J. Jr. (Çev. Ali Serçe). **Network Sistemleri**. İkinci Basım. Sistem Yayıncılık Ya. no.075, 1998.

DEMİR, Fahri. **İslâm Hukukunda Mülkiyet Hakkı ve Servet Dağılımı** (Doktora Tezi). Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayını no.250, 1986.

"Dış Ticaret Müsteşarlığı'ndan Parasal Birlik Raporu: Euro, Dış Ticareti Artıracak," **Dünya Gazetesi** (14 Ocak 1999).

“Dinozorlar’ Zamana Ayak Uyduruyor”. **Computerworld Monitör Ana Bilgisayarlar Eki** (21 Aralık 1992).

DOĞAN, Oğuz. “Plastik Para”. **Dünya Gazetesi Kredi Kartları Eki** (11 Kasım 1996).

DPT, 21.B.Y.K.P., 1969 Yılı Programı.

DRUCKER, Peter F. **Yeni Gerçekler**. Üçüncü basım. Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları No:315, 1993.

“Dünyayı Küçülten İletişim-İnternet”, **BT/Haber Dergisi** (9-15 Kasım 1998), Sayı no 192.

”EFT Sistemleri, Elektronik Bankacılık ve Elektronik Fon Transfer Sistemleri’ne Bir Bakış”. **Computerworld Monitör Dergisi, Bankacılıkta Otomasyon Eki**.

EKREN, Nazım. **Uluslararası Bankacılık ve Türkiye Örneği**. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Genel Ya. No. 282, Ekonomi Dizisi 21, 1986.

ERBİL, Fuat. “Garanti.net, 1999’da 20 bin Kullanıcıya Ulaşmayı Hedefliyor”. **Dünya Dosyaları, İnternet Eki** (11 Şubat 1999).

ERDEM, Mehmet Şükrü. **Avrupa İç Pazarı ve Türk Bankacılık Sistemi: Sorunlar ve Öneriler**. Ankara: Türkiye Bankalar Birliği Yayın no 174, 1993.

EREN, Kasım. **Avrupa Birliği’nde ve Türkiye’de Bankacılık**. Birinci basım İstanbul: Beta Basım Yayım Dağıtım A.Ş. Yayın no 637, İşletme Ekonomi Dizisi:256, 1996.

ERGİN, Feridun. **Kredi Sistemi**. İstanbul: 1982.

ERKAN, Hüsnü. **Bilgi Toplumu ve Ekonomik Gelişme** (Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları No. 326, Ankara: 1993).

ERMİŞ, Özlem. “Call Center 1’e 10 Veriyor”. **Power Ekonomi Dergisi** (Kasım 1998).

ERTUNA, Özcan. **Finansal Kurumlar**, İkinci basım. Teori Yayınları, 1986.

ESSINGER, James. **Banking Technology as a Competitive Weapon**. London:1991.

ETHERINGTON, William. "Elektronik İş Çağına Merhaba". **Milliyet Gazetesi** (30 Ocak 1998).

EURO 1999. Ankara: Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası Dış İlişkiler Genel Müdürlüğü, 1998.

EYÜPGİLLER, Servet. **Bankacılar İçin Banka İşletmeciliği Bilgisi**. Banka ve Ticaret Hukuku Araştırma Enstitüsü Ya.No.219, Bankacılar Serisi No.18, B.4, Ankara, 1988.

FERTEKLİGİL, Azmi. **Türkiye'de Borsanın Tarihçesi**. Borsa Tarihi Araştırmaları. İ.M.K.B. Yayın no 3, 1993.

"Finans ve İnternet". **Uzman Gözüyle Bankacılık**. Sayı 22 (Haziran 1998).

FLOHR, Udo. "Smartcard İşgali". **Byte** (Ocak 1998).

GEDİKKAYA, Türkan-Cihangül Gürler. "Avrupa Birliği'nde Parasal Birlik". **Bankacılar Dergisi**. Türkiye Bankalar Birliği Yayını no 24 (Mart 1998).

"Geleceğe Açılan Pencere: Vakıfbank Future 2001". **Computerworld Monitör, Ofis Otomasyonu Eki** (30 Mart 1992)

GLEICK, James. "The End of Money". **New York Times Magazine** (16 June 1996)

GÖKGÖNÜL, Ebru - Pelin Ataman, "Avrupa Birliği'nde Ekonomik ve Parasal Birlik". **Bankacılar Dergisi**. Türkiye Bankalar Birliği Yayını no 27 (Aralık 1998).

GÖNENLİ, Atilla. "Bankacılığın Otomasyonu ve 1990'lı Yıllara Bakış". **Türkiye'de Bankalar ve Bankacılık Sistemi '89**. İstanbul: Selçuk Abaç ve IBAR Grubu, Ağustos 1989.

GÜLER, A. Önder. "Müşteri Odaklı Bankacılık, Yeni Dağıtım Kanalları ve Digital Vizyonu". **BT/Haber Dergisi Bankacılık '97 Eki** (30 Haziran 1997).

GÜNGÖR, Tevfik. "Birkaç Banka Yerine Sistem Silkeleniyor". **Dünya Gazetesi** (27 Ekim 1998).

- GÜRLESEL, Can Fuat. **Avrupa İç Pazarı 1992 ve Türk Bankacılık Sistemi Sorunlar ve Çözüm Önerileri**. Ankara: Türkiye Bankalar Birliği Yayını no 176, 1993.
- HAMMER, M. & J. Champy. **Reengineering The Corporation**. New York: Harper Business, 1993.
- HERBERT, Ann. "Bankacılıkta Teknolojik ve Yapısal Değişimin İstihdama Etkileri". **Türkiye Bankacılık Sistemindeki Teknolojik Gelişmeler ve Çalışanlar Üzerindeki Yansımaları**. İstanbul: DİSK/BANK SEN Araştırma Yayını no:10, 1994.
- HİÇ, Süreyya. **Türkiye Ekonomisi 2**. İstanbul: Menteş Kitabevi, 1990.
- İLKORUR, Korkmaz. "Türk Malı Piyasalarında Yabancı Sermaye Hareketleri ve Beklentiler". **90'lı Yıllarda Türk Bankacılığının Gündemindeki Konular**. Sempozyum 23 Şubat 1990, İstanbul Sheraton Oteli, Türkiye Bankalar Birliği Ya. No. 161.
- İLYASOĞLU, Eyüp. **Türk Bilgi Teknolojisi ve Gümrük Birliği**. Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Genel Yayın no.363, Bilim Dizisi no.11, Temmuz 1997.
- İMRE, Ahmet N. "Euro ve Uluslararası Finans Piyasalarına Muhtemel Etkileri". **Dünya Gazetesi** (23 Eylül 1998).
- İNCELER, Halime. "Reengineering Modası ve Bilgi Teknolojileri". **BYTE Türkiye Dergisi** (Haziran 1996).
- _____ "Sanal Şirketlere Doğru". **BYTE Dergisi** (Mayıs 1996).
- _____ "Toplam Kalite Yönetimi'nde Bilgi Teknolojilerinin Rolü". **BYTE Türkiye Dergisi** (Eylül 1996).
- "İş Dünyasının Falcısı: Peter Drucker". **Dünya Gazetesi** (19 Eylül 1998).
- "Kablosuz POS'lar alışveriş Mantiğini Değiştirecek". **BT/Haber Dergisi**. Sayı 200 (4-10 Ocak 1999).
- KALAKOTA, Ravi-Andrew B. Whinston. **Electronic Commerce, A Manager's Guide**. USA: Addison Wesley Longman, 1997.

Kalkınmada Bilgisayar Teknikbilimi. Türkiye Bilişim Derneği Yayını. Sayı 2, Ankara: 1974.

KAPLAN, Hayrettin. "EURO'nun Avrupa Finansal Piyasaları Üzerindeki Muhtemel Etkileri". **Active**. Sayı 2 (Ağustos-Eylül 1998).

KAPLAN, Yusuf. **Enformasyon Devrimi Efsanesi, Modernleşme Kuram ve Uygulamalarının Eleştirisi.** İstanbul: Rey Yayıncılık No. 1, İletişim Dizisi 1, 1991.

KARACAN, Ali İhsan. "Denetim Reformu Şart!". **Sabah Gazetesi** (5 Nisan 1999).

KARAYALÇIN, Yaşar. **Sistemler ve Hukuk Açısından Büyük İşletme.** Ankara: Banka ve Ticaret Hukuku Araştırma Enstitüsü Yayın no 170. 1985).

KARLUK, Rıdvan. **Avrupa Birliği ve Türkiye.** Beşinci basım. İstanbul: 1998.

——— "Avrupa PARASI Euro'ya Hazır mıyız?". **Eskişehir Ticaret Odası Dergisi**. Sayı 73 (Kasım-Aralık 1998).

——— **Türkiye Ekonomisi (Tarihsel Gelişim Yapısal ve Sosyal Değişim).** Gözden Geçirilmiş Beşinci basım. İstanbul: Beta Basım Yayım Dağıtım A.Ş. Yayın no. 607, 1997.

40. Yılında Türkiye Bankalar Birliği ve Türk Bankacılık Sistemi "1958-97". İstanbul: Türkiye Bankalar Birliği Yayını no 207, 1998.

Kentbank A.Ş. Üye İşyeri Sözleşmesi

KIZILOCAK, Erkan. "İş Bankası'ndan İnteraktif Bankacılık". **Global Gazetesi** (17 Temmuz 1996).

KIZILTAN, Levent. "Bir Elektronik Para Formu-Akıllı Kart (Smart Card). **BT/Haber**. Sayı 147 (15-21 Aralık 1997).

KIRVAL, Ali. Pamukbank Bilgi İşlem ve Teknik Hizmet Genel Müdür Yardımcısı. **BT/Haber Gazetesi Bankacılık '97 Eki** (30 Haziran 1997).

KORUKÇU, Ünal. "Türk Bankacılığının Uluslararası Finans Sistemiyle Bütünleşmesi". **90'lı Yıllarda Türk Bankacılığının Gündemindeki Konular.** Sempozyum 23 Şubat 1990, İstanbul Sheraton Oteli, Türkiye Bankalar Birliği Ya. No. 161.

KOYUNÇ, Suat Koyunç, **İnternet Adresleri Rehberi**, BYTE Türkiye Dergisi Eki (Şubat 1996).

KÖKDEN, Hatice-İsmail Hakkı Gököl, "Sanayileşme Stratejileri ve Türkiye Deneyimi". **Türkiye Ekonomisi ve Dış Ticaretindeki Son Gelişmeler**. Ankara: Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığı Araştırma Dizisi, No.05/02.90, 1990.

KÖKSAL, Aydın. "Bilişim Sözcüğü Üzerine". **BT/Haber Dergisi**. Sayı 132 (1-7 Eylül).

_____. **Bilişim Terimleri Sözlüğü**. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları: 476, 1981.

"Kredili Yaşamı Sevdik". **Dünya Gazetesi Kredi Kartları Eki**. Dünya Dosyası No.42 (19 EKİM 1992).

KUMRULU, Ahmet G. (çev.). **Avrupa Topluluklarının Bankacılık Sektörünü ve Sermayenin Serbest Dolaşımını İlgilendiren Mevzuatı**. Ankara: Türkiye Bankalar Birliği Yayınları no 152., 1988.

KURUÇ, Bilsay. "Avrupa Ekonomik ve Parasal Birliği'nin Gelişimi ve Euro Kullanımına Geçiş Sorunu". **Bankacılar Dergisi**. Türkiye Bankalar Birliği Yayını no 27 (Aralık 1998).

KUTLAY, Mustafa. "Türk Bankalarına Akıllı Kart Baskısı". **Hürriyet Gazetesi** (15.09.1998).

KUTLAY, Dicle. "Bankacılık Sisteminde 'Akıllı Kart' Uygulamasına Geçilmeli". **Dünya Gazetesi** (15 Aralık 1998).

"Mali Bilgi Sistemlerinin Euro'ya Hazırlanması". **AB Danışmanlık ve Yatırım Hizmetleri A.Ş. Bancakçılar Dergisi**. Sayı 25 (Haziran 1998).

MİLLER, Roger LeRoy-David D. Van Hoose. **Essentials of Money, Banking and Financial Markets**. United States: 1997.

MISHKIN, S. Frederic. **The Economics Of Money, Banking, And Financial Markets**. Fourth Edition. New York: 1995.

O'HANLON, John-Marie Rocha. **Electronic Banking For Retail Customers**. London: 1993.

- O'MAHONY, Donal-Micheal Peirce. **Electronic Payment Systems**. Norwood:1997.
- OT/VT, BT/Haber Dergisi**. Sayı no 152 (19-25 Ocak 1998).
- ÖCAL, Gürhan. "Bankacılıkta Otomasyon ve Dışbank Çözümü". **Türkiye'de Bankalar ve Bankacılık Sistemi '89**. İstanbul: Selçuk Abaç ve IBAR Grubu. Ağustos 1989.
- ÖCAL, Tezer ve Diğerleri. **Para ve Banka**. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Ya.No.74, Fasikül:1, B.8, 1995.
- ÖYMEN, Onur. **Türkiye'nin Gücü**. İstanbul:1998, s.224.
- ÖZKOL, Sedat. "Çağdaş Teknolojik Gelişmeler Bağlamında Türkiye Bankacılık Sistemi Tebliği". **Türkiye Bankacılık Sistemindeki Teknolojik Gelişmeler ve Çalışanlar Üzerindeki Yansımaları**. İstanbul: DİSK/BANK SEN Araştırma Yayını no:10, 1994.
- PARASIZ, İlker. **Para Banka ve Finansal Piyasalar**. Altıncı Basım Bursa: 1997.
- _____ **Para, Banka ve Finansal Piyasalar**. Genişletilmiş Üçüncü basım. Bursa: 1985.
- _____ **Uluslararası Para Sistemi (Kuram, Mekanizma, Tarihçe, Politika)**. Bursa: Uludağ Üniversitesi Yayınları no 3-046-0123, 1986.
- PARASIZ, İlker ve Diğerleri, **Türkiye Ekonomisi**. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları: 829, Açıköğretim Fakültesi Yayınları: 438, İkinci basım, 1995.
- SAINTANRDÄ, Patrice de. "İstikrara ihtiyacımız Var". **AD Business Dergisi**. Sayı 5 (1998).
- "Sanal Ortamda Gerçek Para". **Milliyet Gazetesi** (1 Mart 1998).
- SANDERSON, Peter C. (Çev. Ayseli Usluata). **Elektronik Bilgişlem**. İstanbul: Reklam Yayınları:18.
- SARAÇOĞLU, Rüştü. "Değişmeyi Bugünden Yarına Beklememeli". **Bankacılar Dergisi**. Türkiye Bankalar Birliği Yayını, Sayı 2 (Temmuz 1990).
- SAYMAN, Gülistan. (Baysis A.Ş. Pazarlama Departmanı). "Bankacılık ve Yazılım". **BT/Haber Gazetesi Bankacılık '97 Eki** (30 Haziran 1997).

SCHWARK, Eberhard (çev. Emin Cem Kahyaoğlu), “İşyeri Açmak, Hizmet Görmek ve Sermaye Dolaşımının Sağlanması Serbestileri de Dahil Olmak Üzere Bankaların Faaliyetleri ile İlgili Hukuki Hükümlerin Uyumlaştırılması”. **Avrupa Topluluğu’nda Banka Hukuku**. İstanbul: Türkiye Bankalar Birliği Yayını no: 168, 1992.

“Sektöre Altı Banka Hakim”. **Dünya Gazetesi, Finans Kuruluşları Eki** (15 Haziran 1998).

SENCER, Muzaffer. **Türkiye’nin Yönetim Yapısı**. İstanbul: Alan Yayıncılık no.68, Bilim Dizisi no.13, 1986.

Sermaye Piyasası Kanunu. İstanbul Menkul Kıymetler Borsası Mevzuat Serisi Yayın No.1, Aralık 1995.

SEVİL, Güven. **Finansal Kurumlar**. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayın no 796, Açıköğretim Fakültesi Yayın no 406, 1994.

“Smart Cards-Frequently Asked Questions”. MasterCard International (1998).
<http://www.mastercard.com/smartcard/faq.html>

SÖNMEZ, Mustafa. **Türkiye Ekonomisinde Bunalım (1980 Sonbaharından 1982’ye)** İstanbul: Belge Yayın no 18, C.2, B.1, 1982.

STEINER, W.H.-Eli Shapiro-Ezra Solomon. **Money And Banking-An Introduction to The Financial System**. Fourth edition. New York: Holt, Rinehart and Winston, Inc., 1965.

SUNGUR, İlhan. “Ortak Nokta ATM Paylaşımı”. **Active**. Sayı 2 (Ağustos-Eylül 1998).

SUNUŞ, Hulusi Karlı. **Türkiye Bankacılık Sistemindeki Teknolojik Gelişmeler ve Çalışanlar Üzerindeki Yansımaları Sempozyumu**. 8-9 Nisan 1994 İstanbul: DİSK/BANK-SEN Araştırma Yayını No:10, 1994.

“Superonline, 1999’da Kurumsal Pazara Ağırlık Verecek”. **Dünya Dosyaları, Internet Eki** (11 Şubat 1999).

SÜMER, Serdar. “Banka Birleşmeleri”. **Active Dergisi**. (Şubat-Mart 1999).

SWIFT Eğitimi. Kentbank A.Ş. Şubeler Operasyon Müdürlüğü (Kasım 1996).

SWIFT Sistemi ve Uygulama Esasları. Ankara: T.C. Merkez Bankası Yayını, 1989.

ŞIKLAR, İlyas. "Divisia Parasal İndeksler: Türkiye İçin Bir Uygulama". **Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Dergisi.** C.I.S.1 (Haziran 1994).

_____ **Makro Ekonomik Etkileri Açısından Finansal Gelişme (Karşılaştırmalı Statik Analiz).** Eskişehir:1993.

_____ "Türkiye'de Finansal Gelişme ve İktisadi Büyüme". **Afyon İ.İ.B.F. Yıllığı.** (1992).

TAPSCOTT, Don. **The Digital Economy-Promise and Peril in the Age of Networked Intelligence.** USA: McGraw Hill, 1996.

TARLAN, Selim. **Tarihte Bankacılık.** Ankara: Maliye ve Gümrük Bakanlığı Araştırma, Plânlama ve Koordinasyon Kurulu Yayın no 1986/283, 1986.

TAŞCI, Cemal N. - M. Emin Mutlu. **Bilgisayar Tarihi.** İstanbul: Alternatif Üniversite Yayınları, 1991.

TEKER, Suat. "Türk ve Amerikan Finansal Sistemlerinin Karşılaştırılması". **Dünya Gazetesi** (16 Aralık 1996).

TEZEL, Yahya S. **Cumhuriyet Döneminin İktisat Tarihi.** Genişletilmiş İkinci. Basım. Ankara: Yurt Yayın no 4, 1986.

The Application of Computer Technology for Development Department of Economic and Social Affairs. New York: 1971. (Çev.: Aydın Köksal).

TOPÇU, Mehmet. "Türk Bankacılık Sektöründeki Gelişmeler ve Sorunlar". **Yeni İş Dünyası** (Ağustos 1984).

TOPRAK, Meral ve Diğerleri. **Bankacılık Sektöründe Bilgisayar Kullanımı** Ankara: M.P.M. Ya. No.452, 1994.

TÖRECI, Ersin. "Ussal İnsanın Uyarıcısı Bilişim". **BT/Haber Dergisi.** Sayı 132 (1-7 Eylül 1997).

TTÜBA-TÜBİTAK-TTGV. **Enformatik Alanına Yönelik Bilim. Teknoloji ve Sanayi Politikaları Raporu.** Ankara: Mayıs 1995.

“Türkiye İş Bankası Bankamatikleri 10 Yaşında”. **Dünya Gazetesi** (17 Aralık 1997).

Türkiye’de Toplumsal ve Ekonomik Gelişmenin 50 Yılı. Ankara: Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü, Yayın no 683, 1973.

Türkiye’nin İformatik Gelişimi İçinde Bilgisayarlaşma Yapısı. Ankara: Mili Prodüktivite Yayınları no 521, 1994.

TÜRKOĞLU, Tanol. “Yeni Kuşak Kurumsal PC Bankacılığı”. **Bilişim ‘98**. İstanbul: Bilgi ve İletişim Teknolojileri Fuarı-TBD 15. Ulusal Bilişim Kurultayı, (2-6 Eylül 1998).

ULUGAY, Alp. “Kredi Kartları İnternete Takılıyor”. **Gazete Pazar** (02 Ağustos 1998).

ULUSAN, Aydın. “Türk Siyasetine İnanmıyorlar”. **AD Business Dergisi**. Sayı 5 (1998).

“Uzaktan Kumandalı Bankacılığa Doğru”. **Yeni Yüzyıl Gazetesi Bireysel Bankacılık Eki** (31 Mart 1997).

UZKESİCİ, Nuray. **Modern Banka Yönetimi ve Organizasyonu**. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları No:784, İletişim Bilimleri Yayınları No:22, 1994.

VARLIK, Levent. “Tacir Bankalar Nasıl Çalışır”. **Dış Ticarete Durum**. Sayı no 4 (Mayıs 1987).

WOODS, Brett F. **E-Money (Financial Management in the Electronic Age)**. Colorado:1997.

YETİM, Sedat. **Kredi Kartları ve Tüketici Kredileri** Sermaye Piyasası Kurulu Yayın no. 69, Ankara: 1997.

YILDIRIM, Kemal - Doğan Karaman. **Makroekonomi**. Eğitim Sağlık ve Bilimsel Araştırma Çalışmaları Vakfı Yayını No.145. Eskişehir:1999.

YILDIRIM, Zekeriya. “Türk Lirası, Euro’ya Endekslenmelidir”. **Dünya Gazetesi** (14 Ocak 1998).

YİĞİT, Selçuk. “Çağrı Merkezleri Neler Getirecek?”. **Capital Dergisi**. Sayı 5 (Mayıs 1998).

“21 Bankada Kurulu ATM Sayısı, 4 bin 896”. **BT/Haber Gazetesi**. Sayı no 107 (3-9 Mart 1997).

YOLCU, Tanju-Gonca Kılıç. “Bankalarda Bilgisayar Kullanımı-Bilgisayar Kullanımı Bankacılık Hizmetlerinin Her Alanına Giriyor”. **Bankacılar Dergisi**. Sayı no 11 (Nisan 1993).

YÜKSEK, Eray. “Euro’nun Finansal Sektör Üzerindeki Etkileri”. **Active**. Sayı 4 (Aralık 1998-Ocak 1999).

ZARAKOĞLU, Avni. **Para ve Banka**. İkinci Basım. Banka ve Ticaret Hukuku Araştırma Enstitüsü Yayını, Ankara: 1965.